T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ
(TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ ORTAK PROGRAMI)

ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN YAZIN ÇEVİRİLERİNDE YERELLEŞTİRİLMESİ VE EVRENSELLEŞTİRİLMESİ

(JUREK BECKER *JAKOB DER LÜGNER* SELIM ÖZDOGAN *DIE TOCHTER DES SCHMIEDS* VE EMINE SEVGI ÖZDAMAR *DAS LEBEN IST EINE KARAWANSEREI)*

SEMRA ÇAKIR

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ŞAHBENDER ÇORAKLI

EDİRNE-2023

Tezin Adı: Atasözleri ve Deyimlerin Yazın Çevirilerinde Yerelleştirilmesi ve Evrenselleştirilmesi (Jurek Becker *Jakob Der Lügner*, Selim Özdoğan *Die Tochter Des Schmieds* ve Emine Sevgi Özdamar *Das Leben Ist Eine Karawanserei)*

Hazırlayan: Semra ÇAKIR

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ekin aktarımını sağlayan yazın ürünlerinden Jurek Becker *Jakob der Lügner,* Selim Özdoğan *Die Tochter des Schmieds,* Emine Sevgi Özdamar *Das Leben ist eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus* adlı yapıtların Almanca asıllarından Türkçeye çevrilmiş örneklerinde ekin mirası dil ögeleri olan atasözleri ve deyimlerin çevirisinde hangi izlemin tercih edildiğini belirlemek, seçilen izlemin amacını göz önünde bulundurarak erek adrese nasıl katkıda bulunduğunu tartışmaktır. Toplumların oluşturduğu evrensel nitelik taşıyan atasözleri ve deyimlerin, ait olduğu toplumun düşünce yapısını, gelenek ve öğretilerini, tutumunu, yaşam görüşünü, zekâsını, yaşayış şeklini, karakterini, inanışını vb. niteliklerini yansıttığını söylemek mümkündür. Bu durumda atasözleri ve deyimlerin ekin aktarımında etkili olduğu düşünülebilir ve söz konusu kalıplaşmış dil birimlerinin evrenselleşmesine yol açan yazınsal yapıtlar, bu açıdan önemli bir rol oynar. Öte yandan çevirinin de bir ekin aktarım aracı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Söz konusu iki kol birbirinden ayrılamaz ekin elçileridir. Yazın çevirilerinde tercih edilen çeviri yöntemleri ekin aktarımı konusunda hedef topluma katkı sağlayabilir. Bir yapıtın yazılış amacına, ait olduğu döneme, sosyokültürel eğilimine ya da çevirmenin kararına göre çeviri yöntemi değişebilir. Çevirmen bir yöntem belirler ve çeviri, seçilen yönteme göre bir akış sağlar. Söz konusu çeviri yöntemleri, yerelleştirme ya da yabancılaştırma izlemlerinden biri olabilir. Çalışmada yukarıda adı geçen yapıtların Almancadan Türkçeye aktarılan atasözleri ve deyimlerin çevirisinde yerelleştirme ya da yabancılaştırma yöntemlerinden hangisinin seçildiği, bu izlemlerden hangisinin bir topluma ve o toplumun diline, değerlerine vb. ögelerine daha fazla katkı sağladığı irdelenecektir. Ayrıca atasözleri ve deyimlerin çevirisinde yabancılaştırma yöntemini göz önünde bulundurarak çeviri sürecini gerçekleştirmenin, her iki ekin için de dile katkısı açısından olumlu yönde etkisi olup

olmadığı ve seçilen söz konusu çeviri yöntemlerinden hangisinin kaynak ekin dil ögelerinin evrenselleşmesine yardım edeceği irdelenerek tartışılmaya gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri ve Deyimler, Çeviri, Yerelleştirme, Evrenselleştirme, Yazın

Title: Localization and Universalization of Proverbs and Idioms In Translation Literature (Jurek Becker *Jakob Der Lügner,* Selim Özdoğan *Die Tochter Des Schmieds* ve Emine Sevgi Özdamar *Das Leben Ist Eine Karawanserei)*

Prepared By: Semra ÇAKIR

ABSTRACT

This thesis aims to study on literature products which culture transfer provide Jurek Becker *Jakob der Lügner,* Emine Sevgi Özdamar *Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus,* Selim Özdoğan *Die Tochter des Schmieds.* This study also aims to determine which methods are chosen to translate proverbs and idioms which are cultural inheritance language elements from German into Turkish in literary translation. It is possible to say that idioms and proverbs present us about such as ideas, visions, doctrine, principles, mentality, customs and traditions, approach, understanding, way of living, national character, emotional traits and beliefs etc. of a society. In this case it may be think that idioms and proverbs play an important role in culture transfer. Translator should determine a strategy of translation. Translation strategies may change according to socio cultural tendency, purposes of writing and its period. It is an undeniable fact that literary outputs are important factors and back up universalization about set phrase, idioms and proverbs. Moreover, it should take into account, translation is an also instrument of culture transfer. Available both fields are not separate as a culture bridge. In this study will discuss above cited works from German into Turkish which strategy will choose between universalization and localization in translation process, which one of this strategies have a positive effect on a society, its language and its value etc. Furthermore, it will be discuss, whether or not choosing universalization in translation process of idioms and proverbs to positive effect.

Key Words: Proverbs and Idioms, Translation, Localization, Universalization, Literature.

Titel: Lokalisation und Universalisierung von Sprichwörter und idiomatische Redewendungen in literarischen Übersetzungen (Jurek Becker *Jakob Der Lügner,* Selim Özdogan *Die Tochter Des Schmieds* ve Emine Sevgi Özdamar *Das Leben Ist Eine Karawanserei)*

Vorbereitet von: Semra ÇAKIR

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ziel der vorliegenden Arbeit besteht darin, Jurek Becker *Jakob der Lügner,* Emine Sevgi Özdamar *Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus,* Selim Özdoğan *Die Tochter des Schmieds* von Übersetzungen zu untersuchen. Die vorgenannten Werke sind Kulturträger. Es handelt sich hierbei also einerseits um ein Bestimmen welche Methode kann angewendet werden, wenn sprichwörter und idiomatische Redewendungen in literarische Übersetzung übersetzt werden, andererseits auch um eine Analyse und Festlegung, welche Übersetzungsmethode deutet auf die linguistische und kulturelle Verschiedenheit von fremdem Text.

Es ist möglich zu sagen, dass Sprichwörter und idiomatische Redewendungen reflektieren Qualität, die Idee, Vision, Doktrin, Prinzip, Lebensweisen und Traditions, Ansatz, nationaler Charakter, die emotionale Eigenschaft, Glaube der Gesellschaften. In diesem Fall wird voraussetzen, dass die vorliegenden sprachlichen Elementen spielen eine wichtige Rolle für Kulturtransfer. Außerdem die Übersetzung wird auch als Instrument für Kulturtransfer berücksichtigt. Diese beiden Bereichen wurden nicht seperat betrachtet, sondern die sind untrennbare kulturelle Botschafter.

In dieser Studie werden die oben zitierten Werke aus dem Deutschen ins Türkische diskutiert, welche Strategie zwischen Universalisierung und Lokalisierung wählen wird, welche dieser Strategien gute Auswirkung zu einer Gesellschaft beitragen können. Es wird diskutiert, ob die Universalisierungs im Übersetzungsprozesse von Redewendungen und Sprichwörtern zur Sprache gute Auswirkung beitragen kann.

Schlüsselwörter: Sprichwörter und idiomatische Redewendungen, Übersetzung, Lokalisation und Universalisierung, Literarische Übersetzung

ÖN SÖZ

Almanya'da yaşayan ve Almanca yapıtlar veren Türkiye kökenli yazarlarımızın yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra oluşturduğu yazın topluluğu giderek dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış ve sözü edilen topluluk değer kazanmıştır. Bu çalışmada, Türk kökenli Almanca yazan yazarlarımızdan Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds'*i, Emine Sevgi Özdamar'ın *Das Leben ist eine Karawanserei* ve ayrıca Polonya asıllı Almanca yazan yazarımız Jurek Becker'in *Jakob der Lügner* adlı yapıtları ele alınmıştır. Bu çalışmada, seçili yapıtlardaki atasözleri ve deyimlerin erek metne aktarılırken nasıl bir yöntem uygulandığını, Almanca ve Türkçedeki deyim ve atasözlerinin nasıl aktarıldığını, benimsenen çeviri izleminin bir amacı olup olmadığını, aktarımın her iki ekindeki yarattığı etkisini, söz kalıpları ve deyimler kullanılarak özellikle E. Sevgi Özdamar'ın yapıtında yapı bozuculuk yaklaşımıyla iki dil arasında ekin aktarımı sağlanabildi mi sorularını irdelemek amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada ekinlerin sahip olduğu dil ögelerinin en önemli parçalarından biri olan atasözleri ve deyimlerin çevirisinde kaynak ekin erek ekine yakınlaştırılabilir mi sorusuna yanıt alınmaya çalışılmıştır. Evrensel olma yolunda hızla ilerleyen dünya toplumlarına kaynak dil ögelerinin erek topluma aktarılması, kaynak dil toplumlarının yaşayış, ekin ve dünya görüşünü iletebilmesi bağlamında katkı sağlayabileceği varsayımından yola çıkılarak analizlerde bulunulmaya çalışıldı.

Bu çalışmanın amacı, çalışmanın odak nesnesi olan üç yapıtta yer alan atasözleri ve deyimlerin çevirisinde hangi çeviri yöntemi kullanılmış, kullanılan yöntemle kaynak dil ögeleri, kaynak topluma özgü anlamsal kullanımıyla erek toplumda bir etki yaratmış mı, yapıtlardaki atasözü ve deyimlerden evrenselleşen olmuş mu ya da Türkçedeki atasözleri ve deyimlerin evrenselleşmesi için nasıl bir yol izlenmelidir bunların yanıtı aranmıştır. Ekin taşıyıcısı deyim ve atasözlerinin çevirisinde yerelleştirmeye gitmenin ekinlerin birbirini tanımasına engel olup olmadığı irdelenmeye çalışılmıştır. Yapıtın yazılış amacına göre çeviri yönteminin (yabancılaştırma/ yerelleştirme) değişip değişmeyeceği sorunsalına yanıt aranmaya gidilmiştir. Buna ek olarak çalışmada, çeviri eyleminde hangi çeviri yöntemi kullanılırsa kaynak dil ögeleri evrenselleşme fırsatı kazanmış olur gibi sorulara yanıt

aranmıştır. Özellikle çeviri alanında deyimler ve atasözleri sorunlu bir yer işgal ettiğinden bu alanda yoğunlaşmak istenilmiştir. Çalışmada Jurek Becker “Yalancı Jakob", Selim Özdoğan "Demircinin Kızı" ve Emine Sevgi Özdamar "Hayat Bir Kervansaray" olarak Türkçeye çevrilen yapıtlarda yer alan söz konusu deyimler ve atasözleri asıllarıyla karşılaştırılarak incelenmiştir. Çeviriler, erek odaklı yaklaşım, yerelleştirme – evrenselleştirme izlemleri göz önünde bulundurularak dilsel ve çeviri süreci normlarla karşılaşılan sorunlar ve çözümleri, Almanca asılları ve Türkçeleriyle her iki topluma olan katkılarının ne yönde olduğu irdelenmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında beni destekleyen, bu alanda çalışmamı teşvik eden, bana her zaman anlayış ve hoşgörüyle yaklaşan, kıymetli ve saygıdeğer danışman hocam, Doktorvater’im Doç. Dr. Şahbender ÇORAKLI'ya teşekkür ederim.

Ayrıca Namık Kemal Üniversitesindeki bütün hocalarıma, her şeyden önce bana hep güvenen, değerli ve sevgili hocam Prof. Dr. Ali TİLBE’ye, engin bilgi birikimini sakınmayan, özgün fikirleriyle ışık tutan ve bana her zaman anlayış gösteren çok sevgili ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Şener BAĞ’a, Trakya Üniversitesindeki değerli hocalarıma; bana her zaman sabır ve anlayış gösteren, bilgi birikimini ve emeğini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hikmet ASUTAY'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca sevgili ve değerli hocam Prof. Dr. Funda KIZILER EMER’e ve saygıdeğer ve kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet SARI’ya teşekkürlerimi sunarım.

Trakya ve Namık Kemal Üniversiteleri Sosyal Bilimler Enstitülerine bana bu imkânı sağladıkları için ayrıca teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu çalışma süresince bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Gökhan ÇAKIR ve ailesine, biricik oğluma, sevgili anne ve babama, beni her zaman destekleyen kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİİ**

ZUSAMMENFASSUNG ..... **İV**

ÖN SÖZ ..... **Vİ**

TABLOLAR ..... **X**

KISALTMALAR ..... **Xİ**

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM **12**

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE **13**

1.1.1. ALANYAZIN *13*

1.1.1.1. Çeviride Yerelleştirme ve Evrenselleştirme 13

1.1.1.2. Atasözleri ve Deyimlerin Çevirileri 20

1.1.2. ÇEVİRİDE YORUMBİLİMSEL YAKLAŞIMLAR *24*

1.1.2.1. Schleiermacher'in Hermeneutik Kuramı 24

1.1.2.2. Gadamer'in Hermeneutik ve Ufukların Kaynaşması Kuramı 28

1.1.3. ÇEVİRİDE İŞLEVSEL YAKLAŞIMLAR *31*

1.1.3.1. Reiß ve Vermeer'in Çeviride Kültürlerarası İletişime Bakışları 31

1.1.3.2. Skopos kuramı 33

1.1.4. ÇEVİRİDE BETİMSEL YAKLAŞIMLAR *37*

1.1.4.1. Yazın Çevirileri 37

1.1.4.2. Çoğul Dizge Kuramı 40

1.1.5. ÇEVİRİDE GÜNCEL TOPLUMBİLİMSEL YAKLAŞIMLAR *40*

1.1.5.1. Çeviri Toplumbilimi: Pierre Bourdieu ve Luhmann 42

1.1.5.2. Toplumsal Pratik ve Çevirmenlerin Politik Tutumu: Bhabha ve Tymoczko 46

1.1.2. KÜLTÜREL BAĞLAM *47*

1.1.2.1. Türk – Alman Yazını 47

1.1.2.2. Yazın Çevirilerinde Kültürlerarasılık (Atasözleri ve Deyimlerde Kültürlerarası Etkileşim) 50

1.1.2.3. Yerellik ve Evrensellik 53

1.1.3. YÖNTEMSEL ÇERÇEVE *55*

1.1.3.1. Peter Newmark'ın Kültürel Ögelerin Sınıflandırılması 55

1.1.3.2. Mona Baker'in Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisi 57

1.1.7.3. Gideon Toury'nin Çeviri Normları 59

1.1.3.4. Schleiermacher'in Çeviride Yerelleştirme ve Evrenselleştirme Yöntemi 63
1.1.7.5. Venuti'nin Çeviride Yerelleştirme ve Yabancılaştırma Yöntemi 67
1.1.3.6. Yapıbozumu 71
1.1.3.7. Metinlerarasılık 73

II. BÖLÜM 75

2.1. YAZINSAL ÇEVİRİ ÇÖZÜMLEMELERİ 76
2.1.1. JUREK BECKER: JAKOB DER LÜGNER 76
2.1.1.1. Yazarın Yazınsal Nitelikleri 76
2.1.1.2. Jakob Der Lügner (Yalancı Jakob) Romanı 80
2.1.1.2.1. Yapısal Nitelikler 80
2.1.1.2.2. Dil ve Anlatım Nitelikleri 88
2.1.1.2.3. Temel İzlekler 90
2.1.1.3. Atasözleri ve Deyimlerin Çeviri Örnekleri 94
2.1.2. SELİM ÖZDOĞAN: DIE TOCHTER DES SCHMIEDS 132
2.1.2.1. Yazarın Yazınsal Nitelikleri 132
2.1.2.2. Die Tochter Des Schmieds (Demircinin Kızı) Romanı 136
2.1.2.2.1. Yapısal Nitelikler 136
2.1.2.2.2. Dil ve Anlatım Nitelikleri 146
2.1.2.2.3. Temel İzlekler 148
2.1.2.3. Atasözleri ve Deyimlerin Çeviri Örnekleri 153
2.1.3. EMİNE SEVGİ ÖZDAMAR: DAS LEBEN IST EINE KARAWANSEREI HAT ZWEI TÜREN AUS EINER KAM ICH REIN AUS DER ANDEREN GING ICH RAUS 186
2.1.3.1. Yazarın Yazınsal Nitelikleri 186
2.1.3.2. Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus (Hayat Bir Kervansaray) Romanı 188
2.1.3.2.1. Yapısal Nitelikler 188
2.1.3.2.2. Dil ve Anlatım Nitelikleri 198
2.1.3.2.3. Temel İzlekler 200
2.1.3.3. Atasözleri ve Deyimlerin Çeviri Örnekleri 204

SONUÇ 240

KAYNAKÇA 247

TABLOLAR

Tablo 1. Jakob der Lügner Adlı Romanda Atasözleri ve Deyimlerin Her İki Kültürdeki Durumları 124

Tablo 2. Jakob der Lügner Adlı Romanda Geçen Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisinde Benimsenen Yöntemler 128

Tablo 3. Die Tochter des Schmieds Adlı Romanda Atasözleri ve Deyimlerin Her İki Kültürdeki Durumları 178

Tablo 4. Die Tochter Des Schmieds Adlı Romanda Geçen Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisinde Benimsenen Yöntemler 182

Tablo 5. Das Leben Ist Eine Karawanserei Adlı Romandaki Atasözleri ve Deyimlerin Her İki Kültürdeki Durumları 232

Tablo 6. Das Leben Ist Eine Karawanserei Adlı Romanda Geçen Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisinde Benimsenen Yöntemler 236

KISALTMALAR

AT. Ausgangstext

DDR. Deutsche Demokratische Republik

EM. Erek metin

KM. Kaynak metin

SED. Sozialistische Einheitspartei Deutschlands

ZT. Zieltext

GİRİŞ

Teknoloji, bilim, ekonomi gibi etmenlerin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarının toplumlara bilgiyi hızlı bir şekilde ulaştırması ve toplum üzerindeki etkisi; medya okuryazarlığı, erişim, internet ağları ve birçok gelişmenin insanlığa sunduğu olanaklarla dünya küçülmeye, uzaklar yakın olmaya başlamıştır. Her şey çok karmaşıkken aynı zamanda anlaşılabilir ya da çözülebilir olmuştur. Çeşitli siyasal ve toplumsal akımlar yerini küreselleşmeye bırakmıştır. Küreselleşme konusunda olumlu ve olumsuz görüşlerin var olduğu bilinmektedir. Bazı düşünürler küreselleşmenin çeşitli sebeplerle insanlık için faydalı olduğunun kanısına varmışlardır. Karşıt görüştekiler ise; söz konusu olgu ile ilgili baskın ekinlerin, diğer ekinleri sömürmesi olarak kabul ederler ve halen küreselleşme kavramı belirsiz ve eleştirilmektir. Küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve ekine ilişkin boyutları olduğunu söylemek mümkündür. Ekine ilişkin boyutunda evrensellik ve yerellik kavramlarının karşımıza çıktığını görürüz (Akdemir, 2010, s. 43 - 50). Biz ise, evrensellikten bahsederken olumlu bir pencereden bakarak irdelemeye ve tezimizde tartışmaya çalışacağız.

Tarihi çok eskilere dayanan Mısır uygarlığından bu yana varlığı kabul edilen çevirinin, özellikle Batı'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştiği, Türkiye'de ise 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra değerler dizisi değişimi yaşamış olduğu söylenebilir. Bu değişimle çevirinin dil edinci yeterliliğinden daha çok işlevselliği ve erek metin odaklı olması önem kazanmıştır denebilir (Boztaş, 1993, s. 55 - 65). Fakat bu çalışmada odaklanılan yapıtlar ve onların çevirileri kaynak odaklı bir yaklaşımla özellikle de Venuti'nin yabancılaştırma ve yerelleştirme yöntemleriyle ele alınacaktır.

Bu tezde Jurek Becker'in *Jakob der Lügner*[1], Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds*[2] ve E. Sevgi Özdamar'ın *Das Leben Ist Eine Karawanserei*[3] adlı yapıtların çevirileri ele alınarak bu yapıtlarda geçen kalıplaşmış dil ögeleri olan atasözleri ve deyimlerin çevirileri çeşitli kuramlar ışığında irdelenecektir. Söz konusu yapıtlardaki atasözleri tablo şeklinde ikinci bölümde sunulmuştur. Yapıtlardaki atasözleri nasıl çevrilmiş, bu romanlar çevrilirken hangi çeviri yöntemi benimsenmiş, kullanılan atasözleri erek dili etkilemiş mi, erek toplum bu kalıplaşmış dil ögelerini kullanıyor mu, atasözleri ve deyimlerin çevirilerinde yerelleştirmeye mi gidilmeli, yoksa onları yabancılaştırma izlemiyle çevirerek, atasözleri ve deyimlerin evrenselleşmesi mi sağlanmalı gibi sorular odak noktamız olacaktır. En önemli sorunsalımız da Türk atasözlerinin yabancı dillere ve/veya toplumlara kazandırılmasıdır. Türkçeden yabancı dillere, yabancı dillerden Türkçeye atasözü ve deyimleri aktarıp dillerin birbirlerinden beslenmesini sağlamak ve dilleri zenginleştirmek böylece atasözü ve deyimlerin evrenselleşmesi yolunda çalışmış olmak temel amacımızdır.

- Çeviride yabancılaştırma yöntemi seçildiğinde Scheleirmacher gibi şoven bir yaklaşımda bulunmuş olunur mu? Bu ne kadar doğru ya da böyle bir yaklaşımda mı olunmalı,
- Ya da Venuti'ye göre yine yabancılaştırma yöntemi seçilmeli ama Schleiermacher gibi bir niyette olmadan yani Venuti'ye göre baskın dillere karşı bir başkaldırı mı seçilmeli,
- Yerelleştirmenin, özellikle baskın ekin ve dillerde (İngilizce gibi) kullanılan bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır çünkü bu yöntemle daha çok okuyucu kitlesi elde edilmektedir ve bu da okuyucunun alışık

[1] **Jakob der Lügner,** 2015, 36. baskı, Suhrkamp Taschenbuch Verlag Frankfurt am Main. Söz konusu yapıt, 1997 yılında Füsun Umar tarafından Türkçeye çevrilmiş "Yalancı Jakob" adlı (Ayrıntı Yayınevi) tıpkıbasımı incelenmiştir.

[2] Selim Özdoğan, **Die Tochter des Schmieds,** 2012 yılında Aufbau Verlag GmbH & Co. KG tarafından yayımlanan 3. baskısı ele alınmıştır. Türkçe çevirisi İlhan Pınar tarafından gerçekleştirilmiş İstiklal Kitabevi tarafından 2. basım yılı 2007 tarihli basımdır.

[3] Bu yapıt, Özdamar'ın 2005 yılında Verlag Kiepenheuer & Witsch tarafından 6. baskısı yayımlanmış **Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Eine Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus** adlı romanıdır. Bu çalışmada, eserin 2015 yılında Ayça Sabuncuoğlu'nun Türkçeye çevirdiği İletişim Yayınları tarafından yayınlanan "Hayat Bir Kervansaray" adlı romanın çevirisi irdelenmiştir.

olduğu bir yöntemdir tabii bu arada yabancı ekinlere tamamen kapalı oldukları da anlaşılmaktadır, yerelleştirmenin de kaçınılmaz olduğunu savunan bilim insanlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu zorluk aşılabilir mi,

- Aslında dillerin birbirinden beslenebilmesi ve zenginleşmesi için her iki yöntem de aynı anda kullanılabilir mi,
- Baskın ekin ve diller arasında baskın olmayan ekinlerin dilleri de baskın olmaya mı çalışmalı,
- Yabancılaştırma yöntemi seçildiğinde yalnızca seçkin kişiler mi bu yapıtları tercih eder, eğer öyleyse çeviri yapıtlar geniş kitlelere ulaşabilir mi,
- Almanlara, Türkçe atasözleri yabancılaştırıldığında daha çok onlara hizmet edilmiş olunur mu? Bu durumda baskın ekine hizmet etmiş olunmuyor mu? Ya da değerlerin ortak paydada sunulması mı savunulmalı,
- Önemli olan, atasözlerinin, kelime ve dilbilgisi temelinde yabancılaştırılmasından çok ne anlatmak istediğini, ait olduğu toplumun anlayışını ve özelliğini erek topluma kazandırmak mıdır sorularına yanıt aranacaktır.

Tüm bunlardan yola çıkarak üzerinde çalışacağımız romanlardan biri olan, *Jakob der Lügner'*de yer alan atasözleri ve deyimler araştırılacaktır. Bu yapıt, 1937 Lodz doğumlu, gettoda büyüdüğü ve ailesiyle birlikte toplama kampında yaşadığı bilinen (Opitz & Hofmann, 2009, s. 33), Polonya asıllı, ana dili Almanca olmayan ama Almanca yapıtlar veren Yahudi Alman (Çoraklı, 2001, s. 1) Jurek Becker tarafından yazılmıştır. Birçok kez film olarak da uyarlanan romanın, Demokratik Alman Cumhuriyetinde yazılan en iyi nesir olarak kabul edildiği bilinmektedir. Jurek Becker'in, söz konusu romanda savaş sırasında gettoda geçen yaşantıları ele aldığı görülmektedir. Yazarın, gettodaki trajik yaşantıları ve olayları anlatırken iyimser bir üslup kullandığını söylemek mümkündür. Özellikle romandaki anlatıcının dili ele alındığında atasözleri ve deyimlerin kullanımına oldukça yer verildiği anlaşılmaktadır. Çoraklı'nın, yazardan şöyle bahsettiği görülmüştür:

> *"Almanca onun anadili olmamasına karşın bu dilde yapıtlar vermiş ve kendinden Polonya asıllı Yahudi Alman olarak söz ettirmiştir. Kelimelerle oynamasını çok seven, yapanlara gıpta ile bakan, ancak yapmaktan korkan Becker, yine de Kafka biçiminde yapıtlar ortaya koymayı, dehşet verici bir dönemden, bu zamanı yaşamış birisi olarak, kolayca ve hoş bir şekilde bahsetmeyi başarmıştır"* (Çoraklı, 2001, s. 1).

Çoraklı'nın da söylediği gibi, Becker'in anadilinin Almanca olmamasına rağmen Almancayı düzgün kullanmak istemesi ve kelimelerle oynamayı sevmesi, yapıtında çeşitli dil ögelerini kullanırken anadili gibi okuyucuya sezdirmesi, dikkatimizi çekmiş ve tez için odak nesnelerden biri olmasına karar verilmiştir.

Odaklanılan bir diğer nesne olan, Türk asıllı Alman yazar, Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds* adlı yapıtında aynı şekilde romanda geçen atasözleri ve deyimler irdelenecektir. Bu yapıtta atasözleri ve deyimlerin kaynak metindeki varlığı incelenecektir. Yazarın hangi dil ögelerini nasıl kullanmış olduğu ele alınıp mercek altına alınacaktır. Söz konusu romanın seçilmesinin nedeni yazarın, Türk kökenli olup Almancayı anadili gibi kullanmasının yanında genel olarak ilkin popüler ekine hitap eden yapıtlarının aksine *Die Tochter des* Schmieds'in, Anadolu'da geçen bir hikaye olmasıdır. Özdoğan da çeşitli ödüller almış Türk - Alman yazardır ve anlatısını oluştururken Türkçe atasözü ve deyimleri Almancaya nasıl aktardığı incelenecektir. Bu yüzden Özdoğan'ın romanındaki atasözleri ve deyimlerin nasıl kullanıldığı ele alınmıştır.

Son olarak Türk asıllı Alman yazar E. Sevgi Özdamar'ın Almanca yazılmış olan *Das Leben ist eine Karawanserei* adlı yapıtında Özdamar tarafından Türk atasözleri ve deyimlerin Almancaya aktarımında bire bir çeviri yönteminin seçildiği görülmektedir. Bu yöntemle Almanları etkilediğini söylemek mümkün olabilir. Öyle ki Özdamar, bu bağlamda söz konusu yapıtla 1991 Ingeborg Bachmann ödülüne layık görülmüştür (Aytaç, 2001, s. 253). Bu romanı seçmemizin nedeni Özdamar'ın atasözleri, deyimler, ilençler[4], dualar vb. gibi birçok ögeyi yapıtında barındırması,

[4] beddua

özellikle atasözleri ve deyimleri Türkçe düşünüp Almancaya birebir çevirmesi ve çeşitli çevrelerce etki yaratması olmuştur.

Çalışma nesnesi olarak seçilen söz konusu üç yapıt yukarıda belirtilen ortak tema ekseninde karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Böylece söz konusu yapıtlar çeşitli çeviri kuramları ışığında, önce tekil olarak yapısal temelde ele alınacak daha sonra her bir yapıttan inceleme amaçlı seçilen atasözleri ve deyimler yabancılaştırma, yerelleştirme ve evrenselleştirme teması etrafında mercek altına alınacaktır. Bu yapıtların ortak yönleri ve farklılıkları dikkate alınarak, özellikle anlatının dilsel nitelikleri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın genel çerçevesi; çeviri kuramlarını, atasözleri ve deyimleri, kültürlerarasılık, yerellik ve evrenselliği, çalışmada odaklanılan üç yapıtın anlatı yapılarını, bu yapıtlarda kullanılan atasözleri ve deyimlerin çevirisinde kullanılan yöntemleri incelemek, ekinlerin dilsel bağlamda zenginleşmesi ve atasözleri ve deyimlerin evrenselleşmesinin, çevirilerde yabancılaştırma yöntemiyle mümkün olabileceğini savunmak çalışmanın özgün değerini açıklamaktadır. Yapıtların daha önce ele alındığı tekil çalışmalar mevcuttur fakat YÖKTEZ[5], DERGİPARK[6], Google Akademik[7], gibi erişime açık yapılardaki araştırmalar sonucunda ele alınan üç yapıtın tek çalışmada bir araya getirilerek yerelleştirme ve evrenselleştirme temelinde incelenmesiyle karşılaşılmamıştır. Bu da çalışmanın özgünlüğünü ortaya koyar niteliktedir.

Tevfik Ekiz, 2007 yılına ait, “Avrupa Türk Edebiyatı ve bir temsilcisi: Emine Sevgi Özdamar” başlıklı makalesinde Avrupa’da yazan Türkler için Özdamar’ı örnek alarak “Avrupa Türk Edebiyatı” olarak tanımlanmasının yerinde olacağını savlar. Berrin Doğan’ın 2000 yılına ait, “Emine Sevgi Özdamar'ın "Hayat bir kervansaray, İki kapısı var, Birinden girdim, Birinden çıktım" adlı eseri ile Alev Tekinay'ın "Ağlayan Nar" adlı eserinde içerik karşılaştırması” adlı yayınlanmamış doktora tezinde iki yapıtın karşılaştırmalı olarak incelendiği anlaşılmaktadır. Kürşad Murat Özhan’ın 2010 yılındaki doktora tezinde, “Das Leben Ist Eine Karawanserei von Emine Sevgi Özdamar, eingebettet in das verhältnis von sprachnorm und sprachgebrauch – eine

[5] https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp
[6] https://dergipark.org.tr/tr/
[7] https://scholar.google.com/schhp?hl=tr

untersuchung zur interferenzanalyse" söz konusu yapıtı dilsel kullanım açısından ele aldığı görülür. Erkan Zengin'in, 2011 yılına ait "Berlin –eine Deutsche Metropole in der türkischen Migrantenliteratur. Eine studie zum Raum und zur Identität in den Werken der autoren: Aras Ören, Emine Sevgi Özdamar und Yade Kara" doktora tezinde Berlin'de yaşayan Türk göçmen yazarların yapıtlarındaki uzam ve kimlik kavramlarının söz konusu üç yapıtta nasıl verildiği ele alınmıştır.

Michael Hofmann 2007 yılına ait "GÜLS WELT Erzählen und Modernisierung in Selim Özdogans Die Tochter des Schmieds" adlı makalesinde Özdoğan'ın yazınsal anlayışı ve söz konusu yapıtını ele elır. Melahat Özğan'ın, 2019 yılına ait "Selim Özdoğan "Demircinin Kızı" ile Yade Kara'nın "Selam Berlin" adlı eserlerinde Türk ve Alman kadınına bakışı" adlı tezinde göç yazını ele alınarak söz konusu iki yazarın yaşadıkları dönem irdelenmiştir ve bu iki yapıtın karşılaştırmalı olarak ele alındığı görülmektedir.

Şahbender Çoraklı'nın 2001 yılına ait, "Jurek Becker'in Jakob der Lügner adlı romanında anlatım teknikleri" adlı doktora tezinde söz konusu romanın, anlatı teknikleri ışığında irdelendiği görülmektedir. Mehmet Karaca'nın 2019 yılına ait, "Barbara frischmuth'un "Die Entschlüsselung' ve Jurek Becker'in 'Jakob der Lügner' adlı eserlerinde birer toplumdilbilimsel değişken olarak kadın ve erkek dili" yüksek lisans tezinde her iki yapıt kuramsal temeller ışığında incelenmiştir. Zeki Bayram'ın 1997 yılına ait "Jurek Becker" adlı makalesinde yazarın hayatı ve yazınsal kişiliği ele alınmıştır. Şahbender Çoraklı'nın, 2017 yılında yayınlanan "Getto'da Bir Çocuk: Lina veya Jurek Becker Jurek Becker'in "Jakob derLügner" Adlı Romanı" adlı makalesinde küçük yaşlarda kamplardan kurtulmayı başaran Becker'in söz konusu romanında anlatı kişilerinden dokuz yaşlarında, küçük bir kız çocuğu olan Lina'nın bakış açısıyla yersiz yurtsuzluk, gettoda çocuk etiğimi gibi konular ele alınmıştır. Şahbender Çoraklı'nın, 2000 yılına ait, "Doğu Alman Yazın ve Jurek Becker" adlı makalesinde Doğu Alman Yazını ve Jurek Becker'in yaşamı ve yazınsal kişiliği irdelenmiştir. Şahbender Çoraklı'nın, 2018 yılına ait "Film- Roman Karşılaştırması: Jurek Becker'in Sinemaya Uyarlanan "Yalancı Jakob" Adlı Romanı" adlı makalesinde söz konusu romanın film uyarlamasıyla benzerlik ve farklılıkları üzerine odaklanılmış Becker'in önemsediği konular analiz edilmiştir.

Söz konusu yapıtlarla ilgili tekil çalışmaların incelemelerine, kuramsal çerçeve bölümünde alan yazın başlığı altında genişçe yer verilmiştir. Görüldüğü üzere, söz konusu üç yapıt ile ilgili yapılmış tekil çalışmalar mevcuttur. Öte yandan bu çalışmayı özgün kılan konunun, bu üç yapıtın bir araya getirilerek çalışmada ele alınan bağlamda karşılaştırılmamış olmasıdır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde kuramsal temeller üzerinde durulacaktır. Çeviri stratejileri, çeviride yabancılaştırma yöntemi ve etkileri konusunda Friedrich Schleiermacher ve Lawrence Venuti, yazın çeviri kuramlarını ele alırken Itamar – Even Zohar, anlama kuramında Gadamer, çeviriye işlevsel bakışta Reiβ ve Vermeer, atasözleri ve deyimlerin belirlenmesi ve ayrıştırılması için Newmark, atasözleri ve deyimlerin çeviri yöntemleri için Mona Baker, uygulamalı alanda erek odaklı yaklaşıma sahip olan Gideon Toury'nin yaklaşımları temel alınacaktır. Yine bu bölümde ekin bağlamı, alan yazın ve yöntemler ayrı alt başlıklar olarak ele alınacaktır. İkinci bölümde yazarların yazın anlayışı ve yapıtlar incelenerek yapıtlardaki atasözleri ve deyimler, erek metindeki karşılıklarıyla karşılaştırmalı olarak irdelenecektir. Ayrıca ele alınan dilsel ve ekine ilişkin ögeler, evrenselleşme boyutunda irdelenecektir.

Çalışmada ekinsel ve dilsel ögeler irdelenirken, Newmark'ın ekinsel ögelerin belirlenmesi için oluşturduğu sınıflandırmalardan yararlanılacaktır. Mikro düzeyde çözümleme yaparken Mona Baker'ın atasözleri ve deyimler için oluşturduğu yöntemler göz önünde bulundurulacaktır. Söz konusu kaynak yapıtlar ve çevirileri incelenirken makro düzeyde çevirmenin temel düşünce ve hedeflerinin belirlenebilmesi için Lawrence Venuti'nin yerelleştirme ve yabancılaştırma yöntemlerinden faydalanılacaktır.

Tezde bahsi geçen yapıtlardaki atasözleri ve deyimler incelenirken, yapılan karşılaştırmada çeviri eylemi hangi yöntem temel alınarak gerçekleştirilmiş ve yöntem amacına ulaşmış mı incelenecektir. Venuti'nin geliştirdiği çeviride yerelleştirme ve yabancılaştırma olarak adlandırılan yöntemle çevirmenin kararları ve hedefleri belirlenecektir ve yabancılaştırma ve yerelleştirme yöntemi sonucunda ortaya çıktığına inandığımız evrenselleştirme olgusu da ele alınarak irdelenecektir. Burada atasözleri ve deyimlerin tanımını kısaca anlatmak gerekmektedir.

Atasözleri ve Deyimler;

Türk Dil Kurumu (Türk Dil Kurumu, 2019) Güncel Türkçe Sözlüğe göre atasözü *"uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve ya halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbımesel"* (TDK, 2019, s. 180) olarak ifade edildiği görülmüştür. Deyim ise, yine Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğe göre *"genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir"* (TDK, 2019, s. 651) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Atasözleri ve deyimlerin tanımlarında görüldüğü gibi içinde taşıdıkları anlam olan, *"halka mal olmuş"* olması, *"kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği"* ve ayrıca iletişimde etkili olması hatta bunların çevirilerinde karşı ekini etkileyip etkilememesi (olumlu ya da olumsuz yönde) konunun araştırılmasına öncü bir rol oynamıştır denebilir.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü oluşturan Ömer Asım Aksoy kitabında, atasözleri ve deyimleri biçim nitelikleri, kavramsal bilgileri, kalıplaşmış sözler, eleştiriler, atasözleri ve deyimleri niteleyen açıklamalar ve örneklere yer vermiştir. Atasözü ve deyimler yüzyıllar boyu oluşmuş ve yazıya aktarılmış birçok biçim ve kavramsal niteliklere sahip olan genel kuralları anlatan, öğüt verici, rehber niteliğinde olan ve varolduğu ekinin özelliğini içinde barındıran söz öbekleridir (Aksoy, 2020, s. 497 - 520). Atasözleri ve deyimler birbirinden farklı ögelerdir ve benzer yönleri de bulunmaktadır. İlkin, özel niteliklere sahip olan deyimler ele alınacak olursa şunları söylemek mümkündür:

Deyimler, atasözlerinde olduğu gibi bir yargıya varmaz ve genel bir kuralı anlatır nitelikte değildir. Kulağına küpe olmak, Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak, dil dökmek, bulanık suda balık avlamak, eli açık, yarım ağızla, yangına körükle gitmek, balık kavağa çıkınca vb. şekilde örnekler verilebilir.

Aksoy'un, anlatıma zenginlik katan deyimleri, *özel niteliklerine* göre sınıflandırdığı anlaşılmaktadır. Aksoy, deyimleri; özgünlüğüne göre *(mecaz yoluyla), iki yargılı ve uyaklı, dini inanışlara göre, öykücük şeklinde olanlar, eksiltili ve ikilemeli kelimeler olarak, bileşik sözcük olarak deyimler, bir olay sonucunda oluşmuş deyimler, karşılıklı konuşma biçimindeki deyimler, inanışları anlatan deyimler* gibi

belli bölümlere göre ayırmıştır (Aksoy, 2020, s. 497 - 520). Aksoy ayrıca, deyimlerin başka dile çevrilmesi sorununu da sözlüğünde açıklayarak örnekler vermiştir ve erek dilde sıfır eşdeğerliği olanları, sözcüğü sözcüğüne çevirisi olanları, sözcüğü sözcüğüne çevrilse bile aynı anlamı vermeyenleri açıklamıştır (Aksoy, 2020, s. 518).

Atasözleri ise anonimdir ve bir ulusun ortak ekinini yansıtmaktadır. Anlatmak isteneni oldukça kısa, öz ve anlamlı bir şekilde vurgulayan, akılda kalıcı, vurgulu, sesletim açısından uyumlu seslerle bir araya getirilmiş kalıp ögelerdir. Atasözleri aracılığıyla, söylenmek istenen etkili bir şekilde ifade edilmiş olur (Aksoy, 1988, s. 131). TDK'ye göre atasözü, *"uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbımesel*" (TDK, 2019, s. 180) olarak anlatılmıştır.

Aksoy; atasözünün niteliklerini şöyle açıklamıştır:

> *"Bizim gelenekle yerleşmiş bir atasözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Allah ve peygamber sözleri gibi ruha işliyen bir etki taşırlar. Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır"* (Aksoy, 1988, s. 131).

Aksoy'a göre atasözleri bazı niteliklere sahiptir. Söz konusu nitelikler çeşitlilik arz eder ve bu nitelikler göz önünde bulundurularak atasözleri sınıflandırılabilir. Aksoy atasözlerini önce şekil ve kavram bakımından ikiye ayırmıştır. Daha sonra söz konusu söz öbekleri, şekil olarak ele alındığında; kalıplaşmış, kısa ve özlü, genellikle çoğunun bir ya da iki cümleden oluştuğunu anlatır. Kavramsal nitelikleri düşünüldüğünde ise; *"sosyal ve doğa olayları, uzun gözlemlerden sonra çıkarılan öğüt nitelikli, ahlaksal ders veren, kılavuzluk eden, birtakım inanışları ifade eden, gelenek ve toplum kurallarını anlatan atasözleri"* olarak sınıflandırılma yapılmıştır (Aksoy, 1988, s. 131 - 166).

Atasözleri ve deyimler, ekinin ve dilin önemli bir yansıması olduğu kadar leksik birimi, morfoloji ve semantik gibi ögelerin da bir parçası olduğu kabul edildiğinden (Hirik, 2018, s. 158 - 177) bu birimlere kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Leksik birimi: TDK'ye göre; *"sözlük birimi"* (TDK, 2019, s. 1582) olarak tanımlanmıştır. Sözlük birimi; *"sözlükte madde başı olarak yer alacak anlamlı söz varlığı, leksik birimi."* (TDK, 2019, s. 2157) şeklinde açıklanmıştır. Morfoloji; *"1. Yapı bilgisi 2. Yapı bilimi*" (TDK, 2019, s. 1696), semantik ise, *"anlam bilimi"* (TDK, 2019, s. 2063) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ögelere ilişkin, atasözleri ve deyimleri oluşturan yapılar olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Polonya asıllı ve Almanca yapıtlar veren Jurek Becker'in *Jakob der Lügner'*i, Türk kökenli Alman yazar Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds*'i, Almanya'da yaşayan ve yapıtları, Türk – Alman Yazınında değerlendirilen ve Almanca yapıtlar veren yazarlarımızdan Emine Sevgi Özdamar'ın *Das Leben ist eine Karawanserei* adlı yapıtı ve bu yapıtlardaki kalıplaşmış ifadelerin nasıl kullanıldığı ve çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Edebi yapıtlarda kullanılan atasözleri ve deyimler ve bunların çevirileri yoluyla ekinlerin birbirleriyle etkileşiminin olup olmadığı ele alınacak olan yapıtlarda değerlendirilmeye gidilecektir. Aynı zamanda bu kalıplaşmış ifadelerin çevirilerinde nasıl bir yöntem izlendiği de takip edilecektir.

F. Schleiermacher'in (1813) *Über Die Verschiedenen Methoden* adlı yapıtında çeviri stratejisi olarak iki yöntemden bahsetmektedir. Bunlar, yerelleştirme ve yabancılaştırma yöntemidir (Berk, 2012, s. 1- 19). Schleiermacher, çevirmenin olabildiğince yazarı rahat bırakmasından yanadır denebilir (Venuti, 2018, s. 84).

Venuti'nin, Schleiermacher gibi yabancılaştırıcı çeviriyi tercih ettiği anlaşılır fakat belirlediği bu yöntemde çevirinin amacı ve çeviri süreçlerinde Schleiermacher'den ayrıldığı görülmektedir. (Neydim, 2020, s. 126 - 143). Venuti'nin, yabancılaştırma yöntemini baskın ekin ve dile bir başkaldırı olarak gördüğü belirtilebilir. Schleiremacher'in yöntemini bazı bilim insanları yabancılaştırıcı yöntemle çevrilen metinlerin daha çok seçkin ve aydın kişiler tarafından tercih edilebileceğini düşünürler (Venuti, 2018, s. 84).

Schleiermacher'in, erek toplumun gelişmesi için yabancılaştırıcı yöntemi seçmiş olması Alman toplumunu yüceltme ve geliştirmeyi tasarlamasındandı. Ona

göre Alman ekini ve Alman dili diğer ekinlerle tanışarak kendini geliştirmeye zorlanacaktı ve bu da ona göre olması gereken bir durumdu (Venuti, 2018, s. 83).

1980 ve 1990'lı yıllarda Susan Basnett ve André Lefevere *Translation, History an Culture* adlı kitabında "cultural turn" den bahsettikleri anlaşılır. Burada ekinin çeviri üzerindeki etkisini tartıştıkları bilinmektedir. "Cultural Turn"ün merkezinde ekin ögesi olan bir yenilik olduğu düşünülebilir (Neydim, 2020, s. 126 - 143).

"Cultural Turn"de öne çıkan bir diğer isim Lawrence Venuti (2018), *The Translator's Invisibility A History of Translation* adlı kitabında çevirmenin görünmezliğini anlatır (Venuti, 2018, s. 1). Venuti, ayrıca kitabında, yerelleştirme ve yabancılaştırmadan da söz etmektedir (Venuti, 2018, s. xiv). Venuti'ye göre, bir çevirmenin Schleiermacher'in de benimsediği gibi yabancılaştırma yöntemini tercih etmesi gerektiğidir fakat yöntemi seçmedeki amaç konusunda Schleiermacher'den farklı görüşlere sahiptir.

Newman'a göre ise dilsel toplulukların arasındaki ekine ilişkin farklılıklar iletişimi güçleştirmektedir (Venuti, 2018, s. 120).

Post-yapısal ve işlevsel yaklaşımlarla çevirmenin kendisine odaklanılmasıyla birlikte ekin kavramı önem kazanmıştır. Mona Baker, *In Other Words* adlı yayınında ekine vurgu yaparak deyim ve atasözlerinin çevrilebilmesi için öncelikle onların tanınması gerektiğine, yöntem olarak yabancılaştırmayı seçtiğine dikkat çeker. Atasözleri ve deyimlerin çeviri yöntemleri için maddeler sunar. Baker, atasözleri ve deyimlerin çevrilemez olmadığını savunur ve ekinsel ögelerin çevirisinde farklılıkların çeviriyi zorlaştırdığını söyler (Baker, 2001, s. 68).

Newmark, yine ekine vurgu yapar ve ekin farklılıklarının çeviride nasıl aşılması gerektiğine dair ekinsel sınıflandırmalar geliştirmiştir. Newmark da Baker gibi kaynak metin odaklı çeviriden yana olmuştur denebilir (Newmark, 1988, s. 95).

Nazım Hikmet, *Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar* adlı yazısında çevirilerde yabancılaştırıcı yöntemin seçilmesi gerektiğini belirtir çünkü toplumlar birbirlerinden farklı şeyler öğrenebilmelidir (Hikmet, 2019, s. 255).

I. BÖLÜM

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. ALANYAZIN

1.1.1.1. Çeviride Yerelleştirme ve Evrenselleştirme

Çeviri gerçekleştirilirken biri yabancılaştırma diğeri de yerelleştirme yöntemi olarak iki yoldan bahsetmemiz mümkündür. Aslında bu iki yöntem çevirinin varlığından beri tartışılagelmiş bir sorunsaldır. Çeviri kaynak odaklı mı olmalı, erek odaklı mı, yazardan okura doğru bir yönelim mi olmalı yoksa okurdan yazara doğru mu, ya da çeviri sadık mı olmalı serbest mi? Bu iki olgu oldukça tartışılmıştır. Çeviri sürecinde bu iki etkenin kültürlerarasılığa yararı ve ekinlerin birbiriyle olan iletişimi ve etkileşiminin önemli olduğu, özellikle de atasözleri ve deyimlerin çevirisinde yabancılaştırma izleminin benimsenmesi durumunda alıcı ekine sunduğu yeni ve farklı pencerelerle önemli katkılar sağlaması düşüncesiyle art alan taraması yapılmıştır.

F. Schleiermacher'in (1813) *Über Die Verschiedenen Methoden* adlı metninde çeviri stratejisi olarak iki yöntemden bahsettiği anlaşılmaktadır. Bunların yerelleştirme ve yabancılaştırma şeklinde olduğu söylenebilir. Schleiermacher'in, erek toplumun normlarını zorlayan yabancılaştırıcı yöntemini benimsemiş olduğundan bahsedilebilir. Bu yöntemle birlikte yabancı ekin tanınmış olur ve okurun ufkunun genişlemesine katkı sağlanır. Schleirmacher'in, kendi döneminin ulusalcı yapısına rağmen yabancılaştırıcı yöntemi benimsediği görülmektedir (Berk, 2012, s. 1 - 19).

Alman teolog ve filozof Friedrich Schleiermacher 1813 yılında Prusya Savaşı sırasında *Uber Die Verschiedenen Methodes des Ubersetzens* (Farklı Çeviri Yöntemleri Hakkında) adlı dersinde sadece iki çeviri yöntemi olduğunu savunur. Ona göre, çevirmen ya yazarı mümkün olduğu kadar rahat bırakarak okuru yazara doğru hareket ettirir ya da mümkün olduğu kadar okuru rahat bırakarak yazarı okura doğru hareket ettirir denebilir. Schleiermacher'in, birinci yöntemi seçtiğini söylemek mümkündür. Söz konusu savaşta çeviri önemli bir uygulama olarak görülmüştü çünkü seçkin yazın geliştirilerek Alman dili zenginleşebilirdi ve böylece onun küresel

egemenlikteki tarihsel yazgısını gerçekleştirmek için Alman ekinine geçit verecekti hal böyleyken şaşırtıcı bir şekilde türdeşliği değil de ekinsel farkların yeri olarak çeviriyi kuramsallaştırarak ulusçu gündemini öngördü. Tarih boyunca değişik şekillerde İngilizce çeviriler hâkimdi. Schleieremacher'in çeviri teorisinin, hem yabancı ekin için şovenistik bir iyiliğe hem de farklılıklara saygı duyan antişovenistik bir yaklaşıma dayandığını söylemek mümkündür. Schleiermacher'in erek toplumu düşünerek yabancılaştırma yöntemini savunduğu düşünülebilir (Venuti, 2018, s. 83). Schleiermacher, çeviri yöntemi konusunda şunları belirtmiştir: *"Either the translator leaves the author in peace, as much as possible, and moves the reader towards him; or he leaves the reader in peace, as much as possible, and moves the author towards him"* (Venuti, 2018, s. 84). Elbette Schiermacher'in birincisini seçtiğini burada belirttiği görülür. O, çevirmenin olabildiğince yazarı rahat bırakmasından yanadır (Venuti, 2018, s. 84). Venuti'nin, Schleiermacher gibi yabancılaştırıcı çeviriden yana olduğu görülmekte fakat tercih ettiği bu yöntemde çevirinin amacı temelinde Schleiermacher'den ayrıldığı anlaşılmaktadır (Neydim, 2020, s. 126 - 143). Venuti'nin, yabancılaştırma yöntemini baskın ekin ve dile bir başkaldırı olarak gördüğü belirtilebilir. Schleiremacher'in yöntemini bazı bilim insanları yabancılaştırıcı yöntemle çevrilen metinlerin daha çok seçkin ve aydın kişiler tarafından tercih edilebileceğini düşünürler (Venuti, 2018, s. 84).

Schleiermacher'in, erek toplumun gelişmesi için yabancılaştırıcı yöntemi seçmiş olması aslında kendi toplumunu düşünmesindendi. Ona göre Alman ekini ve Alman dili diğer ekinlerle tanışarak kendini geliştirmeye zorlayacaktı ve bu da gerekliydi (Venuti, 2018, s. 83).

1980 ve 1990'lı yıllarda çeviribilim, odağını ekine doğru kaydırmış ve bu alanda Susan Basnett ve André Lefevere çeşitli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. *Translation, History an Culture* adlı kitabında "cultural turn" den bahsederler ve burada ekinin çeviri üzerindeki etkisini ele aldıkları bilinmektedir. Salt dilbilimsel ve metindilbilimsel dizgelerden ayrılıp ekine odaklanan yenilik olarak düşünebiliriz "cultural turn" kavramını (Neydim, 2020, s. 126 - 143). "Cultural Turn"ün diğer önemli bir ismi Lawrence Venuti (2018), *The Translator's Invisibility A History of Translation* adlı kitabında çevirmenin görünmezliğini anlatır. Venuti, çevirmenin

statüsünü ve etkinliğini tanımlamak için bu terimi kullanacağını söyler. Ona göre erek dil normlarına uygun, akıcı çeviri yapan çevirmen görünmez olur (Venuti, 2018, s. 1). Venuti, ayrıca kitabında, yerelleştirme ve yabancılaştırmadan da söz etmektedir. Yerlileştirme ve yabancılaştırmanın çeviri yoluyla, hem kaynak metin ve hem de alıcı konum arasındaki edimsel ilişkiyi kuran etiksel bir etki olduğunu anlatır (Venuti, 2018, s. xiv). Yerlileştirme, hedef kitlenin normlarına uygun yapılan çeviri yöntemidir. Baskın dillerin bu yöntemi daha çok benimsediğini vurgular Venuti çünkü yerlileştirmede metin rahatlıkla anlaşılır, derhal ulaşılabilirdir. Okuyucuyu zahmete sokmaz, yazardan okura doğru bir çizgi vardır. Venuti, ayrıca yerlileştirmenin, sadece baskın kaynaklar ve ideolojileri geçerli kılmadığını, aynı zamanda farklı dil ve ekinde yazılmış bir metnin üzerindeki hâkimiyetini de arttırdığını açıklamıştır. Yabancılaştırmada ise okur, yazara doğru gider; bu yöntemde, kaynak metnin ekinsel farklılıklarını erek metinde sunmak söz konusudur (Venuti, 2018, s. xiv). Buradan şu sonuca varılabilir ki Venuti'ye göre, bir çevirmenin Schleiermacher'in de benimsediği gibi yabancılaştırma yöntemini tercih etmesi gerektiğidir fakat yöntemi seçmedeki amaç konusunda Schleiermacher ile yolları ayrılır.

Newman, Schleiermacher'in yabancılaştırıcı yöntemini desteklemekle birlikte bunu bir Alman edebi zümrenin hem de seçkinci ve milliyetçilerin olduğu zümrenin ekinsel ve siyasi ilgisinden ayırmştır denebilir. Newman'ın yabancılaştırıcı çevirisindeki "yabancı"nın kesin olarak akademik edebi değerlere karşı koyma olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır. Ona göre dilsel toplulukların arasındaki ekinsel farklılıklar iletişimi güçleştirmektedir denebilir (Venuti, 2018, s. 120).

Post-yapısal ve işlevsel yaklaşımlarla çevirmenin kendisine odaklanılmasıyla birlikte ekin kavramının sahneye çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşımlarla farklı ekinlerin birbirleriyle olan iletişimini kolaylaştırdığı bunun sonucunda etkileşime neden olduğundan söz edilir. Mona Baker (2001), *In Other Words* adlı yayınında ekine vurgu yaparak deyim ve atasözlerinin çevrilebilmesi için öncelikle onların tanınması gerektiğine işaret eder. Baker, çeviri sürecinde yöntem olarak yabancılaştırıcı yöntemi benimsediğini belirtir. Atasözleri ve deyimleri çevirirken çeşitli maddeler sunar. Baker, atasözleri ve deyimlerin çevrilemez olmadığına vurgu yaparak söz konusu ögelerin çevirisinde ekinsel farklılıkların çeviriyi zorlaştırdığını söyler. Newmark

(1988), yine ekine vurgu yapar ve ekin farklılıklarının çeviride nasıl aşılması gerektiğine dair ekinsel ulamlar geliştirmiştir. Newmark da Baker gibi kaynak metin odaklı çeviriden yana olmuştur denebilir.

Nazım Hikmet (2019), *Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar* adlı yazısında Kemal Tahir'e bir mektubunda tercüme işlerinden bahsettiği görülür. Hikmet'e göre çevirilerde yabancılaştırıcı yöntem seçilmeli çünkü toplumlar birbirlerinden farklı şeyler öğrenebilmelidir (Hikmet, 2019, s. 255). Hikmet, bu konuda şunları dile getirmiştir:

> *"(...) Meselâ, Ruslar sevgi sözü olarak güvercinim tabirini kullanırlar, biz gözümün nuru, gözbebeğim filân deriz. (...), biz bizim dile güvercinim tabirini, onlar kendi dillerine gözümün nuru tabirini sokmalı. (...) Ben diller arasında tercüme kanalıyla mümkün olduğu kadar böyle bir alışverişe pek taraftarım"* (Hikmet, 2019, s. 255).

Necdet Neydim, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Dokuzuncu Soruşturma (2014), Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri* kısmında "Yerel Olamamak Evrensel Olamamanın Temel Nedenidir" başlıklı yazısında bir yazarın belli bir ideoloji ile yazmasının tabii olduğunu, asıl sorunun o ideolojiyi benimsetmeye çalışması olduğunu belirtmiştir. Neydim, toplumlardaki dayatılan ideolojiler, çeşitli anlayışlar vb. göz önünde bulundurulduğunda yazının yerelleşememesi ve buna bağlı olarak da evrenselleşememesini açıklamıştır (Neydim, 2014, s. 350).

Turgay Kurultay, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Dokzuncu Soruşturma (2014), Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri* bölümünde "Çeviride Belirleyici Olan Alıcı Taraftır" adlı yazısında, Türkçe yazının dünya dillerine çevirilerinin baskın dil ve ekinlerin yazınına kıyasla belirli sayıda ve dikkate değer bir potansiyelde olduğunu belirten Kurultay şunları ifade etmiştir:

> *"Bugün dünyanın küreselleşmesiyle birlikte eğitimde ve kültür politikalarında giderek daha fazla vurgulanan kültürler arasılık ve çok kültürlülük bağlamında da belli bir algı kanalının açıldığı ve bunun çevirilere dönük bir ilgi artışına neden olduğu görülüyor. Bu da Türkçeden de daha fazla çeviri için bir zemin sunuyor. Ama tabii yine yerelliğin alıcısı olduğu ölçüde açılan bir kanal bu da. Oysa tam da yerel nitelikleri, gelişkin estetik değerler buluşturan örnekler kültürler arası etkileşimi de artırmaya adaydır"* (Kurultay, 2014, s. 349).

Amerika'da yaşadığını ve bir üniversitede çocuk edebiyatı ve okuma – yazma öğretimi derslerinde değişik ekinlerin yapıtlarını incelediğini belirten Meral Kaya, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Dokuzuncu Soruşturma (2014), Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri* bölümündeki "Türk Çocuk Edebiyatının Dünya Dillerine Çevrilmesi" adlı bildirisinde; çeviride yerellik konusuna dair çevirmenin her iki ekini de çok iyi tanıması ve bu ekinleri adeta yaşaması gerektiğini, evrensel bakışa sahip olup iki ekini de özenle buluşturması söz konusu olduğunu açıklar (Kaya, 2014, s. 356). Kaya, Türk çocuk yazınının İngilizceye çevrilmesinde ve yayınlanmasındaki engellerden ve sorunlardan bahseder. Bu konuda özellikle çevirmene çok önemli görevler düştüğünü de belirten Kaya, ayrıca şunları dile getirmiştir:

> *"Dünya küresel gelişimde hızla biçimlenirken başka ülke ve kültürlerin edebiyatına daha çok ihtiyaç duyulacaktır. (...) Öncelikle çocuk gerçekliğini yansıtan çocuğa yönelik hem özgün hem evrensel bakışı barındıran kaliteli ve özenli çocuk kitapları yazılmalı ve yaynlanmalıdır"* (Kaya, 2014, s. 347).

Yine *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Dokuzuncu Soruşturma (2014), Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri* bölümündeki "Dünya Dillerine Açılan Kapı" adlı yazısında, Türk çocuk yazınında nitelikli yazar ve yazıların olması gerektiğine dikkat çeken Aytül Akal (2014), çevirilerde ve Batı ekinlerine açılmada

kalifiyeden söz ederken ayrıca yerel konuların işlenmesinde bir sorun olmadığını ve bu çevirilerin nasıl ele alındığının önemli olduğunu vurgulamıştır (Akal, 2014, s. 342). Ayrıca kaliteli ve yeterli de olsalar yerel odaklı kitapların yabancı ekindeki çocuklara ulaşma olasılığının ne ölçüde olduğu tartışarak bunu farklı ekindeki çocuğun Türk ekinine beğenisi ve ilgisi ile olabileceğini belirtir (Akal, 2014, s. 342).

Mavisel Yener (2014), ise *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Dokuzuncu Soruşturma (2014), Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri* bölümündeki "Umudu Gerçeğe Dönüştürmek" adlı yazısında Türk yazınının evrenselleşmesine engel olan şeyin aslında kitaplarımızın yurt dışındaki yayınevlerinde kabul görememe sorunu olduğunu söylemektedir (Yener, 2014, s. 351).

Seda Taş, (2017), "Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri" adlı makalesinde, çeviride yabancılaştırıcı ve yerlileştirici yöntemden Lawrence Venuti'yi ele alıp bir başlık altında açıklayarak yorumladıktan sonra Leon Sciaky'nin Farewell to Salonica adlı romanı ile erek metin odaklı ekine ilişkin ögeler çeviri yöntemleri temel alınarak Türkçe çevirisini karşılaştırmalı olarak irdelemiştir. Sonuç olarak ekine odaklanılan bu araştırmada kaynak metin ögelerinin erek metinde tutulması görüşü bulunmaktadır. Böylece Taş'a göre çeviri, kültürlerarası alışverişi sağlayan bir araçtır (Taş, 2017, s. 1 - 14).

Özlem Berk (2001), "Ulusların ve Ulusal Kimliklerinin Oluşturulmasında Çeviri Yöntemlerinin Rol ve İşlevi" adlı makalesinde yazın çevirilerinde yerelleştirme ya da yabancılaştırma yöntemlerinin seçiminde; erek toplumun değerler dizisi, sosyo ekonomik düzeyi, yaşanılan dönemi, zamanı, okuyucu kitlesi, gelişen ve değişen anlayış biçimleri gibi birçok dinamiğin etkili olduğunu bize açıklamaktadır. Çalışmada Berk, betimleyici bir yaklaşımla çeviri tarihini irdelemiş ve çeviri sürecini ve bu süreçte alınan kararları salt yerel ya da yabancılaştırma yönteminin belirleyemeyeceği, kararların verilmesinde kaynak ve erek toplumun sahip olduğu gücün önemli bir rol oynadığını anlatmaktadır (Berk, 2012).

Ceylan Yıldırım, (2015), "Amin Maalouf'un Afrikalı Leo ve Semerkant Romanlarında Kültürel Unsurların Çevirisi Üzerine Bir İnceleme" adlı makalesinde çevirilerin kültürlerarasındaki bir araç olduğunu ve bu araç sebebiyle farklı ekinlerin

birbirleriyle etkileşime girdiğini ve söz konusu yapıtların Newmark'ın çeviri araçları temel alınarak yine Venuti'nin çeviri yöntemlerinden yerlileştirme ve yabancılaştırma yöntemleri irdelenmiş ve yerlileştirme yöntemi seçilerek romanların Türkçe çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Yıldırım, 2015, s. 222 - 232).

Ayla Akın, (2015), "Çeviride Yeni Yorumbilimsel Paradigmanın Çeviri Sürecine Bakışı ve Yabancılaştırma Yönteminin Yeniden Yorumlanması" adlı çalışmasında Schleiermacher'in çeviri yöntemi olarak benimseyip önerdiği yabancılaştırmayı konu edinerek yöntemin amacını anlatmıştır denebilir ve ayrıca çeviribilimdeki yeni paradigmaların çevirmenin anlama sürecine odaklandıklarını açıklar. Bu makaleden çeviride hem kaynak ekin hem de erek ekin göz önünde bulundurulmasını, salt erek ekin düşünülerek kaynak ekinin yok sayılmaması gerektiğini çevirmenin kaynak ekin değerlerine özenli davranması gerektği anlaşılmaktadır (Akın, 2015, s. 7 - 15).

Yıldırım & Turan (2016), "Representation of Turkish Culture Abroad Via Orhan Kemal's Novels In French, German, And English Translations" adlı makalesinde Orhan Kemal'in kitaplarının Almanca, Fransızca ve İngilizce çevirilerini irdelemişlerdir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in yapıtlarında ekine ilişkin ögelerin çevirisi yapılırken yabancılaştırma yoluna gidilerek Türk ekininin tanıtıldığı kanısına varmışlardır (Yıldırım & Turan, 2016, s. 1091 - 1110).

Adem Akalın'ın (2019), "Çevirmen Kararları Yoluyla Kültürler Arası Aktarım: Orhan Kemal'in *"72. Koğuş"* Örneği" adlı doktora tezinde Newmark'ın ekine ilişkin ögelerin belirlenmesi için meydana getirdiği yöntemleri ve Davies'in ekine ilişkin ögelerin çevirisi için geliştirdiği stratejiler de dikkate alınarak irdelenmiş ve burada da Venuti'nin yabancılaştırma ve yerelleştirme yöntemleri temel alınmıştır (Akalın, 2019, s. 9 - 17).

1.1.1.2. Atasözleri ve Deyimlerin Çevirileri

Atasözleri ve deyimler; bir dilin ekin ve yaşanmışlığını yansıtan, ait olduğu toplumun anlayışı ve zekasını gösteren sözübekleridir. Atasözleri ve deyimleri esasen "Atasözleri ve Deyimler" olarak ayrı iki yan başlık olarak incelemek doğru olacaktır. Çeviri alanında atasözleri ve deyimlerin çevirileri önemli ve sorunlu bir yer işgal etmesi sebebiyle araştırmamıza bir boyut kazandıracağı düşüncesinden yola çıkarak bu konuda art alan taraması yapılmıştır.

Öncelikle Mona Baker'in *In Other Words* adlı ders kitabında çevirinin önemli kavramları sunulmaktadır. Baker'in, çeviri kararları için çevirmene kılavuz niteliğinde olan kitapta, kalıp ögelerin çevirisinde izlenecek yöntemleri sunduğu görülür. Atasözleri ve deyimlerin nasıl çevirilebileceği konusunda yöntemler geliştiren Baker, çeşitli dillerdeki örnekleriyle konuyu irdeleyerek atasözleri ve deyimlerin çevirisi için dört bölümleme yapmıştır (Baker, 2001, s. 69).

M. Yaşar Sağlam "Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem" adlı makalesinde deyimlerin ve atasözlerinin çevirisini düz anlam ve yan anlam bağlamında ele alarak örneklerle açıklama yoluna gitmiştir (Sağlam, 2001, s. 45 - 51).

Nesrin Bayraktar Erten, "Küçük Prens Romanının Türkçe ve Azerbaycanca Çevirilerinde Deyimler ve Atasözlerinin Kullanımı" adlı makalesinde söz konusu romanın Türkçe ve Azerice kullanılan ve sayıca fazla bulunan deyimlerin çocuklara göre uygun olup olmadığı tartışılmıştır. Bu çalışmada deyimlerin, kullanım niteliklerine göre irdelendiği görülmektedir (Bayraktar Erten, 2016, s. 1 - 8).

Aykut Haldan & Sibel Tuna "Kültür Dilbilim Bağlamında Almanca Deyimlerin Çevirisine Bir Bakış" adlı makalesinde Almancadan seçili kırk deyimin Türkçe çevirisinde kültürdilbilim kaynak alınarak araştırıldığı görülmektedir. Seçilen deyimlerin çevirilerinin nasıl yapıldığı ve çeviri yönteminin erek ekine uygun olup olmadığı sorgulanmıştır (Haldan & Tuna, 2019, s. 453 - 463).

M. İsmail Dönmez, "Orhan Pamuk'un Sessiz Ev Romanındaki Atasözleri ve Deyimlerin Arapça Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi"

adlı makalesinde ele aldığı yapıttaki atasözleri ve deyimleri Mona Baker'in çeviri yöntemlerine göre inceleyerek kullanım sıklıklarını sayısal verilerle ortaya koymaya çalışmıştır (Dönmez, 2018, s. 19 - 32).

Seda Taş'ın, "Orhan Kemal'in 72. Koğuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen" adlı makalesinde söz konusu yapıttaki ekine ilişkin ögelerin incelendiği görülür. Çalışmada kaynak ve çeviri yapıtta atasözleri ve deyimler, karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve Mona Baker'in çeviri stratejilerine odaklanılmıştır. Burada amaç, çevirmenin çeviri yöntemleri bağlamında verdiği kararlarını belirlemek ve çeviri uygulamasını göstermek olmuştur (Taş, 2017, s. 247 - 259).

F. Betül Aslan, "Yaşar Kemal'in 'Yer Demir Gök Bakır' Adlı Romanın Türkçeden Arapçaya Çevirisindeki Deyimlerin Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi" adlı makalesinde, romanın Arapça çevirisi ve asıl metinde yer alan deyimler ve atasözlerinin eşdeğerlik açısından incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada kalıp ögelerin çevirileri incelenirken Mona Baker'in çeviri yöntemlerinin temel alındığı söylenebilir (Aslan, 2021, s. 341 - 351).

Ramazan Gülendam, "Son Dönemde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmalardan İkisi Üzerine Bir Değerlendirme (Kitap Eleştirisi)" adlı çalışmasında, Yrd. Doç. Dr. Necmi Akyalçın'ın, deyimler ve atasözleri ile ilgili "Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri DEYİMLERİMİZ" ve "Türkçemizin İncileri ATASÖZLERİMİZ – Tanıklı Sözlük" başlıklarıyla yayımladığı kitaplara bilimsel ölçütler ışığında eleştiri getirmiştir (Gülendam, 2012, s. 21 - 48).

Yılmaz Yeşil & Muhammet Koçak, "Türkçe ve Almanca'daki Köpek Sözcüğüne Yer Veren Deyimlerin Karşılaştırması" adlı makalesinde Türk ve Alman toplumlarında kullanılan kavramlarla ilgili anlayışlar kıyaslanarak irdelenmiştir. Her iki toplumda köpek kelimesinin var olduğu deyimler ele alınmış, kullanım nedenleri anlamlarıyla birlikte tablo ve sınıflandırma yapılarak verilmiştir (Yeşil & Koçak, 2018, s. 1102 - 1112).

Ömer Kemiksiz, "Kök Değerler Bakımından Türk Atasözleri" adlı makalesinde sabır, öz denetim, adalet, vatanseverlik, dürüstlük, yardımseverlik,…vs.

gibi değerlerin bulunduğu atasözlerini, içerik ve anlam yönünden ele alarak tablo ve grafiklerle belirlemiştir (Kemiksiz, 2021, s. 495 - 518).

Zihniye Okray, "Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın İmgesi" adlı makalesinde Türkçe atasözleri ve deyimlerdeki kadınla ilgili olan atasözleri ve deyimleri içerik analizi yaparak değerlendirmiştir. Yapılan incelemede kadınla ilgili olumlu ve olumsuz içeriğe sahip atasözleri ve deyimler tespit edilmiş ve tablo halinde konularına göre dağılımı ve daha sonra anlamları verilmiştir (Okray, 2015, s. 93 - 102).

Mehmet Uğur Ekinci, "Franz Von Dombay'ın (1758 – 1810) Türkçe Atasözleri ve Deyimler Derlemesi" adlı makalesinde, Avusturyalı şarkiyatçı Dombay'ın Türkçe atasözleri ve deyimleri hazırladığı bir derlemesini konu edinir. Araştırmacı, söz konusu çalışmasında okuyucuya; bu deyimlerin sayısı, kaynağı ve kaynağın yazarı hakkında bilgiler verir (Ekinci, 2013, s. 55 - 74).

Yüksel Başarmış, "Fehleranalyse bei der Übersetzung von idiomatischen Wendungen in dem Werk "72. Zelle" von Orhan Kemal" adlı makalesinde, kalıp ögelerin çevirisinin zorluğunu ve çevirmenin bu ögeleri erek dile çevirirken nasıl bir yol izlediğini, buna ek olarak çevirmen hatalarını sorgulamıştır. Aynı zamanda söz konusu yapıtın Almanca çevirisini yapan Achim Martin Wensien'in çeviri yaklaşımı, yapıtta geçen atasözleri ve deyimler kaynak alınarak konu edilmiştir (Başarmış, 2018, s. 95 - 109).

Hanife Erdoğan & Asuman Yaprak, "Cesaret ve korku- korkaklık kavramlarına Kültürdilbilimsel yaklaşım: Rusça ve Almanca örneği" adlı makalelerinde, birbirine zıt iki kavramın (cesaret, korku – korkaklık) ekin odaklı bir yaklaşımla ve söz konusu kelimelerin Rus ve Alman toplumlarındaki anlamlarını araştırmışlardır (Erdoğan & Yaprak, 2020 - 2021, s. 598 - 607).

Mehmet İli bu alanda iki makale yayınlamıştır. İli'nin "İngilizce Deyimlerin Türkçeye Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları" adlı makalesi, deyimlerin çevirisi gerçekleştirilirken ortaya çıkan sorunları belirleme ve bu sorunlara çözüm sunma niteliğindedir (İli, 2015, s. 112 - 128).

İli, “Strategies Used In Translation Of English Idioms Into Turkish In John Steinbeck’s “Of Mice And Men” Novel adlı makalesinde ise, Steinbeck’in “Of Mice and Men” adlı romanındaki İngilizce deyimlerin Türkçe çevirisini, Mona Baker’in kalıp ögelerin çeviri yöntemlerini temel alarak irdelediği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu makalede izlemlerin nasıl çevrildiği, kullanılan yöntemlerin sıklık durumu ve deyimlerin çevirisi için kuramlar ele alınmıştır (İli, 2015, s. 112 - 128).

Gülfidan Ayvaz, “Sözcükler, Söz Öbekleri, Deyimler ve Atasözleri’nin Çevirisi ve Çeviri Eylemine Etkisi” adlı makalesinde, sözcükler ve söz öbeklerini anlam açısından ele almış, üç farklı dildeki atasözleri ve kalıplaşmış ifadeleri örneklerle incelemiş ve söz konusu ögelerin çevirisindeki zorlukları dile getirmiştir. Ayvaz, aynı zamanda, çeviri eylemi gerçekleştirilirken bu zorluklar nedeniyle dikkat edilmesi gereken durumlardan da söz etmiştir (Ayvaz, 2013, s. 211 - 221).

Leyla Coşan & İmran Karabağ “Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi” adlı makalelerinde, Türkçe ve Almancada yer alan atasözlerinin anlamlarını vererek her iki toplumun ekine ilişkin değerlerini konu edinmekle birlikte atasözlerinin kısa, net ve anlaşılır olmasının dil ekonomisine nasıl yansıdığı irledelemişlerdir (Coşan & Karabağ, 2015, s. 261 - 270).

İmran Karabağ, kalıp ögelerle ilgili birkaç makale yayınlamıştır. Bunlardan, “Türk ve Alman Kültüründe “At” (İçinde “At” Sözcüğü Geçen Atasözleri ve Deyimler) adlı makalesinde, hem Alman hem de Türk ekininde önemli bir yere sahip olan atın, her iki dildeki varlığı belirlemeye çalışmıştır. At ile ilgili atasözlerinin Almancadaki karşılığını bularak karşılaştırmalı incelemiştir (Karabağ, 2016, s. 721 - 730).

İmran Karabağ & Leyla Çoşan, “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları” adlı makalelerinde ise, içinde gönül, kalp ve yürek sözcüklerinin geçtiği atasözlerini ele alarak Almanca karşılıklarını vermişlerdir. Almancada karşılığı olmayan atasözlerini ise kendileri çevirmişlerdir (Karabağ & Çoşan, 2000, s. 5 - 29).

Salim Küçük’ün, “Türk Atasözü ve Deyimlerinde Halk ve Topluluk İsimleri” adlı makalesinde, Türk atasözlerinde adı geçen halk ve topluluk isimlerini betimsel

açıdan incelemiş olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Küçük; Frenk, İngiliz ve Hindular hariç atasözleri ve deyimlere en çok konu olan toplulukların Osmanlı Devleti egemenliğinde olmuş olan topluluklar olduğunu belirtir. Bu çalışmada; Acem, Arap, Arnavut, Boşnak, Çingene, Ermeni, Kürt, Mağribi, Osmanlı, Rum, Tatar, Türk ve Yahudi gibi halkların ve İngiliz, Hindu ve Frenk isimlerinin geçtiği atasözleri ve deyimler incelenmiştir (Küçük, 2004, s. 31 - 42).

Erkan Hirik, "Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Atasözleri – Deyimlerde Toplum/Topluluk Adları ve Duygu Değerleri" adlı makalesinde, J. L. Austin'in sözeylem kuramı ışığında Türk atasözleri ve deyimlerinde geçen topluluk isimlerini irdelemiştir. Makalede, söz konusu atasözlerinde toplumla ilgili ekine ilişkin değerlerin bilgisinin nasıl yansıtıldığı sorgulanmıştır (Hirik, 2018, s. 158 - 177).

Celal Turgut Koç, "Necîb Mahfûz'un "Midak Sokağı" Romanındaki Atasözlerinin Çeviride Eşdeğerlik Açısından Değerlendirilmesi" adlı makalesinde, Midak Sokağı romanında sözü geçen atasözleri ve deyimlerin kaynak dilden (Arapça), erek dile (Türkçe) yapılan çevirisini incelemiştir. Koç bu incelemede, Mona Baker'in eşdeğerlik yöntemini temel almıştır (Koç, 2018, s. 123 - 142).

Nazmiye Topçu, "Fransızca ve Türkçe Renk İsimleri İçeren Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi" adlı makalesinde, Fransızca ve Türkeçede içinde renk isimlerinin geçtiği deyimleri karşılaştırmalı olarak sorgulamıştır. Deyimlerin anlamları, kaynak ve erek dildeki uyuşma ve ayrışma (Topçu, 2001, s. 131 - 140).

1.1.2. ÇEVİRİDE YORUMBİLİMSEL YAKLAŞIMLAR

1.1.2.1. Schleiermacher'in Hermeneutik Kuramı

Atasözleri ve deyimlerin kullanımında ve onları anlamada özellikle de çeviri yaparken ya da kaynak metni okurken yorumlamanın önemli olduğu görülmektedir. Bu kuramın irdelenmesinin nedeni çeviri yaparken yöntem olarak yerelleştirmeye mi yoksa yabancılaştırmaya mı yönelmenin gerektiği konusunda bir bakış açısı

sunmasıdır. Atasözleri ve deyimleri incelerken Schleiermacher'in yorum bilim kuramından yararlanılacaktır.

Çalışmanın başat sorunsalı ve araştırmanın odak noktalarından biri ve amacı; evrensellik ve Türkçedeki atasözleri ve deyimlerin yabancı ekinlere aktarılması, kazandırılması, benimsetilmesidir. Öncelikle evrensel olmak için yerel niteliklerin gücünün farkına varılarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür. Kendi değerlerine oldukça özen göstererek Türk toplumunun kadim mirası olan atasözleri ve deyimler bu temelde kullanılabilir, bunların kendi anlayış nitelikleri korunarak evrenselleşmesi sağlanabilir. Ancak bu durumda yabancı ekinde daha özgün, yerel aynı zamanda farklı olunduğu izlenimini bırakacağı düşünülmektedir. Küresel ve evrensel özelliğe bürünmüş toplumlarda, farklılığın ve yerel niteliklere sahip ekinlerin giderek değerli hale geldiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden her ekin kendi farklılıklarını ya da kendi niteliklerinin farkına varıp bunu yabancı ekine ya da erek topluma kendinden söz ettirerek, benimsetebilir ve sonunda evrenselleşebilir olduğu düşünülmektedir. Böylelikle o dili konuşan topluma ve özellikle de dile bir katkı sağlamış olabilir. Örneğin, bir Türk atasözü diğer dillerde neden sıkça kullanılan ve bilinen bir söz olmasın sorusuna yanıt aranmalıdır. Edebi metinler bir dildeki kalıp sözlerin yabancı ekinlere aktarımında etkin bir yol olabilir ve kaynak dildeki atasözleri ve deyimler erek dile birebir aktarıldığında tıpkı Özdamar'ın (2005), yapıtında olduğu gibi erek toplumda bir merak uyandırarak anlama çabası gerektirebilir. İşte tam da burada hermeneutikten, özellikle de Schleiermacher'in Hermeneutiğinden bahsetmek yerinde olabilir. Çünkü Schleiermacher, hermeneutiğin ilk olarak önyargı ve anlama çabasıyla oluşmaya başladığını söyler (Gadamer, 2010, s. 188).

Antik Çağa dayanan hermeneutiğin, kelime kökünü Hermes tanrısından aldığı bilinmektedir (Fırıncıoğlu, 2016, s. 37 - 48). Hermes tanrılarla ölümlülerin arasında iletişimi sağlayan tanrıdan aldığı bilgiyi insanların anlayabileceği şekilde onlara aktaran bir yunan tanrısıdır. Azra Erhat'ın Mitoloji Sözlüğü'nde Hermes'ten şöyle bahsedilir; *"Oğulları-nın en sivri akıllısı, en kurnaz ve en canlısı olan Hermes'i Zeus kendine ulak olarak seçer. Bundan böyle bütün buyruklarını tanrılara da, insanlara da Hermes aracılığıyla ulaştıracaktır"* (Erhat, 1972, s. 160). Buradan hermeneutiğin bir diğer anlamının da çeviri olduğu anlaşılmaktadır.

Hermeneutiğin, aslında kabaca belirtmek gerekirse yorum bilgisi şeklinde çeşitli kaynaklarda karşımıza çıktığı görülmektedir. Felsefede, hermeneutikte, insanın kendi varoluşunu ve bu varoluşun yarattığı bir gerçeklik olan tarihselliğini, bunların da beraberinde getirdiği anlama ve yorumlama durumundan söz edilebilir (Gadamer, 2008, s. 273 - 274). Dilthey ve Schleiermacher, daha sonra da Heidegger ve Gadamerle birlikte kavramın iyice geliştiği anlaşılmaktadır (Fırıncıoğlu, 2016, s. 37 - 48).

Aslında hermeneutik, 19. yüzyılda canlanıp gelişmiştir. Aydınlanma Çağı'nda baş göstermiş olan hermeneutiğin başlangıçta teolojik çalışmalar doğrultusunda ele alındığı görülmüştür. Sırasıyla doğa ve felsefe bilimlerinden ayrılarak yönünü sosyal bilimlere kaydırdığı bilinmektedir. Sosyal bilimlerin temel yönelimlerinden biri olan hermeneutiğin, yani anlama/yorumlama sanatının aslında iki yolda ilerlediği söylenebilir. Bunlardan biri Tanrı bilimi ile ilgili olan, diğeri de dilbilimsel alandır denebilir. Her ikisi de aslında dili konu edinir çünkü teolojik hermeneutikte *kutsal kitabı iyi anlamak* yaklaşımı mevcuttur. Bunun da kutsal kitabın kaynak dilini öğrenerek ve yorumlayarak/anlayarak onu iyi anlamanın sağlanacağı görüşünde oldukları anlaşılmaktadır (Gadamer, 2008, s. 242 - 268). Schleiermacher'in evrensel hermeneutiğinden bahsedilirken şöyle söz edildiği görülür:

> *"(...), daß die Erfahrung der Fremdheit und die Möglichkeit des Mißverständnisses eine universelle ist. Gewiß ist solche Fremdheit bei kunstvoller Rede größer und Mißverstand näherliegend als bei kunstloser, und bei schriftlich fixierter Rede größer als bei der mündlichen, die durch die lebendige Stimme gleichsam beständig mitausgelegt wird"* (Gadamer, 2010, s. 183).

Burada Schleirmacher, yabancılık deneyimi ve beraberinde getirdiği yanlış anlaşılma/anlama olanağının evrensel olduğunu belirttiği anlaşılmaktadır. Elbette söz konusu yabancılıkta, sanatsal ifadenin sanatsal olmayana göre yanlış anlaşılmaya daha yakın ve büyük olduğunu, yazılı ifadenin de, canlı sesin adeta sürekli açıkladığı sözlü

ifadeye göre daha büyük olduğunu dile getirdiği anlaşılmaktadır (Gadamer, 2008, s. 183).

Tezimizde ele alınan yapıtlardaki özellikle de Özdamar'ın romanında yer alan Türkçe düşünülerek Almanca'ya aktarılmış çeşitli söz kalıplarının, ilençlerin, dualaron, vb.nin çevirilerinin, erek toplumda[8] önyargı oluşturduğunu ve anlama çabası yarattığını belirtmek mümkündür.

Sevinç Arı'nın (2016), "Çeviri ve Kültürel Semboller"inde Vermeer ve Witte'den yola çıkarak "Çeviride Kültürel Alımlama" başlığı altında yabancı ekini alımlama ve anlama eylemiyle ilgili olarak şunlar belirtilmiştir: *"yabancı kültürü, kendi birincil kültürleşmemiz ya da sosyalleşmemiz nedeniyle, kendi kültürümüzle karşılaştırmaksızın deneyimleyemeyiz. Bundan dolayı bizim yabancı kültür hakkında söylediğimiz her bir ifade, bir karşılaştırma barındırır"* (Arı, 2016, s. 47).

Hermeneutiğin sadece bir anlama sanatı olmadığı, Schleiermacher'in (1977) şu sözlerinden anlaşılabilir:

> *"Allgemeine Hermeneutik gehört so, wie mit Kritik, so auch mit Grammatik zusammen. Aber da es nicht nur keine Mitteilung des Wissens, sondern auch kein Festhalten desselben gibt ohne diese drei und zugleich alles richtige Denken auf richtiges Sprechen ausgeht, so sind auch alle drei mir der Dialektik genau zu verbinden"* (Schleiermacher, 1977, s. 77).

Buradan da anlaşıldığı üzere hermeneutiğin sadece anlama işi olmadığı, eleştiri ve aynı zamanda akıl yürütme yöntemi olduğu söylenebilir. Schleiermacher'in hermenötiğinde yazar ve onun psikolojisi önem kazanır. Özne özgürce kendini dile getirirse var olmuş demektir ve özellikle *"aynileşme"*den bahsettiği görülür. Yazarı,

[8]Burada erek toplumdan kastedilen aslında Alman toplumudur. Özdamar'ın, eserini Almanca yazdığı bilinmektedir fakat Özdamar'ın anadilinin Türkçe olduğu bilgisi göz önünde bulundurulduğunda Alman kültürü erek kültür olarak düşünülmüştür. Esasen Schleiermacher'in sözünü ettiği yabancılık ve yanlış anlaşılma/anlama tam da burada devreye girmektedir. Almanlar Özdamar'ın eserindeki kullanımlara yabancı olmuşlar ve daha sonra anlamaya çabalamışlardır.

kendisinden daha iyi anlamanın altını çizer. Schleiermacher'in hermeneutik kuramında yazarın üstünlüğü söz konusudur (Gadamer, 2008, s. 267). E. Sevgi Özdamar'ın söz konusu yapıtında de olduğu gibi yazar, özgürce kendini dile getirmiş ve kendi anadili olmayan bir dilde var olmuş diyebiliriz. Yapıtın yabancı olduğu dilde merak edildiği ve yapıtın anlaşılmaya çalışıldığı söylenebilir. Aşağıdaki örnekte bunu görebilmemiz mümkündür:

"Heute klauen wir dem Schicksalsengel einen Tag" (Özdamar, 2005, s. 51). Almancada yukarıda verilen tümcede yer alan deyime benzer bir deyim bulunmaktadır: *"dem lieben Gott den Tag stehlen (veraltend): faulenzen, nicht arbeiten"* (Duden, 2020, s. 751) bu deyimin anlamı sözlükte (çalışmamak) olarak verilmiştir. Özdamar'ın söz konusu deyimi, Almancaya aktarımında sözcüğü sözcüğüne çevirdiğini görmekteyiz. Deyim tam olarak (bugün yazgı meleğinden bir gün arakladık/çaldık) ifadesiyle Almancaya çevrilmiştir. Burada aslında hem Türkçe düşünerek Almancaya çevirdiği hem de Türkçedeki anlayışı erek topluma aktarmak için yorum yaptığı kanısına varılabilir. Yazarın burada özgürce kendini dile getirmiş ve bu ve buna benzer kullanımlarla karşı ekinde merak uyandırmış olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.2.2. Gadamer'in Hermeneutik ve Ufukların Kaynaşması Kuramı

Gadamer'in 60lı yıllarda *Wahrheit und Methode* adlı yayınının felsefe alanında büyük ilgi görmüş olduğu ve bu yayınıyla tüm dikkatleri üzerine çektiği anlaşılmaktadır. Söz konusu yayında, hermenötikten bahsederek anlama ve yorumlama ile ilgili düşüncelerinin, çeşitli alanlarda bir dizi tartışmalara sebep olduğunu söylemek mümkündür. Bu alanların; yazın ve sanat, ilahiyat ve hukuk felsefesi gibi disiplinlerdeki tartışmalar, sosyal bilimlerdeki nesnellik ve bilgi gibi çeşitlilik gösterdiği söylenebilir (Warnke, 2003, s. ıx).

Hans – Georg Gadamer, (1900 – 2002) Güney Almanya Marburg'da, Protestan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesini erken yaşlarda kaybeden

Gadamer'in çocukluğunun, Breslau'da geçtiğini söylemek münkün. Babasının eczacılık kürsüsünde profesör olduğu bilinmektedir. Gadamer, önce Breslau Üniversitesi'ne girerek neo-Kantçı hocası Richard Hönigswald ile birlikte çalışmıştır. Martin Heidegger'in, Gadamer'in felsefe alanında gelişmesinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Heidegger'in rehberliğinde doçentlik tezini yazmış ve doçent olmuştur (Gadamer, 2008, s. vıı - vııı).

Gadamer, *Wahrheit und Methode* adlı yapıtını 1960 yılında yayınlamıştır. Türkçeye *Hakikat ve Yöntem* olarak çevrildiği çeşitli kaynaklarda görülmektedir. Burada hermeneutikten bahsedebiliriz. Felsefi hermenötiğin kurucusu olarak bilinen Heidegger'in öğrencisi Gadamer'den bahsederken hermeneutik kavramına değinmek daha doğru olacaktır. Yunan kökenli olan *Hermeneutik;* genellikle yorumbilgisi olarak karşımıza çıkmaktadır ancak *anlama* işinin bu yaklaşımın odak noktası olduğunu söylemek mümkündür. Gadamer, hermeneutik görüngünün, anlaşılan olma durumuna kendi evrenselliğini geri attığını belirtir. *Dil*i evrensel anlayış olarak, varolanla kendi ilişkisini ise yorumlama olarak tanımlar (Gadamer, 2010, s. 478).

Hermeneutik anlamda tarihsellik kavramının öne çıktığı anlaşılmaktadır. İnsanın varoluşu onun tarihselliğini ortaya koyar diyebiliriz. Anlama görüngüsünde aslında insancıllık anlayışının temel alındığı bilinmektedir. "*Anlaşılması mümkün yegâne varlık dildir"* (Gadamer, 2008) diyen Gadamer'in, anlamada kelimelerin önemini vurguladığı görülmektedir. Çeviri penceresinden bakıldığında da hermeneutik anlamda bu kez metin devreye girer ve çeviride hermeneutiğin, metni yorumlama ve açıklama yolu olduğu söylenebilir (Gadamer, 2008).

> *"Hermenötik anlam, kendi içinde, yazarın yüklediği ya da okurun yazarın yorumunu anlamaya çalıştığı iki boyutlu bir öznellik taşır. Hermenötik kuramında sezdirimsel olarak okurun anlam yapılandırması yerine, metnin anlamının sınırlarına ulaşmak, metni anlamayı denemek, yazarın ya da metnin ne demek istediğini anlamaya çalışmak yatar"* (Tosun, 2007, s. 181).

Buradan anlaşıldığı üzere bizim bütün çıkarımlarımız kendi bilgimizle sınırlıdır bu yüzden her şey şu anda geçerlilik gösterir ve şu andaki anlamı mutlaklaştıramazsınız. Hermenötikte felsefenin görevinin kesinlik sağlamak olmadığını, amacının doğayı biraz daha tanımak olduğunu ve bilginin kesin olamayacağını, felsefenin kesin bilgiye ulaşma amacını reddettiğini, felsefe bilgisinin hakikat bilgisi olduğunu bilginin mutlak bilgi olmadığını belirttiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kurama göre okur dünyayı kavramaya çalışır. Bu yaklaşımda yazarın üstünlüğünün mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bir metni ya da yapıtı anlamaya çalışmak yazarı anlamaya çalışmaktır ve yazar burada kutsallaştırılmıştır. Yazarın yorumu mutlak yorum olarak düşünülmez fakat yapıtın yaratıcısı olduğundan yazarın yorumuna ulaşmanın, yazarı anlamanın burada önemli olduğu bilinmektedir. Okurdan yazara doğru bir hareket vardır (Tosun, 2007, s. 180 - 182).

Gadamer için, hermeneutikte tarihselliğin önemli olduğu görülmektedir. Ona göre anlama ön yargıyla başlar ve insan öznesindeki tarihsel bilgi ön yargıları oluşturur ve özne, bu önyargıyla bir nesneyi/yapıtı anlamaya çalışarak bir yargıya varır denilebilir.

Gadamer'in anlama perspektifine yerleştirdiği *ufukların kaynaşma*sında ise yazarın ufkuyla okurun ufkunun/anlayışının birleşmesi olduğu anlaşılmaktadır (Tatar, 2001, s. 277 - 306). Okur, kendi tarihsel ön yargılarıyla yazarın ufkuna ulaştığında aynı ufukta buluşabilir. Bu durumda ufuklar birleşerek erimiş olur. Peki, bu kuramın çeviri ile ne gibi bir ilgisi olabilir? Şöyle ki; çevirmenin çeviri sürecinde yapıtı anlama ve sonrasında yorumlama işiyle yeniden üretmiş olduğu metin aracılığıyla yazarı ve okuru aynı ufukta buluşturmaya çalıştığı söylenebilir.

> *"Gadamer'in "ufukların kaynaşması" ve "hermenötiğin evrenselliği" ilkeleri, çeviriler için çok önemli bir kuramsal yaklaşım sunmaktadır. Çevirmenler çeviri sürecinde ufukları kaynaştırmak amacıyla metinleri yorumlarlar. Çevirmen çevirisinde, bir kültürle diğer bir kültürü kaynaştırır"* (Tosun, 2007, s. 185).

Böylelikle ekinler kaynaşarak birbirlerini anlamış olurlar ve her bir ekin yabancı ekinle tanışmış, onun değerlerini, kendininkiyle kıyaslayarak ya da kıyaslamayarak belli bir yere oturtmaya çalışmış ve kavramış olur denebilir.

Gadamer'in hermenötik kuramından yola çıkılarak ufukları kaynaştıran/eriten çevirmenin, iki ekin arasındaki anlama işine yardımcı etmen olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Üstelik atasözleri ve deyimlerin çevirilerinde ufuklar kaynaşırsa, ekinler birbirlerinin pencerelerinden bakma fırsatı bulabilirler.

1.1.3. ÇEVİRİDE İŞLEVSEL YAKLAŞIMLAR

1.1.3.1. Reiß ve Vermeer'in Çeviride Kültürlerarası İletişime Bakışları

İlk olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra çeviri, bilimsel anlamda araştırma konusu olmuştur. O yıllarda dilbilimin alt dalı olarak incelenen çeviri, dilbilgisi ve kelime temelli karşılaştırmalardan öteye gidememiştir. 80li yıllara gelindiğinde özerk bir disiplin olma yolunda ilerleyen çevirinin aslında ekinleri birbirine bağlayan öge olduğu görülmeye başlanmış ve çeviri dilbilimsel alandan ayrılmıştır. Dilbilgisi, toplumbilim, yazın, hermeneutik (yorumbilim), edimbilim, kültürbilim, felsefe, sosyoloji gibi birçok disiplinle dirsek temasında olan çeviribilim, çeşitli kuramlardan sonra (ki bunlar çoğuldizge kuramı, eylem kuramı, betimleyici çeviri kuramı gibi) yüzünü ekin ve sosyolojiye doğru çevirerek giderek özerkliğini kazanır (Erkurt, 2017, s. 60). Zohar ve Vermeer'den sonra çevirinin, ekine ilişkin boyutlar kazandığı bilinmektedir. Söz konusu kuramlarda çeviri ve ekin ilişkisi derinlemesine irdelenmemiş olup çevirinin kültürler arası iletişimi sağladığı düşünüldüğü ve yüzeysel olarak ele alındığı söylenebilir. Çevirinin son zamanlarda değerler dizisi değişimi yaşayarak ekine ve sosyolojiye yönünü kaydırdığı anlaşılmaktadır (Arı, 2016, s. 8).

Arı'nın (2016), "Çeviri ve Kültürel Semboller" adlı kitabında bu durum şöyle anlatılmıştır:

> *"Çeviribilimi, bir kültürel eylem olarak anladığımızda, çeviri sürecinin kültürel sembollerin anlaşılması ve aktarılması süreci olduğu gerçeği, yeni bir çeviri paradigması olarak karşımıza çıkar"* (Arı, 2016, s. 9).

Katharina Reiβ ve Hans J. Vermeer (1984), skopos kuramını geliştirir ve kaynak metnin erek ekine aktarımında bir amacın varoluşundan söz ederler. Burada çeviri; amaçlı, ekinle ilgili ve işlevsel bir eylemdir. Çevirinin, erek ekine odaklı olması okuyucunun ön plana taşınması durumu, söz konusu kuramın toplumsallığı ortaya koyduğu söylenebilir (Stolze, 2013, s. 217). Vermeer'in, kuramını, Reiβ'ın ele aldığı metin sınıflandırması ve metinlerin işlevleriyle ilgili çalışması üzerine bina etmiş olduğu görülmektedir. Reiβ'ın, metinleri sınıflandırarak metin tiplerini belirlediğini ve metinleri; bilgilendirici, anlatımcı ve işlemci metinler olarak üçe ayırdığını söylemek mümkündür (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 123). Tahir – Gürçağlar *"Çeviri'nin ABC'si"* adlı kitabında Vermeer'in skopos kuramı hakkında kültürlerarası iletişimsel bir eylem olduğuyla ilgili şunları dile getirir:

> *"1984 yılında Reiss ile birlikte kaleme aldığı kitapta genel bir çeviri kuramı sunan Hans Vermeer ise bugün işlevci çeviribilim dendiğinde akla ilk gelen kavram olan "skopos" ile çeviriyi kültürlerarası iletişimsel ve eylemsel bir alan olarak tanımlamıştır"* (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 123).

Reiβ ve Vermeer'de, çevirmenin dil kullanımı ile ilgili verdiği kararları ve uyguladığı yöntemleri içeren edimsel çeviriden söz edilirken ekin olgusuyla karşılaşılır. Burada biraz ekinden bahsetmek yerinde olabilir. Ekin kavramı ile ilgili; toplumların biriktirdikleri, kullandıkları, değerlerin tümü olarak söz etmek mümkündür. Ekinin çok derin bir yapıya sahip, karmaşık ve tarihsel olduğu, hem

sabitliği hem de değişimi bünyesinde barındırdığı, dinamik ve ayrışık bir yapı ya da sistem olduğu söylenebilir (Arı, 2016, s. 9).

Reiβ ve Vermeer'in, çeviri eyleminin amacı doğrultusunda gerçekleştiği ve işlevsel olduğu savını vurguladıkları söylenebilir. Reiβ ve Vermeer, çevirinin kültürlerarası bir iletişim olduğunu düşünerek çevirmenin her iki ekini tanıması gerektiğini dile getirirler. *"Çeviri, her şeyden önce "kültürler ötesi bir aktarımdır"* (Stolze, 2013, s. 217) diyen Vermeer, çeviri ve ekin ile ilgili şu sözleri belirtir:

> *"Bir çeviri, sözcüklerin ya da tümcelerin bir dilden bir diğerine kod değiştirmesi değildir; çeviri, yeni işlevsel, kültürel ve dilsel koşullar altında bir kimsenin yeni bir durum bağlamında bir metin (kaynak olay) hakkında bilgi verdiği ve bunu yaparken ilgili metnin biçimini de olabildiğince taklit ettiği karmaşık bir eylemdir"* (Stolze, 2013, s. 218).

Buna ek olarak Vermeer, bir diğer durumun da A ve B ekininin farklı olması nedeniyle sözcük temelli yapılan çevirilerin mümkün olamayacağını ve eşdeğerlikle çevrilmesi erek toplumda ifade kaymalarına sebep olacağına da işaret etmiştir (Stolze, 2013, s. 217).

1.1.3.2. Skopos kuramı

Skopos kuramı, eylem kuramı alanına dâhil edilerek yerleştirilmiştir ve bu kurama göre çevirinin iletişimsel, ekine ilişkin olması ve her bir eylemin bir amacının olduğunu savunması, dolayısıyla çevirinin de bir eylem olduğunu ve amacının olduğunu bildiren bir teori olmasıyla tezimizde başat bir kuram olarak ele alınmıştır. Özellikle *skopos* kuramının iletişimsel ve kültürlerarası perspektifinin tezimiz için önemli olduğu kanısındayız. Kuramdan kısaca bahsedecek olursak şunları söylemek mümkün olabilir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına dek çevirinin, çeşitli disiplinlerin alt alanı olarak varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Önceleri uygulamalı dilbilimin alt dalı

olarak düşünülen çeviri daha sonra farklı ve aynı zamanda çeviribilimle iç içe olabilecek ve çeviribilime yardımcı alanlardan da beslenerek bugünkü konumuna gelmiş olduğu söylenebilir (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 112).

Nesrin Şevik, Mehmet Gündoğdu ve Muharrem Tosun'un 2015 yılında skoposun kelime kökenini irdelediği ve skoposun asıl anlamını ve amacını anlamaya yöneldiği "Skoposu Yeniden Anlamak: Skopos Kuramında Amaç Kavramına Geniş Ölçekli Bir Bakış (2015)" başlıklı makalesinde skoposun anlamıyla ilgili olarak yalnızca bir eylemin amacı değil eylemin başlangıcı ve sonunda bıraktığı etkiyi de içinde barındırdığını bildirir. Makalede çeviribilimde Skopos kavramının yanlış anlaşıldığını ve bu anlayışın düzeltilmesi gerektiğini açıkladığı görülür (Şevik, Gündoğdu, & v.d., 2015, s. 187). Şunları dile getirir:

> *"(...) Vermeer Skoposçu anlayışıyla çeviriyi, "amaçlı bir eylem" olarak tanımlarken, bir anlamda Telos'a işaret eder. Gerçekte çeviri süreci için Skopos ve Telos kavramlarının çevirinin başlangıcından bitimine kadar olan süreci kapsadığını söyleyebiliriz. Skopos kavramının çeviri sürecine, telos kavramının ise çeviri sonucuna denk gelmesi, bir bakıma Skopos odaklı çeviribilimin salt çeviri ürünü olan erek metne değil, çeviri sürecinin belirleyicisi olan kaynak metni anlama ve üretme sürecine de atıfta gösterir"* (Şevik, Gündoğdu, & v.d., 2015, s. 187 - 188).

Buradan yola çıkarak şunu söylemek mümkün ki işlevsel bir yaklaşım olan skopos kuramında yalnızca erek metne odaklanılmaması gerektiğini, aslında kaynak metnin de önemine ve belirleyiciliği etken olduğuna dikkat çektiği görülmektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra Alman çeviribilimci H. J. Vermeer'in, Reiss ile birlikte geliştirdiği *skopos* teorisiyle çeviribilimde farklı bir bakış açısı sunduğu görülmektedir. Öncelikle bu kavramın ne anlama geldiğinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Skopos kavramının antik Yunanda çeşitli anlamlara karşılık geldiği bilinmektedir (Şevik, Gündoğdu, & v.d., 2015, s. 179 - 196). Fakat en bilinen sözcük düzeyinde kelime anlamı *amaç*tır (Şevik, Gündoğdu, & v.d., 2015, s.

179 - 196). Vermeer'e göre her eylemin bir amacı vardır ve çeviri de işlevsel, kültürler arası bir eylem olduğuna göre çevirinin de bir amacı vardır ve bu amaç doğrultusunda çeviriler gerçekleştirilirler. Çeviri sürecinde ve öncesinde amaçların farklı dinamikler tarafından belirlendiği söylenebilir. Amacı yazar, işveren, editör, vs. belirleyebilir. Bu kuramda öne çıkan erek toplum ve erek metindir. Vermeer 'in burada işlevsel bir çeviriden bahsettiği görülmektedir. Bu kuramda artık öncelik kaynak metin ve yazar değil erek metin ve erek toplumdur (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 123 - 128).

Vermeer'e göre çeviri, ekinleri etkileyen iletişimsel bir eylemdir. Çeviri eylemi erek metinle nihai sonuca varır (Stolze, 2013, s. 212). Bu da *skopos*un sonuca dikkat çeken bir anlamı da olduğunu bize hatırlatır. Reiss ve Vermeer'e göre genel bir çeviri kuramının belli başlı kuralları vardır. Bunların aşağıdaki gibi sıralanmış olduğunu görmekteyiz:

1. *"Bir çeviri skoposa bağlıdır.*
2. *Bir çeviri, kaynak dilde ve kültürde bir bilgi önermesinden gelen, erek dilde ve kültürde bir bilgi önermesidir.*
3. *Bir aktarım, bir bilgi önermesini geri çevrilemeyecek bir şekilde kesin olarak resmetmektedir.*
4. *Bir çeviri kendi içinde bağlamlı olmalıdır.*
5. *Bir çeviri, kaynak metniyle bağlantılı olmalıdır.*
6. *Yukarıda belirtilmiş olan kurallar, verilmiş olan sırayla hiyerarşik (zincirleme) bir ilişki içindedir"* (Stolze, 2013, s. 210 - 211).

Yazıcı (2007), skopos kuramında erek toplum ve ekine yönelim ve kaynak ekinden uzaklaşmanın aslında birkaç sorunla karşılaşmamıza neden olduğunu söyler. Bunlardan biri çeviri metnin skopos kuramına göre erek ekinin ürünü olarak kabul edilip kaynak toplum ve dilinden ayrılması, diğeri ise işveren ve erek kitle görüşünün önemi ile birlikte asıl yazara gereken önemin verilmemesi olduğu söylenebilir (Yazıcı M. , 2007, s. 43 - 44).

"Her çevirinin amacı onun belirleyicisidir" (Stolze, 2013, s. 209) diyen Reiss ve Vermeer'in; çevirinin metodundan çok onun işlevine uygun gerçekleştirilmesinin önemini vurguladığı görülmektedir. Bir çevirinin maksadı kaynak kutuptan uzaklaşabileceği gibi kaynak metne de benzemesi gerektiğini söylemiştir denebilir fakat aynı zamanda diğer skopos ilkelerinden sonra gelen bir kural sayılabilir (Stolze, 2013, s. 210).

Seda Taş'ın 2018 yılında yazdığı " Kadın Çevirmenlerin Çeviri Grupları ve Kolektif Çeviri Çalışmaları Aracılığıyla Türkçede Feminist Kadın Yazarlar Ve Eserleri" adlı makalesinde skopos kuramını temel aldığı görülür ve skopos kuramından şöyle bahseder:

> *"Çeviribilim alanında kaynak metin odaklı ve dilbilimsel yaklaşımların terk edilip erek odaklı ve işlevsel yaklaşımların ön plana taşınmasında başat rol oynayan Alman çeviribilimci Hans J. Vermeer, öne sürmüş olduğu "Skopos Kuramı" ile çeviribilime "skopos", "uzman", "çeviri metin", (translatum) "işveren" ve "metinlerarası tutarlılık" gibi kavramları taşır. Böylelikle alan hem betimleyici hem de işlevsel yeni bir bakış açısı getirmiş olur"* (Taş, 2018, s. 110).

İki ekinin birbirini tanıması ve iki farklı dilin zenginleşmesi gibi durumlarından ziyade skoposta önemli olan işlevsellik, amaç ve alıcı kitle görüşü olduğu söylenebilir. Buna göre erek metnin, kaynak metne dayalı, erek ekine odaklı, amaçlı bir eylemin sonucu olan bir üründür denebilir (Stolze, 2013, s. 209 - 210). Dilbilim değerler dizisinden ayrılarak çevirinin ayrı bir disiplin olmasını sağlayan skopos kuramında, ekinin başat bir rol oynadığı söylenebilir.

İşlevsel bir tutuma sahip eşdeğerlik kavramından söz edilecek olursa skopos kuramında metinlerin; tarihsellik, neden ve hangi kişi ve/veya toplum için yazıldığından bahsedilir. Dilbilimsel yaklaşımların aksine ekine ilişkin ve işlevsel yaklaşımlarda eşdeğerlik kavramı; çeviri metnin, kaynak metnin manasını erek metinde de vermek ve o mananın kaynak toplumda bıraktığı etkinin aynısını erek ekinde de bırakmak zorunda olmadığı görüşü savunulur denebilir (Tellioğlu, 2018, s. 198).

Ammann, (2008), skopos kuramında eylemin esas niteliklerinden birinin hedefe yönelik olması olduğunu söyler ve böylelikle her eylemin bir hedefinin olduğundan bahseder demek mümkündür (Ammann, 2008, s. 38). Ayrıca bu esas hedefin birçok ve farklı nedenleri olabileceği söylenmektedir. Çevirinin amacının aslında çevirmen tarafından belirlenmesi, çeviri yönteminin çeşitli durum ve şartlar altında değişmesi, toplumsal nitelikler, çevirmenin arka planı vb.nin çeviri yaparken erek metni şekillendiren ve çevirmenin kararlarını etkileyen etmenler olduğu söylenebilir (Tellioğlu, 2018, s. 198). Holz-Mänttäri bu konuda şunları söylemiştir:

> *"Metinler, işlev durumlarında birer ileti taşıyıcısı olarak görülmelidir ki gerçekleştirilecek olan çeviri üretme davranışı "duruma bağlı olarak özelleştirilebilsin". Her ürün gibi, bir metin de uzmanca bir üretim sırasında, kullanım amacı temelinde, belirli bir durum çerçevesinde tanımlanmalıdır. Özelleştirmeler, metin siparişinin parçası olup gereksinim sahibi ile üretici arasındaki anlaşmanın yapı taşıdır (Holz- Mänttäri 1986:351 vd.)"* (Stolze, 2013, s. 220).

Metin odaklı bir yaklaşımı benimseyen Holz – Mänttäri, metinlerin niteliklerinden yola çıkarak onları tanımlamanın, çevirmenin işini kolaylaştırmasını sağlayacak bir yöntem olduğundan bahseder ve metinleri işlevselliği açısından ileti taşıyan olarak düşünüldüğünde çevirinin duruma göre özelleştirilebileceğini anlatır.

1.1.4. ÇEVİRİDE BETİMSEL YAKLAŞIMLAR

1.1.4.1. Yazın Çevirileri

Metnin; TDK Sözlükte, *"Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst"* (TDK, 2019, s. 1667) şeklinde tanımlandığını görürüz. Metinlerin, edebi metinler ve öğretici metinler olarak ikiye ayrıldığı

bilinmektedir. Edebi yani sanatsal metinlerin heyecan uyandıran ve de bir olay örgüsüne sahip metinlerden oluştuğu bahsedilebilir ki bu metinler roman, hikâye, masal vb. şeklinde belirtilebilir. Yazınsal metinlerle konuya başlamanın doğru olacağı kanısındayım. Yazın metinlerinin; roman, şiir, öykü, tiyatro gibi türleri kapsadığı söylenebilir. Dil kullanımında güçlü bir yönü olan yazınsal metinlerin bir diğer özelliği de, yaratıcı ve estetik değerleri özünde bulundurmasıdır. Yazınsal bir metni oluşturan yazarın imgelemi, çeşitli söz sanatları ve yukarıda da belirttiğimiz nitelikler yazın metninin çevirisini güçleştirmektedir. Çevirmen bu tip metinlerde kaynak metnin çerçevesi içerisinde yaratıcı konuma geçebilmelidir. Yazın metinlerinin çevirisi sürecinde metnin belli bir ekinde yazılmış olması ve o topluma ait olması göz önünde bulundurulur ve aynı zamanda yine çeviri eylemini gerçekleştirirken dil ve anlam yönünden metnin ele alınması gerektiği söylenebilir (Aksoy, 2002, s. 57).

Çevirinin bir alt alanı olarak sınıflandırılan yazılı çeviride yazın çevirisinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Yazın çevirileri çeviri araştırmalarında büyük ölçüde örnek sunmaktadır denebilir. Yazın çevirilerinin özellikle de ekinlerin aktarımında ve etkileşiminde etkili bir araç olduğu düşünülmektedir (Özcan, 2019, s. 603). N. Berrin Aksoy, "Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi" adlı kitabında yazın ve çeviri konusunda Lefevere'yi ele alırken şunları belirtmiştir:

> *"Lefevere'ye göre kültürel alışverişin büyük bir kısmı "özgün"lerin sayesinde değil, ortalıkta dolaşan yeniden yazılmış metinlerin aracılığıyla oluşur. Yeniden yazılanların sosyal ve kültürel önemi oldukça fazladır, çünkü özgüne ulaşmanın olanaksız olduğu durumlarda bir yazın eserinin imgesi onlar sayesinde gerçekleşir"* (Aksoy, 2002, s. 51).

Yazın metinlerinde yaratıcı yönün bulunması ve sanatsal kullanımların söz konusu olması, yazarın üslubu, kaynak ekin dil ögeleri gibi nedenler, yazın çevirilerinde çeşitli çeviri sorunlarına yol açabilir. Elbette çalışmalarımızda öne çıkan odağımız, ekine ilişkin ögelerin çevirisindeki sorunlar olacaktır. Ekine ilişkin niteliklerin her iki toplumda farklılık içermesi, toplumların anlayış, gelenek görenek,

yaşam şekilleri gibi durumların uyuşmaması çeviri yaparken tıkanmalara yol açabilir (Aksoy, 2002, s. 88). Ele aldığımız yapıtlardaki atasözleri ve deyimlerin çevirisinden bahsederken aslında hem yazın ürünü olması hem de yazın metni içinde ekinle ilgili dil ögelerin bulunması aslında metni anlama ve çözümleme aşamasında ve özellikle de çevirisi sırasında güçlüklerle karşılaşılacağı düşünülmektedir. Bu yapıtlardaki atasözleri ve deyimlerin çevirisinde yabancılaştırma yöntemine gidilmesiyle birlikte hedef ekine yeni açılımlar, bakışlar, başka dünyaları tanıma fırsatı verilir ve söz konusu yönelimin, hedef topluma kaynak ekinin düşünce ve yaşayış biçimlerini kavrama fırsatını sunduğu söylenebilir. Kısaca yazın çevirilerinin toplumlara etki ettiği ve kültürler arası ilişkileri var edeceği düşünülür.

Yazınsal çeviri alanında araştırmalar yapan Çek bilim insanı Jiri Levý (1969), yazın çevirilerinin biçimsel yapısı konusunu irdelemektedir. Levý'nin, diğer kuramcılardan farklı olarak çevirmene, erek metnin biçimine ve çeviri sürecine dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Levy'nin **faithful translation** yönteminden yana olduğu ve çeviride yazın niteliğini koruma düşüncesinde olduğu söylenebilir. Yani özgün metindeki yazınsal değer ve içerik etkisinin, hedef metinde de aynı etkiyle yaratılabilir. Elbette dillerin birbirinden farklı olmaları özelliğiyle değişikliklerin oluşacağını belirtir (Stolze, 2013, s. 160), (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 120), (Aksoy, 2002, s. 36).

Leyv'in yaklaşımını ele alan Lokman Tanrıkulu (2017), "Translation Theories" adlı makalesinde Levy; çevirmenin, orijinal metni çevirirken erek okurun okuduğunu açıkça anlaması gerektiğini hatırlamasını belirtir (Tanrıkulu, 2017, s. 108).

Popovič'e göre çeviride çeşitli eklemeler ve çıkarmalar olabilir. Çeviri aslında bir karar verme aşamasıdır. Çeviride söz konusu bu eklemeler ve çıkarmalar **deyiş kaydırması** olarak adlandırılır. Deyiş kaydırmaları diller arası farklılıklardan kaynaklandığında "zorunlu kaymalar", çevirmenin kendi verdiği kararlarıyla yapılan kaydırmalar ise "isteğe bağlı kaymalar" olarak adlandırılır (Aksoy, 2002, s. 37).

1.1.4.2. Çoğul Dizge Kuramı

Itamar Even Zohar'ın 1960'dan beri geliştirdiği bilinen çoğul dizge teorisine göre her bir ekinin farklı cinsten ürünlerden ve karmaşık yapıya sahip devingen ağlardan oluştuğunu söylemek mümkündür (Damrosch, Melas, & Buthelezi, 2009, s. 240).

Görülüyor ki Even-Zohar, çeviri metinlerin söz konusu ekinlerin birbirinden etkilenmesi ve birbirlerini geliştirmesinde önemli rol oynadığı kanısındadır. Teoride çevre ve merkez gibi birbirine zıt durumların mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Edebiyatta ürünler ya merkez ya da çevre konumundadır. Bu ürünleri Even-Zohar'ın aziz metinler (canonised) ve aziz olmayan (noncanonized) metinler olarak dile getirdiği anlaşılmıştır (Damrosch, Melas, & Buthelezi, 2009, s. 240). Even Zohar'ın savına göre, çeviri çalışmalarının a) çoğuldizge henüz oluşmamışken, ya da oluşma aşamasında iken, b) edebiyat güçsüz durumda iken, c) edebiyatta bunalımlar, boşluklar söz konusu iken merkez konuma yerleştiği anlaşılır. Bu durumun devingen ve değişken olduğunu söylemek mümkündür. Bu boşlukların daha sonra belki kısmen ya da tamamen doldurulabildiği görülür. Yazın çevirileri yardımıyla, ekin birikiminin (repertuvar) dışarıdan alım ve dışarıya aktarım yoluyla oluştuğu söylenebilir (Damrosch, Melas, & Buthelezi, 2009, s. 240).

1.1.5. ÇEVİRİDE GÜNCEL TOPLUMBİLİMSEL YAKLAŞIMLAR

İlkin dilbilimin alt bilim dalı olarak görülen çeviride, ne erek yaklaşımların varlığından söz edilmekte ne de çeviride toplumsal ve kültürel varsayımların ele alınmakta olduğu görülmektedir. Çevirmenin göz ardı edilen bir öge olduğunu söylemek mümkün çünkü dilbilimde çevirinin, kaynak ekini odak noktasına alarak dilbilimsel metin çözümleme düzleminde yapılan incelemeler olduğu söylenebilir. E.

Nida'nın aslında çevirinin sosyal yönlerini konu alan çalışmalarının olduğundan söz edilebilir. 1980'li yıllara gelindiğinde yaşanan değerler dizisi kaymasıyla artık çevirmen ve toplumdan bahsedilir. Susan Bassnett ve André Lefevereyle birlikte "kültürel dönüşüm" kavramı ortaya çıkmış ve bu iki bilim insanının çevirinin karşılaştırmalı dilbilimin alt alanından sıyrılıp ekin ve sosyoloji alanlarına kaymasını dile getirdikleri bilinmektedir. Birçok kuram ve bakış açısından sonra 90'lı yılların sonlarına doğru çevirmenin önem kazanmaya başlaması ve çevirmenin öznelliğinin vurgulanmasıyla çevirinin toplumsal bir olgu olduğu varsayımı dile getirilmeye başlanmıştır (Arı, 2014, s. 17 - 21).

Bassnett ve Lefevere'den sonra betimleyici çeviribilim çalışmaları, Even – Zohar'ın Çoğuldizge kuramı, Toury'nin çalışmalarıyla çevirinin sosyolojik ve kültürel gerçekliğinin bize sunulduğu anlaşılmaktadır. Çeviribilim kuramlarında bugünkü gelinen noktada çeviri sosyolojisi, çevirinin kültürel değeri ve çevirmenin kimliği gibi olgular yaklaşımların odağı olmuştur denebilir (Arı, 2014, s. 27 - 29).

Çevirinin kültürel, sosyal ve iletişimsel özelliği nedeniyle çalışmamızın da savı olan toplumları etkilemesi ve toplumların kültürüne etki etmesi ve kültürlerinin oluşturulmasında önemli bir öge olması ileri sürülebilir. Hem erek toplum için, hem de çeviride yabancılaştırıcı yöntem seçilerek kaynak toplum için olumlu bir etken olduğu, hatta bu olumlu etkenin yine bu yöntem yardımıyla kaynak dil ögelerini evrenselleştirmesi özelliğinden bahsedilebilir.

> *"Tüm çeviriler hem eylem hem de ürün olarak sosyal bağlam içerisinde yer almaktadır. Türü gözetilmeksizin tüm çeviriler sosyal sistem içerisinde yer alan bir birey tarafından gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda tüm çeviriler kaçınılmaz olarak çevirinin seçimini, üretimini ve dağılımını etkileyen sosyal kurumların birer parçasıdır (...)"* (Arı, 2014, s. 38 - 39).

Buradan da anlaşıldığı üzere çevirmen sosyal bir varlıktır ve çevirisi de tüm sosyal gruplardan etkilenerek kendi toplumunu yeniler ve geliştirir. Söz konusu toplumlara yeni bir bakış ve farklılık sunmaktadır denebilir. Bu farklılıkla birlikte

özellikle de yazın çevirilerindeki kalıp ögeler aracılığıyla alıcı kültüre, kaynak toplumun bakış açısına duygudaşlık yapabilme fırsatı düştüğü söylenebilir ve böyle bir durumda yazın çevirilerindeki atasözleri ya da deyimlerin, duygudaşlıkla gelen kabul görme, beğeni, farklı olanın hoşluğu ya da özgün olmasıyla dikkatleri üzerine çekeceğini söylemek mümkündür. Böylelikle yabancı ögeler yeni bir kültürde ve toplumda yer bulmuş olur ve sonra belki de evrenselleşir. Bu konuda Arı (2016), "Çeviri ve Kültürel Semboller" adlı kitabında çevirilerin bir kültüre yabancı olanı nasıl katkı sağladığını şu sözlerle ifade ettiği görülür:

> *"Çeviriler hem bir kültürün yabancı sembolleriyle tanışmasını, hem de yabancıyı anlamayı sağlayan, bunun ötesinde, yabancının yerli kültürün kendi aracılığıyla dönüşümüne katkıda bulunan en önemli sosyal sistem alanı rolü oynamaktadır"* (Arı, 2016, s. 82).

Buradan yola çıkarak anlıyoruz ki çevirmenin var oluşuyla birlikte tarihselliğini, sosyal ve iletişimsel olduğunu, çevirmenin sosyal sistemlerden etkilendiğini ve dolayısıyla çevirilerin, söz konusu sosyal sistemlerden etkilenen bir ürün olduğunu belirtmek mümkündür. Kültürler arası bilgi alış verişinde ve toplumların birbirinden etkilenmesinde ve bu etkinin daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesinde yazın çevirilerin önemli bir rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir.

1.1.5.1. Çeviri Toplumbilimi: Pierre Bourdieu ve Luhmann

Yüzyıllar öncesinde varlığını bildiğimiz çeviri eyleminin nitelikleri, dil bilgisi yaklaşımlı ve metin odaklı olduğu ve bunların çeviriyi tam olarak açıklamada ve çeviri yöntemlerinin oluşturulmasında yetersiz durumda oldukları anlaşılmaktadır. Önceleri karşılaştırmalı dilbiliminin alt dalı olarak görülen çevirinin, 80'lerde önemli bir paradigma değişimi yaşadığı ve çevirinin ayrı bir disiplin olmasında etkili olduğu bilinmektedir. Bu paradigma değişimiyle çeviri olgusu kaynak metin ve toplumdan

çok erek metin ve toplum odaklı bir yaklaşıma bürünmüştür. Değişimle birlikte erek metnin işlevi ve amacı önem kazanmıştır. Tüm bunlardan sonra günümüzde çevirmenin toplumsal, kültürel ve tarihsel bir birey olduğu göz önünde bulundurulmasıyla çeviri olgusunun sosyal ve kültürel yönü ele alınmaya başlandığı söylenebilir. Aslında çeviriyi ilk olarak kültürel ve toplumsal yönden ele alan kişinin Eugene Nida (Arı, 2014, s. 28) olduğunu belirtebiliriz. Daha sonraları betimleyici çeviri çalışmaları, çoğul dizge kuramı, Toury'nin normları bu bağlamda ele alınabilir. Söz konusu kuramların yine toplumsal ve kültürel boyutun ekseni etrafında olduğu anlaşılmaktadır (Arı, 2014, s. 27 - 28). Günümüz çeviri yaklaşımları artık sosyal ve kültürel açılarla çeviriyi ele almaktadırlar. Yeni paradigma erek odaklılıkla birlikte kültürü odak noktasına alan bir boyuttur. Bu paradigmada kaynak metnin anlaşılması ve çevirmenin kaynak metni kime ve hangi kültüre çevirdiği ve kendisinin de ait olduğu kültürle çeviri sürecini nasıl etkilediği gibi sorunsallar önemli bir rol oynamaktadır (Tosun & Mutlu, 2019, s. 41 - 51).

Çeviri sosyolojisini irdeleyen ve Wolf'ün çeviri sosyolojisi ve ekin araştırmaları üzerinde yoğunlaşan Arı (2014), çevirilerin bir toplumu kaynak kültüre ait olan sembollerle dönüşümüne yardım etmesindeki rolünün önemini şu sözlerle belirtmiştir:

> *"Çevirideki sosyal görüşlerin önemini vurgulayan Wolf, çeviride çevirmenin hem yaratıcı bilgisinin hem de kültürün ve toplumun şekillenmesindeki katkısının tartışılması gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır"* (Arı, 2014, s. 71).

Wolf'ün bu görüşü, tezimizin de savı olan bir kaynak dildeki dil kalıplarının yazın çevirilerinde erek ekine kazandırılması ve her iki topluma da artısı olmasını destekler niteliktedir. Özellikle yabancılaştırıcı yöntemle kaynak dilin diğer dillerle etkileşimini sağlayabilmesi ve çevirinin sistematik ayağının da olması, çeviri sosyolojisinin çeviri ve toplum arasındaki ilişkiyi incelemesi ve çevirinin sosyal yönünün olması sebebiyle bu konu ele alınmıştır. Elimizdeki yapıtların çevirileri incelenirken sadece onların iletişimsel yönünü değil aynı zamanda kültürel, tarihsel ve toplumsal yönünü de incelemek gerektiği savındayız. Yapıtların, erek toplum yazın

dizinini ya da toplumu hangi boyutta etkileyip etkilemediği de bir sorunsaldır. Çalışmamızda ele alınan yapıtların çevirmenleri ve yazarı hangi devimsellerden nasıl etkilendiğinin, toplumsal ve ekinle ilgili yönlerinin neler olduğunun irdelenmesi gerektiği kanısındayız.

"Cultural Turn" ve "Social Turn" kavramıyla birlikte çeviri, sosyoloji alanından beslenmeye başlamış ve bu alanla yakın temasa girmiştir denebilir. Bazı sosyologların kuramlarının çeviribilimde etkili olduğunu ve çeviriye yeni bir araştırma alanı sunduğunu söylemek mümkündür. Bu sosyologlardan en bilinenleri Fransız sosyolog Pierre Bourdieu ve Alman bilim insanı Niklas Luhmann'dır (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 148).

Arı (2014), "Çeviri Sosyolojisi" adlı kitabında Niclas Nuhmann'ın toplumsal sistem kuramı ele alındığında söz konusu kuramı çeviri için adapte eden kişinin Andreas Poltermann olduğunu söylemektedir (Arı, 2014, s. 73). Luhmann'ın bu yaklaşımı aracılığıyla çeviri araştırmalarına önemli bir açılım sunduğunu söylemek mümkündür. Bu yaklaşımla birlikte çeviriler toplumsal ve kültürel bağlamda ele alınmış ve erek odaklılık öne çıkmıştır.

Luhmann, toplumu bir sistem olarak görür ve bu sistem kendi kendine yaratan, kendi kendine üretebilen, kapalı ve aynı zamanda diğer sistemlerden de etkilenen bir sistem olduğunu düşünür ve sosyal olmasının sebebi iletişimdir (Luhmann, 1995, s. 264 - 265). Çevirinin, aslında her şeyden önce iletişimi sağlayan bir köprü durumunda olduğu düşünüldüğünde çevirinin sosyal ayağıyla karşılanır. Luhmann'ın sistemler teorisinde beklentilerden söz edilir.

Çeviri alanında çevirmenin kimliği ve bireyselliği öne çıkmasıyla çeviri sosyolojisinin gelişmesini sağlayan bir diğer kuramın da Bourdieu kuramı olduğu bilinmektedir. Bourdieu'nin kuramında, **habitus, feld** ve **kapital**, kavramlarıyla karşılaşılır. Habitusun, insanın varlığıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki *"Zihinsel yapıların içselleştirilmiş toplumsal yapılar olduğunu"* (Bourdieu, 2018, s. 120) dile getiren Pierre Bourdieu'nin (2014), *Pierre Bourdieu Eine Einführung* adlı kitabında, habitusu anlatırken şemalardan bahsettiği görülür. Söz konusu şema kavramını, daha anlaşılır kılmak için zihinsel çerçeveler şeklinde ifade edebiliriz.

Sosyal gerçekliği anlamaya yardım eden habitus, zihinsel çerçeveleri kapsar. Böylelikle bu algılanma sayesinde zihinsel çerçeveler yorumlanır ve düzenlenir, bu zihinsel çerçevelerin yani düşünme şemalarının eylemlerin oluşmasına öncülük ettiği belirtilebilir. Ahlaki düzen ve değerler modeli, kültürel ürün ve uygulamalara değer biçilmesi için estetik ölçütler gibi şemalar olduğu söz konusudur (Bourdieu, 2014, s. 90).

Tam da burada Bourdieu'nin bu kuramının, çeviri sosyoloji konusunda bize ışık tutma sebebi anlaşılmaktadır çünkü burada insan olarak çevirmen tarihsel, sosyal ve de yaşadığı toplumdan etkilenerek biçimlenen yani bir habitusa sahip olan bir varlıktır. Çevirmen, burada belli bir kültürde yetişmiş, o kültürün ya da toplumun yapılarını özümsemiş olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda çevirmenin, diğer kültürleri kendi kültürüyle birleştirdiği ve kültürlerin birbirleriyle etkileşiminde önemli bir etken olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Arı'nın da (2016), belirttiği gibi *"Her kültürün ana sembolü dildir ve dil, tüm sembollerin taşıyıcısıdır"* (Arı, 2016, s. 81).

Feld yani alan kuramını da kısaca şöyle anlatabiliriz. Alan kuramının, eyleyicilerin habituslarını etkileyen ve alanın da eyleyicilerin habituslarından etkilendiği belirli bir çerçevede ve kuralları olan yapısalcı toplumsal bir uzam olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda hem alan hem de eyleyiciler sürekli etkileşim içinde olup değişim halindedirler denebilir (Palabıyık, 2011 , s. 121 - 141). Alanın bir de sınırları mevcuttur.

Kapital, Bourdieu'nün sermaye kuramını, Emrah Göker'in (2010), "Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?" adlı çalışmasında şöyle tanımladığı görülür:

> *"Eyleyicilerin sosyalleşme tarihleri sâyesinde sahip oldukları özellikler ve yatkınlıklar (dini aidiyet, eğitimsel birikim, yeme alışkanlıkları, konuşma tarzı vb.) ve bunların diğer eyleyicilerle ilişki içinde mübadele edilmesi (tanıma, kutsama, tabi olma, paylaşma, vb.) olarak sermaye, etkisini içinde (yeniden-) üretilip tedavüle sokulduğu alanda gösteren, değerini alan dinamikleri içinde kazanan bir toplumsal ilişki, toplumsal enerjidir"* (Göker, 2014, s. 278).

Bourdieu'nün üç ana sermayeden bahsettiği anlaşılmaktadır. Bunlar; maddi değerler, kültürel değerler ve sosyal değerler olarak karşımıza çıkar (Arı, 2014, s. 133). Burada çalışmamızı destekleyici bir yaklaşım olan kültürel sermayeden kısaca bahsedilecektir. Bourdieu; kültürel sermayenin, bedenselleşmiş, nesnelleşmiş ve kurumsallaşmış durumları olduğunu belirtir ve onun için kültürel sermaye, ekonomik sermayeye dönüşebilen bir güce sahiptir denebilir (Arı, 2014, s. 139).

Tüm bunların bizim tezimizle ne gibi bir ilgisi olabilir ve Bourdieu'nün kuramları hangi açıdan ele alınarak çeviribilime devşirilmiştir sorusunu şöyle değerlendirebiliriz:

Çevirinin artık bir üretim süreci olarak düşünülmesiyle Bourdieu'nün kuramı temel alınarak çeviribilime farklı bir pencereden bakılmaya başlanmış yani çevirinin sosyal kültürel boyutu yönünde çalışmalar olmuş ve çevirmen tarihsel ve toplumsal birikimleriyle yani çevirmenin habitusuyla anlaşılmaya başlanmıştır denebilir. Bourdieu'nün, sermayelerden bahsederken ekin sermayesini de dile getirdiği görülmüştür ve ekin sermayesinde iki olgudan söz eder. Bunlar özerklik ve heteronomidir. Söz konusu terimlerle ilgili kısaca şunlar söylenebilir. Bu terimlerin, kültürel ürünlerin ortaya çıkışını açıklamada önemli bir rol oynadığını vurgulamak mümkündür (Arı, 2014, s. 220).

1.1.5.2. Toplumsal Pratik ve Çevirmenlerin Politik Tutumu: Bhabha ve Tymoczko

Çağdaş toplumlar, karma kültürleri içinde barındırmaktadır. Toplumlar, çok dilli, çok kültürlü, çok kökenli, uluslar arası nitelikli olarak şekillenmektedir. Sömürge sonrası paradigma değişimiyle çevirmenlerin politik tutuma sahip olma durumu ortaya çıkmıştır. Artık *hibritlik* (melezlik) kavramlarıyla karşılaşılmaya başlanmıştır. Maria

Tymoczko, çeviribilimde baskın olan ve egemenlik altına giren arasında bir güç savaşı konusundan söz etmiştir (Stolze, 2013, s. 249).

Homi K. Bhabha'nın (2016), *Kültürel Konumlanış* "The Location of Culture" adlı kitabında belirttiği gibi ekin ve çeviri birbirlerinden ayrılamaz iki olgudur. Bhabha, *"kültürel farklılık*, *kültürel kaynaşma* ve *kültürler ötesi"* (Bhabha H. K., 2016) kavramlarını ortaya atar. Ekin, bir toplumda tarihsel birikimleriyle birlikte sürekli gelişen ve değişen bir dinamiğe sahip olup uluslar arası bir niteliği elinde bulundurur. Uluslar arası olması demek çeviriyle ilişki içinde olması demektir. Farklı kültürleri tanıma fırsatı ancak çeviri yoluyla sağlanır. Çeviri, kültürlerin aktarımının yapıldığı bir eylemdir. Çevirmenin eylemi, toplumları değiştiren ve geliştiren role bürünür. Aktivist çeviri uygulamalarını destekleyen Tymoczko düşünüldüğünde Stolze şunları belirtmektedir (Stolze, 2013, s. 252):

> *"Bu bağlamda ırk merkezciliğin ve ayrımcılığın, sözde kültürel narsizmin ve emperyalizmin aşılabilmesi ve dünya çapında demokratik ilişkilerin kurulması için, çevirilerin bilinçli olarak yabancılaştırılması öngörülmektedir"* (Stolze, 2013, s. 252).

Toplumbilimsel yaklaşımlarda çevirmenin, toplumun bir parçasını oluşturan birey olduğu düşünülür ve çevirmenin, topluma dair, toplumu geliştiren ve zenginleştiren bir etkinlik gerçekleştirdiği sonucuna varılmıştır. Çeviribilimdeki yeni paradigmanın, ekini ve toplumu odağında tutan bir boyut kazandırdığı görülmektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, yazara sadık, yabancılaştırmayı benimseyen çeviri etiğinin, politik etkinliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.2. KÜLTÜREL BAĞLAM

1.1.2.1. Türk – Alman Yazını

Türk – Alman Edebiyatı olarak kabul görmeye başlanmış ve benimsenmiş ama hala tam olarak belirtilemeyen bu yazın, aslında ilk olarak çeşitli şekillerde adlandırılmış fakat söz konusu bu tanımlar tartışmalara yol açmıştır. Türk – Alman Edebiyatı dendiğinde temelde akla ilk olarak **göç** gelmektedir. TDK Türkçe Güncel Sözlük'te göçün kelime anlamı; *"ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin ve ya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret"* (TDK, 2019, s. 954) şeklindedir. Tilbe'ye göre göç, insan için birçok soruna neden olur ve bunu şöyle dile getirmiştir:

> *"Şüphesiz çok farklı nedenlerden dolayı doğduğu ya da yaşadığı uzamlarda, kırsallardan, köylerden, kentlerden ya da ülkelerden göç eden bireyi ya da topluluğu, yeni yerleşim yerlerinde çok çeşitli sorunlar beklemektedir. Özellikle bir ülkeden farklı bir ülkeye göç eden insanların en önemli sorunlarından birisi, dil/iletişim ve ekin konusudur"* (Tilbe, Bosnalı, & Topaloğlu, 2017, s. 1).

1950'lerde İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın işçi açığı için çalıştırılmak üzere insana ihtiyaç duymasıyla birlikte çeşitli ülkelerden ve Türkiye'den işçi alımı için sözleşmeler imzalanmıştır. Türkiye ile Ekim 1961 yılında imzalanan anlaşma, Türklerin Almanya'ya göç edişini başlatmıştır (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 3). Küreselleşmenin yol açtığı ekonomik sıkıntılar insanları göçe zorlamıştır denebilir (Cengiz, 2010, s. 185 - 193). Almanlar; ekonomik, sosyal ya da siyasal nedenlerle ülkelerine gelen bu insanların geçici bir süre kalacaklarını düşünmüşler ve ilkin onları **Gastarbeiter** olarak adlandırmışlardır (Zengin, 2000, s. 103 - 128). Fakat beklenenin aksine ülkelerine dönmeleri için çeşitli olanaklar ve para yardımları sunulmasına rağmen göçmenler orada yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. 1974 yılında konuk işçi olarak nitelenen göçmenlerin sayısının 4 milyona ulaştığı bilinmektedir ve giderek sayıları artmıştır (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 3). Göçle birlikte yabancılık, dışlanma, ekonomik sıkıntılar, yurt özlemi, Almanca bilmemenin neden olduğu sıkıntılar gibi birçok sorun da birlikte gelmiştir. Almanlar, gelenleri "ötekiler" olarak adlandırmıştır denebilir (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 7) 60'lı yıllardan sonra konuk işçilerin yazmaya, sıkıntılarını dile getirmeye başladıkları

görülür. Çektikleri acıları, yurt özlemini, yaşadıkları zorlukları yapıtlarında konu alan bu dönemin önemli yazarları; "*Yüksel Pazarkaya, Nevzat Üstün, Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Aras Ören, Habib Bektaş, Fethi Savaşçı, Şinasi Dikmen"* (Özbakır, 2000, s. 211 - 222) olduğu görülür.

İkinci kuşak yazarların ise birinci kuşaktakilerden farklı nedenlerle göç etmiş olduklarını söylemek mümkün. Seksenli yılların, ikinci kuşak göçmen yazarlarının dönemi olduğu ifade edilebilir. Bu kuşağın çocukken Almanya'ya gelen kuşak olduğu bilinir. Türkçe konuşan ama Almanca yazan söz konusu yazarlar ne anavatanlarına bağlılık hissederler ne de tamamen Almanyaya ait. Bunun için yazında işledikleri konular birinci kuşakta olduğu gibi yurt özlemi, ekonomik sıkıntılar, çekilen acılar değildir. Göçmen yazınında seksenli yıllarda artık konu değişmiştir. Çift kültürlülükle beraber gelen kimlik sorunu bu dönem yazarların konusu olmuştur denebilir (Atik, 2015, s. 99 - 101).

Doksanlı yıllara gelindiğinde "kültürler arası bir yazın" oluşagelmiştir (Topçu H. , 2009, s. 701 - 734). Bu kuşak kimlik arayışından ziyade artık Almanya'da yaşayan Türk olarak varlığını sorgulamış iki kültürde yaşamayı öğrenmiştir denebilir. Alman dilinde Türkçe düşünülerek yapıtlar verilmiştir. Bu dönem yazınsal alanda hem biçimsel hem de biçemsel açıdan değişim görülmüştür (Zengin E. , 2010, s. 329 - 349). Özellikle de Sevgi Özdamar'ın, yapıtlarında Türkiye'de geçen çocukluk ve gençliğinin ardından Almanya'ya gidişini Türkçe düşünüp Almanca yazmasıyla dikkatleri üzerine çektiğini söylemek mümkündür. Özellikle çalışmamıza konu edindiğimiz Sevgi Özdamar'ın *Das Leben Ist Eine Karawanserei* yapıtında olduğu üzere romandaki kahraman bir çocuktur ve annesinin karnındayken anlatıma başlanır ve gençliğine kadar devam eden hikâye Almanya'ya gitmesiyle son bulur. Yazar söz konusu yapıtında Almanca'nın dilbilgisi kalıplarını yapıbozumuna uğratarak Türkçedeki atasözleri ve deyimleri, dilsel kalıpları, duaları, özel isimleri sentezleyerek Alman dilinde yaşatmaya çalışmıştır. Bu da Alman okurlarda merak ve ilgi uyandırmıştır denebilir. Bu kuşak yazarlarının iki kültürden de beslenen Almanca yazan yazarlar olarak iki ekin arasında köprü görevi üstlendiği kimilerince dile getirilmektedir (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 23).

Üçüncü kuşak yazarlarından yine çalışmanın bir diğer odak izleği olan Selim Özdoğan'ın yapıtlarında, Almancayı anadili gibi kullandığı görülmektedir. Selim Özdoğan gençlerin sorunlarını yapıtlarında dile getirerek Almanlar tarafından ilgi görmektedir.

1.1.2.2. Yazın Çevirilerinde Kültürlerarasılık (Atasözleri ve Deyimlerde Kültürlerarası Etkileşim)

Günümüzde, ekin olgusu anlamının biraz daha genişlemiş olduğunu söylemek mümkün çünkü ekin kavramının birçok boyutta ele alındığı görülmektedir. Kültürün anlamsal boyutu, ekin karışımı (hibritlik), metin odaklı ekin bilimi gibi araştırma alanları söz konusudur ve dolasıyla bunlar ekine yeni ve çeşitli anlamlar kazandırmaktadır. Kültür; *"1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin"* (TDK, 2019, s. 1558) olarak tanımlanmaktadır.

Ekini oluşturan en önemli öge elbette insandır ve insanın toplum, çevre ve nesnelerle etkileşimi ve bu etkileşimden doğan birikimlerin kültürü oluşturan şeyler olduğu söylenebilir. Bahmann – Medick, anlamları insanın kendisi yarattığını ve bu anlamlardan kültürün oluştuğunu dile getirir yani kültürün yapı taşı anlamdır denebilir, insanın çevresindeki herşeye yüklediği anlamlar bütünü, kültürü meydana getirmektedir (Arı, 2016, s. 16).

Bourriaud (2019), *Radikan* isimli denemesinde çokkültürlülük, sömürge sonrası, küresel ekin konularına odaklanarak, çokkültürlülük ve göç yaşamış insanlarla ilgili bitki bilimin teriminden faydalanmış ve bu olguya *radikan* demiştir. Rizom kavramından yola çıkarak bu kavramı kullandığı görülmektedir. Bourriaud'a göre, çokkültürlülük ve göçen insan aslında bir köksap gibi hem gittiği yerlere kök verir hem de aynı zamanda sürgün (filiz) verir ve kendi varlığı da rizom gibi kökbitkiye dayanır denebilir (Bourriaud, 2019, s. 64). *Radikan* adlı denemesinde çokkültürlülüğü bir bitki

bilimin terimlerinden yararlanarak betimleyen Bourriaud, (2019) çok kültürlülüğün ve göçmenliğin köksap gibi olduğunu belirtmiştir. *Radikan*; Bourriaud'nin, hem kendi kökleri olan ve geldiği yere kök salan hem de yeniden hayat bulan bir kök bitki olduğuna dair eğretilemesidir.

Arı (2016), "Çeviri ve Kültürel Semboller" adlı kitabında ve diğer çalışmalarında özellikle irdelediği ekin olgusu ile ilgili şunları dile getirmiştir: *"Kültür artık, geleneklerin ve kimliklerin kendi devamına yardım eden, onu sağlayan bir etki değil, aksine anlamlandırma süreçlerinin birlikte akışı aracılığıyla tanımlanan, az çok sembollerin ve anlamların derin ağı arasında bir etkidir"* (Arı, 2016, s. 21).

Bahmann – Medick (2019), yirminci yüzyılın son yıllarında konuşulan "Cultural Turn" konusunun halen daha konuşulmakta olduğunu ve bunun sürekli değişim ve gelişim gösterdiğini belirtmektedir. Elbette bu *turn*slerin çıkış noktalarının *linguistic turn* olduğunu açıklayan Bahmann – Medick, makalesinde kültürel dönüşün çeşitlerini ve odak noktasını, niteliklerini anlatmaktadır (Bahmann-Medick, 2019, s. 1 - 19).

Sömürgecilik döneminden sonra kültüre ve çeviriye odaklanan Bhabha, "Kültürel çeviri" kavramını ortaya atmıştır. Homi K. Bhabha (2016), "Kültürel Konumlanış" (The Location of Culture) adlı kitabında kültür ve çeviriyi şöyle ilişkilendirir:

> *"Bir ayakta kalma stratejisi olarak kültür, hem ulusötesidir hem de tercümeyle ilişkilidir. Kültür, ulusötesidir; çünkü çağdaş sömürge sonrası söylemler, kültürel yer değiştirmenin özel tarihlerinde kök salmıştır. (...) Kültür tercümeyle ilgilidir, çünkü yer değiştirmenin böylesi mekânsal tarihleri –ki bu tarihlere şimdi "küresel" medya teknolojilerinin bölgesel arzuları eşlik etmektedir*" (Bhabha H. K., 2016, s. 315).

Bhabha'nın bir kültürün ayakta kalabilmesi için kendi sınırlarının dışına çıkabilmesi gerektiği, bunun da çeviriyle ilgili olduğu ve kültürlerin buluşmasında çevirinin önemini vurguladığı anlaşılmaktadır.

Barmeyer (2011), daha çok 1980'lerde dikkat çeken ve araştırmaların odak noktası haline gelen kültürlerarasılığın tanımını yapmıştır. Ona göre kültürlerarasılık, insanlar arasındaki temas ve etkileşim sürecidir. Kültürlerarasılık; anlama, yanlış anlama, değişim, gelişim, evrim, iletişim kurma gibi birçok olgu içermektedir ve insanlar arasında gerçekleşen bu karşılıklı deneyimler sürecinin kültürlerarasılığı oluşturduğunu belirtmektedir (Barmeyer c. , 2011, s. 37 - 77). Kültürlerarasılık, genel olarak iki yabancı kültürden insanın karşılıklı birbirlerini anlama süreci olarak tanımlanır ve Barmeyer, yazısında kültürlerarasılığın üç aşamasından bahseder ve bu aşamalar şunlardır: "*Kulturspezifika, Kulturkontrast* ve *Interkulturalität"*[9] (Barmeyer c. , 2011, s. 37 - 77).

Kültürlerarası etkileşimde, yazın ve yazın çevirilerinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle kültür aktarım aracı olarak düşünülen yazın çevirilerinde çevirmene büyük sorumluluklar düşmektedir. Ekin birçok olguyu içinde bulunduran bir birikimdir. Çeviri ile kültürün birbirleriyle iç içe olduğu gerçeği bize çevirmenin her iki kültürü tanıyan kişi olarak önemli sorumlulukları üstlendiğinin sonucuna vardırır çünkü toplumlar birbirlerini ilk olarak çeviriler aracılığıyla tanımaya başlar ve bu nedenle iyi bir çevirmen kendi kültürüne ve diğer kültürlere ne gibi değerler kazandıracağını bilerek çeviri eylemini gerçekleştirir. Söz konusu bir de atasözleri ve deyimler olduğunda çevirmen dikkatli ve stratejik davranmalıdır denebilir. Çeviride; atasözlerin, deyimlerin, kalıp ifadelerin, kültürel ögelerin çevirisi oldukça sorunludur. Çağdaş yaklaşımlarda çevirmenin; dil ve ekin birliğinin en önemli ögesi olarak görülmesiyle birlikte kültürlerarasılıkta başat rol oynaması kültürlerin etkileşiminde önemli bir etmen olduğunu göstermektedir.

[9] Barmeyer, burada *Kulturspezifika*'nın, belirli tarihi ve kurumsal bağlam tarafından çevrelenen insanın kültür taşıyıcısı olduğunu dikkate aldığını açıklar. *Kulturkontrast*, aşamasında ise zıtlıklardan bahsedilir. *Kulturspezifika*'nın *Kontrast*ta oluştuğu belirtilir. Başka element ya da sistemlerin karşılaşması, benzerliklerin ya da farklılıkların çarpışması ve sonucunda farklılıkların birbirini anlamaya başlamasıyla ufukların genişlemesinden bahseder. Son aşama da *Interkulturalität* aşamasıdır (Barmeyer c. , 2011).

1.1.2.3. Yerellik ve Evrensellik

Çağımızın temel sorunsallarından biri olan küreselleşmeyle birlikte evrensellik ve yerellik kavramları sıkça karşılaştığımız konular haline gelmiştir. Küreselleşmenin aslında altmışlı yıllardan beri varlığından ve tartışmalara konu olmasından söz edilebilir. Küreselleşmenin getirdiği çokseslilik, farklı ve özgün olanın önerilmesi insanları kültürel sosyal boyutta ayrıştırırken bir yandan da ekonomik temelde bütünleştirdiği söylenebilir. Sömürgecilik sonrası dönemde artık üçüncü dünya ülkelerine egemen olma anlayışı değişmiştir. Ekonomik, kültürel, ve toplumsal anlamda hâkimiyet söz konusu olmuştur (Mutioğlu, 2012, s. 605 - 613).

Küreselleşmenin, aslında tam olarak tanımlanamayan, halen tartışılan bir kavram olduğundan söz edilebilir. Kürelleşmek, TDK Güncel Sözlük'e göre *"Dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşmaya ve bir bütün olmaya götürmek, globalleşmek"* (TDK, 2019, s. 1562) şeklinde açıklamaktadır. Gönül İçli (2001), ise "Küreselleşme ve Kültür" adlı makalesinde küreselleşmeden şöyle söz etmektedir:

> *"Küreselleşme farklı içeriklerle, farklı kişilerce farklı amaçlarla kullanılan bir kavramdır. Küreselleşmenin, en görünür alanlarından biri de kültürdür. Küresel kültür yerel kültüre nüfuz ederek, yeni sentezlere gidilmesini, küresel homojenleşmeye, melez oluşumların ve kimliklerin doğmasına neden olurken, günümüzde üzerinde en fazla tartışılan konulardan birisidir"* (İçli, 2001, s. 163 - 172).

Birçok düşünüre göre küreselleşme ve evrenselleşme modernleşme ile yakından ilgilidir denebilir ve küreselleşmenin ulusların kültürler arası birbirine tesirinin bir sonucu olarak düşünüldüğünü söylemek mümkündür. İlaveten

küreselleşme heterojen ve homojen olarak iki ayrı boyutta düşünülür (Karaca, 2016, s. 217 - 218).

Evrensellik ve yerellik konularının birbiriyle iç içe ve tartışılan bir konu olduğunu ve bazı görüşlerin evrensellik ve yerelliğin birbirine zıt olgular olduğudur. Bazılarının da bu iki olgunun birbirinden beslenen ilişkileri olduğunu dile getirdikleri görünmektedir. Yazında evrenselleşme ve yerelleşmede ise elbette kültürler arası sınırları ve engelleri kaldırmakla ve dil aracılığıyla gerçekleşmesi mümkün bir durum söz konudur.

Esas olarak yerellik, yabancılık ve evrenselliğin kanımızca sarmal bir ilişkisi bulunduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmamızda yazın çevirlerinde evrensellik ve yerellik sorunsalını atasözleri ve deyimler üzerinde irdeliyoruz. Çeviri sürecinde iki tür strateji bulunmaktadır. Bunlardan biri yabancılaştırma diğeri ise yerelleştirmedir denebilir. Biz bu tezde Schleiermacher gibi, Nazım Hikmet gibi yazın çevirilerinde "yabancılaştırma" stretejisiyle atasözleri ve deyimlerin evrenselleşebilmesine yardımcı bir yöntem olduğunun savındayız.

Özdamar'ın kullandığı yöresel ağız ve yöresel kalıp ifadelerin Almanca'ya yabancılaştırıcı yöntem kullanarak çevirmesi, Almanlara Türkün penceresinden bakmayı, anlayışını, geleneklerini, yaşayışını, kültürünü tanıma fırsatı yaratmıştır (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 253 - 258) ve böylelikle Özdamar'ın Türk kültürünü tanıtarak evrenselleşmesine yarar sağlamış olduğu düşünülmektedir. Örneğin Özdamar, Almancada karşılığı bulunan "Schlaf gut!" deyimini kullanmak yerine Türkçe ruhuyla *"Allah soll dir Gemütlichkeit geben"* (Özdamar, 2005, s. 26) ya da (Kılı 40 yaran koğuşu) *"der Saal derer, die ein Stück Haar in 40 Teile teilen"* (Özdamar, 2005, s. 356) şeklinde çevirmiştir ve bu tarz bir yaklaşımla çeviri yapmanın Alman toplumu için farklı değerlerde buluşma fırsatı yaratmıştır.

1.1.3. YÖNTEMSEL ÇERÇEVE

1.1.3.1. Peter Newmark'ın Kültürel Ögelerin Sınıflandırılması

Kültürü, bir yaşam şekli olarak tanımladığını vurgulayan Peter Newmark'ın (1988), *A Textbook of Translation* adlı kitabında, çeviri ve ekin ilişkisini anlatırken kültürün bir yaşam şekli olduğunu açıklayarak belli bir topluma özgü olmasına bağladığı söylenebilir. Newmark, kültürü evrensel ve kişisel olarak ayırmaktadır. Ona göre "ölmek", "yaşamak", "yıldız", "yüzmek" ve hatta neredeyse el yapımı eşyalar "masa", "ayna" gibi kelimeler evrenseldir. Newmark, evrensel olan kelimelerde genellikle bir çeviri sorunu olmadığını söyler. "Monsoon", "steppe", "ducha", "tagliatelle" gibi kelimelerin ise belli bir kültüre ait kelimeler olduğunu belirtir ve bu tarz kelimelerde kaynak ve hedef dil arasında bir örtüşme olmadıkça çeviri sorunu yaşanacağını anlatır. "Kahvaltı", "kucaklamak" gibi bazı evrensel kelimelerin, sıkça evrensel işlevle örtüştüğünü, fakat referans kültürü tanımlamada örtüşme olamayacağını ifade etmektedir. Newmark, kişisel dilde çeviri sorunları olacağından bahsetmiştir çünkü kişisel bir şekilde kendimizi ifade ettiğimizde birçok ekin ve alt kültürden etkilenmiş olma durumu söz konusudur. Newmark, çoğunlukla kültürel ögelerin bulunduğu yerde kaynak ve erek dil arasındaki "mesafe" ve "kültürel farklardan dolayı çeviri sorununun olacağını anlatmıştır (Newmark, 1988, s. 94 - 95). Newmark, çeviri yaparken kültürel farklılıklardan dolayı ortaya çıkan çeviri sorunlarını ele almış ve belli bir kültüre özgü kelimeleri sınıflandırmıştır. Kültürel ögelerin sınıflandırmasını beş başlıkta değerlendirmiştir. Bunlar:

1) "Çevrebilim (bitkiler ve hayvanlar, rüzgârlar, ovalar, tepeler)
2) Gereç kültürü (insan yapımı eşyalar)
a) Yiyecekler, b) Elbiseler, c) Evler ve kentler, d) Taşıtlar
3) Sosyal kültür – iş ve serbest zaman
4) Düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler, işlemler, anlayışlar
a) Politik ve yönetimsel, b) Din, c) Sanatla ilgili kelimeler

5) Jest ve alışkanlıklar" (Newmark, 1988, s. 95).[10]

Newmark'a göre dil, kültürel yatırımların birçok çeşidini içerir (Newmark, 1988, s. 95). Kaynak dil odaklı yaklaşımı benimseyen Newmark'ın, çeviri sürecinde metin çözümlemesine dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Burada metin analizini dört maddede anlatır (Özyön, 2014, s. 17 - 24). Birincisi, metnin amacıdır ki yazar, metni bir amaca dayandırarak oluşturur. İkincisi çevirmenin amacı; üçüncüsü; metinde anlatılan zaman, yer ve durumlarla birlikte okuyucunun zamansal ve mekânsal durumlarının göz önünde bulundurma gerekliliğini vurgular. Örneğin, Virginia Woolf'ün "Kendine Ait Bir Oda" adlı denemesinde bahsettiği geçmişteki kadın yazarların bulunduğu durumu, içinde yaşadıkları zaman diliminde anlamaya çalışarak bir metni nasıl oluşturduklarını sorgulamıştır ve vardığı kanı şöyle olmuştur: günümüz okuru bir kadının bir yapıtı ortaya koyabilmesi için bir odası olması gerektiğini düşünürler. Eski zamanlardaki kadın yazarların kendilerine ait bir oda değil, kendilerine ayıracak vakitleri bile olmadığını belirtir. Bu örnekte olduğu gibi çevirmenin tüm bunları dikkate alarak çeviri sürecini gerçekleştirirken metnin analizini yapmalıdır ve bu da çevirmene yardımcı bir etkendir, yapıtın zaman ve mekânsal olgusunu yani o sahneyi betimleyip metnin ruhuna girerek çeviri eylemini gerçekleştirmelidir demiştir.

Dördüncü etmen olarak, yapıtın yani metnin üslubundan bahsedilir. Metnin biçemini, kaynak metin yazarının dilini ve anlatışını çevirmenin iyi değerlendirmesi, okurun durumunu dikkate alması gerektiğini vurgular (Özyön, 2014, s. 22).

Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Dilsel çeviri yöntemleri (translation procedures) olarak Newmark, yedi farklı çeviri yönteminden bahseder. Bunlar; *"1. transference, 2. cultural equivalent, 3. through tranlation, 4. literal translation, 5. functional equivalent, 6. descriptive equivalent, 7. translation couplet"*[11] (Stolze, 2013, s. 90) olarak belirtilir.

[10] Bu kısmın çevirisi, tezi oluşturan tarafından gerçekleştirilmiştir.

[11] 1. aktarma (kaynak dildeki bir terimi erek dile doğrudan transfer etme işi), 2. kültürel eşdeğerlik, 3. doğrudan alma, öyküntü, (yaygın eşdizimlilikle kelimesi kelimesine çeviri) 4. kelimesi kelimesine tam çeviri, 5. işlevsel eşdeğerlik (kaynak kültüre ait spesifik terimi erek dilde kültürel olarak

Peter Newmark'ın "Kültürel Ögeleri Sınıflandırması" yönteminin ele alınmasının sebebi kültürel ögeler çevirisinde metni sınıflandırma ve kültürel kelimelerin çeviri eylemi sırasında sorunlara sebep olacağı gibi durumlarla karşılaşılmasının kaçınılmaz olduğunun farkına varmak içindir. Newmark, kültürel örtüşmelerden bahsetmiş ve bu örtüşmeler olursa çevrilebilirliğin önünü açmıştır. Çalışmada atasözleri ve deyimler incelenirken Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasından yararlanılması gerektiğine kanaat getirildi. Son olarak Newmark, çevirmenin kararlarından söz eder ve burada kendi kişisel kültürüyle donanmış çevirmenin kültürel ögelerin çevirisinde sorunlarla karşılaştığında kararı yerinde vermesini ifade eder (Newmark, 1988, s. 94 - 97).

1.1.3.2. Mona Baker'in Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisi

Mona Baker'ın, söz konusu kitabında, yazılı çeviride atasözleri, deyimler ve kalıplaşmış ifadeler (**fixed expressions)** olarak ele aldığı dil ögelerin çeviri yöntemlerini, sorunlarını ve çözüm önerilerini çeşitli dillerde karşılaştırmalı olarak örnekleyerek anlaşılır ve yalın bir dille ifade ettiği görülür. Çalışmamızda ele aldığımız atasözleri ve deyimlerin çevirilerine kuramsal yaklaşım temelinde kılavuz olacağı düşüncesindeyiz. Buradan yola çıkarak Mona Baker'ın (2001), "In Other Words" adlı kitabını ele alarak, kitapta yer alan deyim çevirilerinin zorluklarını ve bu ifadelerin çeviri yöntemlerini anlatan bölümde ilk zorluklardan birinin aslında ifadenin deyim ya da kalıplaşmış ifade olduğunu tanımamak olduğunu söyleyen Baker'ın, esasen deyimlerin ve kalıplaşmış ifadelerin ille de çevrilemez olmadığını söylediği görülür (Baker, 2001, s. 68).

Kalıplaşmış ifadeleri, önce tanımak, sonra doğru bir şekilde yorumlamak ve sonuncu olarak da erek dile nasıl çevrileceğine karar vermek gerektiğini savunur Baker (Baker, 2001, s. 68). Deyimlerin ve kalıp sözlerin çevirisinin zorluklarını anlatırken

---

eşit kullanımlı bir terimle betimlemek 6. açıklamalı eşdeğerlik (kaynak kültürün terimini açıklamak) 7. iki ya da daha fazla yöntemi birleştirerek çevirme (Stolze, 2013, s. 90). (Çevirisi tez yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.)

dört farklı durumdan söz ettiği görülür. Bu zorluklardan bahsederken deyimlerin ve kalıp ifadelerin "ekine özgü" oluşlarını özellikle vurguladığını görmekteyiz. Bu zorluklardan birincisi, bazen deyimler ve kalıp ifadelerin erek dilde hiç karşılığı olmama olasılığıdır denebilir. Çeşitli anlamlar tahmin edilemez ve sadece ifade grubundan tek bir kelime eşleşmiş olabilir olduğunu söyler. Örneğin, sosyal ve dini bir içeriğe sahip olan "Merry Christmas" kalıp ifadesinde olduğu gibi şeklinde açıklamıştır. Baker, böyle durumlarda söz konusu ifadenin, erek dildeki eşdeğerini bulmayı beklemenin hayalcilik olduğunu belirtir (Baker, 2001, s. 68). Deyimlerin ve kalıplaşmış ifadelerin çevirisindeki ikinci zorluk olarak, bir deyim ya da kalıp sözün erek dilde eşdeğeri bulunabilir fakat bağlam açısından farklı olabilir, yani Baker, burada söz konusu bu iki ifadenin farklı çağrışımları olabileceğini söylemiştir. Üçüncü olarak, kaynak metindeki bir deyim, hem kelime hem de deyimsel anlam özelliğini aynı anda taşıyor olabilir, erek metnin deyimi şekil ve anlam yönünden her iki özelliği de taşımadıkça erek metinde üretilen anlam başarısız olabilir şeklinde belirtmiştir (Baker, 2001, s. 69). Baker, konuyla ilgili şöyle bir örnek sunmuştur. Arapların kullandığı "I'll cut off my right arm" deyiminin vurguladığı anlam, (bir şeyin olması imkânsız ya da en azından yüksek ihtimalle olması muhtemel değil) olarak kullanılırken, aslında örnek verdiği pasajdaki deyimin anlamı olarak İngilizce karşılığı "pigs might fly" deyiminin olduğunu belirtir. Bu deyimin (said when you think that there is no chance at all of something happening) olarak açıklandığı (Cambridge Dictionary, tarih yok) ve "balık kavağa çıkınca" olarak Türkçeye çevrildiği karşımıza çıkmıştır. *Oxford Learner's Dictionaries* ise söz konusu kalıp ögeyi deyim olarak kabul eder ve (ironic, saying) used to show that you do not believe something will ever happen) olarak açıklama getirmiştir (Oxford Learner's Dictionaries, tarih yok). Baker'ın burada Arap deyiminde kelime anlamının deyimsel anlamı kadar önemli olduğunu belirttiği görülmüştür (Baker, 2001, s. 69). O halde, Baker'ın konuyla ilgili verdiği örneğe bakıldığında, burada ayrıştıran nokta Arap deyiminde (asla unutmam, unutursam, kolumu kesmiş olurum) gibi bir anlam çıkarken, yine ekine ilişkin farklılıktan dolayı bir nitelik karşımıza çıkmıştır. Burada kesin, kararlı bir ifade ile karşılaşırız fakat "pigs might fly" deyiminde de anlamsal açıdan bakıldığında (hiçbir zaman, asla) anlamını çağrıştırır fakat daha alay yollu bir durum söz konusudur denebilir. Son olarak dördüncü zorluk, erek ve kaynak dildeki deyimlerin yazılı

anlatımlarda ne sıklıkla ve hangi bağlamda kullanıldıkları ile ilgilidir. Baker, bir deyimin kaynak ve erek dilde kullanıldıkları sıklık ve bağlamın farklı olabileceğini anlatır. Yukarıda anlatılan deyim ve kalıplaşmış ifadelerin çevirisinde karşılaşılan zorluklar anlatıldıktan sonra, deyimler ve kalıp ifadelerin çeviri yöntemlerinden bahseden Baker; bu yöntemleri şöyle sıralamıştır:

a) bir deyimin anlam ve şekil olarak eşdeğerini kullanmak

b) anlamı aynı fakat şekil olarak farklı kullanmak

c) Açımlama yapma yoluyla çevirmek

d) Çıkarma[12]

Çalışmamızda deyimler ve atasözlerimizi irdelerken Baker'ın yukarıda bahsettiğimiz deyimlerin çevirisi sürecinde izlenecek yöntemleri göz önünde bulundurularak başvurulacaktır.

1.1.7.3. Gideon Toury'nin Çeviri Normları

DTS (Descriptive Translation Studies) Betimleyici Çeviri Çalışmaları olarak bilinen ve Gideon Toury'nin Itamar Even Zohar tarafından geliştirilmiş çoğul dizge kuramını esas alarak yüzünü kültüre dönmüş erek odaklı bir yaklaşım modeli şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 128). Betimleme denildiğinde deneysel bir durum söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu yaklaşımda çevirinin, çeviri sürecinin bir ürünü olduğu düşünülmektedir. BÇA; odak izleği olan çeviri metinlerdeki bilimsel sonuçların ortaya çıkarılması ve irdelenerek belirtilmesine/yorumlanmasına yönelik bir yöntemsel bakış açısıdır denebilir. Toury'nin bu yaklaşımında erek odaklılık söz konusudur. Toury'e göre çeviri ürünler,

[12] Bu maddelerin orijinali şöyledir: "Using an idiom of similar meaning and form", "Using an idiom of similar meaning but dissimilar form", "Translation by paraphrase" ve "Translation by omission" (Baker, 2001, s. 72 - 77).

erek kültüre ait ürünlerdir (Stolze, 2013, s. 184). Bu kuramda çeviride kültürün önemli bir konumda olduğu görülür.

Toury'nin geliştirdiği DTS yaklaşımını tezimizdeki uygulama bölümünde çalışmamızın yöntemi olarak araştırmamıza ışık tutması, bu yaklaşımda çevrilerin kültürel bir gerçekliğe sahip olması ve *"erek kültürün tarihsel nesnesi* (Stolze, 2013, s. 184)*"* olarak kabul edilmesi gibi dayanak noktalarına sahip olması nedeniyle yer verilmiştir.

Bu yaklaşıma göre çevirilerin, metne ilişkin ürünler olarak erek kültüre ve erek topluma tesir edip söz konusu kültürde değişikliğe sebep olması, tezimizin ortaya çıkmasındaki önermelere destek olabileceği öngörülmektedir. Aynı zamanda bu kuramda yukarıda bahsi geçen değişime sebep olan bu etkinin, çevirinin işlevsel olmasıyla ve metnin niteliğiyle bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Stolze, 2013, s. 185).

Toury'nin betimleyici çeviri araştırmaları teorisinden ilk olarak 1980 yılında *"In Search of a Theory of Translation"* adlı yapıtında söz ettiği bilinmektedir. Daha sonra 1995'te *"Descriptive Translation Studies and Beyond"* adlı yapıtını yayınladığını söylemek mümkündür (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 134). DTS'de Toury, iki tür çeviri üründen söz eder. Biri, çeviri sanılan aslında çeviri olmayan ürünler ki bunlardan Toury şöyle bahseder; yazarlar sert bir kültürel normla karşılaşmamak için o kültüre yenilik getirmek ya da çeşitli amaçlarla kendisinin yazdığı ama çeviri olarak sunduğu metinlerdir ve bu metinlerden (**Pseudoübersetzungen**)[13] olarak adlandırdığı görülür (Stolze, 2013, s. 185 - 186). Bir de gerçekte çeviri olup özgün olarak tanıtılan metinler söz konusudur ki bunlara da gizli çeviriler denildiği anlaşılmaktadır. (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 134).

Toury, *"varsayılan çeviri kavramı"*nı **assumed translation** ileri sürer ve bununla erek odaklı yaklaşımı kabul ettiği görülür. Toury'nin, *varsayılan çeviri* kavramıyla aslında çeviriyi tanımladığı, bu kavramla erek kültüre göre çeviri olarak

[13] Bu terim Emra Durukan tarafından *"sözde çeviriler"* olarak Türkçeye çevrilmiştir.

kabul edilen ve/ve ya gerçekte çeviri olduğu bilinen her metni kastettiği anlaşılmaktadır (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 134).

> *"Böylece, herhangi bir olası tanım, özellikle esasicilik açısından ifade edildiğinde, söylenene göre 'kendiliğinden' çevirinin ne olduğu açıkça belirtilecek olursa, bir kere savunulamaz bir iddianın saptaması ve kendi* ***değişkenliği*** *tarafından betimlenen bir şeyin tüm sınırlarını içerirdi: karşı kültürün* ***farklılığı****, kültür içi* ***varyasyonlar*** *ve zamanla* ***değiştirme.*** *Sadece kültürlerin ne olduğu ve çeviri olarak kabul etmeye istekli oldukları konusunda çalışma alanı bu şekilde epeyce daraltılmış değil, aynı zamanda bu sınırları belirleyen araştırma döngüsel muhakemeye de neden olabilir (...)"* (Stolze, 2013, s. 187).[14]

Betimleyici çeviri çalışmalarında izlenecek yol olarak üç evreden bahsedildiği görülür. Bunlar;

> *"1) Öncelikle çeviri metnin erek kültür dizgesi içindeki konumu belirlenir, metne verilen önem ya da erek kültür tarafından ne derece kabul gördüğü incelenir.*
>
> *2) Kaynak ve erek metinler karşılaştırılarak deyiş kaydırmaları saptanır, her iki metinden seçilecek ikili metin birimleri arasındaki ilişkiler betimlenir ve altta yatan çeviri kavramına ilişkin genellemeye varmaya çalışılır.*
>
> *3) Gelecekte çeviri yaparken alınan kararlarda yararlanılabilecek sonuçlara varılır (Toury, 1995: 36 – 39; Munday 2001: 112; aktaran"* (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 135).

Toury'nin betimleyici çeviri çalışmaları kuramında öne sürülen diğer bir konu da *norm*lar konusudur. TDK Türkçe Sözlükte norm; *"1) yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural, düzgü. 2)*

[14] Bu paragrafın çevirisi tarafımdan gerçekleştirilmiştir.

önceden belirlenmiş kalıp, düzgü" (TDK, 2019, s. 1779) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Toury, normları tanımlarken *"çevirmenler arasında görülen düzenli davranış biçimleridir"* (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 135) şeklinde belirttiği anlaşılmıştır. Toury'nin normlardan şöyle söz ettiği görülmektedir:

> *"The centrality of the norms is not only metaphorical, then in terms of their relative position along a postulated continuum of constraints; rather, it is essential: Norms are the key concept and focal point in any attempt to account for the social relevance of activities, because their existence, and the wide of situations they apply to (with the comformity this implies), are the main factors ensuring the establishment and retention of social order."* (Toury, 1995: 55 akt (Stolze, 2013).

Toury'nin, burada sınırlamaların kabul edilmiş sürekliliğinin yanısıra normların göreli durumuna dayanarak merkezlerinde sadece eğretileme olmadığı, aksine hayati önem taşıyan şeyin normların anahtar kavram/görüş olduğu ve odak noktasının eylemlerin sosyal bağıntısının nedenini açıklamak olduğunu söylemek mümkündür çünkü onların varoluşu ve durumun büyüklüğü, toplumsal düzeni sağlama ve korumanın ana etmen olduğunu belirttiği anlaşılmaktadır (Toury, 1995: 55 akt (Stolze, 2013).

Öncelikle burada normlar irdelenirken iki yöntemden bahsedildiği görülmektedir. Bunlardan birincisinin *metinsel çeviri incelemesi*; ikincisinin de *söylem incelemesi* olduğunu söylemek mümkündür. Daha sonra Toury'nin normlardan söz ederken onları üç kısma ayırdığı bilinir. Toury'nin, normları; süreç öncesi (preliminary norms) ki burada çevirinin kaynağı, çeviri politikaları vb. konular ön plandayken, süreç normlarında (operational norms) matris normlar (matricial norms) ve metinsel - dilsel normlar (textual – linguistic norms) söz konusudur ve öncül normlarda (initial norms) ise çevirmenin çeviri stratejisi ile ilgili olduğu görülür. Öncül normlarda çevirmenin, erek metne mi yoksa kaynak metne mi yakın olduğuna bakılır ve

böylelikle çeviri normlarının üçe ayrıldığı anlaşılmaktadır (Toury; 1995: 57 – 59; akt (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 136).

Çalışmamızda Toury'nin öncül normlar yaklaşımı göz önünde bulundurularak ele alınan yapıtlardaki atasözleri ve deyimlerin aslı ve çevirileri irdelenmektedir. Öncül normlarda çevirmenin çeviriyi gerçekleştirirken kullandığı yöntem sorgulanır. Eğer çevirmen kaynak metin odaklı çeviri gerçekleştirmişse yani okurdan yazara doğru gidiliyorsa *"yeterlik"*; erek metin odaklıysa, yazardan okura bir akış varsa *"kabul edilebilirlik"* şeklinde adlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Tezimizin yöntemi olarak kaynak metin ve erek metinlerden seçilen örnek atasözleri ve deyimler karşılaştırmalı bir biçimde edimsel çeviri stratejileri de göz önünde bulundurularak, Gideon Toury'nın geliştirdiği betimleyici bir yaklaşım olan çeviri normlarından *öncül normlar* temel alınmıştır. Bu normlarda eğer çevirmen kaynak metne yaklaşırsa çeviri *yeterli*; erek metne yaklaşırsa *kabul edilebilir* çeviri olduğu belirtiliyor. Karşılaştırmalarımız bu yaklaşım ışığında gerçekleştirilecektir. Toury'nin betimleyici yaklaşımlarının temelinde erek odaklı bir bakış açısı olduğu görülmektedir (Stolze, 2013, s. 184). Erek odaklılıkta, edimsel çeviri metotları göz önünde bulundurulduğunda yerelleştirmeden bahsedilebilir. Biz tezimizde atasözlerimizi diğer kültürlere kazandırmak istiyorsak yabancılaştırma stratejisini benimsememiz gerekmiyor mu sorusuna yanıt aranacaktır. Yabancılaştırma stratejisi benimsendiğinde kaynak odaklı çeviriye yüzümüzü çevirmiş oluruz. Bu konu, daha sonraki konularda derinlemesine irdelenecek ve tartışılacaktır.

1.1.3.4. Schleiermacher'in Çeviride Yerelleştirme ve Evrenselleştirme Yöntemi

Araştırmamızın önemli konularından biri olan çeviri yöntemlerinin iki başat yolu yerelleştirme, yabancılaştırma ve yabancılaştırma sonucunda geliştiğinin savına vardığımız evrenselleştirme konusuna burada değinilecektir. Konuyu irdelemeden önce çeviri yöntemlerine kısaca bir göz atmakta fayda olacağının kanısındayız.

Çeviri, bilindiği üzere tür olarak yazılı çeviri ve sözlü çeviri şeklinde ikiye ayrılır denebilir. Yazın çevirisinin de yazılı çeviri başlığı altına yerleştirildiği bilinir. Yazın çevirisinin türleri ve stratejileri olduğu görülmektedir. Yani edebi metinlerin çevirisi nasıl yapılır, hangi yollar izlenir ve bu metotların türlerine kısaca değinilecektir. İlk olarak çeviri stratejisinin, çevirmenin çeviriyi kabul edip başlamasından erek dile aktarımına kadar izlediği ve benimsediği ya da benimsemek durumunda kaldığı çeşitli bakış biçimi ve usulleri olduğu söylenebilir (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 32 - 41).

Metinleri burada kısaca edebi metinler ve edebi olmayan metinler olarak ikiye ayırmak durumundayız. Araştırmamızın konusu da edebi metinler olması nedeniyle yazın metinleri çevirisinin stratejileri ve türleri konusu irdelenecektir. Önce çeviri yöntemlerinden daha sonra da yazın çevirisi türlerinden bahsedilecektir.

Çeviri stratejisi; çevirmenin çeviriyi gerçekleştirirken seçtiği bazı yöntemler olduğu şeklinde açıklanabilir. Çeviri stratejilerini genel ve yerel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Genel çeviri stratejilerinin, çeşitli ideolojileri, yaklaşımları ya da dünya görüşleri olan çevirmenlerin çeviri yaparken ya da metin seçerken yaptığı tercihler olduğu söylenebilir. Diğeri ise çevirmenlerin, metni aktarırken iki ekin arasındaki dil ile ilgili farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan çeviri zorluklarını gidermek ya da çeşitli koşullara bağlı olarak yol ve yöntemlere yönelmek olduğu söylenebilir (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 39).

İlaveten çeviri yöntemleri olarak en çok bilinen sadık ve serbest çeviri kavramlarından da bahsedilebilir. Sadık çevirinin kaynak metne yakın olduğu bilinir ve burada okurdan yazara doğru bir yönün söz konusu olduğu söylenebilir. Serbest çeviride ise bu durumun aksine erek metne sadakat vardır ve yazardan okura doğru bir yön bulunmaktadır. Yazın metinlerinde çeviri stratejileri şöyle sıralanabilir:

1. *"Öykünme*
2. *Ödünç Alma*
3. *Ekleme/Açıklama*
4. *İkame*

5. *Çıkarma*
6. *Tarihselleştirme*
7. *Standartlaştırma*
8. *Güncelleştirme*
9. *Yerlileştirme/Uyarlama" (Bkz. Bastin, 2009;* (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 43 - 44).

Çeviri stratejilerinden bahsederken yazın çevirisinde iki önemli yönteme başvurulduğu bilinir. Bunlar yerelleştirme ve yabancılaştırma olarak ikiye ayrılır. Venuti'nin (2018), Türkçeye *yerelleştirme* olarak aktarılan kavramı, İngilizcede *"domestication"* sözcüğüyle, *yabancılaştırma* kavramını da *"foreignizing"* sözcüğüyle karşıladığı görülmektedir (Venuti, 2018). Çeviri strateji olarak yerelleştirme şeklinde kullanılan kavramın, Tahir – Gürçağlar'ın, *"yerlileştirme"*[15] olarak benimsediği anlaşılmaktadır. Yerelleştirme kavramını ise *çeviri ve teknoloji* başlığı altında bilgisayar çevirileri ile ilgili bir kavram olduğunu belirtmiştir. Yerelleştirmeyle ilgili olarak da şunları söylediği görülmektedir.

> *"Teknoloji başlığı altında ele alınacak son konu* ***yerelleştirme*** *ya da* ***lokalizasyon****dur. Yerelleştirme " sayısal içeriğin dilsel ve kültürel açıdan yabancı piyasaların gereksinimlerine uyarlanması olarak tanımlanabilir*" (Schäler 2009: 157, akt (Tahir - Gürçağlar, 2011, s. 64).

Yabancılaştırma stratejisi düşünüldüğünde akla ilk olarak Friedrich Schleiermacher gelmektedir. Alman teolog ve filozof Friedrich Schleiermacher 1813 yılında Prusya Savaşı sırasında *Uber Die Verschiedenen Methodes des Ubersetzens* (Farklı Çeviri Yöntemleri Hakkında) adlı dersinde çeviride sadece iki çeviri yönteminden bahsettiği görülür. Bunlar, çeviride yerelleştirme ve yabancılaştırma yöntemidir. Schleiermacher'in, burada kaynak kültürü öne çıkaran yabancılaştırma

[15] Bkz. Tahir – Gürçağlar, 2011, 44.

yöntemini tercih ettiği anlaşılmaktadır (Venuti, 2018, s. 84). Bu yöntemle birlikte yabancı ekin tanınmış olur ve okurun ufkunun genişlemesine katkı sağlanır. Schleiermacher yerelleştirme yöntemi konusunda erek okurun anlayışının genişlemesine yardımcı olmadığını savunur. Ona göre çevirinin ilk amacı erek toplumun farklı kültürlerle tanışarak bilgi seviyesini arttırması ve erek toplumun farklı bakış açılarını kazanmadır. Kendi döneminde ulusalcı yapı egemen olsa da Schleirmacher'in, çeviride yabancılaştırıcı yöntemi benimsediği görülmektedir (Berk, 2012, s. 1 - 19).

Ona göre, çevirmen ya kaynak odaklı bir yaklaşımda olmalı ya da erek odaklı yani ya yazarı olabildiğince serbest bırakmalı ya da okuru. Schleiermacher'in, birinci yöntemi seçtiğini söylemek mümkündür. Söz konusu Prusya Savaşı'nda çevirinin önemli bir yeri vardı çünkü seçkin yazın geliştirilecek ve Alman dili zenginleşebilekti. Böylece Almancanın küresel egemenlikteki yerini belirginleştirmek için kültürel farkları buluşturan çeviriden faydalanmak mümkün olacak, böylelikle kendi ulusunu yüceltecekti denebilir. Schleieremacher'in çeviri teorisinin, hem yabancı ekin için şovenistik bir iyiliğe hem de farklılıklara saygı duyan antişovenistik bir anlayışa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Schleiermacher'in erek toplumu düşünerek yabancılaştırma yöntemini savunduğu düşünülebilir (Venuti, 2018, s. 83). Schleiermacher, çeviri yöntemi konusunda şunları belirtmiştir: "*Either the translator leaves the author in peace, as much as possible, and moves the reader towards him; or he leaves the reader in peace, as much as possible, and moves the author towards him" (74)"* (Venuti, 2018, s. 84). Schiermacher'in bu sözlerinden yola çıkarak birinci yöntemi seçtiği anlaşılmaktadır. O, çevirmenin olabildiğince yazarı rahat bırakmasından yanadır yani yabancılaştırma yöntemini savunduğu söylenebilir (Venuti, 2018, s. 84).

1.1.7.5. Venuti'nin Çeviride Yerelleştirme ve Yabancılaştırma Yöntemi

Çevirmenin görünmezliğini dile getiren Venuti'nin (2018) *The Translator's Invisibilty A History of Translation* adlı yapıtında **domesticating** ve ***foreignizing*** olarak adlandırdığı kavramların köküne inerek aslında tam olarak Türkçe karşılığını bulup bulmadığını irdelemek doğru olabilir. *Domesticating*'in kelime köküne bakıldığında *Oxford Wordpower Dictionary English – English – Turkish* adlı sözlükte *domestic* sözcüğüyle karşılaşırız ve anlamı şöyledir: "*domestic;* 1*) not international; only within one country* > ***yerli, ülke içi*** *(...)* (Oxford, 2012, s. 229). TDK Yayınları Türkçe Sözlüğünde "yerli, yerel" kavramlarına bakıldığında ise *"yerli; (...), 2. Yurt içinde yapılan veya bir yurdun kendi özelliklerini taşıyan, 3. Belli bir bölgede yaşayan, otokton. 4. Bir yerin ilk sakini olan, otokton. 5. Oturduğu bölgede doğup büyüyen, ataları da orada yaşamış olan (...)"* (TDK, 2019, s. 2581). *"Yerel; 1. Yöresel, 2. Gözlem yerine veya gözlemcinin bulunduğu yere göre tanımlanan, 3. Sınırlı bir yerle ilgili olan, mevzii, lokal"* (TDK, 2019, s. 2579). Buradan anlaşıldığı üzere Venuti'nin kullandığı *domestic* sözcüğü, Türkçedeki *yerli* kelimesiyle karşılanabilir. Bu durumda çevirideki erek metne sadık kalma, erek toplumun değerlerinin, kültürünün çizgisinden sapmama olarak görülen yerelleştirme kavramı için "yerlileştirme" denilebilir mi? Bazı makale, bildiri ve kaynaklarda buna yerlileştirme dendiğini görmekteyiz fakat genellikle söz konusu kavramın yerelleştirme olarak literatüre yerleştiği anlaşılmaktadır.

Çeviri metinler, erek toplumu etkileyerek değişmesine ve gelişme göstermesine olanak sağlayabilirler. Çeviri kararlarını etkileyen politikalar çeviri yaparken yöntem olarak yerelleştirme ya da yabancılaştırmaya gidilmesine yönelik olabilir.

Çeviride yerelleştirme yönteminin Antik Roma'dan beri uygulanan bir yöntem olduğu bilinmektedir (Berk, 2012, s. 1 - 19). Bu yöntemde erek metin, erek yazar ve erek toplum ön plandadır. Lawrence Venuti'ye göre yerelleştirme; kaynak metni erek dilin normlarına uygun ve kaynak metnin erek dile akıcı bir biçimde çevrilmesidir demek mümkündür (Venuti, 2018, s. 483 - 502).

Lawrence Venuti'nin (2018) *The Translator's Invisibility A History of Translation* adlı çalışmasında çevirmenle ilgili olarak ***invisibility*** (görünmezlik) kavramından bahsettiği görülmektedir. Venuti, *görünmezlik* kavramını çağdaş İngiliz ve Amerikan kültürlerinde çevirmenin durumunu ve eylemini yani yaptığı işi tanımlamak için kullanacağını vurgulamıştır. Venuti'nin bu durumu izah ederken karşılıklı olarak en azından iki belirleyici görüngüye değindiği görülmektedir. Bunlardan birincisinin, söylemin illüzyonistik bir etkisi olduğu ve çevirmenin çeviri dili[16] üzerindeki yönlendirimi; bir diğeri ise hem İngilizce konuşan hem de yabancı dil konuşan diğer ekinler arasında uzun zamandır en baskını olan Amerika ve İngiltere'nin, çevirileri değerlendirme ve okuma eyleminde olduğu şeklindeki görüşleridir. Venuti'ye (2018) göre bir erek metin ister düz yazı ister şiir, ister kurgu ya da kurgu olmayan olsun yayınevleri, eleştirmenler ve okuyucular erek metni okuduğunda dilsel ve biçimsel açıdan herhangi bir tuhaflıkla karşılaşmadıklarında o çeviriyi geçerli sayarlar çünkü o çeviri şeffaf/anlaşılır görünürdür ve bu da şu demektir; şeffaf olan çevirinin, yabancı yazarın kişiliğini, niyetini ya da yabancı metnin yani kaynak metnin asıl anlamını yansıtan görüntüyü bize verdiğini söylemek mümkündür (Venuti, 2018, s. 1).

Venuti, çeviride şeffaflık ve şeffaflığın sonucu oluşan illüzyondan da söz eder ve şeffaflığın nasıl bir illüzyon etkisi yarattığını şöyle anlatır; şeffaflığın illüzyonistik etkisi, akıcı çeviri yönteminin bir etkisi olduğu şeklinde anlatılmıştır denebilir. Şeffaflığın illüzyonu, günlük kullanıma, sürerlilik bildiren cümlelere, kusursuz anlamı saptamaya bağlı kalarak kolay okunabilirliği sağlama çabası gibi durumların akıcı bir çeviri yönteminin etkisinden bahsettiğini söylemek mümkündür. Venuti'nin, ayrıca okurların da burada önemli bir rol oynadıklarını vurguladığı anlaşılmaktadır çünkü ona göre *"okuyucular söz konusu illüzyonistik etkinin ortaya çıkmasını sağlarlar"* (Venuti, 2018, s. 1). Ayrıca Venuti, şunları da dile getirmiştir: *"The more fluent the translation, the more invisible the translator, and, presumably, the more visible the writer or meaning of the foreign text"* (Venuti, 2018, s. 1). Venuti'nin bu sözlerini; *"çeviri ne kadar çok akıcı olursa, çevirmen de o kadar çok görünmez olur ve muhtemelen bu*

[16] Kaynak metinde "translating language" olarak kullanılan bu sözcük tarafımızca "çeviri dili" olarak anlaşılmış ve kullanılmıştır ve kastedilenin kaynak dil olabileceği düşünülmektedir.

durumda yazar ve yabancı metnin anlamı da bir o kadar görünür olur" şeklinde aktarmamız mümkün olabilir (Venuti, 2018, s. 1).[17]

Türkiye'de ise çeviri 19. yüzyılın ikinci yarısında ve cumhuriyetin ilk yıllarını da kapsayan dönemde Batı hayranlığı ve Batı'yı merkez konuma getirerek gelişme düşüncesiyle çeviride yerelleştirme stratejisine gidildiği görülmektedir. Bu stratejinin daha sonra yerine yabancılaştırma[18] yöntemine bıraktığı gözlemlenmiştir. Evrenselleştirmede ise kaynak toplumun, kaynak metnin ve kaynak yazarın ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. Evrenselleştirme stratejisi ulusların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan milliyetçilik duygusu ve sömürgecilik düşüncesine karşılık beraberinde çeviri yöntemlerinde değişikliğe sebep olmuştur. Değişen sosyokültürel değerlerle birlikte çeviri yöntemlerinde de değişimlerin meydana geldiği anlaşılmaktadır. Yine Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemini kaynak metnin bazı ögelerini tutarak erek dilin normlarını zorlayan bir biçimde çevirmek olarak tanımladığı görülmektedir (Venuti, 1998, s. 240 - 244).

Nazım Hikmet'in (2019), *Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar* adlı yapıtında Kemal Tahir'e yazdığı bir mektubunda çeviri yöntemlerinden biri olan yabancılaştırma ile ilgili şu sözleri dile getirdiği görülmektedir:

> *"Bak şu tercüme meselesi hakkında bir düşüncem daha var. Bunu bir misalle anlatayım. Meselâ, Ruslar sevgi sözü olarak güvercinim tabirini kullanırlar, biz gözümün nuru, gözbebeğim filân deriz. Bence bunları tercüme ederken ille de bizde güvercinim denmez diye yavrucuğum filan dememeli, Ruslar da bizden tercüme ederken gözümün nuru Rusçada denmez diye güvercinim diye tercüme etmemeli, biz bizim dile güvercinim tabirini, onlar kendi dillerine gözümün nuru tabirini sokmalı. Bu suretle dillerin birbiri üzerinde tabir, sıfat mıfat alışverişiyle de zenginleşmesi kabil olur"* (Hikmet, 2019, s. 255).

[17] Bu kısım tez yazarı tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir.

[18] Tezimizde, önce çeviri yöntemlerinden biri olan *yabancılaştırma* kavramının yerine evrenselleştirme kavramının kullanılacağı öngörülmüştü fakat daha sonra bu kavramın da yabancılaştırma ile tam olarak örtüşmediği anlaşılmıştır. Yabancılaştırmanın evrenselleşmeden önceki bir süreç olduğu kanısına varılmıştır.

Ayla Akın (2015), "Çeviride Yeni Yorumbilimsel Paradigmanın Çeviri Sürecine Bakışı ve Yabancılaştırma Yönteminin Yeniden Yorumlanması" adlı çalışmasında Schleiermacher'in çeviride yabancılaştırma yöntemi ile çeviride yerelleştirmeye gidilmesinin erek toplumun kültürüne/erek okura herhangi bir değer sağlamayacağı ve erek kültüre yeni bakış açıları sunmayacağını düşündüğü görülür. Bu konuda Akın (2015), şöyle demiştir:

> *"(...) Sömürgecilik sonrasıçeviribilim çalışmaları yabancılaştırma yöntemini kaynak kültür açısından savunurken, Schleiermacher bunu erek kültür açısından savunmaktadır. Günümüzde yabancılaştırma yöntemini savunan çeviribilimcilerin amacı, sömürge yönetimi altında bulunan toplumların edebiyat yapıtlarının, sömürgeci devletlerin edebiyat yapıtları içerisinde asimile edilmesinin engellenmesidir. Schleiermacher ise tam tersi bir amaca sahiptir. Schleiermacher'in yabancılaştırma yöntemini savunmasının altında yatan neden, yerelleştirme yöntemiyle kaynak kültürün ve onun ürünlerinin yok olması değil, yerelleştirme yönteminin erek okura yeni bir şeyler katmayacak olmasıdır"* (Akın, 2015, s. 8).

Çeviri eylemini gerçekleştirirken iki yöntemden hangisinin tercih edilmesi durumu aslında yine aklımıza *skopos teorisi*ni getirmektedir çünkü skoposta çeviride bir amaç söz konusudur. Yabancılaştırma ve yerelleştirme yöntemlerinin tercihleri çevirmenin amacına, erek kültürün çeviri politikalarına, editörün amaç, ekin, art alan bilgisine, çevirmenin çeviri anlayışına bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.3.6. Yapıbozumu

Aydınlanma Çağı'nın ardından gelen yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşımlarla birlikte, Descartes'in; varoluşu, öznenin ve aklın merkezde olmasıyla temellendirdiği felsefesinin yıkılarak bunun yerine dilin ve yapının merkeze oturduğu bir dönemin mevcut olduğu görülmektedir (Fırıncı Orman, 2015, s. 61 - 81).

Derrida, Batı anlayışındaki varoluşun merkeze yerleştirilmesine eleştirel bir yaklaşımla karşı çıkmış ve metinleri okuma yöntemi olan yapısöküm kavramını ortaya atmıştır (Rutli, 2016, s. 49 - 68). Yapısöküm, ya da Derrida'nın (1983), *Bir Japon Dosta Mektup* adlı makalesindeki "yapısızlaştırma"nın **deconstruction** aslında bir dilbilgisi terimi olduğunu belirtmektedir.

Fransız filozof Jacques Derrida'nın, (1930 – 2004) ele aldığı yapısökümü kavramını; 60'lı yıllarda yazdığı bir makalede açıkladığı bilinmektedir. Derrida, söz merkezci ve ses merkezci yaklaşımlara karşı bir eleştiride bulunmaktadır (Tosun, 2007, s. 257). Derrida, *Gramatoloji (2017),* adlı yapıtında yazının sesten ayrılamayacağını, yazının; tarih ve var olmayı su yüzüne çıkardığını anlatır. Batı metafizik anlayışının, sözü göklere çıkarıp yazıyı önemsememesine karşı bir eleştiride bulunan Derrida'nın, yapısöküm kavramını ortaya attığı bilinmektedir (Aydınalp, 2017, s. 151 - 160).

Metin odaklı yazın kuramlarının bir yöntemi olan yapısöküm, bize metindeki anlamı ya da yapıyı önce yıkıp sonra yeniden inşa etmeyi sunar. Muharrem Tosun'un (2007) "Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri" adlı kitabında bulunan "Yapıbozuculuk" başlığı altında ele alınan yapısöküm konusunda şunlar ifade edilmiştir:

> *"Yapı bozma eylemi çelişkileri göstermek ve bunu özellikle pratikte gerçekleştirmeyi başarmaktır. O halde yazıda gramer dışılık bizi çalıştıracaktır. Yapıbozma çelişkileri aşmayı değil, onları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu çelişkilerin pratiği yazı'nın gramer-dışılığından geçmektedir. Gramatikal ve sözmerkezci (logocentrique)*

> *olanın çelişkileri ve hiyerarşisi yapıbozmanın ana ilkesi gibidir"* (Tosun, 2007, s. 259).

Derrida'nın, yapısızlaştırma yönteminde **difference** ve **differance** kavramlarından söz edilir ve bu kavramların grafik olarak birbirinden ayrıldığını yani boğumlamada ve anlamda farkın anlaşılmadığını, bunun özellikle yazıda belirtildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca filozof, yapısöküm konusunda imler ve ekler kavramlarından da bahseder fakat bu iki kavrama burada değinilmeyecektir. Derrida, yapısökümden bahsederken şunları dile getirir:

> *"Yapısökümü hareketleri, yapılara dışardan müdahaleye çalışmazlar. Ancak o yapıların içinde "ikamet etmek" suretiyle mümkün ve etkili olabilir, atışlarında isabet kaydedebilirler"* (Derrida , 2017, s. 39).

Metni odağına alan Derrida'nın yapısöküm yaklaşımı metni bir yapı olarak düşünür ve metnin göstergelere ayrılabileceğinin altını çizerler. Metni göstergelere ayırıp yeniden birleştirirler ve böylelikle yorumlama açısından farklı bir bakış ve anlam sunabilirler ve söz konusu metin oluşturulmaya devam eder tıpkı çeviriler gibi. Yapısökümde çeviri söz konusu olduğunda çevirmen kaynak metni okur, çözümlemeye çalışır, anlama ve yorumlama işine girer, çevirmeye başlar ve daha sonra hedef dilde yeniden yaratır. Çeviri süreci söz konusu yaklaşıma göre yeniden oluşturulmuş demektir (Tosun, 2007, s. 255).

Çalışmamızda ele alınan yapıtlarda özellikle de Özdamar'ın kitabında, atasözleri ve deyimlerin yapısöküme uğradığından ve ortaya yeniden hedef dilde bir anlamın varlığından bahsetmek mümkündür. Burada hedef dil daha önce de belirtildiği üzere Almancadır. Yazar, yapıtını yazarken doğrudan alman dilinde yazmış fakat ana dili Türkçe olduğu gerekçesiyle aslında kendi göstergeler dünyasıyla metni oluşturmuş ve Almancaya çevirmek için yukarıda bahsettiğimiz gibi yeniden inşa etmiştir.

1.1.3.7. Metinlerarasılık

Yazın metinleri incelenirken çeşitli yöntemler kullanılır. Bunlardan biri de metinlerarasılıktır. Metinlerarasılık, yapısalcılık sonrası dönemde 1960'lı yıllarda Fransız yazar Julia Kristeva tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Söz konusu yöntemin yapısöküm ve post yapısalcılık yaklaşımlarından beslendiği bilinmektedir. Ekiz (2007), metinlerarasılık yöntemini, *"(...) edebiyatbiliminde bir metnin bir başka, öncel metinle (Prätext) olan ilişkisi, bağıntısı, hatta başka metinlerin dönüşüme uğramasıdır"* (Ekiz, 2007, s. 119 - 120) şeklinde açıklamıştır. Metinlerarasılık kuramcılarının iki farklı bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yapısalcı olanlar, metinler arası durumun varlığını kabul etseler bile anlamın tanımlanabileceğini düşünürken, post yapısalcılar ise metinlerin birbirleriyle ilişkili olması durumunu ve anlamın metinler arası olduğunun kanaatinde olsalar da metnin anlamının tam olarak sınırlarının çizilemeyeceğini düşünürler (Baydan, 2018, s. 286 - 291). Aktulum (2018), metinlerarasılık yöntemiyle ilgili olarak, "Metinlerarasılık Görüngüsünde Gerçeklik ya da Metnin Göndergeselliği" adlı makalesinde Pierre V. Zima'nın görüşlerine dikkat çeker ve edebi bir ürünün yapısına bakıldığında gerçekliği gösterdiğini belirtir. Bazı etmenlerin yazınsal metinlerde gerçekliğin oluşmasına etki ettiğini söyler (Aktulum, 2018, s. 233 - 256). Yapısalcılık yönteminin odağında yer alan anlayış, metnin kapalı bir dizge olduğudur. Öte yandan yapısalcılık sonrası yaklaşımda ise açık metin kavramıyla karşılaşılır (Aktulum, 2018, s. 233 - 256).

Metinlerarası yöntemde, her bir metnin bünyesinde bir önceki metinden ögelerin aktarılması ve bir önceki metnin yeni metinde var olması özelliği ile metinlerarasılığın evrensellik boyutunu gösterdiği söylenebilir (Öztekin, 2008, s. 129 - 150). Ek olarak yazın metinlerindeki kültürel ögelerin yani atasözleri ve deyimlerin metinlerarasılığın evrenselliğiyle ilintili olduğu kanısındayız. Yöntemin evrensellik ayağından yola çıkıldığında söz konusu yaklaşımı irdelememizin amacı kendini göstermektedir çünkü bu metinlerarasılık yönteminin tezimizin konusunu desteklemek için farklı bir pencere açtığı

gerçeğidir. Metinlerarasılıkla, A dilindeki bir atasözünün ya da deyimin, B diline aktarımı gerçekleştiğinde esasen bir metinlerarasılık yönteminin varlığından söz edilebilir. Böylelikle metinlerarasılık yöntemiyle kalıplaşmış sözler ve dil ögeleri evrenselleşmiş olur denebilir. Ele almış olduğumuz yapıtlardaki anlatı dokusuna, anlamla ilgili niteliklerine, yapısal katmanına baktığımızda özellikle de Emine Sevgi Özdamar'ın yapıtında çoğunlukla karşılaştığımız bu yöntemi kısaca ele almak istedik.

II. BÖLÜM

2.1. YAZINSAL ÇEVİRİ ÇÖZÜMLEMELERİ

2.1.1. JUREK BECKER: JAKOB DER LÜGNER

2.1.1.1. Yazarın Yazınsal Nitelikleri

Jurek Becker, 1937[19] yılında Polonya'nın Lodz şehrinde doğmuştur. *"Çocukluğu toplama kampında geçen Becker"* (Bayram, 2013, s. 209 - 220), erken çocukluğunu Polonya'nın Lodz şehrinde bir gettoda geçirmiştir ve daha sonra altı yaşlarında Ravensbrück ve Sachsenhausen'da yaşamaya başlamıştır (Nickel, 2005), Yahudi soykırımından kurtulduktan sonra babasıyla birlikte Doğu Berlin'e gitmiş ve orada Almanca öğrenmiştir (Becker, 2000, s. 12). Liseden sonra felsefe eğitimi aldığını ve 1960'tan itibaren on yedi yıl Doğu Berlin'de serbest yazar olarak yaşadığını söylemek mümkündür. İlk yazılarının soykırım konulu, kara mizah yazıları olduğu bilinir (Opitz & Hofmann, 2009, s. 31). 1955 yılında lise mezunu olduğunda üye olduğu SED[20]'den, 1976 yılında Biermann'ın yurttaşlıktan çıkarılmasına karşı yapılan protestoya katılımından dolayı üyelikten çıkarılmıştır (Opitz & Hofmann, 2009, s. 32). 1957 – 1960 yılları arası Humboldt Üniversitesi'nde Wolfgang Heise'nin yanında felsefe öğrenimi görmüştür. Becker'in, hemen ardından Babelsberg Film Yüksek Okulu'nda kabare senaryoları ve DDR[21] için Georg Nicolaus takma adıyla televizyon komedisi senaryoları yazdığı bilinir (Opitz & Hofmann, 2009, s. 31 - 32). 1972 yılında (PEN) Yazarlar Birliği'nin üyesi olan Becker, Biermann'ın protestosundan sonra, 1977 yılında Yazarlar Birliği'nden ihraç edilir. Alınan bu ihraç kararının ardından batıya yani Batı Berlin'e göç etmeye karar verir (Walther, 1991, s. 133). İki yıllık bir vize başvurusunda bulunmasına rağmen Becker'e on yıllık vize verilir (Kırmızı, 2021,

[19] Yazarın doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir çünkü II. Dünya Savaşı başladıktan bir süre sonra ailesi gettoya taşınmak zorunda bırakılmıştır ve soykırım esnasında on yaşından küçük çocukların toplama kamplarına götürülmesi nedeniyle Becker'in babası, oğlunun yaşını, fabrikada çalıştırılması için büyük yazdırmıştır. Savaş sonrası ise gerçek doğum tarihini hatırlamamıştır (Kırmızı, 2021, s. 24).

[20] Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Almanya Sosyal Birlik Partisi)

[21] Deutsche Demokratische Republik [Alman Demokratik Cumhuriyeti, (Doğu Almanya)]

s. 26 - 27). Doğu Berlin'i terk ederek süresiz Batı Berlin'de yaşamaya başlar. ABD ve Augsburg Üniversitesi'nde fahri profesör olarak çalışmıştır. Çeşitli ödüller alan sanatçının son romanı "Kalpsiz Amanda"dır. 1997 yılında kansere yenik düşer.

Genellikle kara komik bir üslup kullanan Becker'in (Kırgız, 2018, s. 119 - 133), *Jakob der Lügner* (1969) adlı yapıtı en tanınmış romanıdır. Becker, ilkin yapıtı senaryo olarak yazar, yapıt sansüre takılır ve filmin çekilmesine izin verilmez ardından Becker, yapıtı yeniden düzenleyerek soykırım temalı bir anlatı olmasına rağmen mizahi bir anlatımla romanlaştırır. *Jakob der Lügner* ona 1971 yılında Heinrich Mann ve Charles Veillon ödülünü getirir (Çoraklı, 2013, s. 219). Böylelikle roman, adını duyurmayı ve dünya klasiklerine girmeyi başarır.

Polonyalı Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Becker, iki yaşından itibaren gettolaşma, savaş ve zulümle tanışmıştır. Lodz'da bir gettoda altı yaşına kadar annesiyle birlikte yaşayan yazarın, daha sonra oradan Ravensbrück'e sürüldüğü bilinir (Kırmızı, 2021, s. 24). Babası Auschwitz kampına oradan da Sachsenhausen'a gönderilir. Annesini kamplarda kaybeden yazar, hayatı boyunca annesinin ölümünden kendini sorumlu tutar. Küçücük yaştan itibaren, hayatta kalma mücadelesi veren yazar, eleştirmenlere göre annesinin ölüm sebebini kendisine bağladığı için Survivor Sendromu yaşamıştır (Çoraklı, 2013, s. 211 - 223). Çocuk yaşta toplama kamplarında yaşamış olan Becker, annesini ve bir çok akrabasını soykırımda kaybetmiştir.

Opitz ve Hofmann'ın Metzler Lexikon'da, Jurek Becker maddesinden alınan cümlede de görüleceği gibi, annesinin yüzünü hatırlamadığını dile getiren yazarın, anne figürünü yapıtlarında yansıtmadığı görülür.

> *"Ich weiß nicht, wie meine Mutter ausgesehen hat. […] Ich strarre auf die Bilder und suche mir die Augen wund nach dem alles entscheidenden Stück meines Lebens"* (Opitz & Hofmann, 2009, s. 33).[22]

[22] "Annemin nasıl göründüğünü bilmiyorum. […] Anılara dik dik bakıyorum ve hayatımın önemli tüm parçalarını göz önünde tutarak can alıcı gözleri arıyorum (Opitz & Hofmann, 2009)" (Çevirisi tez yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.)

Fakat kısmen de olsa yansıttığında, tam nitelikleriyle belirtmediği anlaşılmaktadır: *"(...), diye konuşuyor yüzü olmayan sadece sesi olan annem, (...)"* (Becker, Die Mauer, 1983, s. 62).

Savaş sona erdikten sonra babası, bir Amerikan organizasyon kampanyası yardımıyla sekiz yaşında açlıktan ölmek üzereyken onu bulur (Opitz & Hofmann, 2009). Babasıyla birlikte soykırımdan kurtulan küçük Jurek'in, kamptan ayrıldığında o yaşlarda Lehçe, yidiş dili, kamp dili ve Ravensbrück ağzıyla konuştuğu söylenebilir (Opitz & Hofmann, 2009, s. 31 - 32). Babası onu Berlin'e götürür ve Doğu Almanya'da yaşamaya başlarlar (Becker, 1983, s. 715 - 722).

Becker, Almanca'yı çok iyi öğrenmek ister çünkü dokuz yaşında ilkokula başlamıştır ve Almancası iyi değildir, dilinden dolayı yaşıtlarının kendisini yabancı olarak görmesini istemez üstelik yaşıtlarına göre okulda *"bir kafa büyüktür"* (Becker, Dikkat Yazar Var, 2000, s. 12).

> *"Daha dün Nazi rejiminin zulmüne uğrayanlardan birisi olmak, mutlaka saygınlık getiren bir durum değildi. Bir de sınıfta doğru dürüst konuşamayan birisi iseniz ve bütün bu olumsuzluklara rağmen sınıf arkadaşlarınızın, daha doğrusu sınıf düşmanlarınızın demeliyim, yanında birazcık üstünlük sağlamışsanız, bu durumda problemi uzun süre aramanız gerekmez. Bu benim için neredeyse bir varoluş sorunuydu."* (Becker, Dikkat Yazar Var, 2000, s. 13 - 14).

Becker'in babası, bir gün Lehçe konuşmayı bırakır ve oğlunun çok iyi Almanca öğrenmesini ister:

> *"Sekiz yaşındayken savaştan geriye kalan biricik akrabam, babam günden güne benimle Leh'çe konuşmayı kesti. Bunu yaparken tek gayesi, zorunlu olarak Almanca öğrenmemi sağlamaktı; fakat onun düşünemediği bir şey vardı, o da Leh'çeyi, yeni dili öğrenme zamanından kısa sürede unutmamdı. Böylece, kelimenin tam anlamıyla,*

bir süre dilsiz yaşamak zorunda kaldım" (Becker, Die Mauer, 1983, s. 717).

Lehçe'yi hatırlamadığını belirten yazar, Almancayı ise, yaşıtları gibi olağan bir şekilde değil babasının da gayretleriyle, aralarında ödül yöntemli bir oyun sayesinde, düzenli bir şekilde çalışarak öğrendiğini söyler. Ona, bunu öğretebilmek için ödüllü bir sistemle kompozisyon yazdırır (Becker, Dikkat Yazar Var, 2000, s. 12):

"Aramızda belirli bir ödüllendirme sistemi geliştirmiştik: İstenilen şartlarda bir sayfa için 50 Fenik değer konulmuştu. Her hata 5 Fenik götürecekti. Bu arada hesap yapmayı da öğreniyordum. İlk zamanlarda daha az para kesilsin diye kocaman harflerle yazmama rağmen hiçbir şey kazanamıyordum" (Becker, Dikkat Yazar Var, 2000).

Romanlarının üçünde *(Jakob der Lügner, Die Boxer, Bronsteins Kinder)* Yahudi zulmü ve Yahudi olmanın yol açtığı olumsuzlukların konu edinilmesi, yazarın biyografisi ile ilişkili olduğunu çağrıştırır fakat Becker, bunun pek de öyle olmadığını anlatır ve aslında kampları hatırlamak için yazdığını dile getirir (Bayram, 2013, s. 209 - 220). Becker yazarken, aslında çocukluğunu, yaşadıklarını ve anılarını anımsamaya çalıştığını söylemektedir. Sırtında taşıdığı ve ona yük olan bilinmezinin izini sürmüştür denebilir.

"Sanki konunun uzmanıymışım gibi Gettolar hakında öyküler yazdım. Belki yeteri kadar yazarsam hatıralarım canlanacaktır diye düşünmüşümdür. (...). Çocukluğunu hatırlayamamak, içinde ne taşıdığını bilmediğin bir sandığı sırtında taşımağa mahkum olmak demektir. (...)" (Heidelberger , 1992, s. 25).

Bu tür zorluklarla yaşayan Polonya asıllı Alman yazarın söz konusu yapıtında kendisi gibi zor bir yaşam sürmüş, kamplarda yaşamış, sıradan birini anlatıcı olarak seçtiği için atasözleri ve deyimlere müracaat etmiştir. Yazar, anlatıcısına deyimsel ifadeler kullandırtmış ve anlatıcısına uygun olarak dilini şekillendirmiştir. Romanda

birçok deyime ve deyimsel ifadelere rastlanmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak çalışmada Becker'in kullandığı bu deyimlerin Türkçeye nasıl çevrildiği, çeviri eylemi gerçekleştirilirken hangi izlemin seçildiği irdelenmiştir.

2.1.1.2. Jakob Der Lügner (Yalancı Jakob) Romanı

2.1.1.2.1. Yapısal Nitelikler

Bir yapıtın yapısal çözümlemesi gerçekleştirilmeden önce onu, yan metin ögelerine göre ele almanın oldukça önemli olduğunu belirten Tilbe'den (Tilbe, 2019, s. 181) yola çıkılarak ilkin romanı yanmetinsel olarak ele almanın doğru olacağı kanısına varılmıştır. Bu çalışmada yapıtların yapısal nitelikleri irdelenirken öncelikle yan metin ögeleri değerlendirilmiştir.

1969 yılında yayınlanan orijinali, 283 sayfalık bir yapıt olan Jurek Becker'in *Jakob der Lügner* "Yalancı Jakob" adlı romanının yan metin ögeleri incelendiğinde romanın dış kapağında, ilk göze çarpanın yazarın adı olmasıdır. Yazarın adı ilk olarak sol üstte ilk harfleri büyük diğer harfler küçük boyutta yazılmış ve hemen altına romanın başlığı verilmiştir. Roman başlığının altına yapıtın türü yazılmıştır. Yapıtın kapağındaki görsel, yazara ait siyah beyaz bir fotoğraftır. Özgün yapıttaki çevre metinde ise; iç kapakta romanın kısa bir teması, Becker'in söz konusu romanı sayesinde almış olduğu ödülleri, kısa yaşam öyküsü ve hemen ardından diğer yapıtları yer almaktadır. Bir sonraki sayfada, yazarın adı ve kitabın başlığı verilmiştir. Bundan sonraki sayfada ise kitabın künyesi bulunmaktadır. İlk baskısı 1969 yılında Suhrkamp tarafından yayınlanan romanın elimizdeki baskısı 2015 yılı 36. baskısıdır.

Yapıtın çevirisinde ise, dış kapağın orta üst kısmına yapıtın adı süslü bir yazı biçimiyle sadece ilk harfi büyük diğerleri küçük şekilde yazılmıştır. Hemen altına yazarın adı tamamı büyük harfle ve düz yazı biçimiyle verilmiştir. Yazarın adından sonra dış kapağın ortalayacak biçimde bir resim bulunmaktadır ve resmin hemen altında da çevirmenin adı ve soyadı yer alır. Dış kapağın en alt orta kısmında

yayınevinin simgesi ve adı bulunmaktadır. . Arka kapakta ise romanın kısaca konusu verilmiştir ve en altta Jurek Becker'in küçük boyutta siyah beyaz bir fotoğrafı yer alır. Çeviri yapıtın çevre metninde ise, yazarın kısa yaşam öyküsü ve yapıtları verilmiş ardından bir sonraki sayfada kitabın künyesi, hemen sonraki sayfada ise yazarın adı ve romanın başlığına yer verilmiştir. Bir sonraki sayfada ise yayınevinin edebiyat dizisi yer almaktadırÇalışmada incelenen çeviri yapıt, Suhrkamp Verlag 1997 basımından 1998 yılında Füsun Umar tarafından çevrilen birinci basımıdır.

Jurek Becker'in *Jakob der Lügner* "Yalancı Jakob" adlı romanının başkişisi Jakob Heym'dır. Hikayede Jakob, Kurland Caddesinde, getto sınırlarının yakınlarında eskiden terzi dükkanlarının olduğu bir yerde, olmaması gereken bir saatte dışarıda bulunmaktadır. Saat sekizden sonra Yahudilere sokağa çıkma yasağı vardır. Akşam vakti hava çoktan kararmış ve Jakob geç kalmıştır, ortalık birden bire projektörle aydınlatılır ve gözetleme kulesindeki asker, Jakob'u durdurur ve hakettiği cezayı alması için onu karakola gönderir. Karakolda korkuyla başına gelecekleri bekleyen Jakob'a, o sırada koridordan geçen sivil giyimli biri, nöbetçinin odasını gösterir, o anda açılan kapılardan birinde rastlantı sonucu radyodan bir haber duyar. Aldığı haber Rusların yaklaştığıyla ilgilidir. Nöbetçinin odasına girer ve üstelik ceza almadan karakoldan ayrılır. Gözetleme kulesindeki asker belli ki Jakobla alay etmiştir çünkü Jakob'un gözü odadaki saate çarpar ve saat henüz sekiz olmamıştır. Sevinçle evine dönen Jakob, ertesi gün gün Mischa ile birlikte çalışmaktadır ve Mischa, yükleme yaptıkları vagonların birinden patates çalmayı kafasına koyar. Mischa'nın patates çalmasına engel olmak için haberi söylemek zorunda kalır. Bunun Mischa'da pek etkili olmadığını gören Jakob, radyosu olduğu yalanını da söyler. Karargahtan duyduğunu söyleyemez çünkü bu durumda ölmediğine göre, casus olmasından şüphelenmelerini istememektedir. Mischa, çok mutlu olur, o gün öğle yemeği molasında Jakob, durumu düzeltmeye karar verir fakat Mischa berber Kowalski'ye çoktan haberleri anlatmıştır. Jakob, Kowalski yüzünden bir dizi yalana başvurmak zorunda kalır çünkü her gün Jakob'un yanına gelir ve yeni haberleri merakla duymak ister. Jakob da buna kayıtsız kalamıyordur:

> *"Belki de yalan olmayan ilk yalanla, ufacık bir yalan Kowalski'yi tatmin ediyor. Buna değer doğrusu, umutlar kırılmamalı,*

> *yoksa bu badireyi atlatamazlar, Jakob Rusların ilerlemekte olduğunu biliyor, kendi kulağıyla duymuş, (...), buraya vardıklarında olabildiğince çok kişiyi hayatta bulmalılar, buna değer doğrusu. Sonunda hepimiz ölecek de olsak , hiç değilse denemiş oluruz, buna da değer"* (Becker, 1998, s. 61).

Mischa, aldığı bu haberin heyecanı ve mutluluğu içinde umutlar biriktirmeye başlar ve Ruslar geldikten ve savaş bittikten sonra Rosa ile evlenmeyi düşünür. Bunu da Rosa ve ailesine açıklamak istemektedir. Mischa haberi Rosa ve ailesine anlatır ve Jakob'un bir radyosu olduğunu söyler. Bay Frankfurter bodrumda sakladığı ve kullanmaya hiç cesaret edemediği radyosunu parçalar. Çok geçmeden radyo haberi tüm gettoda yayılır ve insanlar, umutlar biriktirmeye, gelecek planı yapmaya başlarlar ve bir süre sonra Jakob, artık yalan uyduramaz. Elektrik kesintisinin olduğu gün ona zaman kazandırır ve daha sonra radyo yalanını açıklamaya karar verdiği zaman Herschell Schtamm kamplara götürülecek olan vagona yanaşır ve Rusların kurtarmaya geleceğini söylerken askerler tarafından vurularak öldürülür. Jakob, radyo yalanının nasıl da insanlar arasında umut yeşerttiğini ve onları bundan mahrum bırakmanın kötü olacağını düşünür. Schtamm'ın ölümünden sonra getto halkı habere inanmıştır ve umutla kurtarılmayı beklemektedirler, hergün yeni bir haberin olup olmadığını merak ederler. Gettoda intiharlardan söz edilmez artık. Jakob elektrik kesintisinden sonra yalan haberler uydurmaya devam eder ve bozulan radyosunu tamir ettiğini söyler. Bazıları da radyonun olduğuna inanmazlar. Ama inanmak isterler çünkü ellerindeki ufacık umut kırıntılarından başka çareleri yoktur. Bu inanmayanlardan biri de Kirschbaum'dur ve bir gün Jakob'a insanlara neden yalan haber uydurduğunu sormaya çalışır. Birkaç zaman sonra Gestaponun hücum kıtası tabur komutanı Hardtloff kalp krizi geçirir ve onu iyileştirmek için zamanın ünlü kalp doktoru Profesör Kirschbaum'u çağırırlar ve Kirschbaum arabada götürülürken kendini zehirleyerek intihar eder. Çok geçmeden Rosa'nın sokağında yaşayanları kamplara götürürler ve o gün Mischa, Rosa'yı kampa götürülmekten kurtarır. Tüm bu olanlardan sonra Jakob, çok mutsuz olur ve radyosunun olmadığını söylemeye karar verir ve ilk olarak bunu berber arkadaşı Kowalski'ye söyler ve daha sonra umutları yok olan Kowalski intihar eder. Artık gerçekler insanların ölümüne, yalanlar ise yaşam ve umuda sebep olur.

Romanın sonunda anlatıcı, iki farklı sonla okuyucunun karşısına çıkar. Bunlardan biri, Jakob gettodan kaçmaya çalışır, elinde kerpetenle telleri aşmaya çalışırken vurularak öldürülür. Bu sırada Ruslar, Yahudileri kurtarmaya gelmişlerdir. Diğeri ise gettodaki herkes toplama kamplarına götürülür ve Jakopla anlatıcı vagonda Linayla birlikte tesadüfen komşu olurlar ve Jakop tüm hikayeyi anlatıcıya anlatır.

Romanın sonunda anlatıcının kendi yaşamındaki hatıraları yenilenir yani romanda geriye dönmeler bulunmaktadır. Lina ile sohbete başlarlar ve Lina ona, hasta prenses masalından bahseder. Jakobla orada karşılaşırlar ve Jakob tüm hikayeyi anlatıcıya anlatır. Ağaçlar ve anılarından bahsederken roman son bulur.

Romanının başkişisi Jakob Heym, isminden de anlaşılacağı üzere, hem dini bir isimle hem de Heym[23] soyadıyla daha romanın başlarında okuyucunun ilgisini uyandırmaktadır.

Jakob Heym: *Jakob der Lügner*'in başkişisi Jakob'un, fiziksel ve ruhsal niteliklerini ele almadan önce, isminin Almancada neyi çağrıştırdığını irdelemek doğru olacaktır. Almancada Jakob ismiyle oluşmuş bir deyimle karşılaşılmaktadır. Şöyle ki; *"[nicht] der wahre Jakob sein (ugs.): [nicht] das Richtige sein"* (Duden, 2020, s. 390) olan sözün "gerçek Jakob olmadığı" anlamında olduğu anlaşılmaktadır. *"Eine andere Deutung stellt einen Bezug zu dem biblischen Erzvater Jakob her, der sich nach 1. Moses 27,6 ff. Für seinen Bruder Esau ausgab, um den Segen seines Vaters zu erhalten"* (Duden, 2020, s. 390). Deyimin kökeninde, İncil'de geçen Yakup'un, babası İshak'ı aldatarak onun kutsamasını kazanmak için Esav kılığına girmesine gönderme yapılır. *Heym*, ise Çoraklı'nın, *Jurek Becker'in Jakob der Lügner Adlı Romanında Anlatım Teknikleri* adlı doktora tezinde belirttiği gibi *"hayat veren"* anlamına gelmektedir (Çoraklı, 2001, s. 94).

Yapıtın başkişisi Jakob Heym, gettodan önceki hayatında dondurmacı ve patates börekçisi olan sıradan bir yaşam süren, kırklı yaşlarında, ufak tefek ve korkak bir adamdır. Eşinden boşanmış ve çocuksuzdur. Jakob'un, savaştan sonra evlat edinmek istediği sekiz – dokuz yaşlarında küçük bir kız coçuğu olan Lina onun için

[23] Heym; İbranice kökenli bir isimdir ve kelimenin hayat anlamına geldiği görülür (Çoraklı, 2018, s. 360).

önemli bir yere sahiptir. Onu tavan arasında saklamakta ve her akşam mutlaka yanına uğramaktadır. Lina'yı kendi çocuğu gibi sever. Karargahta radyodan savaşla ilgili duyduğu olumlu haberi arkadaşını kurtarmak için söylemek zorunda kalır ve aslında haber doğrudur. Haberin duyulmasından sonra gettodakiler her gün olup biteni merak etmeye başlamışlar ve umutlanmışlardır. Kowalski'ye gerçeği söylediğinde onun intihar etmesi üzerine, yalanların sürdürülmesi gerektiğini düşünür. Gettodaki intiharları önlemek adına bir radyosu olduğu yalanını uydurarak insanlara umut aşılamıştır.

Lina: Annesi ve babası olmayan 9 yaşlarında siyah saçlı, kahverengi gözlü ve zeki, sevimli bir kız çocuğudur. Babası Yahudi yıldızını takmayı unuttuğu için bir gün askerler tarafından kamplara götürülür. Yasak olmasına rağmen Jakob'un tavan arasında gizlice yaşamaktadır. Boğmacaya yakalanan Lina, Profesör Kirschbaum tarafından tedavi edilmeye çalışılır. Kirschbaum, her gün Lina'ya getirdiği çorbayla onu görmeye ve muayene etmeye gelir. Lina'nın, bunların dışında görüştüğü iki erkek arkadaşı vardır. Jakob, Lina'yı kendi çocuğu gibi sevmektedir. Annesi ve babası kapının önünde oynamasını yasaklamıştır. Askerler, annesi ve babasını alıkoymaya geldiklerinde, Lina'yı bu yasağı çiğnediği için farketmezler ve Lina kurtulmuş olur. Jakob bu sevimli çocuğa hiç kıyamaz. Lina iki yıldır öksüz ve yetimdir. Lina romanda oldukça önemli bir karakterdir. Gettodaki aile kavramına, gettodaki çocukların yaşadıkları sorunlara örnektir.

Mischa: Jakob'un mavi gözlü, geniş omuzlu arkadaşıdır. Savaştan önce tüccardır. Rosa'nın sevgilisidir.

Kowalski: Jakob'un eskiden beri arkadaşı olan, berberlik yapan, geveze, sarkık yanaklarında pembe benekleri olan, çok yemek yiyen arkadaşı.

Rosa: Mischa'nın sevgilisi, tekstil fabrikasında çalışmaktadır ve Felix Frankfurter'in kızıdır.

Felix Frankfurter: Eskiden tiyatrocu olan Frankfurter Rosa'nın babasıdır.

Profesör Kirschbaum: Zamanında çok ünlü bir kalp doktorudur. Lina'yı sık sık ziyaret eder, onun öksürüğünü iyileştirmeye çalışır ve Lina'ya yiyecekler getirir.

Herschell Schtamm: Dindar, güzel olmayan, iki yanda bukleli saçları olan, insanlara umut vermek isteyen bir adamdır.

Gestapo komutanı Hardtloff: Gestaponun hücum kıtası tümen komutanıdır.

Yapıtın anlatı zamanı, olay örgüsünün bittiği zamandan (1944) kitabın basıldığı zaman (1969) aralığına kadar bir yerde olabilir. Anlatılan zaman ise, 1944 yılında 40 günlük bir zaman dilimidir (Çoraklı, 2001, s. 125). Kitabın ilk basıldığı yer Berlin ve Weimar'dır. Kullanılan zaman kipi ise, giriş bölümünden Jakob'un hikayesinin başlangıcına kadar gelecek ve geniş zaman olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak yer yer bağlama göre di'li geçmiş ve geniş zamanın hikayesi de kullanılmıştır, bu kısım özgün yapıtta yaklaşık olarak üç sayfa sürmektedir.

Jakob'un hikayesi olan kısmın başlangıcından itibaren anlatı, geniş zamanla oluşturulmuştur.

Romanda olaylar, Polonya'da getto adı verilen, etrafı dikenli teller ve duvarlarla çevrili olan, gözetleme kuleleri bulunan, bu kulelerde silahlı Alman askerlerin nöbet tuttuğu, Yahudilerin burada yaşamak durumunda kaldığı, sınırının yakınlarında Kurland Caddesi'nde karakol bulunan, dış dünyaya kapalı, bir şehir olan sınırlı bir uzamda yaşanmaktadır.

> "*In diesem Ghetto sind Bäume nämlich verboten (Verordnung Nr. 31: "Es ist strengstens untersagt, auf dem Territorium des Gettos Zier- und Nutzpflanzen jedweder Art zu halten. Das gleiche gilt für Bäume. Sollten beim Einrichten des Gettos irgendwelche wildwachsenden Pflanzen übersehen worden sein, so sind diese schnellsten zu beseitigen. Zuwiderhandlungen werden….")*" (Becker, 2015, s. 8).
>
> *"Bu gettoda ağaç yasağı var (31 sayılı emir: "Getto bölgesi içinde her türlü süs ve gıda bitkisi bakımı yasaktır. Bu yasak ağaçlar için de geçerlidir. Gettonun kuruluşu sırasında sökülmesi gözden kaçan bazı yabani bitkiler kalmış da olsa, bunlar bir an önce yok edilecektir. Aksi hareket edenler...")"* (Becker, 1998, s. 6).

Öte yandan anlatıda, insanların karşılığında yemek karnesiyle yaşayabilmesi için çalıştırıldığı, ayakkabı fabrikası gibi belirli yerler de uzam olarak verilmiştir. Romanda çok fazla ayrıntıya girilmeden verilen bir çok uzam bulunmaktadır. Hem kapalı hem de açık uzamlara örnek olarak; gökyüzü, getto, Jakob'un odası, tavan arası, Jakob'un bodrum katı, Kirschbaum'un evi, karakol, gözetleme kuleleri, vagonlar, gettonun dışındaki şehir, dikenli teller, Frankfurter'in evi ve bodrum katı, Bezenika, Kirschbaum'un Harzloff'a götürülürken bindiği araba, karakoldaki askerin odası, Mischa'nın odası, Siegfried ve Rafael'in oyun oynadığı yer olan, bir zamanlar marangoz Panno'nun atölye olarak kullandığı kömürlük, tren, vagonlar, Arjantin Bulvarı, sokaklar, gettonun dışındaki dükkanlar, Lina'nın anne babasının kampa götürülmeden önce yaşadıkları evi ve birçok uzamdan[24] söz etmek mümkündür.

Roman, soykırım temalı olmasına rağmen okuyucu, başlangıçta kötü bir sahneyle karşılaşmaz (Çoraklı, 2017, s. 715 - 722). Romanın, benöyküsel anlatıcısı gettodakilerden seçilmiştir ve bu işleviyle kendisine örtük olarak ben/biz diyerek öznelliğini romanın girişinde hissettirir. Anlatıcı, kendisi için ağaçların öneminden, ağaca verdiği değerden ve ağaca yüklediği anlamlardan bahseder: *"Kimileri, ağaçların aklımı karıştırdığını söylüyor, hala ayakta duruyorum, bugün bile özellikle sık ormanlı yollardan geçmek için arada bir trene binerim, bence en güzeli karışık cinsten ağaçlı ormanlar"* (Becker, 1998, s. 224) şeklinde ağacın kendisi için ne anlama geldiğini ifade ettiği görülür. Anlatıcı, ağaç imgesinin onda bıraktığı etkiden ve ağaçlarla ilgili hatıralarından bahseder. Anlatıcının, hikayede konu edilen toplama kampından kurtulmuş belki de tek kişi olduğu izlenimi verilmektedir: *"Bugüne kadar hayatta kalan ve geçmişi düşünebilen herhalde tek kişi olan ben bu hikayenin en anlaşılmaz parçası olarak o akşamı görüyorum"* (Becker, 1998, s. 128).

Jakob'un hikayesine başlamadan önce anlatıcı, gettodaki yasakları anlatır. Gettoda Yahudiler için; alyans takma, her türlü çiçek ve ağaç yetiştirme, saat sekizden sonra sokağa çıkma gibi belli başlı yasaklar vardır. Anlatıcı, Jakob'un biraz ufak tefek

[24] Daha fazla ayrıntı için bkz: (Çoraklı, Jurek Becker'in Jakob der Lügner Adlı Romanında Anlatım Teknikleri, 2001, s. 78)

bir adam olduğundan bahsettikten sonra geçmişe gitmekte ve hikayeye giriş yapmaktadır.

Anlatıcı, kendi hikayesini anlatmadığından ve diğer figürlerden ve romanın baş kişisinden duyduğu hikayeyi anlatması nedeniyle merkezden uzak anlatıcıdır (Çoraklı, 2001, s. 10). Anlatıcı, merkezden uzak durumunda olmasına rağmen romanın yaklaşık iki sayfalık prolog bölümünde kendisinden söz eder. Prolog kısmından sonra anlatıcı, Jakob'un hikayesini anlatacağını ifade eder ve hikayeyi gözlemci konumda olup romanın başkişisi ya da yan figürlerden duyduklarını, olaylara katılmadan, anlatmaya başlar. Anlatıcı, bazı yerlerde araya girerek sohbet havasında, kendi hikayesini de anlatmaktadır (Çoraklı, 2001, s. 10 - 11).

Romanda anlatıcı, ağaca verdiği değer ve ona yüklediği anlamlarla birlikte Getto'da hiç ağacın bulunmamasından yakınarak Jakob'un hikayesini anlatmaya başlamaktadır. Anlatıcı, ilk olarak romana başlarken ağaçların hayatında neden önemli bir rol oynadığını anlatmak için yaşadığı olayları örnek vererek açıklar. Kendi çocukluğundan da bahseden anlatıcı dokuz yaşlarında bir ağaçtan düşer ve sol elini kırar, bu da onun ailesinin ve kendisinin yapmayı çok istediği keman çalmasına engel olur:

> *"Mit neun Jahren bin ich von einem Baum gefallen, einem Apfelbaum übrigens, und habe mir die linke Hand gebrochen. Alles ist einigermaßen wieder verheilt, doch gibt es ein paar diffizile Bewegungen, die ich seitdem mit den Fingern meiner linken Hand nicht mehr ausführen kann"* (Becker, 2015, s. 7 - 8).

> *"Dokuz yaşımdayken ağaçtan, bir elma ağacından düşüp sol elimi kırmıştım. Kırık zamanla iyileşti, ancak o günden beri sol elimin parmaklarını istediğim gibi hareket ettiremiyorum"* (Becker, 1998, s. 6).

Daha sonra on yedi yaşında ilk kez bir kızla bir ağacın altında birlikte olduğunu söyler. Birkaç yıl sonra karısı Chana'yı, bir ağacın altında vurduklarını anlatır:

> *"Und wieder ein paar Jahre später ist meine Frau Chana unter einem Baum erschossen worden"* (Becker, 2015, s. 8).

"Aradan birkaç yıl daha geçti, karım Chana'yı bir ağacın altında vurdular" (Becker, 1998, s. 6).

Son olarak anlatıcının gettodan sağ olarak çıktığı şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

"Für mich, der ich wahrscheinlich als einziger noch lebe und mir Gedanken machen kann, ist dieser Abend der unbegreiflicheste in der ganzen Geschichte" (Becker, 2015, s. 161).

"Bugüne kadar hayatta kalan ve geçmişi düşünebilen herhalde tek kişi olan ben bu hikayenin en anlaşılmaz parçası olarak o akşamı görüyorum" (Becker, 1998, s. 128).

Yukarıda verilen örnekten anlaşıldığı üzere anlatıcının gettodan çıkmayı başararak sonraki hayatına devam ettiği ve hikayeyi anlatabildiğinin göstergesidir.

2.1.1.2.2. Dil ve Anlatım Nitelikleri

Becker'in anlatım tarzında belirgin bir yer işgal eden deyimler ve kalıp ifadeler olması nedeniyle buna kısaca değinmek yerinde olacaktır. Becker, yazılarında sözcükleri değiştirmeyi, evirip çevirmeyi sever, (Çoraklı, 2001, s. 1) ve sözcükleri ustalıkla kullanan yazarın bazen onları kısmen de olsa yapıbozumuna uğrattığı fark edilmektedir. Jurek Becker'in, *Yalancı Jakob'*un hikayesini anlatırken sade ve insanın içine işleyecek kadar etkili bir dille yazmış olduğu anlaşılmaktadır. Becker'i, mizahla acıyı anlatan, daha çok kara mizah yapan bir yazar olarak nitelendirmek mümkündür (Opitz & Hofmann, 2009, s. 31). Yazar, dille ilgili görüşünü ve yazına yüklediği anlamı açıklarken şunları anlatmaktadır:

"Almanca benim anadilim değildir, Polonya asıllıyım. Almanca öğrenmeğe sekiz yaşımda, dokuz yaşıma girmek üzereyken başladım. Fakat o günlerde Leh'çem asla dokuz yaşındaki bir çocuğun dili değildi.

> *(...). O zamanlardan kalan hatırladığım ilk Almanca kelimeler, "her şey, herkes", "sıraya gir!", "sayma sinyali", ve "marş marş"tan ibarettir"* (Becker, 2000, s. 12).

Küçük yaşlarda savaş sonrası Berlin'de yaşamaya başlayan Becker'in, bundan sonra Almanca öğrenmesi gerekmektedir (Opitz & Hofmann, 2009, s. 32) çünkü ne Lehçe'yi ne de Almanca'yı tam olarak bilir.

Becker'in, hikayeyi anlatması için tasarladığı anlatıcısı, birinci tekil kişi biçimiyle, romanı anlatan gözlemci anlatıcıdır. Yer yer yapıtı anlatırken araya girer ve kendinden bahseder. Bu yüzden anlatıcı ile ilgili bir çok bilgi edinmek mümkündür. Olaylara asla karışmayan, sadece gözlem yapan ya da duyduklarını anlatan yan figürdür (Çoraklı, 2001, s. 41 - 42). Bazı olayları, diğer figürlerden öğrenir ve anlatır. Olayları anlatırken araya girdiğinde, okuyucuyla adeta sohbet havasında kendi hayatından kesitler anlatır ya da kendi düşüncelerini söyler:

> *"Derken yine gün doğuyor, nihayet gündüz oluyor, istasyonda sandıklarımızla sağa sola koşuşturuyoruz, (...). Belki yanılıyorum, ama bana kalırsa o günü bütün ayrıntılarıyla hatırlıyorum, oysa hiç olağanüstü bir şey olmadı, en azından benim açımdan olmadı. Sanırım vagonların birinde çalışıyorum bugün, görevim sandıkları alıp vagona istif etmek, (...)."* (Becker, 1998, s. 55).

Çalışmanın inceleme ögeleri göz önünde bulundurulduğunda söz konusu romandaki anlatıcının dili önemli bir rol oynamaktadır. Savaş sonrasında fabrikada çalışan, daha önce de keman çalmayı çok isteyen ama ağaçtan düşüp sol elinin parmaklarını sakatlayan, eşi Chana'yı bir ağacın altında kaybeden, ağaçların onun için hep aklını karıştıran bir şey olduğunu söyleyen (Çoraklı, 2001, s. 20) anlatıcının dili, sıradan bir insanın dilidir:

> *"Ich höre sie sagen, hasst du nichts Besseres, woran du denken kannst, damit sich deine Blicke verklären wie die einer hungrigen Ziege, der man ein schönes fettes Grasbüschel zeigt?"* (Becker, 2015, s. 9).
>
> *"Gözlerinin bir demet taze ot görmüş aç keçi gibi parlaması için düşünecek daha güzel bir şey bulamadın mı, diyecekler"* (Becker, 1998, s. 5).

Yazarın, hikayeyi anlatması için tasarladığı anlatıcı; üst düzey dil kullanan biri yerine, normal halkın kullandığı dili konuşan anlatıcıdır. *"Savaştan tek sağ kalan"* (Becker, 2015, s. 161) gettodayken genç yaşlarda olan anlatıcı, hikayeyi bize 1967 yılında yaşlıyken anlatmaktadır (Çoraklı, 2022, s. 144). Gettodan çıktıktan sonra bir fabrikada çalışmaya başlayan anlatıcı sıradan bir hayat sürdürmekte ve sıradan insanların kullandığı dili kullanmaktadır. Sıradan halkın kullandığı dilde de atasözleri ve deyimlerin kullanılması kaçınılmazdır. Jurek becker anlatıcısına uygun bir dil kullanmıştır belki de kendi yaşamında oyle bir dil kullanmamıştır. Buradan hareketle romandaki anlatıcının dili çalışma için önem oluşturmaktadır. Söz konusu yapıttaki atasözleri ve deyimlerin kaynak ve erek kültürdeki varlıkları irdelenmiştir.

2.1.1.2.3. Temel İzlekler

Jakob der Lügner'de soykırım, umutsuzluk, tükenmişlik, yalan, korku gibi bir çok izlek öne çıkmaktadır fakat bu çalışmada en belirleyici olanlar izlek olarak ele alınmıştır.

Umut

Romanda hakim olan temel duygu, gettoda yaşayan insanların duyguları, umutları, yaşadıkları çaresizlikler, hayatta kalmaya çalışmaları, gerçek olmayanın insana verdiği mutluluk ve küçücük bir ümidin insanı yaşatmasıdır. Gerçeklik kavramıyla ters düşen yalan haberlerin insanlara umut vermesi teması işlenmiştir.

Romanda, ağaçlara özellikle vurgu yapılmış olup ağaçlar ve hasta prenses masalı birer motif olarak işlenmiştir. Ağaçların umutları yeşerttiği, yaşama sevinci

verdiği için gettoda yetiştirilmesinin yasak olması ve anlatıcının hayatında önemli bir yere sahip olması üzerinde oldukça durulmuştur. Hasta prenses masalında yastığın bir bulut olduğuna inanan prensesin iyileşmesinde olduğu gibi gerçek olmayan bir şeyin insanları iyileştirmesi yani yalan haberlerin umut dağıtması ile derin ilişki içinde olduğu anlaşılır. Söz konusu masaldaki pamuktan bulut da bir motiftir.

Romanda ağacın, radyonun ve pamuktan bulutun birer sembol olduğu görülür:

*Jakob der Lügner'*de, ağacın Gettoda yasak olması önemli bir ayrıntıdır çünkü ağaç yeşildir ve insana yaşama sevinci, mutluluk verir. Anlatıcının yaşamında ve anılarında önemli bir yeri olan ağacın, romanda bir sembol olduğu anlaşılır. Üstelik anlatıcı tarafından, Jakob'un ağaç gibi bir adam olmadığını, ufak tefek biri olduğunu ramanın daha ilk sayfalarında betimlenmiştir.

Romanda, radyonun umutla eşdeğer tutulduğu anlaşılmaktadır. Gettoda bulundurulması kesinlikle yasak olan haber aracının varlığı ve Jakob'un onu kullanması insanlarda merak uyandırmış ve onlara, yaşamak için bir neden oluşturmuştur.

> *"Jakob, şimdiye kadar verdiği haberleri gözden geçirirken, ilk Bezenika haberi dışında hemen hepsinin ipe sapa gelmez boş laflar olduğunu görmüş. Aklına gelen her buluşu koca bir masal haline getirmiş, aslında inanılacak gibi değil, içyüzü hemen anlaşılacak türden, ama umut herkesin gözünü kör edip aklını başından aldığından şimdiye kadar kuşkulanan olmamış"* (Becker, 1998, s. 120).

Lina, Schtamm'ın ölümünden sonra bütün gün odada radyoyu aramıştır fakat radyonun nasıl bir şey olduğunu bilmemektedir. Jakob'tan onu göstermesini ister, ısrarlarına dayanamayan Jakob, bodrum katında odayı ikiye bölen duvarın arkasından radyoda konuşan spiker taklidi yapar. Daha sonra Lina'ya hasta prenses masalını anlatır. Masalda, büyük bir ülkeye sahip bir kralın çok sevdiği kızı hasta olmuştur. Ülkenin bütün akıllı adamları onu iyileştirmeye çalışmaktadır. Kral babası onu iyileştirene ödül vereceğini duyurur, çaresiz kalan baba, kızının nesi olduğunu sorar ve prenses, gerçek bir bulut istediğini söyler. Hiç kimse gerçek bir bulut getiremez.

Bir gün bahçıvan yamağı, saraya vazo için girdiğinde prensese neden bahçeye çıkmadığını sorar. Prenses de hasta olduğunu ve birinin ona bir bulut getirene kadar iyileşemeyeceğini anlatır. Oğlan biraz düşünür ve pamuğun neden yapıldığını ve boyutunu sorar. Prenses de pamuktan yapıldığını ve yastığı kadar olduğunu söyler. Bunun üzerine yamak; pamuktan, yastık büyüklüğünde bir bulut getirir prenses iyileşir ve sonunda evlenirler.

Bu masalda pamuktan yastık, radyo misali işlev görmektedir. Jakob'un radyo yalanı ve uydurduğu haberlerle insanların iyileşmesi, intiharların bitmesi ve getto halkının umut beslemesiyle 'radyo ve pamuktan bulut'un verdiği duyguya eşdeğer durumda görülebilir. Üstelik tıpkı Lina'nın radyonun ne olduğunu bilmediği gibi Prenses de bulutun tam olarak ne olduğunu bilmiyordur. Kendi zihnindeki bulut gerçekle örtüşmez ama kendi bildiği anlamıyla bulutuna kavuştuğunda adeta gettoda Jakob'un yalanlarıyla iyileşen insanlar gibi iyileşiverir. Radyo ve pamuktan bulut yapay bir gerçeklik yaratır.

Çaresizlik

Gettoda yaşayan insanların çaresizlik içinde, zorlama ve baskı ile hayatta kalma çabaları, sadece yemek yiyebilmek ve öldürülmemek için çalışmak zorunda olmaları, tüm özgürlüklerinin ellerinden alınmış olmaları, tel örgülerle çevrilmiş gettoda yaşayan insanların, umudunu yeşertmemesi için her türlü yeşil bitkinin yok edildiği ve yasaklandığı sınırlı bir alanda olmaları onlarda korku ve ümitsizliği egemen kılar. Onlar sadece, gerçek olmayan haberlere tutunarak, umut kırıntıları biriktirmeye başlamışlardır.

> *"Als Jakob sagt: Haben Sie ein einziges Mal gesehen, mit was für Augen sie mich um Neuigkeiten bitten? Nein? Und wissen Sie, wie nötig die eine gute Nachricht brauchen? Wissen Sie das?"* (Becker, 2015, s. 194).

"Haber dilenirken bana nasıl baktıklarını gördünüz mü hiç? Görmediniz mi? İyi bir habere ne kadar ihtiyaçları olduğunu biliyor musunuz? Biliyor musunuz bunu?" (Becker, 1998, s. 153).

Açlık ve bunun sebep olduğu hastalıklar, bakımsız insanların yaşam mücadelesi ve yılgınlıkları söz konusudur.

"Bleiben Sie mir doch vom Leib mit Ihrem >trotzdem<! Genügt es Ihnen nicht, daß wir so gut wie nichts zu fressen haben, daß jeder fünfte von uns im Winter erfriert, daßjeden Tag eine halbe Straße zum Transport geht?" (Becker, 2015, s. 194).

"Ancak'larınızın canı cehenneme! Ağzımıza atacak bir lokmayı zor buluyoruz, kışın her beş kişiden biri donarak ölüyor, her gün bir sokağın yarısını yükleyip götürüyorlar, bütün bunlar yetmiyor mu?" (Becker, 1998, s. 153).

Çoğu kişi ailesiz kalır. İnsanlar evlerinden çıkarılıp kamplara ya da başka yerlere gönderilir:

"Das wird ihm schnell erzählt, ein Unglück hat sie heimgesucht, die Franziskaner wird in Dreierreihen aufgestellt. Sie gehen Haus für Haus durch, vorhin waren sie bei der Nummer zehn, in wenigen Stunden wird kein Mensch mehr dort wohnen, ins Lager oder sonst wohin" (Becker, 2015, s. 194).

"Çabucak anlatıyor beriki, başlarına bir felaket gelmiş, Franziskaner'dekiler üçlü sıraya diziliyormuş. Ev ev dolaşıyorlar, az önce on numaradaydılar, birkaç saat içinde orada oturan kimse kalmayacak, ya kampa ya da başka yere gönderilmiş olacaklar" (Becker, 1998, s. 175).

Çaresizlik ve umutsuzluktan gettoda intiharlar gerçekleşmektedir:

> *"Sadece Kowalski evde, bir de Jakob'un hiç tanımadığı iki kişi, sokaktan geçerken Kowalski'nin sallandığını ilk görenler. İpi kesip Kowalski'yi yatağa yatırmışlar, şimdi çaresizlik içinde duruyor, ne yapılması gerektiğini bilemiyorlar"* (Becker, 1998, s. 175).

Gettoda yaşayanların, Jakob'un yalanlarıyla umutları yeniden yeşermiştir fakat uzun süren bekleyiş, Rusların bir türlü yardıma gelemeyişi gibi nedenlerle, umut yerini hayal kırıklığı ve çaresizliğe bırakmıştır.

2.1.1.3. Atasözleri ve Deyimlerin Çeviri Örnekleri

Çalışmada odaklanılan yapıtlardan biri, Jurek Becker'in Suhrkampf Taschenbuch Verlag tarafından 2015 yılında 36. baskısı yayınlanmış olan *Jakob der Lügner* adlı romanıdır. Romanın Türkçe çevirisi ise Suhrkampf Taschenbuch Verlag tarafından 1997 yılında basılan kitaptan, Nisan 1998 yılında Füsun Umar tarafından yapılmış, Ayrıntı Yayınları tarafından da "Yalancı Jakob" adı ile yayınlanmıştır.

Bu yapıtta ilkin yaklaşık yüze yakın kalıp öge belirlenmiş ve araştırma boyunca devam eden süreçte, daha fazla deyim ve kalıp ifadelerle karşılaşılmıştır. Yapıttaki inceleme ögelerinde, daha çok çeviri metin üzerinden çalışma öngörülmüştür. Erek metin, özgün metinle karşılaştırılacak, özellikle özgün metindeki atasözleri ve deyimlerin çevirileri irdelenecektir. Söz konusu odak yapıtta, yine ele alınan kalıp ögeler, Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırılması temel alınarak kısımlara ayrılmıştır ve bununla birlikte incelenen atasözleri ve deyimler, Baker'in kalıp ögeler için önerdiği çeviri yöntemlerinden faydalanılarak irdelenmiştir. Makro incelemede ise çevirmenin kararları açısından Venuti'nin yerelleştirme ve yabancılaştırma yöntemleri temelinde yorumlar getirilmiş ve atasözü ve deyimler buna göre incelenmiştir. Ayrıca çevirilerde Newmark'ın dilsel çeviri yöntemleri, Toury'nin öncül normları ve Schleiermacher'in yaklaşımları göz önünde bulundurularak incelemelerde bulunulmuştur.

Örnek 1

KM

"Es gibt doch solche Männer, von denen man sagt, ***ein Kerl wie ein Baum****, groß, stark, ein bißchen gewaltig, solche, bei denen man sich jeden Tag für ein paar Minuten anlehnen möchte*" (Becker, 2015, s. 9).

EM

"Bilirsiniz, öyleleri de vardır, hani iri yapılı, güçlü kuvvetli, heybetli, ***kapı gibi erkekler****, insanın her gün birkaç dakikalığına yaslanmak istediği erkekler"* (Becker, 1998, s. 7).

Bu paragrafta geçen *"ein Kerl wie ein Baum"* deyimi, Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde (ağaç gibi bir adam) olarak aktarılabilir. Almancada "*den starken/großen o.ä. Mann markieren/mimen (salopp): sich als besonders stark/bedeutend/einflussreich darstellen*" (Duden, 2020, s. 501) anlamında bir deyim bulunmaktadır. Buna ek olarak *"er ist stark wie ein Baum (sehr stark)"*[25] (Duden, 2010, s. 155) anlamında bir söyleyiş mevcuttur. Füsun Umar, bu söz öbeğini "kapı gibi" olarak çevirmiştir ve Toury'nin yaklaşımındaki öncül normlara bakıldığında bu çeviri *kabul edilebilir* bir çeviridir. Baker'e göre yapılan çeviri şekil olarak kısmen eşdeğerdir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik yöntemi benimsenmiştir. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşım bulunmaktadır. Çeviride ayrıca erek toplum ön planda olduğundan Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemine başvurulmuştur fakat kaynak yapıtta başta "ağaç" vurgulanmıştır. Yapıtta ağaç önemli bir semboldür. Kaynak metinde sahne, heybetli bir ağacın niteliklerini betimleyen iç konuşma ile başlamıştır ve yazar, sayfa 8'de Gettoda ağaç ve bitkilerin yasaklandığını anlatmıştır. Yazar, ağaçla Jakob'u özdeşleştirerek benzetme yoluna gitmiştir. Anlatıda, ağaca çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Ağaç göstergesi; hayatı, umudu temsil ettiği için romanda önemli bir rol oynar. Yazar burada roman kahramanını fiziksel açıdan ağaca benzetmiştir çünkü ağaç gibi heybetli, sağlam, iri

[25] Çok güçlü

yapılı, güçlü anlamını vermekle kalmamış aynı zamanda güvenilir olduğunu da anlatmaya çalışmıştır.

Almanca'da bu anlamda yukarıda da belirtildiği gibi birkaç kullanım olduğu görülmektedir. Söz öbeği, "Ağaç gibi adam" olarak çevrilseydi hem yabancılaştırma yöntemiyle çevrilmiş hem de romanın kurgusuna uyulmuş olurdu. Çevirmen bu sözcüğü çevirirken çeviride yerelleştirme üzerine yoğunlaşıyım derken romandaki sahneyi kaçırmış olabilir.

Örnek 2

KM

"Sein Bruder Roman steht zufällig neben mir, ***mit Augen wie Mühlenräder****, er will zu Herschel laufen und ihn zurückholen, bevor es zu spät ist"* (Becker, 2015, s. 137).

EM

"Kardeşi Roman o sırada rastlantı sonucu yanımda duruyor, ***gözleri fal taşı gibi açılmış****, Herschel'e doğru koşup iş işten geçmeden onu geri getirmek istiyor"* (Becker, 1998, s. 110).

Yukarıda EM'de gösterilen örnekte *"fal taşı gibi";* sözü, *"iri, büyük"* (TDK, 2019, s. 849) anlamında bir deyimdir. *"Gözlerini fal taşı gibi açmak"* (TDK, 2019, s. 979) ise *"şaşkınlıkla, hayretle bakmak"* anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada "iri, büyük (göz)" anlamına eşdeğer olarak *"großes Auge"* (Duden, 2010, s. 122) gösterilebilir. KM'de geçen *"mit Augen wie Mühlenräder"*[26] Almanca sözlüklerde deyim olarak ya da kalıp öge olarak bulunamamıştır. Benzetme yoluyla yapılmış bir ifade olması mümkündür. Söz konusu ifade, anlatıda anlatıcı tarafından dile getirilmektedir. Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırması dikkate alındığında "jestler, alışkanlıklar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Çevirmenin, söz konusu ifadeyi erek ekin odaklı çevirmesi dolayısıyla, bu örnekte çevirmen tarafından Venuti'nin yerelleştirme yöntemi benimsenmiştir demek doğru olur. Baker'e göre

[26] Çark gibi gözlerle (çevirisi tez yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.)

söylem, anlamca eşdeğeriyle hedef topluma aktarılmıştır. Toury'nin öncül normalarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine (çeviri prosedürlerine) göre kültürel eşdeğerlik yoluyla çevrilmiştir. Schleiermacher'e göre erek ekin odaklı bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Çevirmen, yabancılaştırma yöntemine başvurarak yukarıda geçen örnekteki ifadeyi, **değirmen taşı gibi gözler**le şeklinde çevirebilirdi. Böylelikle erek kültürü yeni ve farklı bir kalıp ögeyle tanıştırmış olabilirdi. Türk kültüründe "değirmen taşı" geçerli ve kullanılan bir kavramdır.

Örnek 3

KM

"Jakob weiß noch, er sieht auf ***das Sodom und Gomorrha*** *vor dem Schrank, zurück zu Lina, die aufräumen wollte, bevor er den Mund auftut, weiß sie, daß es so schlimm nicht werden kann"* (Becker, 2015, s. 146).

EM

"Jakob'un bakışları dolabın önündeki ***keşmekeşten*** *odayı toplamak isteyen Lina'ya kayıyor, daha ağzını açmadan Lina umduğu kadar kızmayacağını anlıyor"* (Becker, 1998, s. 116).

KM'de geçen *"Sodom und Gomorrha": ein Ort, Zustand höchster Verderbtheit und Unmoral (häufig als Ausruf höchster sittlicher Entrüstung)"*[27] (Duden, 2020, s. 707) anlamında Almancada bir deyimdir fakat Becker, anlatıda ele alınan söz konuusu deyimi, dolabın önündeki dağınıklığı gören Jakob'un kızgınlığını vurgulamak için okuyucuya sunmuştur. *Sodom und Gomorrha* deyimi, anlatıcı tarafından odadaki eşyaların durumunu ve dağınıklığı betimlemek için kullanılmıştır. *Keşmekeş,* Türkçede *"karışık olma durumu, karışıklık*" (TDK, 2019, s. 1403) anlamında olan bir isimdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında KM'de geçen *Sodom und Gomorrha* deyimi din ile ilgili kavramları kapsayan "düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler, anlayışlar" başlığı altında verilebilecek örneklerden biridir.

[27] Bela ve ahlaksızlığın olduğu yer

EM'de çevirmenin, *Sodom und Gomorrha* deyimi ile ilgili çevirmen notu ya da herhangi bir açıklama yapmadan doğrudan yerelleştirme yöntemini benimseyerek çevirdiği söylenebilir. Baker'e göre hem anlam hem de şekil olarak karşılığı bulunmayan kalıp bir ifadeyi çıkarıp bağlama göre benzer anlamı verecek bir sözcükle aktarmıştır. Toury'nin öncül normlarına göre hedef ekin odaklı olmasından dolayı *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemine göre kültürel eşdeğerlik bulunmuştur. Venuti'ye göre çevirmen yerelleştirme yöntemini benimsemiştir. Schleiermacher'e göre yapılan çeviri erek ekin odaklıdır.

Örnek 4

KM

"Manchmal hat Gelegenheit gehabt, sich ausgiebig zu erforschen, ***Josefa ist nicht alles Gold was glänzt gewesen****, auch weniger kostbare Metalle waren verarbeitet"* (Becker, 2015, s. 189).

EM

"Birbirlerini iyice tanıma fırsatı bulmuşlardı, Josefa çöpsüz üzüm sayılmazdı, ama ***her cins üzüm değerlendirilebilirdi****"* (Becker, 1998, s. 149).

Öncelikle bu örnekteki deyimin Türkçe karşılığındaki yani erek metindeki *çöpsüz üzüm*ün ne anlama geldiğine bakmamız doğru olacaktır. Türkçede bu bir deyimdir ve anlamı *"1) Uğraştıracak pürüzleri olmayan karlı bir iş. 2) Birlikte yaşayacak yakın hısımları bulunmayan eş"* olarak verilmiştir (Aksoy, 1988, s. 699). Jurek Becker, Almanca'daki "*Es ist nicht alles Gold was glänzt"* atasözünü *Josefa ist nicht alles Gold was glänzt gewesen"* olarak yapıbozumuna uğratmıştır. *"Es ist nicht alles Gold was glänzt: der Schein trügt oft"*[28] (Duden, 2020, s. 290) atasözünün anlamı her parlayan şey altın değildir olarak çevirmemiz mümkündür. Bu atasözü bize ilk başta Türkçedeki *"her gördüğün sakallıyı babası sanmak"* (görünüşe aldanmak) (TDK, 2019, s. 1084) deyimini akla getirmektedir fakat bu deyimin anlamının kaynak

[28] Görünüş genel olarak yanıltıcıdır. (Çevirisi tez yazarı tarafından yapılmıştır.)

ve erek metinde kullanılan anlamlara göre farklı olduğunu söylemek mümkündür. Konuyla ilgili bir diğeri olan *bundan iyisi can sağlığı* deyimi yine ilk akla gelendir fakat bu deyimin anlamı çok keskindir. *Bundan iyisi can sağlığı; "Bu en iyisidir, daha iyisi olamaz"* anlamındadır (Aksoy, 2020, s. 664). Anlam olarak bu deyimin pek uymadığını düşünebiliriz. Çevirmenin, bu atasözünü çevirirken Venuti'nin yöntemine göre yerelleştirmeye başvurduğu söylenebilir burada çevirmen görünmez olmuştur ve kaynak dildeki anlamı tam anlamıyla erek metinde vermek istemiştir. Mona Baker'e göre ise, anlamı aynı fakat şekil olarak farklı bir deyim kullanıldığı söylenebilir. Newmark'a göre bu atasözünün çevirisinin işlevsel eşdeğerlik yöntemiyle yapıldığını söylemek mümkündür. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Umar, bu romanı ilk olarak 1998 yılında çevirmiştir. Bunu çevirirken alıcı kültüre odaklanmış ve yerelleştirmeye gitmiştir. Çevirmen, belki de kendi çeviri politikası gereği bu şekilde çevirmiş olabilir. Bu atasözü çevrilirken Umar tarafından yabancılaştırma yönteminin tercih edilmediği anlaşılmaktadır. Bu atasözü **her parlayan altın değildir misali Josefa da mükemmel değildi** olarak da çevrilebilirdi. Böylece atasözü hem yabancılaştırılarak erek dili zenginleştirir hem kaynak metindeki anlam birebir verilir ve akıcılık da sağlanmış olurdu. Çevirmen yabancılaştırma yöntemini tercih etseydi Alman atasözünü Türkçeye aktarmış ve Schleiermacher'e göre de erek topluma kazandırmış ve alıcı dile katkı sağlamış olabilirdi.

Örnek 5

KM

"Um die Riesen reißt man sich, ***aber die lassen nicht um sich handeln****, die tragen lieber zusammen"* (Becker, 2015, s. 27).

EM

"Herkes devlerle eş olmak istiyor, ama onların ***burnu Kaf dağında****, birbirleriyle eş olmayı yeğliyorlar"* (Becker, 1998, s. 22).

Burnu Kaf dağında (olmak) Türkçe bir deyimdir ve anlamı "*çok kibirli, herkese çok yukarıdan bakar (olmak)*tır*"* (Aksoy, 2020, s. 665). *"Es handelt sich um jdm. etw.; es geht um jmdn. etw.; es handelt sich [hier, dabei] um eine wichtige*

Sache[29]*,* (…) (Duden, 2010, s. 431)*"* ifadesi Türkçeye Umar tarafından *burnu Kaf dağında* olarak çevrilmiştir. Almancada bu deyimin anlamca eşdeğer karşılığı *"auf dem hohen Ross sitzen/sich aufs hohe Ross setzen(ugs.): hochmütig, überheblich sein /eine hochmütige, überhebliche Haltung annehmen"*[30] (Duden, 2020, s. 627) olarak bulunmuştur. Venuti'ye göre açıkça görülür ki çevirmen burada yerelleştirme yöntemini seçmiştir. Schleiermacher'e göre erek toplum ve dilde akıcılık ön plandadır. Bu örnekte Baker'a göre, anlamca eşdeğer olmayan bir sözü erek dilde farklı bir anlama gelecek bir deyimle ifade etmesiyle esasen çıkarma yönteminin seçildiği görülür. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre herhangi biriyle uygunluk bulunamamıştır. Umar'ın yaptığı bu çeviride Venuti'ye göre çevirmen görünmez olmuştur ve yapılan çeviri Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Umar'ın *Kaf Dağında* şeklinde çevirmesi, erek metin odaklılık düşünüldüğünde kabul edilebilir fakat bu çeviriyle Umar, Jurek Becker'in bu sahnede vermek istediği duyguyu verememiştir çünkü Gettodakiler zulüm gören insanlardır, kibirli değiller çünkü onların bütün karakteristik ve diğer insani özellikleri ellerinden alınmıştır. Becker, kaynak metinde kibir anlamı içeren herhangi bir kelime kullanmamıştır. Becker, *"hochnätig"* ya da eş anlamı varsa kullanabilirdi ama kullanmamıştır çünkü orada vermek istediği duygu ya da sahne kibirle ilgili değildir.

Örnek 6

KM

"Kowalski ist ***himmlisch.*** *Er hält sich* ***für einen Fuchs und mit allen Wassern gewaschen****, dabei kann sein Gesicht nichts verbergen, es ist geschwätzig"* (Becker, 2015, s. 38).

EM

"Eşi bulunmaz bir adam bu Kowalski. ***Şeytana külahını ters giydirecek kadar hinoğlu hin biri*** *olduğunu sanıyor, ama ne düşündüğü yüzünden belli oluyor, çenesini de tutamıyor*" (Becker, 1998, s. 31).

[29] Mevzu bahis olan şu, söz konusu olmak (PONS, 2003, s. 296)
[30] Kibirli, baskıcı bir tutum göstermek

Yukarıdaki örnekte Kowalski'nin kişilik özelliğinin belirtildiği bir cümle söz konusudur. *"Himmlisch"* pozitif anlam taşıyan bir sözcüktür. Becker, bu ifadeyle Kowalski'nin adeta cennete ait iyilikte bir insan olduğunu kasteder. Söz konusu kaynak metinde geçen *"mit allen Wassern gewaschen sein; "(ugs.; gerissen sein, alle Tricks kennen)"* (DUDEN, 2010, s. 1008) anlamına gelen bir deyimdir. Duden'de verilen anlamı Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde (bütün hileleri bilmek) olarak belirtmek mümkündür. Söz konusu deyim, sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde (tüm sularda yıkanmış olmak) olarak belirtilebilir. Türkçede buna benzer olarak bir deyim bulunmaktadır fakat tam olarak hileleri bilmek temelinde bir anlamda olmadığı görülmektedir. Bu deyimi yerelleştirme yöntemi seçildiğinde, *feleğin çemberinden geçmiş* olarak kullanılabilirdi, öte yandan söz konusu deyim, Türkçede *"feleğin çemberinden geçmiş; başından çok iş geçmiş, çok deneyimler edinmiş, her işin altından kalkar. (...)"* (Aksoy, 2020, s. 780) anlamını taşımaktadır. Bu yüzden Türkçedeki bu deyim kaynak metindeki deyimle anlam ve biçim olarak tam örtüşmemektedir. Umar, söz konusu deyimin çevirisinde tamamen yerelleştirme yöntemine başvurmuştur ve *"şeytana pabucu ters giydirmek"* deyimini kullanarak anlamı, tam olarak erek topluma aktarmıştır. *"Şeytana pabucu ters giydirmek; çok kurnaz olmak"* (TDK, 2019, s. 2219) anlamında Türkçe bir deyimdir. Almancada *"mit allen Hunden gehetz sein: durch Erfahrung so schlau sein, dass man sich auch in der heikelsten Situation geschickt zu verhalten weiß"*[31] (Duden, 2020, s. 381) deyimi, bu deyime anlamca birebir eşdeğer nitelik taşır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında söz konusu deyimi, "sosyal yaşam" kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Yapılan çeviri, Toury'e göre erek metin odaklı olması dolayısıyla *kabul edilebilir* bir çeviridir. Yukarı odaklanılan yapıtta yer alan tümcede bir diğer kalıp öge Almanca *halten sich für einen Fuchs* deyimidir. Bu deyimin anlamı (tilki gibi olduğunu zannetmek) olarak gösterilebilir. Umar, bunu çevirirken "*hinoğlu hin; çok kurnaz"* (Aksoy, 2020, s. 859) Türkçe deyimini kullanmıştır ve Venuti'ye göre söz konusu kalıp ögenin çevirisinde yerelleştirmeye gitmiştir. Baker'e göre anlamca

[31] Deneyimle o kadar zeki ol ki, en çetin durumlarda bile ustaca davranabil. (Çevirisi tez yazarı tarafından yapılmıştır.)

eşdeğeri kullanılmıştır. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik sağlanmaya çalışılmıştır. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşımın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Öte yandan çevirmen *"mit allen Wassern gewaschen sein"* deyimini bire bir çevirerek yani (kendini tüm sularda yıkanmış bir tilki gibi sanıyor) şeklinde aktarabilir ve yabancılaştırma yöntemini tercih edebilirdi ve alıcı toplumun diline katkı sunabilirdi.

Örnek 7

KM

"(...),daß der neue Mann Kowalski ist, und er verzieht das Gesicht und weiß, daß er ***aus dem Regen in die Traufe geraten*** *ist, Kowalski wird ihn nicht lange in Ruhe lassen"* (Becker, 2015, s. 72).

EM

"(...), onun Kowalski olduğunu görünce yüzünü buruşturuyor, ***yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş*** *demektir, Kowalski onu uzun süre rahat bırakmayacak"* (Becker, 1998, s. 58).

"Vom Regen in die Traufe kommen; aus einer unangenehmen Lage in eine noch unangenehmere geraten" (Duden, 2020, s. 614) anlamında Almanca bir deyimdir. KM'de bu deyim kısmen de olsa yapıbozumuna uğratılmıştır denebilir. Bu deyimin tam anlamıyla her iki kültürde karşılığı bulunmaktadır fakat ince bir ayrım söz konusudur, *"(f) Traufe; eaves* (Pons, 2006 , s. 1598) *(saçak)"* anlamında bir kelimedir. Almancada yağmurdan kaçarken saçağa yakalanmak durumu söz konusuyken Türkçede doluya yakalanmak söz konusudur. *Aus dem Regen in die Traufe kommen (Sprichwörtliche Redensart)* (Das Richtige Zitat Geflügelte Worte von A - Z, s. 262) şeklinde gösterilmiştir. Almancada atasözü halinde deyim olarak açıklanmıştır. *"Aus dem/vom Regen in die Traufe kommen (ugs.; aus einer unangenehmen, schwierigen Lage in eine noch schwierigere hineinkommen)*[32] (DUDEN, 2010, s. 695) anlamına gelmektedir. Yukarıda verilen örnekteki deyimi,

[32] Rahatsız ya da garip bir durumdan daha da zor bir duruma geçmek. (Çevirisi tez yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.)

KM'de anlatıcı, vagona yüklemek üzere taşıdıkları çuvallara yardım amacıyla Jakob'un Kowalskiyle eş olmasının Jakob'ta yol açtığı rahatsızlığı anlatmak için kullanır. Türkçede söz konusu deyime anlamca birebir, şekil olarak da kısmen eşdeğer bir deyim bulunmaktadır. *"Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak; bir tehlikeden sakınmaya çalışırken daha büyük bir tehlike ile karşılaşmak"* (Aksoy, 2020, s. 1101) KM'deki deyimin eşdeğerinde Türkçe bir deyimdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar, etkinlikler, işlemler" bölümü altında değerlendirmek mümkündür. Baker'in çeviri yöntemlerine göre, anlamca eşdeğeriyle aktarılmıştır. Toury'nin normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemi benimsenmiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine tam çeviri gerçekleştirilmiştir. Schleiermacher'e göre hedef ekin odaklı bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Yabancı ögeler korunarak *"Yağmurdan kaçarken saçak altına sığınmak"* şeklinde çevrilebilirdi. Böylelikle erek topluma farklı bir pencere açılmış olurdu.

Örnek 8

KM

"*Wieso* ***werfen große Ereignisse ihre Schatten voraus,*** *fragt man sich, weit und breit kein Schatten, ein paar belanglose Tage vergehen, belanglos für die Geschichtsschreiber*" (Becker, 2015, s. 83).

EM

*"****Önemli olayların gölgeleri kendilerinden önce gelir*** *diye bir deyim vardır, neden acaba, ortalıkta hiç gölge yok, önemsiz birkaç gün geçiyor, tarih yazarlarını hiç ilgilendirmeyecek türden*" (Becker, 1998, s. 67).

KM'de anlatıcı tarafından dile getirilen *"große Ereignisse werfen ihre Schatten voraus; es gibt erste Anzeichen für ein bevorstehendes, besonders Ereignis"* (Duden, 2020, s. 197) anlamında bir atasözüdür (Zitat).[33] Yukarıda ele alınan atasözü örneğine anlamca kısmen benzer nitelikte Türkçede bir atasözü bulunmaktadır. *"Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir; bir işin sonunun nasıl olacağı şimdiki gidişinden belli*

[33] Zitat, alıntı demektir.

olur" (Aksoy, 2018, s. 414) anlamında bir Türk atasözüdür. Her iki kültürdeki atasözleri, birbirine hemen hemen anlamca eşdeğerdir. Bunu metnin bağlamından anlamak mümkündür, bir sonraki tümcede şöyle der: *"Keine neuen Verordnungen, kein äußeres Ereignis, nichts Handfestes, nichts, woraus man auf Änderung schließen könnte* (Becker, 2015, s. 83)*, "ne yeni bir emir, ne görünüşte herhangi bir olay, bir şeylerin değiştiğini gösteren, elle tutulur hiç ama hiçbir belirti yok"* (Becker, 1998, s. 67). Çevirmen Türkçedeki atasözünü kullanmak yerine kaynak metindeki atasözünü kelimesi kelimesine çevirmeyi tercih ederek yabancılığı benimsemiştir. Yukarıdaki örnekte ele alınan atasözünü, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "düzenlemeler, anlayışlar, etkinlikler" bölümünde değerlendirmek mümkündür. Çevirmenin, Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre, kısmen eşdeğeri olsa da, bir kalıp ifadeyi kelimesi kelimesine çevirerek doğrudan erek kültüre aktardığı görülür. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre, bu atasözünün çevirisinde birebir tam çeviri yapıldığını söylemek yanlış olmaz. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Çevirmen, söz konusu atasözünü Venutinin yabancılaştırma yöntemine göre çevirmiş ve erek okur için yabancı olanı benimsemiş, nitekim kültürel mesafe ortaya çıkmıştır. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı bir çeviri yapılmıştır ve erek ekin için dilsel zenginleşme temelinde değer sağlanmıştır.

Örnek 9

KM

"Doch ich sage, ***die Ruhe vor dem Sturm*** *ist gelogen, rein gar nichts ist gelogen, (...)"* (Becker, 2015, s. 83).

EM

"Ama bana kalırsa ***fırtınadan önceki sessizlik*** *yalan, fırtına başladı bile, (...)"* (Becker, 1998, s. 67)**.**

Jakob der Lügner'de yukarıda verilen örnekte geçen sözü anlatıcı dile getirmektedir. *"Die Ruhe/Stille vor dem Sturm: die Stille, bevor ein [unangenehmes]*

turbulentes Ereignis eintritt (Duden, 2020, s. 632)*"*[34] anlamında Almanca bir deyimdir. KM'de geçen örnekteki deyim Türkçede, *"fırtına öncesi sessizlik"* olarak bilinen bir sözdür fakat hem Türk Dil Kurumu Sözlükleri hem de Aksoy'un Deyimler Sözlüğü'nde yer almamaktadır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar" bölümünde değerlendirmek mümkündür. Çevirmen, kaynak kültüre ait bir deyimi yabancılaştırma yoluyla erek topluma aktarmıştır. Baker'e göre hem anlam hem de şekil olarak eşdeğeri bulunmayan deyimin açımlama yoluyla çevirisi yapılmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre söz konusu deyimin; hem asıl anlam, hem yan anlam hem de edimbilimsel bakımdan tam sözcüğü sözcüğüne çevirisi yapılmıştır. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı bir çeviridir bu yüzden erek topluma kültürel temelde katkı sağladığına işaret edilebilir.

Örnek 10

KM

"Sie wechseln Blicke, Lina zwinkert, da ***bist du schön aufs Maul gefallen****, damit hast du vohl nicht gerechnet"* (Becker, 2015, s. 123).

EM

"Bakışıyorlar, Lina göz kırpıyor, ***fena yakalandın****, böyle olacağını tahmin edemedin herhalde"* (Becker, 1998, s. 98).

KM'de geçen *"aufs Maul gefallen"* deyimini, küçük bir kız çocuğu olan Lina karşısında Jakob'un düştüğü güç durumu betimlemek için anlatıcı söylemektedir. *"Nicht auf den Mund gefallen sein (ugs.): schlagfertig sein"*[35] (Duden, 2020, s. 525) anlamında kullanılan bir deyimdir. Anlatıcınn, örnekte verilen deyimi "Mund" yerine "Maul" kullanarak kısmen yapıbozumuna uğrattığı görülür. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "sosyal yaşam" kapsamında yer alabilir. Çevirmenin, *aufs Maul gefallen* deyimini Venuti'nin yerelleştirme yöntemini benimseyerek çevirdiği anlaşılmaktadır. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik

[34] Tatsız ya da karmaşık bir olay olmadan önceki sessizlik durumu. (Tez yazarı tarafından çevrilmiştir.)

[35] Hazırcevap olmak (PONS, 2003, s. 543).

benimsenmiştir. Umar, yukarıda sözü geçen deyimi, metnin bağlamına sadık kalarak ve anlatılan sahneyi tam olarak özümseyerek çevirmiştir. Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre çevirmenin, çıkarma yöntemini tercih ettiğini söylemek mümkündür. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre, erek ekin odaklı bir çeviri yapılmıştır çünkü okuyucu, yabancı ögelerle buluşturulmamıştır. Bu durumda örnekteki deyimin çeviri yönteminde, dilsel kültürel bağlamda kaynak kültürün zenginliğiyle erek toplumu buluşturma odaklı bir yaklaşıma katkı sağladığı söylenemez.

Örnek 11

KM

"(...), wie gerne würde ich weiterberichten bis zu der ersehnten großen Stunde, aber mir sind ***die Hände gebunden****, ihr seht ja selbst*" (Becker, 2015, s. 88).

EM

"(...), keşke o beklenen ana kadar haber vermeye devam edebilseydim, ama sizler de görüyorsunuz ki ***elim kolum bağlandı****"* (Becker, 1998, s. 72).

Yukarıda verilen örnekteki söz, *"jmdm. sind die Hände/Hände und Füße gebunden: jmd. kann nicht so handeln, entscheiden, wie er möchte, weil er durch bestimmte äußere Umstände in seiner Handlungs-, Entscheidungsfreiheit eingeengt ist"* (Duden, 2020, s. 318) anlamında kullanılan Almancada bir deyimdir. Kaynak metinde bu sözü, elektrik kesintisi sayesinde rahat bir nefes alan Jakob, dile getirmektedir. Kesintiden dolayı bir süre yalan haber uydurmak zorunda kalmamaktadır. *"Eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (veya olmak); bir engel dolayısıyla hiçbir iş yapamaz duruma gelmek"* (TDK, 2019, s. 776) anlamında gösterilen Türkçe bir deyimdir. Söz konusu deyimler, anlamca ve şekil olarak birebir eşdeğer niteliktedir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "jest ve alışkanlıklar" bölümünde yer alması mümkündür. Baker'e göre anlamca ve şekil bakımından eşedeğeriyle aktarılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Venuti'nin çeviri yaklaşımına

göre çevirmen görünmez olmuştur ve yerelleştirme yoluyla çeviri gerçekleştirilmiştir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine tam çeviriden bahsetmek doğru olur. Schleiermacher'e göre szö konusu deyim, erek odaklı bir yaklaşımla çevrilmiştir.

Örnek 12

KM

"Die Schlacht an der Rudna mit all ihren Nachwirkungen soll für die nächsten drei Tage ausreichen, ***die Bäume wachsen nicht in den Himmel****"* (Becker, 2015, s. 151).

EM

"Rudna kıyısındaki çarpışma bütün etkileriyle birlikte önümüzdeki üç günü çıkarmalı. ***Her şeyin bir sınırı var****"* (Becker, 1998, s. 120).

"Die Bäume wachsen nicht in den Himmel" Almancada *"jeder Erfolg hat seine Grenzen"*[36] (Duden, 2020, s. 98) anlamında bir atasözüdür. Söz konusu atasözü tam olarak *"Es ist dafür gesorgt, daß die Bäume nicht in den Himmel wachsen (Volkstümliches Sprichwort)"* (Das Richtige Zitat Geflügelte Worte von A - Z, s. 466) şeklindedir. Günlük konuşma diline ait bu sözü anlatıda, anlatıcı, Jakob'un düşüncelerini aktarırken dile getirmiştir. Çevirmen, yukarıdaki örnekte ele alınan sözü *"Her şeyin bir sınırı var"* olarak çevirmiştir. *"Die Bäume wachsen nicht in den Himmel",* Newmark'ın kültürel sınıflandırmasında "düzenlemeler, anlayışlar" bölümüne dahil edilebilir. Kelimesi kelimesine çevrildiğinde (ağaçlar gökyüzüne kadar yetişmezler) anlamında bir sözle karşılaşılmaktadır. Erek dilde eşdeğeri olmayan atasözü, Baker'in deyimler ve atasözlerinin çevirisi yöntemlerine göre anlam açısından eşdeğer bir söz öbeğiyle aktarılmıştır ve söz konusu kalıp ögenin kaynak dildeki anlamı Türkçeye çevrilmiştir. Newmark'ın dilsel çeviri süreçlerine göre kültürel eşdeğerlik yöntemiyle çevrilmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul*

[36] Her başarının bir sınırı vardır. (Çevirisi tez yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.)

edilebilir bir çeviridir. Venuti'ye göre çevirmen, erek odaklılığı benimsediği için yerelleştirme yoluna gidilmiştir. Schleiermacher'e göre yazardan okura doğru bir akış mevcuttur bu yüzden erek odaklı bir çeviri gerçekleşmiştir. Böylelikle kültürel alış veriş sağlanamamıştır. Çevirmen yabancılaştırma yöntemini benimseyerek çevirebilir ve yabancılık korunarak farklı kültürle tanışma olanağı sağlanmış olurdu.

Örnek 13

KM

"(...), es wird von Mal zu Mal leichter, ***weil Übung doch den Meister macht****, aber es bleibt tatsächlich immer gleich schwer"* (Becker, 2015, s. 156).

EM

"(...), ***zamanla tecrübe kazandığı için*** *bunun gittikçe kolaylaştığını sanabilir insan, ama güçlük derecesi her seferinde aynı"* (Becker, 1998, s. 124).

"Übung macht den Meister: durch fleißiges Üben lernt man etwas beherrschen"[37] (Duden, 2020, s. 793) anlamında kullanılan bir atasözüdür. Anlatıda anlatıcının, Jakob'un yalan uydurmada ustalaştığını belirtmek için dile getirdiği bir Alman atasözüdür. Kaynak metinde yer alan atasözü, kısmen yapıbozumuna uğramıştır. Türkçede *"bakmakla usta olunsa köpekler kasap olurdu"* sözü, kaynak metinde geçen atasözünün anlamca eşdeğeri bir atasözüdür. Bu atasözünün anlamı *"hiç yapılmadan, sadece nasıl yapıldığını görerek bir şey öğrenilmez*" (Aksoy, 2018, s. 177) olarak açıklanmıştır. Odaklanılan ögeyi, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre "sosyal kültür" kapsamında ele almak mümkündür. Çevirmen, yukarıdaki örnekte verilen atasözünü, erek metne açıklama yoluyla çevirmiştir. Kaynak metindeki anlamı, metnin bağlamına uygun bir şekilde erek topluma aktarmıştır. Ele alınan atasözü, Türkçedeki eşdeğeriyle çevrilseydi, bağlama uygun düşmeyebilirdi. Çevirmen, Venuti'nin yerelleştirme yöntemini seçmiştir. Baker'in çeviri yöntemleri temelinde açımlama yöntemiyle çevrilmiştir. Toury'nin öncül normalarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine

[37] Gayretli uygulama ile kişi ustalaşır.

göre işlevsel eşdeğerlik yoluyla çevrilmiştir. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir çeviri yapılmıştır denebilir.

Örnek 14

KM

"Jedensfalls ist sie zur Verabdrehung gekommen, ***Mischa fiel ein Stein vom Herzen****, (...)"* (Becker, 2015, s. 45).

EM

"Rosa'nın buluşma saatinde sözleştikleri yere geldiğini görünce Mischa'nın ***yüreğine su serpilmiş****"* (Becker, 1998, s. 37).

"Jmdn. fällt ein Stein/(scherzh.:) ein Steinbruch vom Herzen(ugs.): jmd. ist über etw. sehr erleichtert"[38] (Duden, 2020, s. 725) anlamında Almanca bir deyimdir. Türkçede tam anlamıyla birebir eşdeğerde olan *"yüreğine su serpmek"* deyimi bulunmaktadır. Anlamı ise; *"bir kimseyi kaygı sebebinin ortadan kalkmasıyla veya yeniden umut verecek bir haberle ferahlatmak"* (TDK, 2019, s. 2627) olarak açıklanmıştır. Yukarıda verilen örnekteki deyimi, *Jakob der Lügner*'de anlatıcı, Mischa ve Rosa'nın ilk buluşmalarında Mischa'nın duygusunu betimlemek için dile getirmiştir. Söz konusu deyim, çevirmen tarafından tam anlamıyla eşdeğeri bulunarak çevrilmiştir. Almanca deyimi oluşturan kelimelerin sözlükteki ilk anlamlarıyla kelimesi kelimesine çevirisi (kalbinden bir taş düşmek) şeklindedir. Almanların bakış açısına göre, kalbindeki ağırlığı (taş) düşürerek, Türk kültüründe ise kalbine su serperek rahatlama söz konudur. Her iki kültüre bakıldığında kültürel mesafeden bahsetmek mümkündür. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre "düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler, işlemler, anlayışlar" kapsamında yer alabilir. Baker'e göre ele alınan deyimde, anlamca eşdeğeri bulunmuş ve aktarılmıştır. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre işlevsel eşdeğerlik yöntemiyle çevrildiği söylenebilir. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Venuti'ye göre çevirmen, yerelleştirme yöntemini tercih etmiştir. Schleiermacher'e göre hedef

[38] Birini bir şey hakkında rahatlatmak (çevirisi tez yazarı tarfından yapılmıştır.)

odaklı bir yaklaşımın benimsendiğini söylemek mümkündür. Erek kültüre katkı sağlanması için yabancılaştırma yöntemi tercih edilebilirdi.

Örnek 15

KM

"Da überwindet man sich, mißachtet alle Regeln der Vorsicht und alle Vorbehalte, die ja nicht ***aus der Luft gegriffen sind****, (...)"* (Becker, 2015, s. 30).

EM

"Bunca zaman sabrettikten sonra nihayet kendini yenmiş, hiç de ***yabana atılacak türden olmayan*** *bütün tehlikeleri göze alıp dikkati elden bırakmış, (...)"* (Becker, 1998, s. 24).

"Aus der Luft gegriffen sein" Almancada günlük konuşma dilinde *"frei erfunden, nicht stichhaltig sein"* (Duden, 2020, s. 492*)* anlamında kullanılan bir deyimdir. Anlatıcı, yukarıda verilen örnekteki deyimi, Mischa'nın patates çalmasına engel olmak isteyen Jakob'un yaşadığı sıkıntılı anı betimlerken kullanır. Çevirmen, *yabana atılacak türden olmayan* şeklinde çevirmiştir. Türkçede *"yabana atmak; önem vermemek, önemsiz görmek"* (TDK, 2019, s. 2495*)* anlamında bir deyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu deyim, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre "anlayışlar" kapsamında yer alabilir. Baker'e göre anlamca eşdeğeri verilmeye çalışılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviri gerçekleştirilmiştir. Çevirmenin, KM'de geçen deyimleri erek dilde de deyim olarak başarıyla aktardığını söylemek yerinde olacaktır ve buna özen gösterdiği anlaşılmaktadır fakat çevirmen Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemini tercih etmiştir. Schleiermacher'e göre bu türden bir çeviri hedef alıcıya, dilsel kültürel bağlamda ve toplumların gelişmesi, dilin zenginleşmesi temelinde yarar sağlamamaktadır.

Örnek 16

KM

"Zuerst war es nur ihr Gesicht, was ***ihm die Zunge gelockert hat****, (...)"*(Becker, 2015, s. 45).

EM

"İlk bakışta Rosa'nın yüzüne vurulduğu için ***dili çözülmüş*** *Mischa'nın; (...)"* (Becker, 1998, s. 36).

"jmdm. die Zunge lösen/lockern" Almancada *"jmdm. gesprächig machen"* (Duden, 2020, s. 902**)** anlamında kullanılan bir deyimdir. Kaynak metinde, anlatıcı Rosa'ya aşık olan Mischa'nın, davranışlarını anlatırken örnekteki deyimi kullanmıştır. Türkçede hem anlamca benzer olan hem de değişmeceli (mecazlı) biçimiyle tam eşdeğer bir deyim mevcuttur. Çevirmen de bu deyimi kullanmıştır. *"Dili çözülmek; konuşamayan ve ya susan kişi konuşmaya başlamak*" (TDK, 2019, s. 663) anlamında Türkçede bir deyimdir. Söz konusu deyim, Newmark'ın kültürel ögeler sınıflandırmasına göre "jest ve alışkanlıklar" bölümünde yer alabilir. Baker'e göre anlam ve biçim yönünden eşdeğeri verilmiştir. Toury'nin öncül normalarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemi benimsenmiştir. Burada, Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine tam çeviriden (literal translation) bahsetmek yanlış olmaz. Schleiermacher'e göre yazardan okura doğru bir yön vardır, erek toplum odaklı bir çeviri tercih edilmiştir. Her iki toplumun sözü ele alındığında, kültürel mesafe olmadığı görülmektedir ve kaynak metindeki deyime bakıldığında yabancı öge içermez denebilir.

Örnek 17

KM

"(...) und Vergleiche anstellt zu gestern oder zu den letzten Tagen, dem ***springen Veränderungen ins Auge****, (...)"* (Becker, 2015, s. 149).

EM

"(...) dünkü ya da birkaç gün önceki haliyle karşılaştıran biri ***değişikliği*** *hemen* ***anlar****, (...)"* (Becker, 1998, s. 119).

Yukarıda kaynak metinde verilen örnekteki söz, *"ins Auge/in die Augen springen /fallen: als Merkmal so offentsichtlich sein, dass man es nicht übersehen kann, dass es sofort auffällt"* (Duden, 2020, s. 77) anlamında kullanılan Almanca bir deyimdir. Duyu organlarından göz kelimesiyle oluşturulmuş Almanca deyim, Türkçede de gözle ilgili değişmeceyle oluşmuş bir kalıp ögeyi akla getirmektedir. *Göze çarpmak; 1. dikkati üzerine çekmek* (Duden, 2020, s. 978) anlamına gelmektedir. Ele alınan deyim, kaynak metinde anlatıcı tarafından Jakob'un o anki keyifli halini anlatırken ifade ettiği bir sözdür. Her iki toplumda yukarıda verilen örneğe göre kültürel yakınlıktan bahsetmek mümkündür. Çevirmen, söz konusu deyimin anlamını açımlama yaparak vermeye çalışmıştır. Baker'in deyim ve kalıp ögeler çevirisi yöntemlerine göre, açımlama yoluna gidilmiştir. Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırmasında "sosyal kültür" başlığı altında değerlendirmek doğru olabilir. Venuti'ye göre yabancı ögeler benimsenmemiş yerelleştirme yöntemi tercih edilmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir tutum sergilenmektedir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre işlevsel eşdeğerlik seçilmiştir. Oysa **ondaki değişiklik, dünkü ya da birkaç gün önceki haliyle karşılaştıran birinin hemen gözüne fışkırır** olarak çevirilebilir ve yabancılık sağlanmış olurdu.

Örnek 18

KM

"Es hat sich ganz einfach ergeben, daß sie ihm am meisten gehört, sie hat zwei Jahre Zeit gehabt, ***ihn um den Finger zu wickeln****, die Zeit war reichlich*" (Becker, 2015, s. 78).

EM

"Lina'ya en çok Jakob sahip çıkar olmuş, Lina'nın Jakob'u ***parmağında oynatmak*** *için iki yıl zamanı varmış, bu süre yetmiş de artmış bile"* (Becker, 1998, s. 63).

Yukarıdaki örnekte, Lina ve Jakob'un arasındaki sevgiyi anlatan bir söz bulunmaktadır. *"Jmdn. um den [kleinen] Finger wickeln können (ugs.): jmdn. leicht lenken, beeinflussen können"*[39] (Duden, 2020, s. 226). Küçük Lina'nın, çok sevdiği Jakob amcasına her türlü nazını çektirdiğini anlatan bir sözdür. KM örneğinde irdelenen deyimin, hem anlam hem de değişmeceli durumu açısından erek dilde birebir örtüşeni mevcuttur. Öte yandan *wickeln* kelimesinin, *oynatmak* kelimesiyle tam örtüşmese de kısmen benzerliğinden bahsetmek doğru olur. *"(Birini) parmağında oynatmak; her istediğini yaptırmak, kukla gibi kullanmak"* anlamında Türkçede bir deyimdir. Çevirmen, söz konusu deyimi çevirirken olumsuz anlam yüklü olan **avucunun içine almak** sözünü de kullanabilirdi fakat bunun yerine kaynak dilde tam karşılığı olan ve benzeyen deyimi tercih etmiştir. Bir bakıma çevirmenin, kaynak metne kelimesi kelimesine sadık kalmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Ele alınan deyimi, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "jest ve alışkanlıklar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Baker'in kalıp ögelerin çevirisinde benimsediği yöntemlere göre deyim, anlamca ve şekil olarak birebir eşdeğeriyle çevrilmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri eylemi gerçekleştirilmiştir. Venuti'ye göre burada yerelleştirme yönteminin benimsendiği söylenebilir. Erek ekin odak noktasına alındığından serbest bir çeviri yapılmıştır. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre, kelimesi kelimesine tam çeviriden bahsetmek mümkündür. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşımdan söz edilir.

Örnek 19

KM

*"Daß sie bei Kowalski **auf Granit beißen** werden, ist Jakob klar wie nur sonst etwas, aus dieser Richtung droht keine Gefahr, (...)* (Becker, 2015, s. 91).

EM

*"Kowalski'yi seçmekle **baltayı taşa vurduklarından** kesinlikle emin Jokob, bu yönden herhangi bir tehlike beklenmiyor, (...)* (Becker, 1998, s. 74).

[39] Birini kolaylıkla yönlendirmek, etkiye uğratmak (çevirisi tez yazarı trafından yapılmıştır.)

"[Bei jmdm.] auf Granit beißen: bei jmdm. mit seinem Bestreben auf unüberwindlichen Widerstand stoßen"[40] (Duden, 2020, s. 295) anlamına gelen Almanca bir deyimdir. KM'de sözü anlatıcı söyler ve yukarıda verilen örnekteki deyim, Mischa ve Schwoch'un, elektrik konusunda yaptıkları planla ilgili Kowalski'yi seçmenin yanlış olduğunu anlatmak için kullanılan bir sözdür. Çevirmen bu sözü, erek topluma *baltayı taşa vurmak* olarak çevirmiştir. *"Baltayı taşa vurmak; farkında olmayarak birine dokunacak sözler söylemek, pot kırmak"* (TDK, 2019, s. 248) anlamında Türkçede yer almaktadır. Çevirmen, kaynak metindeki bu sözü, değişmeceli biçimi açısından örtüşen fakat anlam bakımından örtüşmeyen bir deyimle aktarmıştır. Odaklanılan sözü, Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırmasında "jest ve alışkanlıklar" kapsamında değerlendirmek doğru olur. Baker'e göre anlamca örtüşmeyen fakat şekil olarak örtüşen bir çeviri tercih edilmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Venuti'ye göre yerelleştirme söz konusudur. Schleiermacher'e göre yabancı ögeler benimsenmemiştir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre işlevsel eşdeğerlik yakalanmaya çalışılmıştır. Söz konusu deyimin yer aldığı cümle, "**bir taşı ısırmanın Kowalskiyi seçmekten daha iyi olduğuna kesinlikle emindi Jakob"** olarak çevrilebilirdi ve böylece yabancı ögeler tutularak Schleiermacher'e göre erek kültüre katkı sağlanmış olurdu.

Örnek 20

KM

"Das mickrige Mädchen ***klingt ihr im Ohr****, (...)* (Becker, 2015, s. 97).

EM

"Sıska kız, sözü ***çınlıyor kulağında****, (...)* (Becker, 1998, s. 78).

[40] Birinin çabasında başa çıkılamaz bir dirençle karşılaşmak. (Çevirisi tez yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.)

Yukarıda gösterilen örnekte KM'de geçen deyimi, anlatıcı Bayan Bujok'un Lina için söylediği sözü anımsarken dile getirmektedir. *"Jmdm. klingen die Ohren (ugs. Scherzh.): jdm. spürt, dass in seiner Abwesenheit über ihn gesprochen wird"* (Duden, 2020, s. 557) anlamında Almanca günlük kullanım dilinde ve güldürücü nitelikte bir deyimdir. *"Kulağını çınlatmak (birinin),* Türkçede *"bir kimseyi anmak, bir kişiden söz etmek. (Adı anılan uzaktaki kişinin kulağı çınlar diye bir inanış vardır)"* (Aksoy, 2020, s. 943) anlamına gelen bir deyimdir. Çevirmen erek metinde *kulağında çınlamak* olarak çevirmiştir. Yukarıda verilen örnekteki deyim, her iki kültürde de hem anlam hem de değişmeceli durum olarak ayrıca kelime düzleminde sözlükteki ilk anlamlarıyla kelimesi kelimesine eşdeğerdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "jest ve alışkanlıklar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Çevirmen, Venuti'nin çeviri yöntemlerine göre yerelleştirme yolunu tercih etmiştir. Baker'e göre anlamca ve şekil açısından eşdeğeriyle aktarılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine tam çeviri yapılmıştır. Schleiermacher'e göre söz konusu deyimin çevirisinde, erek toplumun normları önde gelmiştir fakat burada her iki kültürde de benzerlik durumu mevcut olduğundan kültürel mesafe yoktur.

Örnek 21

KM

"Lina erschrickt ein wenig, sie war so vertieft, sie schaut zu Frau Bujok auf und gewinnt ihr Lächeln wieder. Das mickrige Mädchen klingt ihr im Ohr, ***man soll die Feste feiern wie sie fallen****, Lina zeigt mit dem Daumen auf den Schuppen hinter sich"* (Becker, 2015, s. 97).

EM

"Lina iyice dalmış olmalı ki biraz korkuyor, Bayan Bujok'a bakıp yeniden gülümsüyor. Sıska kız, sözü çınlıyor kulağında, ***elle gelen düğün bayram****, baş parmağıyla arkadaki kömürlüğü gösteriyor"* (Becker, 1998, s. 78).

Yukarıda erek metin örneğinde gösterilen atasözünü, çevirmenin tamamen yerelleştirdiği ve çevirmenin kaynak metinde geçen Almanca atasözüne şekil ve değişmeceli durum temelinde benzerini vermeye özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Kaynak metindeki bu atasözü, anlatıcı tarafından söylenmektedir. O an, durum karşısında Lina'nın ne düşündüğünü belirten bir sözdür. Lina, Bayan Bujok'un oğlu Siegfried ve arkadaşı Rafael'in Lina'ya sıska diyerek tehdit etmeleri ve onu yanlarında istememelerine katlanmıştır. Bayan Bujok'un, oğluna kızması Lina'nın hoşuna gideceği bir fırsat doğurmuştur. Anlatıcı da bu durumu anlatmak için bu atasözünü kullanmıştır. *"Man muss die Feste feiern, wie sie fallen: man sollte sich eine gute Gelegenheit zum fröhlichen Feiern nicht entgehen lassen*" (Duden, 2020, s. 219) anlamında Almanca bir (sprichwörtliche Redensart) atasözüdür. Atasözünün Türkçe anlamı, sevinçli bir bayram/kutlama için iyi bir fırsatı kaçırmamalı[41] şeklinde açıklanabilir. Fakat *"Elle gelen düğün bayram; bir topluluk içinde yalnız bir kişinin, sırtına yüklenen sıkıntıya, başına gelen yıkıma katlanması güçtür. Ancak herkese birden gelen sıkıntı ve yıkım hafifleşir. İnsan "yalnız benim başımda değil, herkes aynı sıkıntı içindedir" diye teselli bulur"* (Aksoy, 2018, s. 263) anlamına gelen Türkçede bir atasözüdür. Her iki atasözüne bakıldığında anlamca eşdeğer olmadığı anlaşılmaktadır. Türkçedeki atasözünün anlamı ve kullanıldığı bağlam çok farklıdır. Almancada mevcut olan söz konusu atasözünün çevirisinde, sahnenin bağlamına uygun olarak **bayram etmek** deyimi de kullanılabilir. *"Bayram etmek (veya yapmak); çok sevinmek"* (TDK, 2019, s. 288) anlamına gelen Türkçe bir deyimdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında, söz konusu atasözünü, "düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler, anlayışlar, işlemler" bölümünde değerlendirmek mümkündür. Baker'e göre anlamca eşdeğeri verilmemiştir ve sadece *"Fest"* (bayram) kelimesi her iki atasözünde de benzerdir. Bu durumda Almanca atasözünü hariç (omit) bırakmıştır çünkü çevirmen, hedef ekin odaklı çevireyim derken anlam ve bağlam açısından hiç örtüşmeyen bir çeviri gerçekleştirmiştir. Yapılan çeviri makro düzeyde ele alındığında, Venuti'ye göre yerelleştirme yaklaşımı benimsenmiştir. **Sevinçli bir kutlama için fırsatı kaçırmamalı, yeri gelmişken felekle bayram kutlanmalı neşeyle** ya da **geldiğiyse zamanı kutlamalısın bayramı** şeklinde yapılan çeviriyle okurlara, sadece

[41] Çevirisi tez yazarı tarafından yapılmıştır.

yabancılık sağlanmamış aynı zamanda yabancı anlayışla karşılaşma fırsatı tanınmış olurdu. Çevirmen görünmez olmayacaktı ve okurdan yazara doğru bir akış sağlanmış olabilirdi. Üstelik bu tür bir çevirinin, betimlenen sahneye ve konunun bağlamı açısından daha uygun olduğu söylenebilir.

Örnek 22

KM

"Für Freunde, die keine Gelegenheit ungenutzt lassen, einen ***bis aufs Blut zu peinigen****, sind in schlaflosen Nächten und unter Qualen gewonnene Schlachten zu schade"* (Becker, 2015, s. 157).

EM

"İnsanın ***canını burnundan getirmek*** *için hiçbir fırsatı kaçırmayan dostlar, uykusuz gecelerde binbir zorlukla kazanılmış savaşlara değmez"* (Becker, 1998, s. 125).

"Jmdn. bis aufs Blut quälen/peinigen/reizen: jmdn. bis zum Äußersten quälen/peinigen/reizen"[42] (Duden, 2020, s. 130) anlamına gelen Almanca bir deyimdir. Kaynak metinde anlatıcı tarafından söylenmektedir. Yukarıdaki örnekte verilen deyim, KM'de, Kowalski'nin bitmek bilmeyen merakı ve sorularından sıkılan Jakob'un düşüncelerini tasvir ederken kullanılır. Türkçeye *"canını burnundan getirmek"* olarak çeviren çevirmen anlam açısından birebir olanı aktarmıştır. *"canını burnundan getirmek; çok yormak, fazla çalıştırmak"* anlamına gelen Türkçe bir deyimdir. Kaynak metindeki kalıp ifade, ilk olarak Türkçede **kanına dokunmak** deyimini çağrıştırmaktadır fakat çevirmen bunu tercih etmemiştir. Kaynak metindeki deyimle bağlama uygun ve anlamca eşdeğer niteliktedir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "sosyal yaşam" kapsamında gösterilebilir. Baker'e göre anlamca eşdeğeriyle çevrilmiştir. Toury'nin normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Çevirmen, makro düzlemde Venuti'nin yaklaşımına göre değerlendirildiğinde

[42] Birini üzmek, manevi eziyet çektirmek, (PONS, 2003, s. 496)
öfkelendirmek , kışkırtmak, tahrik etmek (PONS, 2003, s. 514)

yerelleştirme yöntemini benimsemiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre işlevsel çeviri tercih edilmiştir. Schleiermacher'in çeviri yaklaşımına göre evrenselleştirmeden söz edilemez çünkü çevirmen erek toplumun normlarına uygun çeviri gerçekleştirmiştir. Kaynak metinde geçen deyim, şöyle bir tümcede, **insanın kanına bile eziyet etmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan dostlar, (…)** olarak çevrilebilirdi. Böylelikle yabancı ögeler korunarak kaynak kültürün zenginliğini iletmek benimsenmiş olurdu.

Örnek 23

KM

*"Sie **steht** als Behauptung sozusagen **in der Luft**, und wir wissen, daß sie schon bei Moskau gewesen sein wollen"* (Becker, 2015, s. 115).

EM

*"Yani sadece bir iddia olarak **havada kalıyor**, sözde Moskova'ya da varmışlar"* (Becker, 1998, s. 92).

Kaynak metinde geçen *"steht in der Luft"* sözü, *"in der Luft hängen/schweben"* sözünün yapıbozumuna uğratılmış şeklidir. *"In der Luft hängen/schweben (ugs.; 1. noch ungewiss, noch nicht entschieden sein. (…)"* (Duden, 2010, s. 575) anlamına gelen günlük konuşma diline ait Almanca bir deyimdir. Almanca deyimin anlamı "hala belirsiz, hala karar verilmemek" anlamlarına gelmektedir. Kaynak metinde geçen deyimin, Türkçede anlam bakımından eşdeğeri olmakla birlikte aynı zamanda gösterilen ve gösteren açısından da eşdeğeri bulunmaktadır. *"Havada kalmak; 1. (…), 2. mec. sonuca ulaşmamak, 3. mec. bir iddia dayanıksız olduğundan kanıtlanamamak"* (TDK, 2019, s. 1061) anlamına gelen Türkçe bir deyimdir. Yukarıda örnekte verilen deyim, anlatıcı tarafından Jakob'un parçalanmış bir gazeteden bulduğu haberlerden örnekleri anlatırken kullanılmaktadır. Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırmasında "gelenekler, anlayışlar, etkinlikler, işlemler" başlığı altında yer alabilir. Çevirmen, söz konusu deyimde Venuti'nin

yaklaşımına göre yerelleştirme yöntemini tercih etmiştir. Baker'e göre anlam ve şekil olarak birebir eşdeğeriyle erek metne aktarılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre, çevirmen görünmezdir, erek odaklılık söz konusudur.

Örnek 24

KM

"Er ist zu diesem Ghetto ***gekommen wie die Jungfrau zu ihrem Kind****, (...)"* (Becker, 2015, s. 127).

EM

"Bu gettoya ***büyük bir şanssızlık sonucunda*** *düşmüş, (...)"* (Becker, 1998, s. 102).

"Zu etw. kommen wie die Jungfrau zum Kind (ugs. scherzh.): ohne eigenes Zutun, durch reinen Zufall zu etw. kommen" (Duden, 2020, s. 429) Almancada günlük konuşma dilinde eğlendirici nitelikte bir deyimdir. Kelimesi kelimesine çevrildiğinde **bakire Meryem gibi çocuk kazanmak** olarak çevrilebilir. Türkçede bu deyimin anlamca kısmen de olsa eşdeğeri olarak *"tilki tilkiliğini anlatıncaya kadar post elden gider; bir gerçeği anlatıncaya kadar çoğu kez başa gelmedik şey kalmaz"* (TDK, 2019, s. 2356) anlamında bir atasözü akla gelmektedir. Almanca deyimin anlamı, tesadüfen gelmek, bir işte parmağı olmadan, rastlantı sonucu şeklinde açıklanabilir. Yukarıda örnekte verilen deyimi KM'de anlatıcı, Leonard Schmidt'in nasıl gettoya getirildiğini, gettoda yaşayanların, onun gettoda olmasına anlam vermediklerini, babasının dedesi sinagoga gittiği için ve ailesinin de Schmidt'i sünnet ettirdiği için oraya düştüğü anlatırken dile getirmiştir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında dinle ilgili sözler kapsamında "düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler, işlemler, anlayışlar" bölümü altında ele alınabilir. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiştir. Toury'e göre yapılan çeviri *kabul edilebilir*dir. Makro düzeyde çeviri ele alındığında, Venuti'nin çeviri yaklaşımlarına göre yerelleştrime yöntemi tercih edilmiştir. Çeviride yabancı ögeler tutularak, **bu gettoya bakire Meryem'in çocuğunu edinmesi kadar saflıkla düşmüş**

şeklinde çevrilebilirdi. Böylece hem yabancılaştırma yöntemi seçilerek kültürler arası zenginlikler paylaşılmış olurdu.

Örnek 25

KM

"Der Bahnhof ist voll von solchen Leuten, um die sich keiner reißt, die Riesen muß man ***mit der Lupe suchen****"* (Becker, 2015, s. 27).

EM

"İstasyon kimsenin birlikte çalışmaya can atmadığı insanlarla dolup taşıyor, devleri de ***ara ki bulasın****"* (Becker, 1998, s. 22).

"Mit der Lupe suchen; jmdn., etw. mit der Lupe suchen können", olarak sözlükte gösterilmektedir. Anlamı; *"(ugs.): jmdn., etw. von dieser Art selten finden"* (Duden, 2020, s. 494) olan günlük konuşma dilinde Almanca bir deyimdir. *"Ara ki bulasın;* Türkçede söz öbeğidir. Deyim sözlüğünde ve TDK'da yer almamaktadır. Bu örnekte özgün metinde ***mit der Lupe suchen (büyüteçle aramak)*** kalıp ifadesi, çeviri metinde ***ara ki bulasın*** olarak Türkçeye çevrilmiştir. Bu deyim Türkçede var olan ***samanlıkta iğne aramak*** deyimini akla getirmektedir. Umar, **ara ki bulasın** deyimini tercih etmiştir. Venuti'ye göre yerelleştirmeye gidilmiştir, erek toplum ön planda olup çevirmen görünmez hale gelmiştir ve çeviride akıcılık sağlanmıştır. Toury'nin öncül çeviri normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri gerçekleştirirken, Newmark'a göre işlevsel bir çeviri söz konusudur. Baker'e göre anlamca eşdeğeri aktarılmıştır. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Yabancı ögeler benimsenmemiştir. **İstasyon kimsenin birlikte çalışmaya can atmadığı insanlarla dolup taşıyor, devleri de büyüteçle ararsın** gibi çevrilebilirdi. Hem yabancı ögeler benimsenmiş olurdu hem de kaynak kültürün deyimi erek kültürde yankı bulabilirdi.

Örnek 26

KM

*""(...), aber sie bildet sich ein, bei solchen Begebenheitendürfe sie **den Kopf nicht in den Sand stecken**"* (Becker, 2015, s. 228).

EM

*"(...), ama bu gibi durumlarda insanın **başını kuma gömmemesi** gerektiğine inanıyor"* (Becker, 1998, s. 182).

Jakob der Lügner'de, anlatıcı tarafından dile getirilen *"Den Kopf in den Sand stecken: eine Gefahr nicht wahrhaben wollen, der Realität ausweichen"*[43] sözü anlamında kullanılan Almanca bir deyimdir. Deyimin, Türkçede anlam ve şekil açısından birebir eşdeğeri bulunmaktadır. *"Deve kuşu gibi başını kuma sokmak (gömmek); bir tehlike ve ya olay karşısında yararlı olmayacağı apaçık ortada olan kaçamak bir yola sapmak, 2. Başkalarını aldattığını sanmak, 3. Tehlikeyi görmek istememek"* (TDK, 2019, s. 646) anlamında kullanılır. Bu deyimin geçtiği sahnede Rosa'nın annesi ve babasının kamplara götürüldüğünü gören Mischa, Rosa'nın pencereden sokağı görmesine engel olmak ister ve bunu nasıl yapacağını düşünürken aklından başını kuma gömmemesi gerektiğini fakat oyunun kuralının bu olduğunu düşünür. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında *"deve kuşu gibi başını kuma gömmek"* deyimini "jestler ve alışkanlıklar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Çevirmen Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemini tercih etmiştir. Baker'e göre anlamca ve şekil olarak eşdeğeriyle erek metne aktarılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik yöntemi benimsenmiştir. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşım söz konusudur.

Örnek 27

KM

*"Kowalski **freut sich wie ein König**, die Freundschaftsdienste nehmen einfach kein Ende, (...)"* (Becker, 2015, s. 155).

[43] Bir tehlikeyi ya da gerçekliği görmek istememek (çevirisi tez yazarı tarafından verilmiştir.)

EM

*"Kowalski **çocuk gibi seviniyor**, hatır için yaptıkları bitmek tükenmek bilmiyor, (...)"* (Becker, 1998, s. 124).

"Sich freuen wie ein Schneekönig"[44] Almancada *"sich sehr freuen"* (Duden, 2020, s. 243) anlamında kullanılan bir deyimdir. Becker, kelimelerle oynamayı sevdiği için sözü kısmen yapıbozumuna uğratmıştır. **Schneekönig** bir kuştur ve kar yağdığında cıvıldamaya başladığı için onun sevinç içinde olduğu düşünülür. Türkçede söz konusu deyimin anlamca ve şekil olarak eşdeğeri bulunmaktadır. Nitekim çevirmen de bunu kullanmıştır. *"Çocuk gibi sevinmek"* Türkçede *"çok sevinmek"* (TDK, 2019, s. 556) anlamında bir deyimdir. Anlatıda, bu sözü anlatıcı kullanmaktadır. Yardımsever Kowalski, bozulan radyoyu tamir ettirmek için bir tamirci bulmuştur ve yaptığı bu yardım onu oldukça sevindirmektedir. Kowalski'nin bu durumunu anlatmak için anlatıcı yukarıda verilen örnekteki deyimi kullanmıştır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "jestler ve alışkanlıklar" bölümünde yer alması mümkündür. Çevirmen bu deyimi, Venuti'ye göre yerelleştirmiştir. Baker'e göre deyimin, anlamca ve şekil açısından eşdeğeri bulunmuştur. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'a göre kelimesi kelimesine tam çeviri yöntemi benimsenmiştir. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşım tercih edildiğinden yabancı ögeler çıkarılmıştır. Bu çeviri örneğinde verilen deyim, yabancı ögelere ışık tutularak **kar kuşu gibi sevinmek** olarak çevrilebilirdi. Olumlu anlam içeren söz Türkçede yerelleşebilir ve evrenselleşebilirdi.

Örnek 28

KM

*"Kindern fällt schnell ein unbedachtes Wort aus dem Mund, irgend jemand hebt es auf und **baut sich ein ganzes Haus davon**"* (Becker, 2015, s. 161).

[44] çok sevinmek

EM

*"Çocuklar ağızlarından düşünmeden bir söz kaçırıverirler***,** *birinin kulağına gider,* ***duymayan kalmaz***" (Becker, 1998, s. 128)**.**

"Häuser auf jmdn. bauen: jmdn. fest vertrauen"[45] (Duden, 2020, s. 338) anlamında kullanılan Almanca bir deyimdir. Çevirmenin, söz konusu deyimi, *"duymayan kalmaz"* şeklinde bağlama sadık kalarak, paragrafta verilmek istenen anlamı bozmadan çevirdiği görülür. Anlatıda, anlatıcı Jakob ile Lina hakkında konuşur. Lina, radyoyu görmek ister ve Jakob Lina'nın ısrarlarına dayanamaz. Sonunda radyoyu göstermeyi kabul eder. Anlatıcı, daha sonra Jakob'un tehlikeli bir şey yaptığını, Lina'nın radyoyu ağzından kaçırabilme ihtimalinin olduğunu söyler ve bunun üzerine yukarıda verilen örnekteki deyimi kullanır. Newmark'ın kalıp ögelerin kültürel sınıflandırmasına göre, deyimin, "inançlar, anlayışlar" kapsamında yer alması mümkündür. Çevirmen Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemini benimsemiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Schleiermacher'e göre erek ekin odaklı bir çeviri söz konusudur. Baker'e göre yukarıda ele alınan deyim, çıkarma yöntemiyle çıkarılmıştır. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik sağlanmaya çalışılmıştır.

[45] Kesin bir şekilde güvenmek

Tablo 1. Jakob der Lügner Adlı Romanda Atasözleri ve Deyimlerin Her İki Kültürdeki Durumları

	Kaynak metin (AT)	***Erek Metin (ZT)***	***Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler***	***Yabancılaştırma yoluyla Çeviri Önerileri***
Örn 1	**Ein Kerl wie ein Baum**	Kapı gibi erkekler	**X**	**Ağaç gibi adam**
Örn 2	**Mit Augen wie Mühlenräder**	Gözleri faltaşı gibi açılmış	**X**	**Çark gibi gözlerle**
Örn 3	**Das Sodom und Gomorrha**	Keşmekeş	**-**	**Sodom ve Gomora gibi karmaşık**
Örn 4	**Es ist nicht alles Gold was glänzt**	Çöpsüz üzüm	**X**	**Her parlayan altın olmadığı gibi … da altın değildir**
Örn 5	**Es handelt nicht um sich**	Burnu Kaf Dağında olmak	**X**	**-**
Örn 6	**Halten sich für einen Fuchs und mit allen Wassern gewaschen sein**	Şeytana külahını ters gidirecek kadar kendini hinoğlu hin sanmak	**X**	**Kendini tüm sularda yıkanmış bir tilki gibi sanmak**
Örn 7	**Vom Regen in die Traufe kommen**	Yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş	**X**	**Yağmurdan kaçarken saçak altına girmek**

Örn 8	**Große Ereignisse werfen ihre Schatten voraus**	Önemli olayların gölgeleri kendilerinden önce gelir	**X**	**Önemli olayların gölgeleri kendilerinden önce gelir**
Örn 9	**Die Ruhe vor dem Sturm**	Fırtınadan önceki sessizlik	**X**	**-**
Örn 10	**Aufs Maul gefallen**	Fena yakalandın	**X**	**-**
Örn 11	**Jmdm. sind die Hände/Hände und Füße gebunden**	Elim kolum bağlandı	**X**	**Eli ayağı bağlı**
Örn 12	**Die Bäume wachsen nicht in den Himmel**	Her şeyin bir sınırı var	**X**	**Ağaçlar gökyüzüne kadar yetişmezler**
Örn 13	**Übung macht den Meister**	Zamanla tecrübe kazandığı için	**X**	**Çok alıştırma usta eder**
Örn 14	**Jmdn. fällt ein Stein/(scherzh.:) ein Steinbruch vom Herzen**	Yüreğine su serpilmiş	**X**	**Yüreğinden bir taş düşürmek**
Örn 15	**Aus der Luft gegriffen sein**	Yabana atılacak türden olmayan	**X**	**Havayı yakalamak**
Örn 16	**Jmdm. die Zunge lösen/lockern**	Dili çözülmüş	**X**	**-**
Örn 17	**Ins Auge/in die Augen springen /fallen**	Değişikliği anlamak	**X**	**-**

Örn 18	**Jmdn. um den [kleinen] Finger wickeln können**	Parmağında oynatmak	**X**	**-**
Örn 19	**Auf Granit beißen**	Baltayı taşa vurduklarından	**X**	**Taşı ısırmak**
Örn 20	**Jmdm. klingen die Ohren**	Kulağını çınlatmak (birinin)	**X**	**-**
Örn 21	**Man muss die Feste feiern, wie sie fallen**	Elle gelen düğün bayram	**X**	**Geldiği gibi kutla bayramı**
Örn 22	**Bis aufs Blut zu peinigen**	Canını burnundan getirmek	**X**	**Kanına kadar eziyet etmek**
Örn 23	**In der Luft hängen/schweben**	Havada kalmak	**X**	**Havada asılı olmak**
Örn 24	**Zu etw. kommen wie die Jungfrau zum Kind**	Büyük bir şanssızlık sonucu	**-**	**Meryem Ananın saflığında**
Örn 25	**Mit der Lupe suchen**	Ara ki bulasın	**X**	**Büyüteçle aramak**
Örn 26	**Den Kopf nicht Sand stehen**	Başını kuma gömmek	**X**	**-**
Örn 27	**Freut sich wie ein schneekönig**	Çocuk gibi sevinmek	**X**	**Kar kuşu gibi sevinmek**
Örn 28	**Häuser auf jmdn bauen**	Duymayan kalmaz	**X**	**Üzerine ev bile inşa edersin**

Not. Jakob der Lügner'deki atasözleri ve deyimler incelenirken çeviri yapıtla karşılaştırmalı olarak çalışılmıştır. Erek metin olarak Türkçe çeviri yapıt temel alınmıştır. Tablonun en sağ sütununda ele alınan kalıp ögeler için çeviri önerisinde bulunulmuştur.

Yukarıda verilen tabloda *Jakob der Lügner* adlı yapıtta geçen atasözleri ve deyimlerin her iki dilde var olma durumları verilmiştir. Yirmi sekiz adet sözden yirmibeşi, yaklaşık olarak %89'u her iki kültürde de benzer anlamda kullanılan sözlerdir. Bu durumda kültürel bağlamda yakınlıktan bahsetmek mümkündür. Yaklaşık %71'ine yabancılaştırma yöntemi tercih edilerek öneride bulunulmuştur. Yaklaşık %21'i her iki kültürde anlam ve şekil olarak mevcut olduğundan söz konusu kalıp ögelere öneri getirilmemiştir. Yaklaşık %10'u ise, Türkçede karşılığı olmayan sözlerdir.

Tablo 2. Jakob der Lügner Adlı Romanda Geçen Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisinde Benimsenen Yöntemler

	Toury		**Schleiermacher**		**Venuti**		**Newmark**							**Baker**			
	Yeterli	**Kabul Edilebilir**	**Erek ekin odaklı**	**Kaynak odaklı**	**Yabacılaştırma**	**Yerelleştirme**	**Aktarma (öyküntü)**	**Kültürel eşdeğerlik**	**Doğrudan çeviri**	**Kelimesi kelimesine tam çevri**	**İşlevsel eşdeğerlik**	**Açıklamalı eşdeğerlik**	**Çift yöntemle çeviri**	**Anlamca eşdeğer**	**Anlam ve şekil olarak eşdeğer**	**Açımlama**	**Çıkarma**
Örn 1		X	X			X		X						X			
Örn 2		X	X			X		X						X			
Örn 3		X	X			X		X						X			
Örn 4		X	X			X		X						X			
Örn 5		X	X			X		X									
Örn 6		X	X			X		X						X			
Örn 7		X	X			X				X					X		
Örn 8	X			X	X					X						X	
Örn 9		X	X			X				X					X		
Örn 10		X	X			X		X						X			
Örn 11		X	X			X				X				X			

	Toury		Schleiermacher		Venuti		Newmark							Baker			
	Yeterli	Kabul Edilebilir	Erek ekin odaklı	Kaynak odaklı	Yabancılaştırma	Yerelleştirme	Aktarma	Kültürel eşdeğerlik	Doğrudan çeviri	Kelimesi kelimesine	İşlevsel eşdeğerlik	Açıklamalı eşdeğerlik	Çift yöntemle çeviri	Anlamı aynı şekil farklı	Anlam ve şekil olarak	Açımlama	Çıkarma
Örn 12		X	X			X		X						X			
Örn 13		X	X			X					X					X	
Örn 14		X	X			X					X			X			
Örn 15		X	X			X		X						X			
Örn 16		X	X			X				X					X		
Örn 17		X	X			X										X	
Örn 18		X	X			X				X				X			
Örn 19		X	X			X				X							
Örn 20		X	X			X				X					X		
Örn 21		X	X			X		X									X
Örn 22		X	X			X		X						X			

	Toury		Schleiermacher		Newmark									Baker			
	Yeterli	Kabul Edilebilir	Erek ekin odaklı	Kaynak odaklı	Yabacılaştırma	Yerelleştirme	Aktarma (öykünme)	Kültürel eşdeğerlik	Kelimesi kelimesine Doğrudan alma	Kelimesi kelimesine tam	İşlevsel eşdeğerlik	Açıklamalı eşdeğerlik	Çift yöntemle çeviri	Anlamı aynı şekil farklı	Anlam ve şekil olarak aynı	Açımlama	Çıkarma
Örn 23		X	X			X				X					X		
Örn 24		X	X			X					X					X	
Örn 25		X	X			X					X			X			
Örn 26		X	X			X		X							X		
Örn 27		X	X			X				X					X		
Örn 28		X	X			X		X									X

Sonuç olarak romanın tümünde sayıca oldukça fazla kalıp öge tespit edilmiş olup yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere 28'i değerlendirmeye alınmıştır. Söz konusu 28 kalıp ögenin %19,7'si kabul edilebilir, %19,7 si erek ekin odaklı çeviri, %0,72'i yeterli, %0,72'si kaynak odaklı, %19,7 si yerelleştirme, %0,72'si yabancılaştırma, %9,48'i kültürel eşdeğerlik, %7,29'u kelimesi kelimesine tam çeviri, %2,91'i işlevsel eşdeğerlik, %9,48'i anlamca eşdeğer, %5,10'u anlam ve şekil olarak eşdeğeri, %2,91 açımlama, %1,45'i çıkarmadır. Görüldüğü gibi yapıtın çevirisinde seçilen yöntem temelinde ve çeviri politikasında bir tutarlılık söz konusudur. Yapıt,

genel olarak yerelleştirme yöntemiyle çevrilmiştir. Çevirmen sadece çok belirgin olan bir atasözünü çevirirken yabancılaştırma yöntemine başvurmuştur.

2.1.2. SELİM ÖZDOĞAN: DIE TOCHTER DES SCHMIEDS

2.1.2.1. Yazarın Yazınsal Nitelikleri

Türk asıllı ve çift dilli bir yazar olan Selim Özdoğan, 1971 yılında Köln/Almanya'da doğar (Hofmann, 2012, s. 155 - 168) ve halen Köln'de yaşamaktadır. Etnoloji, İngiliz dili ve edebiyatı ve felsefe öğrenimi görür (Puch, 2016). Yazar yirmi yaşında yazarlığa başlar. İlk romanı, *"Es ist so einsam im Sattel, seit das Pferd tot ist"* (1995) adıyla yayınlanır. Genç bir erkeğin yaşam savaşımı, aşkı ve ayrılığını anlatır. 1996 yılında ikinci romanı *"Nirgendwo & Hormone"*yi kaleme alır. Özdoğan'ın çalışmaları beğenilir ve genç sanatçılara verilen *Der Staatspreis des Landes Nordrhein – Westfalen* (Kuzey Ren – Vestfalya Eyaleti Ödülü) adlı ödüle layık görülür. Yazara, daha sonra, 1999 yılında *der Förderpreis des Adelbert von Chamisso* (Adelbert von Chamisso Teşvik Ödülü) ödülü verilir (Doğan & Asutay, 2017). Bu ödül, kökeni Alman olmayan ama Almanca yapıtlar veren yazarlara sunulan bir ödüldür.

Türklerin, Almanya'ya göç etmesinin ardından ekonomik, kültürel, bireysel, psikolojik ve sosyolojik bağlamda çektikleri sıkıntılar, onları yazın ve sanat alanında yapıtlar üretmeye sürüklemiştir. Duygularını, yaşadıklarını bir şekilde yazınla anlatmaya başlamışlardır. 1960'lı yıllardan sonra oluşan bu yazının tema bazında günümüze değin farklılaştığı anlaşılmaktadır çünkü giderek yabancılaşma ve kültürel sorunlar bütünleşmeyle birlikte yerini farklı konulara bırakmıştır. Böylelikle Türk – Alman Yazınında üçüncü kuşak yazarlarının işlediği konular da değişmiştir (Saka, 2018, s. 1877 - 1878). Alman kökenli olmayan ve Almanya'da yazan göçmen yazarların ürettiği yapıtlar, Almanlara, ülkelerindeki azınlıkların kültürlerini tanıma fırsatı sağlamıştır (Suvağci, 2019, s. 116 - 138).

Türk – Alman Yazarları, araştırmacılar tarafından sınıflandırılmıştır. Söz konusu sınıflandırmada, genel olarak kuşakların üçe ayrıldığı görülmektedir. İlk giden kuşağın ürettiği yazın; sıla özlemi, yabancılaşma, yalnızlık, vatan gibi temaları konu

edinen 1970 – 80'li yılları içeren birinci kuşak, 80li ve 90lı yıllarda vatan teması ve yabancılığın getirdiği sorunlarla ilgili konular terk edilerek daha çok kimlik arayışı ile ilgili temalarla üretilen yazın ikinci kuşak, 90'lı yıllardan günümüze yine işlenen konular temelinde iki kuşak arasında uzlaşımcı bir yol tutturan ve iki kültürden de beslenmenin olumlu yönlerine odaklanan yazarlar üçüncü kuşak olarak değerlendirilir (Demir, 2020, s. 372 - 388).

İkinci kuşak yazarların, ilk gidenlerin Almanya'da doğmuş çocukları ya da göç ederken çocuk yaşta olanlar olduğu dile getirilir. İkinci kuşak yazarların eğitim ve sosyal dilleri Almancadır, onlar Almancayı iyi bilirler ve Türk asıllıdırlar (Pazarkaya, 2001, s. 64). Bu yazarlar; Zafer Şenocak, Akif Pirinççi, Zehra Çırak gibi isimlerdir. Yetmişlerde Almanya'da doğmuş olan, Almanca yazan ikinci kuşak yazarlarından biri de Selim Özdoğan'dır. İlk romanını, 1995 yılında *"Es ist so einsam im Sattel, seit das Pferd tot ist"* adıyla yayınlayarak yazın dünyasında baş gösterir.

Selim Özdoğan'ın, Türk – Alman yazınında ikinci ve bazı kaynaklarda da 90'lardan günümüze yazmaya devam etmesi nedeniyle üçüncü kuşak yazarlarından olduğu düşünülür (Saka, 2018, s. 1875 - 1888). İlkin yapıtlarında, kültürlerarası bir role bürünmediği daha çok popüler kültürün etkisinde olduğu kabul edilir fakat daha sonra kendi kültüründen izler taşımaya başladığı söylenebilir (Hofmann, 2012, s. 155 - 168). Bu yüzden bazı araştırmacılar tarafından, Özdoğan'ın, ekin aşırı yazında üçüncü nesil olduğu düşünülmektedir (Cuma, 2018, s. 288).

Çift dille yetiştiği için kültürel açıdan bocalama yaşamadığını söylemek mümkündür. Bazı araştırmacılara göre yapıtlarında kültürel ögeleri kullanma gibi bir kaygısı bulunmadığından, "Kültür- aşırı Edebiyat"ın bir ögesi olduğu pek söylenemez (Zengin E. , 2010, s. 329 - 349). Fakat *Die Tochter des Schmieds* yazıldığında bu durumun değiştiğini söylemek mümkündür. Fakat bazılarının da Özdoğan'ı, ikinci kuşak yazarlara dahil ettiğini söylemek mümkündür (Demir, 2020, s. 377).

Almancayı çok iyi bilen ikinci kuşak yazarlar, kimlik bunalımı, iki kültürle büyümenin getirdiği zorluklar, dil, bütünleşme gibi konuları yapıtlarında ele alırlar (Saka, 2018, s. 1884). Yazarın yazın anlayışını ise şu cümlelerle anlatır Pazarkaya:

> *"Selim Özdoğan'ın yazındaki yaklaşımı, Alman Türkleri arasında kuşağının toplum içindeki tavrını yansıtır: Olabildiğince Alman toplumundan, Alman kuşakdaşlarından ayrı görünmeden, onlardan biri, daha doğrusu o toplumun eşit hak ve görevli bir üyesi olmak. (...), Selim Özdoğan'ın tavrı da, Almanca yazan biri olarak, Almanca'nın çağdaş bir yazarı olarak, Türk kökenini öne çıkarmadan, doğrudan yazın ortamında, yazınsal nitelikte etkili, başarılı ve önemli olmaktır"* (Pazarkaya, 2001, s. 65 - 66).

Karakuş (2007), *"Selim Özdogans Die Tochter des Schmieds: Möglichkeiten der Selbstverwirklichung der Frauen"* adlı makalesinde Özdoğan'ın biçemi, genellikle yapıtında kullandığı dil ve ele aldığı konular temelinde şunları ifade eder:

> *"Darüber hinaus verbindet Özdoğans Roman seine Sprache "mit der Pop-Literatur der 90er Jahre, [...] die nicht unbedingt die Sprache der so genannten 'hohen' Literatur sein kann und eigentlich Ausdruck der Lebensweise einer jungen Generation ist, die sich gerne herumtreiben lässt und sich nicht so sehr um die Moralvorstellungen der bürgerlichen Gesellschaft kümmert"* (Karakuş, 2012, s. 139 - 154).

> *"Ayrıca Özdoğan'ın romanı, dilini 'yüksek' yazın dili olması gerekmeyen, doksanlı yılların popüler yazınıyla birleştirir, ve aslında etrafta dolanıp durmayı seven ve burjuva toplumunun ahlaki değerlerini pek umursamayan genç bir kuşağın yaşam tarzının bir ifadesidir"* (Karakuş, 2012, s. 139 - 154).

Otuzlu yaşlara geldiğinde Özdoğan'ın romanlarında; kişi adları, tema gibi ögelerin değişime uğradığı görülür. Nitekim *"Die Tochter des Schmieds"* (2005) adlı romanında, Anadolu'da, 1940lı yıllarda doğmuş, demirci Timur'un kızı olan Gül adında genç bir kadının Türkiye'den Almanya'ya göç etmesinden önceki yaşamı ele alınır. Hofmann (2012) yılında yayınladığı *"Güls Welt Erzählen und Modernisierung in Selim Özdogans Die Tochter des Schmieds"* adlı makalesinde yazarın, (Demircinin Kızı) adlı romanına kadar nasıl bir biçeme sahip olduğunu şöyle açıklar:

> *"Özdogan war bis dahin mit authentisch erscheinenden Schilderungen der Stimmung Jugendlicher hervorgetreten"* (Hofmann, 2012, s. 155).
>
> *"O zamana kadar Özdoğan, gençlerin ruh halleriyle ilgili otantik görünen betimlemeleriyle ortaya çıkmıştı"* (Hofmann, 2012, s. 155).

Steffen Kaupp'un, *"Interview with Selim Özdogan"* adlı röportajında Türk – Alman yazar olarak adlandırıldığı ve Türk kökenli olmanın yazılarına ve hikayelerine etkisi olup olmadığı sorusuna Özdoğan, olumlu bir yanıt vererek, etkisinin olduğunu ve artık buna tepki gösteremediğini söylemiştir (Özdoğan, Interview with Selim Özdoğan, 2021, s. 373 - 385).

Söz konusu yapıtta kişilerin isminin Türk olması ve hikayenin Anadolu'da geçmesi, buna ek olarak yapıtın üçlemenin ilki olması nedeniyle Türk – Alman yazını bağlamında göçmenlikle ilgili olduğunu gösterir niteliktedir. Önceki yapıtlarında olan gençlik yazını ruh haline de bürünmez yazar. Yapıtta Gül'ün yaşamı anlatılır ve Almanya'ya göç etmesinden önce roman son bulur. Romanın devamı niteliğinde olan *Heimstraße 52* (2011), adlı yapıtında Gül'ün Almanya'ya göç etmesi ve oradaki yaşantısı anlatılarak göç yazınının işlendiği görülür. Üçlemenin sonuncusu da *Wo noch Licht brennt* adıyla 2017 yılında yayınlanır. Özdoğan, *Wo noch Licht brennt*'te, Almanya'ya kocası Fuat'ın yanına giden Gül'ün, hikayesini anlatmaya devam eder. Türkiye'ye geri dönüp anavatanında sekiz yıl yaşadıktan sonra ikinci kez Almanya'ya göç eden Gül'ün yaşamı; vatan, yabancılık, iki ekin arasındaki yaşam, kültürel kimlik, hüzün, ayrılık gibi motiflerle anlatılmıştır.

2.1.2.2. Die Tochter Des Schmieds (Demircinin Kızı) Romanı

2.1.2.2.1. Yapısal Nitelikler

Die Tochter des Schmieds adıyla ilk olarak 2005 yılında yayınlanan yapıt 317 sayfadan oluşmaktadır. Elimizdeki yapıt üçüncü baskı olup 2012 yılına aittir. Romanın yan metin ögeleri incelendiğinde, dış kapağında ilk olarak sol üstte yazarın adı ve soyadı büyük harflerle yer almaktadır ve hemen altına incir görseli sunulmaktadır. Görselin altında baş harfleri büyük diğer harfler küçük biçimde romanın adı bulunmaktadır. Özgün yapıttaki çevre metinde ilk sayfada yine yazarın, yapıtın ve yayınevinin adları verilmiştir. Bir sonraki sayfada Selim Özdoğan'ın kısa yaşam öyküsü ve yapıtları tanıtılmıştır. Kısa yaşam öyküsünün hemen altına romandan bir kesit sunulmuştur. Ardından, romanın temasında kısa bir bilgi verilmiştir. Bir sonraki sayfada yine yazar, yapıt ve yayınevi adları verilmesinin ardından sonraki sayfa kitabın künyesine ayrılmıştır. Romanın girişinden önceki sayfada da iki söz bulunmaktadır. Anlatının hemen bitiminde bir sonraki sayfada teşekkür bulur ve hemen sonraki sayfada üçlemenin ikincisi olan *"Heimstraße 52"* için bir Leseprobe (okuma örneği) bulunur. Kitaptan bir kesit okuyucu ile buluşturulur.

Yapıtın çevirisinde ise, dış kapağın orta üst kısmına ilk olarak yazarın adı baş harfleri büyük diğer harfler küçük bir biçimde eğik yazı stiliyle sunulmuştur. Bir sonraki satıra romanın adı dik yazı stiliyle baş harfler büyük diğer harfler küçük olarak verilmiştir. Hemen alt satırda küçük puntolarla büyük harflerle yapıtın türü ve çevirmenin adı yer almaktadır. Kapakta görsel olarak bir kadın ve daktilo başında oturan bir adam ve sokaktaki insanlar yer alır. Dış kapaktaki fotoğraf dönem fotoğrafı izlenimi taşır ve okuyucuya, hikayenin geçmiş zaman diliminde geçtiğini vurgular adeta. Dış kapağın alt orta kısmında kitabevinin adı, bir sonraki sayfada yine yazar ve romanın adı bulunmaktadır. Hemen ardından kitabın künyesi ve sonraki sayfada başlık, yazar, çevirmen ve kitabevi ismi verilmiştir. Ardından bir sonraki sayfada yazarın, kısa yaşam öyküsü ve bir sonraki sayfada özgün yapıtta olduğu gibi iki farklı

kişinin özlü sözleri bulunmaktadır. Arka kapakta ise Nürnberger Gazetesinden bir alıntı bulunmaktadır ve romanın konusu ile ilgili kısa bir tanıtım mevcuttur.

Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds* "Demircinin Kızı" adlı anlatısında romanın başkişisi demircinin kızı Gül'dür. Gül daha doğmadan hatta annesinin ve babasının evlenmeden önceki yaşamlarının anlatılmaya başlanmasıyla hikaye başlar. Timur'un küçüklüğü, demirci olması, annesi ve babasının yaşamlarının bir bölümü ve kız kardeşinin yaşadıklarıyla anlatıya başlanır. Gül'ün babası ve annesi Fatma görücü usulü evlenmişler ve daha sonra birbirlerini çok sevmişlerdir. Bu evlilikten Gül, Melike ve Sibel adında üç kızları olmuştur. Anlatıda, mutlu, sakin ve hayatlarından memnun bir aile portresi çizilir. Demirci güçlü, yetenekli, cesur ve iyi kalpli bir eş ve babadır. Bir gün Gül'ün annesi çok hasta olur ve yaşamı sona erer. Gül ve kardeşleri ögsüz kalırlar. Timur'un annesi hemen yeni bir gelin arayışına çıkar ve Arzu adında bir kadınla Timur'u evlendirirler. Gül, Melike ve Sibel'in artık bir üvey anneleri vardır. Melike ve Sibel küçük oldukları için üvey anne kavramından pek etkilenmezler fakat Gül, annesini hiç unutamaz, hatıralar sık sık gözünde canlanır.

Gül okulu bırakır ve terzinin yanında çalışmaya başlar. Dikiş dikmeyi öğrenir. Üvey anne Arzu, bir boğaz daha eksilmesi ve evdeki nüfusun azalması için erkek kardeşi Fuat'la Gül'ü evlendirir. Gül daha on beş yaşındadır ve Fuat ondan büyüktür. Evlendiklerinde kayınvalidesinin evlerinde fuat'ın kardeşleriyle birlikte yaşarlar. Fuat, zararlı alışkanlıkları olan, eve geç gelen ve zengin olmak isteyen bir adamdır. Berber dükkanı vardır ama buradan kazandığı parayla yetinmez. Gül, evlendikten sonra ev işlerinden ve kalabalık aile yaşamından dolayı çok yorulur. Şefkatsiz bir ortamda hayat sürdüren Gül, annesini, babasını ve kardeşlerini özler. Arada bir babası Gül'ü ziyaret eder ve Gül'ün durumuna çok üzülür. Evlendikten bir süre sonra Fuat askere gider. Gül, daha sonra bir bebek sahibi olur. Melike ve Sibel, yatılı okulları kazanırlar. Gül'ün bu arada ikinci çocuğu olur. Fuat çok para kazanmak için Almanya'ya gider ve ardından da Gül gitmek zorunda kalır. Almanya'ya giden trene binen Gül'ün hikayesi burada son bulur.

Yapıtın genel atmosferi kapsamında, anlatının ana karakteri Gül'dür ve olaylar Gül'ün etrafında gerçekleşir. Üvey anneyle büyüyen Gül, kardeşlerinin sorumluluğu, ev işlerine yardım etmesi ve çok istemesine rağmen okula devam edememesi gibi

durumlar anlatıda, o dönemin toplumsal yaşantısını yansıtan önemli birer etmeni oluşturur:

> *"Ihre Eltern machen keine große Sache daraus, daß sie sitzenbleibt. Sie ist ein Mädchen, sie kann lesen und schreiben, viele können nicht mal das. Der Schmied kann nur die arabische Schrift lesen und hat selber keinen Abschluß, Arzu ist Analphabetin"* (Özdoğan, 2012, s. 147 - 148).
>
> *"Çünkü Gül, o yıl girdiği bitirme sınavlarını veremedi ve sınıfta kaldı. Ailesi bu konuyu o kadar büyütmedi. Nasıl olsa o bir kız çocuğuydu; bir çok kız çocuğunun bilmediği okuma yazma bilmesi yeter de artardı bile. Timur, eski yazı okur yazardı, ama diploması yoktu. Arzu ise okuryazar bile değildi"* (Özdoğan, 2007, s. 160).

Yapıtta esas itibariyle göçe sebep olan olaylar da ele alınmış olur. Özdamar'ın *Das Leben ist eine Karawanserei* adlı yapıtında olduğu gibi söz konusu yapıtta baş kişinin Almanya'ya gitmek üzere trene binmesiyle roman son bulur. Anlatı kişileri şöyledir:

Necmi: Yapıtın başlangıcında kendini gösteren Necmi, Timur'un babasıdır. Fedakar, çocuklarının iyiliğini düşünen, onlar için uğraşan bir adamdır. Cömert ve sağduyuludur. Necmi'nin cömert bir adam olması karısı Zeliha'nın rahatsız olduğu bir durumdur.

Zeliha: Timur'un annesi, para hırsı olan, kızının hastalığını bile parasızlıktan korktuğu için gözü görmeyen bir karakterdir. Eşinin eli açık olmasından şikayetçidir ve kocasının para konusundaki tutumu onu sürekli rahatsız eder.

Timur: Gül'ün babasıdır, babası Necmi'den aldığı mesleği demir ustalığıdır, ilk karısı Fatma öldükten sonra üç kız çocuğuyla dul kalmış güçlü kuvvetli bir adam olarak tasvir edilir. Gözleri mavi, saçları sarışın, heybetli bir duruşu olan, babası Necmi gibi güçlü, cesur ve dürüst bir adamdır. Çocuklarına karşı sevecen ve şefkatlidir. Babasının ölümünden sonra erken yaşlarda dükkanda çalışmaya başlar ve sonra babasının dükkanını devralarak demir ustası olur.

Fatma: Timur'un ilk eşi ve Gül, Melike ve Sibel'in anneleridir. Fiziksel olarak zayıf ve genellikle hasta bir bünyeye sahip, gözleri çok güzel, yüzü de *ay parçası gibi* (s. 18) olan, iyi kalpli, sıcakkanlı, becerikli, çocuklarına karşı çok merhametli ve şefkat dolu, iyi huylu aynı zamanda kararlı bir kadındır. Küsleri barıştırmayı seven, köydeki kadınlara masal anlatan, şehirli olmasına rağmen kibirli olmayan biri olarak anlatılmaktadır.

Arzu: Timur'un ikinci eşi ve Gül, Melike ve Sibel'in üvey annesidir. Fatma'nın ölümünden sonra Timur onunla evlenir. Arzu, Fatma kadar güzel değildir ama iyi kalpli ve çalışkandır. Çocuklarla ilgilenen bir kadındır. Kavga etmeyi sever.

Hülya: Timur'un kız kardeşidir. Ayakları içe dönüktür ve babası ne pahasına oluırsa olsun onu iyileştirmek ister. Üstelik gözlerinde şaşılık vardır. Fatma'dan büyük olmasına rağmen başka kimseyle görüşmez çünkü Fatma onunla dalga geçmeyen tek kişidir.

Gül: Timur'un ilk çocuğudur. Akıllı, becerikli, sorumluluk sahibidir. Annesinin ölümüyle kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenir. Ev işlerini yapar, okula gider ve kardeşleriyle ilgilenir. Romanın başkişisidir. Yetişkin olduğunda istemediği halde okulu bırakıp kardeşlerine bakar ve daha sonra Fuat'la evlenir.

Melike: Timur'un ortanca kızı, hırslı ve çalışkandır. Haksızlıklar karşısında susmayan, kendini savunan bir karaktere sahiptir.

Sibel: Fatma ve Timur'un en küçük kızlarıdır. Çalışkan, okulu seven ve resim yapma yeteneği olan bir çocuktur.

Nalan: Üvey anneden olan kız kardeş

Recep: Gül'ün arkadaşı

Emir: Üvey anneden olan erkek kardeş

Fuat: Gül'ün kendisinden yaş olarak büyük, üvey annesinin erkek kardeşidir. İçki içer, arkadaşlarıyla her akşam dışarıya çıkar. Aile sorumluluğu pek olmayan, zengin olmaya heves eden, kumar oynayan bir adam olarak okuyucunun karşısına çıkar.

Berrin: Gül'ün kayınvalidesidir. Gül'e pek fazla şefkat ve iyilik göstermez. Gül'ü bütün işler için kullanır.

Murat: Suzan'ın hapishanedeki kocası, suçsuz olduğu halde hapishanede mahkum olan bir karakterdir. Almanya'ya ilk olarak o gitmek ister.

Suzan: Gül'ün evlendikten sonraki arkadaşıdır. Gül'den yaklaşık on yaş büyüktür, ona çok iyi davranır ve tavsiyelerde bulunur. Çocukları vardır ve eşinin hapishaneden çıkmasını bekler. Sonunda eşi Murat'ın cezası biter ve iş için Almanya'ya göç ederler.

Ceyda ve Ceren: Gül'ün kızlarıdır.

Die Tochter des Scmieds'de süre, artsüremsel olarak giriş bölümünden itibaren anlatılan zaman/kip özgün yapıtta plusquam perfekt ve präteritumdur. Çeviri yapıtta ise şimdiki zamanın hikayesi ve di'li geçmiş zamandır.

Anlatı zamanı ise, 1940'lı yıllardan başlayarak 1960'lı yılları arasıdır. Bu, ancak hikayedeki kişilerin yaşam biçimlerinden, yaşadıkları yerlerden, toplumun sosyal ve kültürel durumlarından, anlayış faktörlerinden, kırklı yılların ortamını sezdirmesinden anlaşılabilir. Üstelik yapıtta net olarak sezdirilen tek tarih, Gül'ün evlilik yıllarında, kızı Ceyda bebekken radyoda başkan Kennedy'nin öldürüldüğü haberi verilen akşamdır. Gerçek hayatta, Kennedy'nin 1963'ün Kasım 22'sinde öğle saatlerinde öldürüldüğü bilinmektedir. Anlatıcı/yazarın, böylelikle gerçeklik algısı da yaratmak istediği söylenebilir. Bu durumda anlatının, 60'lı yılların ortalarını da kapsadığını söylemek mümkündür:

> *"Gül fragt nicht. Und sie wird auch später nicht fragen. Sie fragt nicht, ob ihre Schwiegermutter sie denn nicht gehört hat. Abends erfahren sie aus dem Radio, daß Kennedy erschossen worden ist"* (Özdoğan, 2012, s. 261).
>
> *"Gül hiç sormadı. Daha sonra da sormadı. Kayınvalidesinin kendisini duyup duymadığını da sormadı. Akşam radyodan Kennedy'nin öldürüldüğü haberini duydular"* (Özdoğan, 2007, s. 282).

Hikayenin altmışlı yılları anlattığına dair bir diğer ipucu ise romanın sonlarına doğru Gül ve kocasının Almanya'ya çalışmak için gitmesidir. Bu durum, Almanya'nın işçi alımını gerçekleştirdiği 60'lı yıllardır.

> *"-Ich werde nach Deutschland gehen. Dort kann man gutes Geld verdienen"* (Özdoğan, 2012, s. 300).
>
> *"- Almanya'ya gideceğim. Orada iyi para kazanabilirim"* (Özdoğan, 2007, s. 324).

Romanda anlatıcı/yazar tarafından olayların hangi tarihte geçtiğine dair belli bir tarih verilmez fakat sıklıkla hangi mevsimin yaşandığı belirtilir. İlkbahardı, (…), Artık yaz gelmişti, (…), sonbaharın sonuna doğru, (…) (s. 19, 24, 31) gibi zaman belirleyicilerini sıklıkla kullanır anlatıcı. Zamanların geçişi bazen bir paragraf sonra bazen de bir iki cümle sonra olayların sırasına göre verilmiştir. Özdoğan, *Die Tochter des Schmieds*'de şunu der:

> *"So verbrachten sie den Sommer, und als der Herbst fast schon vorbei war, zogen sie wieder auf das Dorf, (...)"* (Özdoğan, 2012, s. 28).
>
> *"Böylece yaz geçti. Neredeyse sonbahar bitmek üzereyken köydeki evlerine taşındılar"* (Özdoğan, 2007, s. 31).

Anlatıda, roman kahramanlarının ne zaman kaç yaşında oldukları tahmin edilebilir. Örneğin, Timur yirmi beş yaşındayken Fatma ile evlenir ve Fatma ondan on yaş küçüktür. İlkbaharda evlendikleri belirtilir ve bir sonraki ilkbaharda yani bir yıl sonra Fatma hamiledir ve kızı Gül'ü Eylül'de doğrurur. Bu durumda Fatma Gül'ü doğurduğunda on yedi - on sekiz yaşlarındadır. Yapıtta Gül ve Melike'nin yaşları üstü kapalı olarak okuyucuya sunulur ve hikayenin şu kısmında aktarılır:

> *"(...), wenn sie ihren Willen nicht bekam, ließ sich vorsichtig nach hinten fallen, und erst dann schrie sie, tobte, strampelte mit allen vieren, weil sie mit ihren drei Jahren die Kuh noch nicht melken durfte"* (Özdoğan, 2012, s. 31).
>
> *"Kafasını bir keresinde sertçe yere vurduğundan beri, istediğini alamazsa, yani üç yaşında olmasına bakmadan ineği sağmasına izin*

verilmezse, kendini yavaşça arkaya bırakıyor ve ancak ondan sonra yırtınırcasına debelenmeye başlıyordu" (Özdoğan, 2007, s. 33).

Bir çok kez zaman açısından sıçramaların bulunduğu yapıtta, çoğunlukla ileri sapım yöntemine başvuran anlatıcı yer yer geri sapım yöntemini de kullanmıştır. Yapıtta kullanılan söz konusu yöntem, aşağıdaki paragrafla örneklendirilebilir:

"(...) wendet kurz seinen Kopf ab, damit Fatma nicht sieht, wie seine Augen feucht werden. Sein Atem geht noch schwer. Er ist dankbar, er ist so dankbar dafür, daß das Schicksal diese Frau für ihn bestimmt hat" (Özdoğan, 2012, s. 7)**.**

"Gözlerindeki yaşı Fatma'nın görmemesi için başını bir an yana çevirdi. Nefes alışı daha da zorlaşıyordu. Bu kadının kaderinin, kendi kaderiyle kesişmesine o kadar şükran duyuyordu ki..." (Özdoğan, 2007, s. 7).

Aşağıdaki örnekte verilen konuşma ileride Timur'un karısı olacak olan Fatma'ya aittir. Bu örnekte ileri sapım tekniği görülür.

" – Mach meinen Mann nicht zum Mörder, habe ich ihm gesagt, halt an, mach meinen Mann nicht zum Mörder" (Özdoğan, 2012, s. 7).

" – Bak, kocam gebertir seni, dedim ona. Kocamı katil etme! (...)" (Özdoğan, 2007, s. 7).

Daha sonra hikayede roman baş kişilerinden biri olan Gül'ün babası Timur'un, karısı Fatma ile evli olduğu zamanına geri dönülür:

"Sein Atem geht noch schwer. Er ist dankbar, er ist so dankbar dafür, daß das Schicksal diese Frau für ihn bestimmt hat" (Özdoğan, 2012, s. 7).

> *"Nefes alışı daha da zorlaşıyordu. Bu kadının kaderinin, kendi kaderiyle kesişmesine o kadar şükran duyuyordu ki…*" (Özdoğan, 2007, s. 7).

Hemen ardından geri sapımla baş kişinin çocukluğundan kesitler verilir ve anlatı başlar:

> *"Gestern noch war er ein kleiner Junge gewesen, nicht besonders gut in der Schule, nicht besonders geschickt, nicht besonders angesehen unter seinen Freunden"* (Özdoğan, 2012, s. 7 - 8).
>
> *"Daha dün küçücük bir çocuktu; okulda başarılı olamayan, özel bir becerisi bulunmayan ve arkadaşları arasında saygınlığı olmayan bir çocuk"* (Özdoğan, 2007, s. 8).

Anlatının olay sırasına bakıldığında, roman zamansal açıdan (öykü zamanı) yazın düzlemine üç bölümle yerleştirilmiştir. Gül'ün anne babasının ve Zeliha ve Necmi'nin yaşamından, Gül'ün annesinin ölümüne kadar olan kısım birinci bölüm, Gül'ün annesi öldükten sonraki köydeki yaşamı ve çocukluğundan yetişkinliğe geçişi, üvey annesiyle yaşaması, evliliği, çocuklarının oluşu, son olarak eşinin yanına, çalışma amaçlı, Almanya'ya gitmek için yola çıkışına kadar ikinci bölüm ve Gül'ün yaşlılığından bir kesit sunan, roman başkişisinin kendi içine döndüğü, duygularını anlattığı kısım da üçüncü bölüm olarak verilmiştir.

Die Tochter des Schmieds'de ana uzam, Ankara'dan trenle o günkü şartlarda on saat süren uzaklıkta küçük bir kasabadır. Özdoğan yapıtta şöyle söyler:

> *"So quetschten sie sich ins Führerhaus, Zeliha hatte die Kleine auf dem Schoß und saß ganz außen, atmete den Rauch der selbstgedrehten Zigaretten der beiden Männer ein, schluckte mit ihnen den Staub der Straße, beinahe zehn Stunden lang*" (Özdoğan, 2012, s. 9).

"Yaklaşık on saat boyunca, kucağında küçük Hülya'yla pencere tarafında otururken, iki adamın içtikleri tütünün dumanını solumak zorunda kalmıştı" (Özdoğan, 2007, s. 10).

Anlatıda yer yer Ankara kenti, Ankara'ya giden trenden, kentin sokaklarına kadar, binalarından insanlarına kadar çok sayıda betimleme ile aktarılır:

"Timur hatte keine Angst, er war fasziniert von den vielen Menschen, von den Geräuschen, von den großen Häusern und von den Autos, die er noch nie gesehen hatte" (Özdoğan, 2012, s. 11).

"Timur korkmuyordu. O sadece, hayatında ilk defa gördüğü kalabalıktan, kocaman binalardan ve otomobillerden dolayı şaşkınlık ve hayranlık karışımı duygular içindeydi" (Özdoğan, 2007, s. 12).

Nadiren de olsa İstanbul şehrinin de uzam olarak verildiği görülür. Genel olarak Anadolu'da küçük bir kasabada olaylar anlatılır. Romanın sonunda Gül'ün Almanya trenine binmesiyle kapalı uzam kullanılmış olur.

Die Tochter des Schmieds'de anlatıcı, anlatılan hikayenin genel olarak içinde bulunmadığından *heterodiegetik* anlatıcıdır ve anlatı, O - biçimiyle kaleme alınmıştır. Yer yer dış odaklayım bakış açısıyla ve dışöyküsel anlatıcıyla bazen de tanrısal bakışla ve diyaloglarda iç bakış açısıyla yani Ben- biçimiyle oluşturulan *Die Tochter des Schmieds* (2005) adlı roman, Türkçeye İlhan Pınar tarafından 2007 yılında İstiklal Kitabevi yayın haklarıyla (Demircinin Kızı) adıyla çevrilmiştir. Olaylar 1940'lı yıllardan başlayarak anlatılır. Hikâyede demircinin sevgili kızı Gül'ün çocukluğundan itibaren çektiği sıkıntıları, sevinçleri, hayatın acımasız yönleri, üvey anne gibi motiflerin de kullanıldığı, hikayenin duygulu bir şekilde okuyucuya aktarıldığı görülür. Gül'ün hikayesi anlatılırken masalı andırması ve çocukluk anılarını hatırlatması okuyucuyu içine çeker niteliktedir. Anlatıda, konu temelinde; önce Timur'un annesi ve babası, daha sonra Timur ve ailesi son olarak da Gül'ün yaşamı konu edilerek üç kuşağın genel görünümü, o dönemin yaşantısı okuyucuya sunulmuştur.

Roman girişte merak uyandıran kısa bir sahneyle başlar ve ardından anlatıcı, Timur adında asıl figürlerden biri olan roman kişisinin çocukluğuna giderek olayları anlatmaya, Timur'un yaşamından kesitler sunmaya devam eder. Çocukken nasıl biri olduğu, ilk gençliği ve yirmi beş yaşlarına kadar ailesi ve karısı Fatma ile olan evlilikleri hakkında hızlıca konuya girilmiştir. Roman, bir kahramanın konuşmasıyla başlar:

> *" – Mach meinen Mann nicht zum Mörder, habe ich ihm gesagt, halt an, mach meinen Mann nicht zum Mörder"* (Özdoğan, 2012, s. 7).
>
> *" – Bak, kocam gebertir seni, dedim ona. Kocamı katil etme! (...)"* (Özdoğan, 2007, s. 7).

Yukarıdaki örnekte konuşma diyalog şeklinde oluşturulmuştur ve Ben-biçimiyle (iç bakış açısıyla) anlatıcı tanık anlatıcıdır. Yazar/anlatıcı, söz konusu anlatıda başka birinin hikayesini anlatmaktadır.

Anlatıcı, bazen dışarıdan olayları anlatır bazen de kişilerin duygularına girerek tanrısal bakış açısına bürünür:

> *"Gül würde jetzt gern einfach fortlaufen, doch sie traut sich nicht. Sie sieht zu, wie ihr Vater wieder Richtung Werkstatt geht. Sie kann nicht weinen, sie kann nicht aufstöhnen, sie kann nicht gehen, sie steht einfach da. Da ist so viel, Trotz, Selbstmitleid, Wut, Angst, Liebe, sie kann nicht alles auf einmal fühlen"* (Özdoğan, 2012, s. 146).

> *"Gül hemen oradan uzaklaşmak istiyordu, ama yapamadı. Babasının arkasından öylece bakakaldı. Ağlayamıyor, iç geçiremiyor, gidemiyor, sadece olduğu yerde duruyordu. İsyan, acımak, kızgınlık, korku ve sevgi; hepsi vardı. Oysa, hepsini birden hissetmesi imkansızdı"* (Özdoğan, 2007, s. 159).

Timur'un çocukken kız kardeşinin sağlık sorununun varlığı ve ailenin sorunla baş etmeye çalışması, annenin tutumu ve maddi hırsları, babanın özverili ve fedakar

oluşu, Timur'un evlilik süreci, karısı Fatma'ya duyduğu aşk, çocukları, babasının kişiliğinden aldığı düşünülen fedakar, seven, özverili, güçlü, çalışkan yapısı, Fatma'nın ölümüyle Timur'un dul kalması ve çocuklarının üvey anneyle büyümeleri ve hayatın onlara getirdikleri konu edilmiştir.

Üç kuşağın yaşamından sahneler sergilenen romanda, yapıtın ilk bölümünde önce Zeliha, Necmi ve Timur'un bakış açılarıyla, olaylar anlatılır. Kırklı yılların sadeliği, doğal atmosferi kendini hissettirir. İkinci bölümde Gül artık büyür ve kendini ifade etmeye başladığı zaman Gül'ün bakış açısıyla anlatı gerçekleşir, Gül'ün yetişikinliğine, ve Almanya'ya gidişine kadar söz konusu bölüm devam eder ve son olarak üçüncü bölümde Gül kendi bakış açısından anlatıya geçer ve (ben) birinci tekil kişi ile anlatıma başlanır. Gül kendiyle başbaşa kalmıştır ve kendi iç dünyasını yansıtır:

> *"Bettlägerig zu werden und dahinzusiechen, davor habe ich Angst, davor habe ich große Angst. Nenn es Stolz oder falschen Stolz, ich möchte niemandem zur Last fallen, (...). Nur noch davor habe ich Angst, nicht abervor dem Tod"* (Özdoğan, 2012, s. 308).
>
> *"Yatalak ve yatağa çakılı olarak yaşamak istemiyorum. İşte en çok bundan korkuyorum. İster gurur de, ister vehim; hiç kimseye yük olmak istemiyorum. (...). İşte sadece bundan korkuyorum, ölümden değil"* (Özdoğan, 2007, s. 334).

2.1.2.2.2. Dil ve Anlatım Nitelikleri

Romandaki dışöyküsel anlatıcının, dil kullanım niteliklerine bakıldığında kalıp ögelerin varlığından söz etmek mümkündür. Romandaki kişilerin karşılıklı konuşmalarında da kalıp ögelerin kullanımı söz konusudur. Buna dayanarak yapıt çalışmanın odak nesnesi olarak alınmaktadır. Türk - Alman yazar Selim Özdoğan'ın, Özdamar'ın aksine anadil niteliklerine bağlı kalmadan yapıtlarının tamamını Almanca yazdığı bilinmektedir. (Demircinin Kızı) adlı yapıtında bir Türk kızının hayatı anlatılmaktadır fakat Özdoğan, Özdamar gibi Türkçe'nin niteliklerini yapıtlarında

kullanmaz. Türk kültürünü yansıtmak yerine kendi görüş açısından, farklı bir biçemle yapıtlarını kaleme aldığı anlaşılmaktadır (Zengin E. , 2010, s. 344).

Anlatıda sade ve akıcı bir dil kullanılmış, olaylar farklı kişilerin bakış açılarından dile getirilmesi nedeniyle yer yer anlatıcılar arasında dil kullanım farklılıkları gözlemlenmiştir. Anlatıda, masalsı bir üslup kullanılması ayrıca etkili olmuştur.

İlhan Pınar'ın çevirisini gerçekleştirdiği söz konusu yapıtta çevirmenin yerelleştirme yoluna gittiği görülür. Bu durumda yapıtı çevirirken kaynak metinde geçen ve deyim olmayan bir kelimeyi Türkçeye deyim şeklinde almıştır. Bu durum şöyle örneklendirilebilir:

> *"Bald werden sie alle zusammen ins Sommerhaus ziehen. Auch Arzu* ***sehnt*** *diese Zeit herbei, damit sie ihre Eltern wieder regelmäßig sehen kann"* (Özdoğan, 2012, s. 72).
>
> *"Yakında hep birlikte bağa taşınacaklardı. Arzu da o günü* ***iple çekiyordu****. Hiç olmazsa ailesini yeniden düzenli olarak görebilecekti"* (Özdoğan, 2007, s. 79).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Almancadaki *"sehnen"* sözcüğünü aktarırken çevirmenin, "iple çekmek" deyimini tercih ettiği görülür. Almancada *"sehnen: (sich nach jmdm., etw. s.)"* (Duden, 2010, s. 782) fiili, (bir şeyi ya da birini aramak) anlamında kullanılan bir fiildir. Bu durumda çevirmenin yerelleştirme izlemini tercih ettiği söylenebilir ve *Die Tochter des Schmieds'de,* hikayenin Anadolu'da geçmesiyle her ne kadar yazarın ekin aktarımı gibi bir kaygısı olmasa da yine erek toplumun niteliklerinin kaynak topluma yansıtıldığı söylenebilir.

2.1.2.2.3. Temel İzlekler

Hüzün

Romanda çok fazla izlek mevcuttur fakat bu çalışmada en belirgin olanları ele alınmıştır. Hüzün, *Die Tochter Des Schmieds*'de oldukça öne çıkan bir izlektir. Romanın başlarında anne Fatma'nın ölümüyle birlikte anlatının neredeyse tümüne işleyen bir duygudur. Timur ve kızı Gül, bu hissi daha çok yaşarlar:

> *"Gül hat ihren Vater noch nie weinen sehen.*
> *Der Schmied sitzt immer noch dort, wo er vorhin den Löffel entgegengenommen hat, starrt auf den Boden und weint ganz leise, man kann ihn kaum hören"* (Özdoğan, 2012, s. 59).
>
> *"Gül babasını ilk defa ağlarken görüyordu.*
> *Demirci, kaşığı fırlattığı yerde hala oturuyor, sabit olarak yere bakıyor ve zor duyulan bir sesle ağlıyordu"* (Özdoğan, 2007, s. 64).

Eşini çok seven demirci ve çocukları Fatma'nın ölümünden sonra oldukça acınacak durumda olurlar. Demirci ve Gül, Fatma'nın yasını tutarlar. Gül, bir gece yüze kadar sayarsa ertesi sabah uyandığında annesinin geleceğini düşünür. Geceleri gözüne uyku girmez. Gün içinde babasının yanından asla ayrılmak istemez. Melike yaşananların farkına varamayacak kadar küçüktür. Küçük kardeşleri Sibel de daha bebektir. Timur, kızlarını sarıp sarmalar.

Anlatıda, romanın başkişisi Gül'ün ögsüz olmasının verdiği bir hüzün söz konusudur. Annelerinin ölümüyle sarsılan tüm benlikleri, anlatının tamamına yansımış durumdadır denebilir:

> *"Ich hätte hingehen sollen, denkt Gül, ich hätte damals im Krankenhaus an ihr Bett gehen sollen, wie Melike es getan hat. Ich hätte nicht auf die Älteren hören sollen. Immer höre ich auf die Älteren, und Melike tut, was sie will. Sie hat unserer Mutter noch einen letzten Kuß gegeben, ich nicht"* (Özdoğan, 2012, s. 195).

"Gitmeliydim, diye düşündü Gül. Annem hastanede yatarken, Melike gibi ben de gitmeliydim. Büyüklerin sözünü dinlememeliydim. Ben büyüklerin sözünden çıkmıyorum. Melike ise ne isterse onu yapıyor. O annemize son bir öpücük verdi, ben ise veremedim" (Özdoğan, 2007, s. 211).

Yukarıda verilen örnekte görülüyor ki Gül, uysal bir çocuk olması nedeniyle büyüklerin sözünü dinler ve annesini son bir kez görme hakkından bile vazgeçer. Bu durumdan daha sonraları hüzün ve pişmalık duyar.

"Gül strarrt an die Decke, und die Tränen laufen ihr leise die Augenwinkel hinunter" (Özdoğan, 2012, s. 195).

"Gül gözlerini tavana dikti. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu, hiç kimse görmeden" (Özdoğan, 2007, s. 228).

Yukarıda verilen örnekte anlatının başkişisi Gül'ün olaylar karşısında çaresizce kabullenmeye çalışması görülmektedir. Bu ona hüzün verir, üvey annesi bencil davranır ve onu anlamak istemez. Gül, Fuat'la evlenmek istememesine rağmen yazgısının bu olduğunu düşünerek üvey annesinin erkek kardeşiyle evlenmeyi kabul eder.

"Und sie weint beim Erzählen. Auch in fünfzig Jahren noch wird sie die Bilder in aller Schärfe sehen, und sie wird die Gefühle wieder und wieder durchleben, denn es wird ihr nicht möglich sein, die Gefühle von außen zu betrachten wie die Bilder" (Özdoğan, 2012, s. 161).

"Anlatırken ağlıyordu. Aradan elli yıl geçtikten sonra bile, resimler aynı canlılıkta gözünün önüne gelecek; aynı duyguları tekrar tekrar yaşayacak, resimlerin dışında kalabilecek, ancak duyguların dışında kalamayacaktı" (Özdoğan, 2007, s. 174).

Hüzün, Gül'ün hayatı boyunca sürekli olarak hissedilen bir duygudur. Gül, yaşlandığında bile yaşadıklarını hatırladığında o günkü gibi benzer duygularla hissedecektir.

Kadının Toplumsal Durumu

Anlatıda Anadolu kadınının kırklı yıllardaki yaşantısı betimlenmiştir adeta. Kızlar küçük yaşta ev işlerinden ve kardeşlerinden sorumlu tutulur. Dönemin düşünce yapısına göre kızların okur yazar olmasına gerek yoktur.

> *"Gül sieht außer Onkel Abdurahman kaum jemanden, der in der Öffentlichkeit Zeitung liest, und sie hat wahrhaftig noch nie eine Frau gesehen, die das tut"* (Özdoğan, 2012, s. 157).

> *"Gül, Abdurrahman Amca'sından başka hiç kimsenin gazete okuduğunu görmüyordu. Hele bir kadını asla"* (Özdoğan, 2007, s. 170).

Üvey annesinin isteğiyle Gül'ün, erken yaşta evlenmesi, kocası Fuat'la pek de iyi sayılamayan evlilikleri, Gül'ün etrafındaki diğer kişilerle olan ilişkisi, dönemin toplumsal yaşayış biçimi, inançları, kadınların toplumsal konumu, Anadolu'daki kadınların yaşam biçimi anlatıda okuyucuya sunulur.

Erken yaşta evlilikler, görücü usulü kız beğenmeler, "el ne der" kaygısıyla büyüme, basmakalıp fikirlerle yetişmiş insanlar, ataerkil yapı, erkeklerin yanlış davranışlarına hoşgörüyle yaklaşılma durumunda olunması gibi olgular yapıtta bir kadının gözünden anlatılmıştır.

> *"Gül schaut den Damen hinterher, den kunstvoll aufgetürmten Frisuren und den Schuhen mit den Absätzen, sie schaut diesen Frauen hinterher, die Brigitte Bardot, Elizabeth Taylor und Marilyn Monroe im Kino gesehen haben, sich aber in diesem Land nicht so freizügig geben können"* (Özdoğan, 2012, s. 155).
>
> *"Gül, yüksek ökçeli ayakkabı giyen, bir sanat eseri gibi saçlarını süsleyen ve sinemalarda Brigitte Bardot, Elizabeth taylor ve Marilyn*

> *Monroe gibi oyuncuları görmüş olan, ama kendi ülkelerinde özgürce hareket edemeyen kadınların arkasından bakakaldı"* (Özdoğan, 2007, s. 168).

Gül de ülkesindeki özgür olmayan kadınlar gibidir. Eğitimine önem verilmeyen ve desteklenmeyen, erken yaşta üvey annesi tarafından evlendirilmek istenen, evlilikten sonra hemen çocuğunun olması beklenen, çevre ve toplumsal baskılarla karşı karşıya olan, evlendikten sonra kocasına karşı söz hakkı olmayan kadınlardan biri olduğu görülmektedir.

Özlem

Die Tochter des Schmieds'de Gül, çocuk yaştayken annesini kaybettikten sonra anne sevgisine duyduğu özlem, okuyucuya sezdirilmiştir. Her ne kadar annesi öldükten sonra kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenerek olgun davransa da anne şefkatine olan ihtiyacı yaşadığı kötü olaylardan sonra gün yüzüne çıkmayı başarmıştır. Romanın sonunda çocuklarını bırakıp Almanya'ya gitme fikri de onu, yoğun bir şekilde özlem duygusuna itmiştir. Gül'ün geçmişine her zaman özlem duyduğu, yapıttaki ileri sapım tekniğiyle anlatılan bazı sahnelerden anlaşılabilir:

> *"Davon hätte ich gerne ein Foto gehabt, wird Gül später sagen, wenn sie sich an diesen Tag zurückerinnert. Wir drei in den Kleidern unserer Mutter vor dem großen Spiegel im Flur des Sommerhauses. Wir drei, wir müssen glücklich gewesen sein"* (Özdoğan, 2012, s. 236).

> *"Gül ilerleyen yıllarda bu günleri düşündüğünde, keşke bir fotoğrafım olsaydı, diyecekti. "Annemizin elbiseleriyle, bağdaki aynanın önünde. Mutlu günlerimizdi o günler."* (Özdoğan, 2007, s. 256).

Gül'ün annesine olan özlemi hüzün duygusuyla birlikte beliriverir. Kız kardeşleriyle birlikte vakit geçirirken eski günlerini hatırlar ve annesi her zaman aklının bir köşesindedir.

Evlendikten sonra askere giden kocası Fuat için de özlem duyar Gül. Evde kendini yalnız ve yabancı hisseder. Kocasının askerden dönmesini sabırsızlıkla bekler:

> *"Gül hat sich auf ihn gefreut, auf die Tage, die er daheim sein wird. Sie wird sich weniger fremd fühlen, wenn alle sehen können, warum sie in diesem Haus lebt"* (Özdoğan, 2012, s. 240).
>
> *"Kocasının geleceği günü iple çekiyordu. Kocası yanındayken bu evde kendisini daha az yabancı hissedecekti"* (Özdoğan, 2007, s. 260).

Uzun süre kocasının gelmesini bekleyen Gül için artık yalnızlık can sıkıcıydı. Üstelik kocası yokken Gül'ü dinleyecek kimsesi de olmazdı.

Yabancılık ve Yalnızlık

Anlatıda, Gül'ün yabancılık duygusu içinde olması ilkin evlendiğinde sorunlarıyla başbaşa kalmasıyla okuyucuya hissettirilir. Üçlemenin ikincisinde Almanya'da yaşamaya başlamasıyla Gül'ün bu duygusu, daha da belirginleşir.

Gül, evlendikten sonra kalabalık bir evde kocasının ailesi ve kardeşleriyle yaşamaya başlar. Evin bir odası kocası ve Gül'e aittir. Fuat eve hep geç gelir ve Gül kendini bazen yalnız hisseder.

> *"Obwohl Gül manchmal mit ihren Schwägerinnen lacht, obwohl sie sich mit Suzan angefreundet hat, obwohl die Bücher ihr abends Gesellschaft leisten, obwohl sie Briefe schreibt, obwohl sie selten allein ist, fühlt Gül sich einsam. Sie ist fremd hier"* (Özdoğan, 2012, s. 227).
>
> *"Arada sırada eltileriyle kahkahalar atsa da, Suzan'la arkadaşlık kurmuş olsa da, akşamları kitapların dostluğuna sığınsa,*

arada sırada mektup yazsa, sürekli kalabalık arasında olsa da, kendisini yapyalnız hissediyordu. Yapayalnız ve yabancı" (Özdoğan, 2007, s. 246).

Die Tochter des Schmieds'in başkişisi Gül, evlenmeden önce anne şefkatine ihtiyaç duyar ve kardeşlerine anneleriymiş gibi sevgi gösterir, fakat kendisi bu şefkati hiçbir kimsede bulamaz. Ne üvey annesi ne de eşinin annesi ona istediği şefkati verirler. Bazen eşi bile Gül'e kaba ve sevgisiz davranır. Eşi askere gidince iyice sevgisiz ve kimsesiz kalan Gül, kendini o eve ait hissetmez.

"Gül hat sich auf ihn gefreut, auf die Tage, die er daheim sein wird. Sie wird sich weniger fremd fühlen, wenn alle sehen können, warum sie in diesem Haus lebt" (Özdoğan, 2012, s. 240).

"Kocasının geleceği günü iple çekiyordu. Kocası yanındayken bu evde kendisini daha az yabancı hissedecekti" (Özdoğan, 2007, s. 260).

Kocasının ailesinin evinde bir çok kişi yaşasa da yalnız ve yabancı hissetmektedir Gül. Kimsenin onu anlamadığını düşünür ve kocası Fuat askerden dönünce en azından konuşacak birisi olacaktır.

2.1.2.3. Atasözleri ve Deyimlerin Çeviri Örnekleri

Odaklanılan yapıt, Selim Özdoğan'ın *Die Tochter Des Schmieds* adlı Aufbau Verlag tarafından yayınlanmış 2012 yılının 3. baskısıdır. Söz konusu romandaki kalıp ögeler irdelenirken kaynak ve erek metin karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Yapıttaki atasözleri ve deyimlerin incelenmesinde kısmen orijinal metin/dil kısmen de erek metin/dil üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu yapıtın Türkçeye "Demircinin Kızı" olarak çevrilen romanın çevirmeni İlhan Pınar'dır. Roman, İstiklal Kitabevi tarafından 2007 yılında yayınlanmış 2. baskıdır.

Örnek 1

KM

"- Wir werden noch Hunger leiden, nur weil du dir etwas ***in den Kopf gesetzt hast****"* (Özdoğan, 2012, s. 9).

EM

"- Sen ***kafaya bir şeyi koydun*** *diye aç mı kalacağız****.****"* (Özdoğan, 2007, s. 10)**.**

KM'de geçen söz, Timur'un annesi Zeliha'nın kocasına söylediği bir sözdür. *Kafasına koymak* Türkçede *"yapmaya karar verip zamanını beklemek"* (Aksoy, 2020, s. 898) anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada, söz konusu deyimin anlamca tam karşılığı *"sich <Dativ> etw. in den Kopf setzen: den festen Entschluss fassen, etw. zu tun"*[46] (Duden, 2020, s. 436) olarak gösterilmiştir. Burada açıkça görülüyor ki Özdoğan Türk kökenli olması ve hikayenin Anadoluda geçmesine rağmen sözcüklerin Türkçeye ait olduğu hissedilmemesi söz konusudur. Çevirisi ele alındığında ise, Venuti'ye göre yerelleştirmeye gidildiği görülmektedir. Baker'e göre anlamca ve kısmen de şekil olarak eşdeğer çevrilmiştir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar, etkinlikler, işlemler" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Newmark'a göre kelimesi kelimesine (literal translation) tam çeviri yapılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre erek metin odaklılık tercih edilmiştir.

Örnek 2

KM

"Seine Schwester weinte nicht, doch Timur konnte sehen, daß sie vor Angst ***ganz steif war****."* (Özdoğan, 2012, s. 11).

EM

"Kız kardeşi ağlamıyordu, ama onun korkudan ***kaskatı kesildiğini*** *fark etmişti"* (Özdoğan, 2007, s. 13).

[46] Bir şey yapmak için kesin karar vermek

Kaskatı kesilmek yapıtta anlatıcı tarafından söylenmiş bir sözdür. Türkçede *"aşırı coşku, soğuk, korku, üzüntü vb. etkisiyle hareket edemeyecek, bir şey söylemeyecek duruma gelmek, donup kalmak"* (TDK, 2019, s. 1343) anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada deyimin anlamca birebir karşılığı olarak *"wie versteinert [da]stehen, [da]sitzen, sein usw. :starr vor Schreck, Entsetzen, Erstaunen [da] sitzen, sein usw."* (Duden, 2020, s. 817) belirtildiği görülmektedir. Alman dilinde de bu bir deyimdir. Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde "taşlaşmış gibi kalmak" anlamındadır. Özdoğan'ın bu deyimi, Almancasını kullanmak yerine Türkçe düşündüğü şekliyle Almancalaştırdığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki örnekte kullanılan deyim EM'de, Toury'nin öncül normlarına göre erek metin odaklı olup *kabul edilebilir* bir çevridir. Baker'e göre şekil olarak farklı anlamca eşdeğeri verilmiştir. Ayrıca KM'de, *"vor Angst"* "korkudan" diyerek açımlamaya da başvurulmuştur. Venuti'ye göre erek metinde yerelleştirme söz konusudur. Örnekte ele alınan deyimi, Newmark'a göre kültürel ögeleri sınıflandırmada "jestler, alışkanlıklar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Özdoğan'ın deyimi, ***vor Angst ganz steif war*** olarak kullanması Türkçeden etkilendiğinin göstergesidir bu yüzden Alman toplumu göz önünde bulundurulduğunda KM'de yabancılaştırma mevcuttur. Çeviri yapıtta ise yerelleştirme söz konusudur. Newmark'a göre kelimesi kelimesi tam eşdeğer çeviri yapılmıştır. Schleiermacher'e göre yazar KM'de yabancılaştırmayı benimserken, çevirmen ise yerelleştirmeyi tercih etmiştir.

Örnek 3

KM

"Er arbeitete gern in der Schmiede, er saß in den Teehäusern und rauchte Tabak aus der Wasserpfeife, und ***ab und zu betrank er sich****"* (Özdoğan, 2012, s. 13).

EM

*"Demirciliği severek yapıyor, ara sıra kahvehanede oturup nagile fokurdatıyor ve nadiren de **kafayı çekiyordu**."* (Özdoğan, 2007, s. 15).

Ab und zu betrank er sich sözünü tanrısal bakış açısıyla anlatıcı kullanmıştır. Anlatıcı KM'de argo kullanmamıştır. *Kafayı çekmek* Türkçede *"içki içmek*" (Aksoy, 2020, s. 899) anlamında kullanılan argo bir deyimdir. Almancada bu deyimin anlamca ve şekil olarak tam karşılığı *"sich <Dativ> einen [Rausch] ansaufen (salopp): sich betrinken"* (Duden, 2020, s. 54) olarak gösterilen bir deyimdir. Özdoğan bu sözü kullanmamıştır. Newmark'ın sınıflandırmasına göre yukarıda örnek verilen deyim, "sosyal yaşam" bölümünde değerlendirilebilir. KM'de "betrank" olarak yer alan kelimeyi çevirmen Türkçeye çevirirken Venuti'nin yaklaşımına göre yerelleştirme yoluna giderek "kafayı çekmek" deyimini kullandığı görülmüştür. Olayın atmosferinden yola çıkarak bu şekilde çevirdiğini söylemek mümkündür. Baker'e göre KM'de açımlama yöntemi kullanılmıştır. Toury'nin öncül normlarına göre EM'de *kabul edilebilir* bir çeviri söz konusudur. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik söz konsudur. Schleiermacher'e göre erek ekin normları önde tutulmuştur.

Örnek 4

KM

*"Zeliha sah, wie **ihr Sohn die Nähe ihrer Schwiegertochter suchte**, wie verliebt er war und wie er sie umsorgte."* (Özdoğan, 2012, s. 18).

EM

"Zeliha oğlunun yeni gelinin dizinin ***dibinden ayrılmayışına**, başında nasıl kavak yelleri estiğine ve karısına nasıl şefkatle davrandığına dikkat ediyordu"* (Özdoğan, 2007, s. 20).

Dizinin dibinde Türkçede kullanılan *"hiç ayrılmayarak yanında"* (Aksoy, 2020, s. 728) anlamında bir deyimdir. Ele alınan deyimin Almancadaki eşdeğeriyle karşılaşılmamıştır. Yukarıda EM'de kullanılan deyimi, Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırması kapsamında "anlayışlar, etkinlikler" başlığı altında değerlendirmek mümkündür. Yukarıdaki örnekte ele alınan kalıp ögeyi anlatıcı dile getirmektedir. Çevirmen hedef ekin odaklı çevirerek Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemine başvurmuştur. KM'de ele alınan örneğe karşılık kalıp bir ifade söz konusu değildir. Baker'e göre anlamca eşdeğer olan tercih edilmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik yolunu seçmiştir. Schleiermacher'e göre erek ekin odaklılık mevcuttur demek yanlış olmaz.

Örnek 5

KM

"Zeliha sah, wie ihr Sohn die Nähe ihrer Schwiegertochter ***suchte****, wie* ***verliebt*** *er war und wie er sie umsorgte"* (Özdoğan, 2012, s. 18).

EM

"Zeliha oğlunun yeni gelinin dizinin dibinden ayrılmayışına, başında nasıl ***kavak yelleri estiğine*** *ve karısına nasıl şefkatle davrandığına dikkat ediyordu"* (Özdoğan, 2007, s. 20).

Başında kavak yeli (veya yelleri) esmek deyimini *Die Tochter des Schmieds'*de anlatıcı söylemektedir. Türkçede *"1) genç sorumluluk duygusundan uzak, zevk, eğlence peşinde koşmak, 2) gerçekleşmeyecek şeyler düşünerek vakit geçirmek"* (TDK, 2019, s. 267) anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada bu deyimin ikinci anlamıyla anlamca birebir eşdeğeri *Luftschlösser bauen: "unrealistische Pläne machen"* (Duden, 2020, s. 493) deyimi bulunmaktadır. Özdoğan, Almancada mevcut olan söz konusu deyimi kullanmamıştır. KM'de *verliebt er war* aşık olmak sözü mevcuttur. Çevirmenin, bu sözü doğrudan çevirmek yerine yerelleştirmeye başvurarak deyim kullanmak istediği görülmektedir fakat kaynak metne sadık kalmadığı

anlaşılmaktadır. Nitekim kaynak metinde "aşık olmak" varken erek metinde "kavak yelleri esmek" deyimi söz konusudur aslında bu deyim, Türkçedeki anlamında tam olarak "aşık olmak" anlamını kapsayan bir söz değildir. Çevirmen "aşık olmak" sözünü kullanabilirdi böylece hem deyim kullanarak yerelleştirmiş olur hem de kaynak metne sadık kalarak tam anlamı karşılamış olurdu. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında mevcut olan "kişisel merak ve tutkular" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Baker'e göre anlamı kısmen aynı şekil olarak farklı bir sözle eşdeğer kullanılmıştır. Venuti'ye göre çevirmen yerelleştirmeyi tercih etmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre hedef dil odak olması dolayısıyla *kabul edilebilir* bir çeviri söz konusudur. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik benimsenmiş olup Schleiermacher'e göre erek ekin odaklı bir yaklaşım söz konusudur.

Örnek 6

KM

*"Es wurde **geflüstert und getratscht**, die Nachricht verbreitete sich, und als der Lehrer die Schule für beendet erklärte, strömten die Schüler noch schneller als sonst aus dem Klassenraum und rannten atemlos Richtung Dorfplatz"* (Özdoğan, 2012, s. 41).

EM

*"**Kulaktan kulağa** fısıldamayla sınıfta herkesin haberi olmuştu kavgadan. Öğretmenin paydos demesiyle birlikte öğrenciler, her zamankinin iki katı hızla sınıftan fırladılar köy meydanına doğru"* (Özdoğan, 2007, s. 44).

Kulaktan kulağa "1. Gizli bir biçimde, 2. Sözlü bir biçimde"; kulaktan kulağa yayılmak (veya aktarılmak) Türkçede *"sözlü bir biçimde bir diğer kişiye aktarılmak"* (TDK, 2019, s. 1520) anlamlarına gelen bir deyimdir. Aksoy, söz konusu deyimi şöyle açıklamıştır: *"biri ötekinin kulağına söyleye söyleye"* (Aksoy, 2020, s. 945). Almancada bu sözün anlamca eşdeğeri *"von Mund zu Mund gehen; durch Weitererzählen verbreitet werden"* deyimi karşılık gelmektedir. Özdoğan, bu deyimi romanında kullanmamıştır onun yerine Özdoğan'ın daha düz bir anlatımı tercih ettiği

anlaşılmaktadır. Çevirmen, yukarıdaki örnekte verilen sözü, hedef dilde kalıp öge olarak kullanmayı tercih etmiştir. Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemini tercih etmiştir. Hedef toplum çevirmenin odağındadır. Çevirmen, kelimesi kelimesine çevirmemiş daha çok Türkçeleştirmeye çalışmıştır. Erek metinde anlatıcı KM göre daha çok deyimsel ifade kullanan bir nitelik kazanmıştır. Newmark'a göre, bu deyimi sınıflandırırken, "sosyal yaşam, anlayışlar, etkinlikler" kapsamlarında değerlendirmek mümkündür. Baker'e göre anlamca eşdeğeriyle çevrilmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik benimsenmiştir. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşım mevcuttur.

Örnek 7

KM

"Wenn er schreit, wird ***sein Gesicht zunächst rosa, dann rot und schließlich violett****"* (Özdoğan, 2012, s. 139).

EM

"Bağırırken yüzü renkten renge giriyor, ***alı al moru mor*** *oluyordu"* (Özdoğan, 2007, s. 150).

"Alı al moru mor" Türkçede *"telaş ve ya yorgunluktan yüzü kıpkırmızı kesilmiş (olarak)"* (TDK, 2019, s. 79) anlamına gelen bir deyim olarak gösterilir. Almancada, söz konusu deyimin anlamca eşdeğeri bir deyim bulunamamıştır. Kaynak metinde anlatıcı, *"wird sein Gesicht zunächst rosa, dann rot und schließlich violett"* olarak dile getirmiştir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre davranışlar kapsamında, *"jestler, alışkanlıklar"* bölümünde değerlendirmek mümkündür. Yukarıda örnekte verilen deyimi, yazarın, Türkçe bir deyimi Almancaya aktarması açısından bakıldığında, Baker'in deyim ve atasözlerini çevirisi yöntemlerine göre açımlama yoluyla çeviri gerçekleştirilmiştir. Venuti'nin çeviri anlayışına göre Özdoğan, yabancılaştırma yolunu seçmiştir. Toury'e göre *yeterli* bir çeviri olmuştur. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre söz konusu deyim yazar tarafından Almancaya açıklamalı eşdeğerlik yöntemiyle çevrilmiştir. Schleiermacher'e göre kaynak odaklı bir çeviri yapılmıştır ve hedef kültüre dilsel ve kültürel anlamda değer

katmanın önü açılmıştır. Fakat erek metin ele alındığında çevirmen, yerelleştirme yöntemini benimsemiştir.

Örnek 8

KM

"Vier Tage, vier lange Tage ***kämpft*** *Sibel* ***um Leben und Tod****, sie ist ein kleines, blasses Kind, der Babyspeck ist fast verschwunden"* (Özdoğan, 2012, s. 60).

EM

"Sibel, dört gün, dört gece ***ölüm kalım savaşı verdi****. Küçücük, solgun yüzlü bir bebekti"* (Özdoğan, 2007, s. 70).

Ölüm kalım savaşı verdi sözünü anlatıcı kullanmaktadır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre bu sözü "alışkanlıklar, etkinlikler" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Aslında söz konusu deyim, *ölüm kalım meselesi (veya savaşı) yapmak (veya olmak)* olarak Türkçede yer almaktadır. Anlamı ise; *"Ya yıkım (yok olma), ya gönenme (yaşama) sonucunu doğuracak olan durum"* (Aksoy, 2020, s. 994) şeklinde açıklanmıştır. Almancada bu deyimin anlamca eşdeğeri *"den Kopf unterm Arm tragen" (ugs.): sehr krank sein"*[47] (Duden, 2020, s. 433) deyimi gösterilebilir. Özdoğan bu deyimi kullanmak yerine yukarıdaki örnekte olduğu gibi kullanmıştır. Çevirmen erek metne kaynak metindeki şekliyle birebir çevirmiştir. Öykünme yöntemi kullanmıştır. Baker'e göre anlamca eşdeğeri çevrilmiştir. Venuti'ye göre yerelleştirilmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri söz konusudur. Özdoğan'ın kullandığı sözcüklere, kelime seçimlerine bakıldığında aslında Türk okuyucusuna kendisinin Türk olduğunu hissettirdiği anlaşılmaktadır.

[47] Çok hasta olmak

Örnek 9

KM

"(...), er hatte nichts in seinem Haus, das er nicht im ***Schweiße seines Angesichts*** *verdient hätte"* (Özdoğan, 2012, s. 32*).*

EM

"O çalıp çırparak zengin olmamıştı. ***Alın terinin*** *değmediği para kazanmamıştı"* (Özdoğan, 2007, s. 65).

Yukarıdaki örnekte verilen *"im Schweiße seines Angesichts"* sözü Almancada bir deyimdir. Söz konusu deyimi, anlatıcı dile getirmiştir. Anlamı ise; *"(oft scherzh.): unter großer Anstrengung"*[48] olarak gösterilmektedir. Türkçede de *alın teri dökmek; "çok emek vermek, zahmetli bir iş görmek"* anlamında kullanılan bir deyimdir. Ele alınan örnekteki deyim, EM'de *alın teri* olarak kullanılmıştır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar, etkinlikler" bölümünde yer alabilir. Newmark'a göre, KM'deki söz konusu deyim, hedef dile tam anlamıyla kelimesi kelimesine çevrilmiştir. Baker'e göre hem anlam hem de şekil olarak karşılığı bulunmuştur. Venutiye göre çevirmen erek metne sadık kalarak yerelleştirme yöntemini tercih etmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Her iki kültürde de deyimler birbirlerine benzemektedir. Deyimlerdeki mecaz anlatımı sağlamak için kullanılan kelimeler de benzerlik göstermektedir. "*Schweiß"* ve *"Angesicht"* kelimeleri *"Ter"* ve *"Yüz"* anlamındadır ve benzer bir amaçla her iki kültürün deyiminde de *ter* kelimesi kullanılmıştır. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik söz konusudur. Schleiermacher'e göre erek metin odaklı bir yaklaşım tercih edilmiştir.

Örnek 10

KM

*"****Schweren Herzens*** *ging Mesut zum Militär"* (Özdoğan, 2012, s. 243).

[48] Büyük bir gayretle

EM

"*Çaresiz, Mesut da* ***yüreğine taş basarak*** *askere gitmiş"* (Özdoğan, 2007, s. 263).

"Yüreğine taş basmak" Türkçede *"bağrına taş basmak"* olarak yer alan bir deyimdir. Anlamı; *"sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak"* (TDK, 2019, s. 227) olarak gösterilmektedir. Çevirmen kaynak metinde geçen *Herz* kelimesinden dolayı deyimi yapıbozumuna uğratarak kelimede eşdeğerlik sağlamaya çalışmış gibi görünmektedir. *"Schweren Herzens"* Almancada *"[jmdm.] ist/wird das Herz schwer (geh.): jmd. ist/wird sehr traurig"* (Duden, 2020, s. 351) anlamında bir deyimdir. Almancada birinin çok üzgün olması anlamında kullanılan deyimin erek metinde karşılığı verilen deyimle anlamca kısmen de olsa eşedeğeri kabul edilebilir. Yukarıda verilen örnekteki deyimi Gül'ün arkadaşı Suzan, dile getirmiştir. Suzan halktan biridir ve günlük konuşma dili kullanır. Seçtiği deyim de günlük konuşma diline uygun bir deyimdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında söz konusu deyimin, "gelenekler, anlayışlar" başlığı altında yer alması yanlış olmaz. Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre deyim, anlamca eşdeğeriyle aktarılmıştır. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri gerçekleştirilmiştir. Venuti'ye göre çevirmen, erek ekin odaklı bir çeviri tercih ederek yerelleştirme yöntemini benimsemiştir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre işlevsel eşdeğerlik tercih edilmiştir. Schleiermacher'e göre erek odaklılık mevcuttur.

Örnek 11

KM

"Du bist ***der Glanz meiner Augen****, du bist doch kein Tagelöhner"* (Özdoğan, 2012, s. 168).

EM

"Sen benim ***gözümün nurusun****. Gündelikçi değil"* (Özdoğan, 2007, s. 182).

Gözümün nuru Türkçede *"sevgi anlatan bir seslenme sözü, nuruaynım, nuruçeşmim, nurudidem"* anlamlarına gelen mecaz anlamda bir sevgi sözüdür. Deyim değildir fakat kalıp ifade olması dolayısıyla ele alınmıştır. Bu ifadeyi romanın başkişisi olan Gül'ün babası Timur dile getirir. Kızına sevgiyle seslenmektedir. Newmark'ın kültürel sınıflandırmasında "gelenek, görenek" kapsamında yer alabilir. Almanlar buna benzer olarak *"jmdn., etw. hüten/hegen wie seinen Augapfel"* (Duden, 2020, s. 384) (göz bebeği gibi korumak) ifadesini kullanırlar. Söz konusu deyim göz önünde bulundurulduğunda her iki kültürde yakınlıktan söz etmek yanlış olmaz. Özdoğan, *mein Augapfel* sözünü kullanmak yerine Türkçedeki ifadeyi kelimesi kelimesine Almancaya çevirmiştir. Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemine başvurmuştur. Böylelikle iki yabancı ekin ürünü yazın ve çeviri yoluyla bir kavşakta buluşmuştur. Baker'e göre yazar, hedef topluma açımlama yoluyla kelimeyi aktarmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre yabancılaştırma yönteminin seçilmesiyle erek topluma katkı sağlanabilir demektir.

Örnek 12

KM

"Erst als dasselbe Ehepaar abends zu Besuch zu ihnen kommt und der Sohn wieder dabei ist, ***geht*** *Gül* ***ein Licht auf****, Sie sieht sich den jungen Mann noch mal an"* (Özdoğan, 2012, s. 186).

EM

"Aynı kişiler oğullarıyla birlikte akşam onların evine geldiğinde, Gül'de ***şafak attı****"* (Özdoğan, 2007, s. 201).

Şafak attı sözünü *Die Tochter des Schmieds'* de Gül'ün duygusal durumunu anlatmak için anlatıcı dile getirmektedir. Bu söz, Türkçede; *"1. birden önemli bir durumla karşı karşı olduğunu anlamak 2. öfkelenmek, 3. korku ve telaşa kapılmak"* (TDK, 2019, s. 2195) anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada bu deyimin ilk anlamı düşünüldüğünde anlamca birebir eşdeğeri bulunmaktadır. *"jmdm. geht ein Licht auf"; (ugs.): jmd. Versteht, durchschaut plötzlich etwas."*[49] (Duden, 2020, s.

[49] Anlamak, aniden bir şeyin iç yüzünü görmek

481). Özdoğan, *Die Tochter des Schmieds*'de söz konusu deyimin Almancasını dile getirmiştir. Çevirmen, yukarıdaki ele alınan deyimi EM'de erek ekin odaklı çevirerek yerelleştirme yötemini tercih etmiştir. Newmark'a göre söz konusu deyimi, kültürel ögelerin sınıflandırması modeline göre "jestler, mimikler" bölümünde değerlendirmek mümkündür. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri gerçekleştirilmiştir. Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre anlamca birebir eşdeğeri bulunmuştur. Her iki deyimde de mecaz anlamda kullanılan kelimeler de benzerlik göstermektedir. *Şafak* ve *Licht* aynı anlamlara gelmektedir. İrdelenen bu deyimde ekin yakınlaşmasının mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Örnek 13

KM

"Gül steht mit dieser streng aussehenden älteren Frau auf dem Gang und ***kriegt kaum den Mund auf****, als sie nach ihrem Namen gefragt wird"* (Özdoğan, 2012, s. 76).

EM

"Sert bir mizaca sahip yaşlı öğretmenle okul girişinde beklerken, öğretmen adını sormasına rağmen, ***ağzını bıçak açmıyordu****"* (Özdoğan, 2007, s. 83).

Yukarıdaki örnekte geçen *ağzını bıçak açmamak* deyimini anlatıcı dile getirmektedir. Bu deyimden de anlaşıldığı üzere anlatıcının, günlük konuşma dilini sıklıkla kullandığını söylemek mümkündür. *Ağzını bıçak açmamak "üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak"* (Aksoy, 2020, s. 544) anlamına gelen Türkçe bir deyimdir. Almancada bu deyimin anlamca eşdeğeri *"den Mund/(derb:) das Maul nicht aufbekommen/aufkriegen (ugs.): sich nicht trauen, etw. zu sagen: (...)"* (Duden, 2020, s. 524). Almancada da bu bir deyimdir ve günlük konuşma diline ait bir söz olarak gösterilir. Anlamca kısmen benzerlik göstermektedir. Newmark'ın kültürel sınıflandırmasında "gelenekler, etkinlikler, anlayışlar, görenek" kapsamında yer alabilir. Çevirmen söz konusu deyimi çevirirken Venuti'nin yerelleştirme yöntemini

tercih etmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviri yapılmıştır. Baker'e göre kalıp öge, anlamca eş değeriyle çevrilmiştir. Her iki kültürde de sözcüğün deyim özelliği bulunmaktadır. Her iki kültürün deyiminde de *Mund* kelimesi mecazi anlamı verebilmek için kullanılmış benzer sözcüklerdir. İki kültürde de bu deyimde yakınlıktan bahsetmek mümkündür.

Örnek 14

KM

"Und trink vorher ein Glas Wasser, ***du bist ganz blaß****"* (Özdoğan, 2012, s. 191).

EM

"Önce bir bardak su iç, ***betin benzin atmış****"* (Özdoğan, 2007, s. 207).

Beti benzi atmak (kalmamak) Türkçede *"Korkudan, heyecandan birdebire benzi sararmak"* (Aksoy, 2020, s. 635) anlamında bir deyimdir. Almancada *blaß werden (sararmak)* olarak bir sözcük mevcuttur fakat benzer bir deyim ya da kalıp ögeyle karşılaşılmamıştır. Özdoğan Türkçede var olan bir deyimi Almancaya açımlama yoluyla aktarmaya çalışmıştır. Venutiye göre yabancılaştırma söz konusudur. Newmark'ın kültürel ögelerin sınıflandırmasında "sosyal yaşam" temelinde yer alabilir. Baker'e göre açımlama yapılarak çevrilmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviridir.

Örnek 15

KM

"(...), daß Cem, der Sohn der Verstorbenen, sie höchstens mal an den Wochenenden besucht hat, wirbelt das einzige Taxi der Stadt den Staub der Straße auf" (Özdoğan, 2012, s. 192).

EM

"(…), sadece hafta sonları annesini ziyaret eden oğlundan söz etmekteyken, şehirdeki tek taksiye binmiş ve ***sokağı tozu dumana katarak gelen*** *oğul Cem göründü"* (Özdoğan, 2007, s. 209).

Tozu dumana katmak sözünü yapıtta, anlatıcı dile getirmektedir. *Tozu dumana katmak* Türkçede *"1. Ortalığı altüst etmek, gürültü, patırtı çıkarmak. 2. Yolun tozunu kaldırarak hızla koşmak*" (Aksoy, 2020, s. 1078) anlamlarına gelen bir deyimdir. Almancada söz konusu deyimin birinci anlamına eşdeğer *"Staub aufwirbeln"* (Duden, 2020, s. 723) deyimi bulunmaktadır. Özdoğan, Almancada var olan deyimi olduğu gibi kullanmıştır. Yukarıdaki örnekte verilen deyimi, Newmark'ın kalıp ögeleri sınıflandırmasında "gelenek, görenekler, işlemler, etkinlikler" başlığı altında değerlendirmek mümkündür. Çevirmen Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemine başvurmuştur. Newmark'a göre birebir eşdeğeriyle çevrilmiştir. Baker'in kalıp ögelerin çevirisinde yer alan yöntemlere göre anlamca eşdeğeriyle çeviri gerçekleşmiştir. Toury'e göre çevirmen, *kabul edilebilir* bir çeviri gerçekleştirmiştir.

Örnek 16

KM

"Cem blickt einfach nur zu Boden, auf Muazzez Hanıms Kippe, ***aus jedem Mund kommt eine Stimme****"* (Özdoğan, 2012, s. 193).

EM

"Cem'in bakışları yere, yerdeki Muazzez Hanım'ın izmaritine odaklanmıştı. ***Her kafadan bir ses çıkıyor****du"* (Özdoğan, 2007, s. 209).

Her kafadan bir ses çıkmak deyimini yapıtta, anlatıcı dile getirmektedir. Söz konusu kalıp öge; *"konu üzerinde rasgele herkes konuşuyor; her biri ayrı düşünce ileri sürüyor; bir sonuç alınamıyor"* (TDK, 2019, s. 1084) anlamında kullanılan Türkçe bir deyimdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında, yukarıdaki örnekte yer alan deyimi, "gelenek, görenek ve sosyal etkinlikler" kapsamında ele

almak mümkündür. Almancada bu deyimin eşdeğeri *"so viel Köpfe, so viel Sinne: von denen, die sich über eine Sache Gedanken machen, hat oft jeder eine andere Meinung[50]"* (Duden, 2020, s. 431) olarak verilebilir. Özdoğan, söz konusu deyimi, tıpkı Özdamar gibi Almanlara taşımıştır ve kültürel farklılık yansıtılmıştır. KM'de Almanca karşılığı olmasına rağmen söz konusu deyimi, erek kültürde var olan anlamı ve şekliyle birebir almıştır. Türk deyimini, *Kopf* yerine *Mund* kullanarak, kısmen yapıbozumuyla *"Aus jedem Mund kommt eine Stimme"* şeklinde birebir karşı kültüre aktaran yazar, kaynak ekin için Venuti'ye göre yabancılaştırmayı seçmiştir. Çevirmen, halihazırda Türkçede bulunan deyimin aynen karşılığını vererek erek toplum odaklı çevirmiştir. Çevirmen yerelleştirme yöntemini seçmiştir. Yazar, Toury'e göre *yeterli* bir çeviri gerçekleştirmiştir. Çevirmen ise Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviri tercih etmiştir. Çevirmen Baker'e göre anlamca eşdeğerini bularak çevirmiştir.

Örnek 17

KM

"Schnatternde Frauen, mag er denken, reden soviel, ***daß nicht mal eine Linse in ihrem Mund naß werden würde"*** (Özdoğan, 2012, s. 193).

EM

"Dırdırcı kadınlar konuşur da konuşur, ***bunların ağzında bakla bile ıslanmaz****, diye düşünüyordu"* (Özdoğan, 2007, s. 209).

Ağzında bakla ıslanmamak sözü Türkçede *"hiç sır saklayamamak"* (Aksoy, 2020, s. 542) anlamında kullanılan bir deyimdir. Bu deyimin Almanca eşdeğeri bulunamamıştır. Özdoğan, bu sözü Türkçeden Almancaya kelimesi kelimesine yabancı kültüre aktarmıştır. Newmark'a göre yukarıda ele alınan kalıp ögeyi *"gelenek , görenek, anlayışlar"* bölümünde değerlendirmek mümkündür. Özdoğan, yabancı ögeleri kaynak kültürde kullarak araya kültürel uzaklık koymuştur ve Venuti'ye göre yabancılaştırmayı tercih etmiştir. Baker'e göre eşdeğeri bulunmayan bir deyimi

[50] Bir şey hakkında düşünen herkesin genellikle farklı görüşleri vardır.

kelimesi kelimesine çevirmiştir. Toury'e göre yazar, *yeterli* bir çeviri gerçekleştirmiştir. Yazar, okurdan yazara doğru bir yönü tercih etmiş, Schleiermacher'e göre yabancı kültüre katkı sağlama yöntemi seçilmiştir. Çevirmen ise erek toplumun normlarına uygun çevirerek yerelleştirmeye gitmiştir.

Örnek 18

KM

*"- **Früher oder später** wird sie ja doch heiraten"* (Özdoğan, 2012, s. 205).

EM

*"**Er ya da geç**, nasıl olsa evlenecekti"* (Özdoğan, 2007, s. 223).

Yukarıdaki örnekte ele alınan sözü anlatıcı kullanmaktadır ve Türkçede *"ne zaman olsa"* (Aksoy, 2020, s. 768) anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada bu deyimin karşılığı *"früher oder später: zwangsläufig irgenwann einmal"* (Duden, 2020, s. 246) olarak mevcuttur. Hem anlam açısından hem de şekil olarak eşdeğer kabul edilebilir. Dilde söz varlığı olarak da benzer türdedirler. Newmark'ın kültürel sınıflandırmasında "anlayışlar" kapsamında yer alabilir. Baker'e göre hem anlam hem de şekil temelinde eşdeğeri bulunmuştur. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviri söz konusudur. Venuti'ye göre çevirmen, yerelleştirme yoluna gitmiştir. Deyim, Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik yöntemiyle aktarılmıştır. Schleiermacher'e göre erek metin odaklılık mevcuttur.

Örnek 19

KM

*"Oder sie **vertrocknen zu Hause und werden schief angesehen**"* (Özdoğan, 2012, s. 205).

EM

*"Yani **evde kalıp kız kurusu mu olsundu**"* (Özdoğan, 2007, s. 223).

Evde kalmak ve *kız kurusu olmak* deyimleri Türkçede yer alan bir deyimdir ve bu deyimi, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "gelenek, görenek, etkinlikler, işlemler" bölümünde değerlendirmek mümkündür. *Evde kalmak* deyiminin anlamı; *"kız, yaşı ilerlediği halde evlenmemiş olmak"* (Aksoy, 2020, s. 775) olarak gösterilmektedir. *Kız kurusu* ise; *"(alay yollu) evlenmemiş yaşlı kız"* (TDK, 2019, s. 1437) anlamında kullanılan isimdir. Almancada bu iki söze karşılık olarak *"ein spätes Mädchen"* deyimi bulunmaktadır ve *"(veraltet abwertend): eine nicht mehr junge, sexuell unerfahrene, noch unverheiratete Frau"* şeklinde tanımlanmıştır. Özdoğan, söz konusu deyimi açımlama yoluyla yabancıya aktarmaya çalışmıştır. Venuti'ye göre yazar yabancılaştırmayı seçmiştir. Yazar, *evde kalmak ve kurumak* ifadeleriyle Türk kültüründe olan bir durumu Almanlara anlatmaya çalışmıştır. Kültürel mesafe meydana gelmiş olup yabancılık ortaya koyulmuştur. Yazarın, deyimi Baker'e göre açımlayarak aktarmaya çalışması okurda, kültürel bir bilgi edinme süreci yaratmaktadır. Böylelikle Schleiermacher'e göre yabancı kültüre katkı sağlanmış olur. Toury'e göre yazar, *yeterli* bir çeviri gerçekleştirmiştir çünkü kaynak ekin odaklılık söz konusudur.

Örnek 20

KM

"Nie wieder wird sie morgens beim Aufwachen diesen ***beißenden Uringeruch in der Nase*** *haben, (...)"* (Özdoğan, 2012, s. 209).

EM

"Artık sabahları uyandığında, ***burnunun direğini kıran*** *sidik kokusunu duymayacak, (...)"* (Özdoğan, 2007, s. 228).

Burnunun direğini kırmak sözünü yine anlatıcı dile getirmektedir. *Burnunun direğini kırmak "çok pis bir koku yayarak tedirgin etmek"* (TDK, 2019, s. 418) anlamında Türkçede varolan bir deyimdir. Almancada bunun eşdeğeri olarak *"stinken*

wie die Pest"(ugs.) unerträglich schlecht riechen[51] (Duden, 2020, s. 733) şeklinde bir deyim bulunmaktadır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "gelenek, görenek ve sosyal etkinlikler" kişinin davranışı ve anlayışı, mimikleri gibi etkinlikleri kapsamında yukarıda geçen deyim örnek olarak verilebilir. Aslında deyimin Almanca karşılığının olması dolayısıyla, Newmark'a göre anlam açısından kısmen de olsa örtüşmeden bahsetmek mümkündür. Yine Newmark'a göre, her iki kültürde de benzer anlamda deyimin bulunması evrensel kültüre işaret etmektedir. Özdoğan, özellikle deyimin Almancasını kullanmamıştır. Onun yerine Türkçede varolan deyimi, kaynak metinde (Almanca) açımlayarak anlatmaya çalışmıştır. Baker'e göre deyimi, açımlama yoluyla aktarmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Venuti'ye göre yabancılaştırma tercih edilmiştir fakat çevirmen açısından ele alındığında deyim yerelleştirilmiştir.

Örnek 21

KM

*"**Wer beim Spielen hinfällt, darf nicht weinen**, sagt ihr Vater"* (Özdoğan, 2012, s. 114).

EM

*"- **Kendi düşen ağlamaz**"* (Özdoğan, 2007, s. 124).

Kendi düşen ağlamaz; Türkçede *"yanlış davranışı yüzünden zarara uğrayan kimsenin bu durumdan yakınmaya hakkı yoktur"* (Aksoy, 2018, s. 358) anlamında bir atasözüdür. Almancada bu atasözüne eşdeğer bir atasözü bulunamamıştır. Özdoğan, bu atasözünü, hedef kültüre açımlama yoluyla aktarmaya çalışmıştır. Atasözünü, kullanılan durumla ilişkilendirerek kelimesi kelimesine çevirmiştir. Yukarıda verilen kalıp öge, Newmark'ın kültürel sınıflandırmasında yer alan "gelenek, görenekler, anlayışlar" kapsamında ele alınan bir örnektir. Özdoğan, kaynak ekin (Türkçe) odaklı düşünerek atasözünü, Venuti'nin yabancılaştırma yöntemiyle aktarmıştır. Kaynak ekin ile erek ekin arasında mesafe söz konusudur. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilen

[51] Dayanılmaz derecede kötü kokmak

atasözü, Newmark'a göre "descriptive equivalent" (açıklayıcı eşdeğerlik) yoluyla aktarılmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Çevirmen açısından ele alındığında atasözü, Türkçeye yerelleştirme yöntemiyle çevrilmiştir.

Örnek 22

KM

*"Wir werden **zum Gespött der Leute werden**"* (Özdoğan, 2012, s. 115).

EM

*"Milletin **ağzına sakız olacağız**"* (Özdoğan, 2007, s. 124).

(Birinin) ağzına sakız olmak; Türkçede *"dedikodusuna konu olmak*" (TDK, 2019, s. 46) anlamında bir deyimdir. KM'de Arzu tarafından dile getirilen *"zum Gespött [der Leute] werden ([von anderen] verspottet werden)"* (Duden, 2010, s. 395), sözcüğü, *"(insanların maskarası olmak)"* (Pons, 2006 , s. 273) anlamına gelen Almanca bir deyimdir. Arzu, daha önce anlatı yerlemlerinde irdelendiği gibi, demircinin ikinci karısıdır ve sıradan halktan bir kişidir, nitekim yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere deyim ve atasözü kullanması kaçınılmazdır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre "gelenek, görenek, anlayışlar" bölümünde yer alması mümkündür. Çevirmen, söz konusu deyimi Venuti'ye göre yerelleştirme yöntemiyle çevirmiştir. Baker'e göre anlam açısından eşdeğeri verilmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri söz konusudur. Schleiermacher'e göre erek ekin odaklı bir çeviri gerçekleşmiştir. Newmark'ın çeviri prosedürlerine göre kelimesi kelimesine çeviri gerçekleşmiştir. Yukarıda örnekte ele alınan deyimin Türkçe ve Almanca anlamları kısmen örtüşmektedir. Özdoğan, kaynak kültürde varolan bir deyim kullanırken, çevirmen de söz konusu deyimi erek odaklı bir yaklaşımla yerelleştirmiştir. Bu durumda her iki ekin açısından herhangi bir katkı söz konusu değildir.

Örnek 23

KM

"Gül laufen als Antwort die Tränen aus den Augenwinkeln erst ganz langsam, eine links, dann eine rechts, doch danach kann man sie nicht mehr zählen, ***lautlos rinnen sie ihre Schläfen hinab****"* (Özdoğan, 2012, s. 115).

EM

"Cevap vermek yerine, Gül'ün gözlerinden tek tek damlalar halinde, ardından ***sicim gibi*** *gözyaşları dökülmeye başladı"* (Özdoğan, 2007, s. 124).

Yukarıdaki örnekte verilen ifadeyi hikayenin anlatıcısı dile getirmektedir. *Sicim gibi* Türkçede kullanılan *"damlaları ince bir sıra oluşturacak biçimde birbiri ardınca akan (yağmur, gözyaşı)"* (TDK, 2019, s. 2107) anlamında bir deyimdir. Özdoğan, KM'de tam da bu anlamı verebilmek için açıklamalarla durumu anlatmak istemiştir. Almancada *sicim gibi* deyimiyle aynı anlama gelen, eşdeğer bir sözcük bulunmaktadır: Şöyle ki; *"es regnet Bindfäden (ugs.): es regnet sehr stark"* (Duden, 2020, s. 121) kalıp ifadesi Almancada kullanılan bir deyimdir. *"Bindfäden"* Türkçede olduğu gibi *sicim* anlamına gelmektedir. *Sicim;* Türkçede *"keten, kenevir vb. bitkilerin liflerinden yapılan ince ip, kınnap"* (TDK, 2019, s. 2107) anlamında bir isimdir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında insan yapımı eşyalarla ilgili bir örnek olması nedeniyle "gereç kültürü" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Sözcük, Almancada benzer göstergeyi ifade eder. Her iki kültürde de söz konusu deyimin, benzer kelimeyle mecazlaştırıldığı görülmektedir. Her iki kültürde yakınlaşma söz konusudur fakat deyim, Almancada yağmur için kullanılırken, Türkçede gözyaşı için de kullanılır. Özdoğan, sahneyi etkileyici bir biçimde anlatmak için, deyim kullanmaktan ziyade yansıtmak istediği sahneyi betimlemeye çalışmıştır. Türkçede yukarıdaki paragrafın vermek istediği anlamın tam olarak eşdeğeri *sicim gibi* deyimiyle anlatılabilir. Çevirmen de bunu görerek, sicim gibi deyimini kullanmış ve yerelleştirme yoluyla sahneyi Türkçeye aktarmıştır. Özdoğan, *"eine links, dann eine rechts, doch danach kann man sie nicht mehr zählen,* ***lautlos rinnen sie ihre Schläfen***

hinab*"* (bir solda, biri sağda, daha sonra sayılamayacak kadar fazla, sessizce şakaklarından aşağı koşuyor (akıyor))[52] şeklinde anlatmıştır. KM'de anlatıcı deyim kullanmadığı için yukarıdaki örnekte verilen kalıp ifadenin EM'deki durumu ele alınacaktır. Çevirmen, Baker'e göre kaynak metinde yer alan ifadenin erek kültürde anlam açısından eşdeğerini vermiştir ve Toury'nin öncül normlarına göre erek ekin odaklı çevirisinden dolayı *kabul edilebilir* bir çeviri gerçekleştirmiştir. Venuti'ye göre yerelleştirme yönteminden bahsetmek mümkündür.

Örnek 24

KM

"Der Mann fühlte sich ***übers Ohr gehauen*** *bei einem Geschäft, (...)"* (Özdoğan, 2012, s. 221).

EM

"(...), Murat'ın geçmişini de bilen ve Murat'tan ***kazık yediğini*** *düşünen birisi Murat'ı ihbar etmiş"* (Özdoğan, 2007, s. 239).

Kazık yemek; "bir şeyi aldanarak, değerinden çok pahalıya almak" (Aksoy, 2020, s. 917) anlamında Türkçe bir deyimdir. *Die Tochter des Schmieds'*de bu sözü Murat'ın eşi Suzan, eşinin başına gelenleri anlatırken dile getirmektedir. Almancada söz konusu deyime anlamca eşdeğer deyim bulunmaktadır. *"jmdn. übers Ohr hauen (ugs.): jmdn. betrügen"* (Duden, 2020, s. 559) günlük konuşma diline ait bu söz Almancada da bir deyimdir ve anlamı *"birine kazık atmak"* (Kıygı, 2003, s. 461)tır. Yukarıda örnek verilen kalıp ifadeyi, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandrmasında "sosyal yaşam" başlığı altında ele almak mümkündür. KM'de yer alan söz konusu deyimi çevirmen, erek kültürde anlamca eşdeğerini bularak erek metnin normlarını zorlamadan, yerelleştirerek çevirisini gerçekleştirmiştir. Newmark'a göre bu çeviri *literal translation* (harfiyen, tam çeviri)dir. Baker'e göre anlamca eşdeğeriyle çevrilmiş bir deyimdir. Venuti'ye göre çevirmen, erek odaklı bir yaklaşımla

[52] Çevirisi tez yazarı tarafından yapılmıştır ve özellikle karşı kültürün anlayış farkını vurgulamak için motamot çeviri tercih edilmiştir.

yerelleştirme yöntemine başvurmuştur. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre erek ekin odaklı çeviri yapılmıştır.

Örnek 25

KM

"(...), diese Menschen ***schauen nicht auf deine Tränen****, (…)"* (Özdoğan, 2012, s. 225)**.**

EM

"Kimse senin ***gözünün yaşına*** *bakmaz vallaha"* (Özdoğan, 2007, s. 243).

Gözünün yaşına bakmamak Türkçede *"acımamak, merhamet etmemek"* (TDK, 2019, s. 982) anlamında kullanılan bir deyimdir. Bu deyimi KM'de Gül'ün komşu arkadaşı Suzan söylemektedir. Almancada aynı anlamda kullanılan bir deyim bulunamamıştır. Özdoğan'ın, *Die Tochter des Schmieds*'de *"schauen nicht auf deine Tränen"* diyerek Türkçe bir deyimi Almancaya kelimesi kelimesine aktardığı görülmektedir. Venuti'ye göre yukarıdaki örnekte KM'de verilen deyimin çevirisinde yabancılaştırma söz konusudur. Newmark'ın kültürel sınıflandırma modeline göre yukarıda sözü geçen deyimi "gelenek, görenek, etkinlikler, anlayışlar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Özdoğan'ın, KM'de gerçekleştirdiği deyimin çevirisi, Baker'e göre açımlama yoluyla yapılmıştır. Toury'nin öncül normlarına göre yazar, çeviriyi kaynak ekin odaklı gerçekleştirdiği için *yeterli* bir çeviridir. Yukarıdaki deyimin EM'deki çevirisi, çevirmen açısından değerlendirildiğinde ise yerelleştirme yönteminden söz etmek mümkündür. Yazarın yabancılaştırma yöntemiyle deyimi karşı tarafa aktarmış olması, hedef toplum için kültürel ve dilsel düzlemde katkıda bulunma fırsatı yaratmıştır.

Örnek 26

KM

"Wir ***rackern uns den ganzen Tag ab, und du genießt den Lohn unserer Mühe****"* (Özdoğan, 2012, s. 256).

EM

*"Biz bütün gün **köle gibi çalışalım** sen …" (Özdoğan, 2007, s. 277).*

"Abrackern sich" Almancada dönüşümlü bir fiildir ve anlamı çok çalışmaktır. Bu sözcük ilk olarak *"rackern wie ein/die Brunnenputzer (ugs.): sehr viel, sehr hart arbeiten"*[53] (Duden, 2020, s. 681) anlamında kullanılan Almanca bir deyimi akla getirmektedir ve Özdoğan bu deyimi kullanmamıştır. Fakat çevirmen sözcüğü erek metinde deyim olarak aktarmıştır. Anlatıda, yukarıda verilen örnekteki tümce, Gül'ün evde olmasından rahatsız olan eşinin erkek kardeşi Levent'in yakınmalarını ve sözsel saldırısını anlatır. Venuti'ye göre çevirmen yerelleştirmeyi tercih etmiştir. Baker'e göre anlamca eşdeğeri verilmiştir. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviri söz konusudur. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kültürel eşdeğerlik temel alınmıştır. Schleiermacher'e göre erek odaklı bir yaklaşımdan bahsetmek doğru olur.

Buna ek olarak erek metinde eksiltili olarak devam eden tümcede Baker'e göre çevirmenin çıkarma yöntemini kullandığı görülmektedir. Kaynak metinde geçen *"und du genießt den Lohn unserer Mühe"* sözü erek metinde atılmıştır.

Örnek 27

KM

*"**Null, null mal null und übrig bleibt null**"* (Özdoğan, 2012, s. 286).

EM

*"(…); ama yine de **sıfıra sıfır elde var sıfır**"* (Özdoğan, 2007, s. 309).

[53] Çok fazla, çok sıkı çalışmak (tez yazarı tarafından çevrilmiştir.)

"Sıfıra sıfır, elde var sıfır (hiç), Türkçede *"Bu denli çalışmalar işe yaramadı. Hiçbir şey kazanılamadı"* (Aksoy, 2020, s. 1035) anlamında kullanılan Türkçe bir deyimdir. Almancada anlam açısından eşdeğer olarak *"null Komma nichts: gar nichts"*[54] (Duden, 2020, s. 550) anlamında bir deyim bulunmaktadır fakat Özdoğan bunu kullanmamıştır. Anlatıda bu deyimi Gül'ün kocası mesleğinden ve ekonomik durumlarından mennun olmadığını ve çok çalıştığı halde istediğini elde edemediğini dile getirmek için kullanır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar, işlemler" kapsamında yer alabilir. Özdoğan'ın bu kullanımıyla deyimi kaynak kültüre Venuti'ye göre yabancılaştırmıştır. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviridir. Baker'e göre anlamca eşdeğeriyle çevrilmiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan alma yöntemi benimsenmiştir. Schleiermacher'e göre Özdoğan, kaynak ekin odaklı bir seçimde bulunmuştur.

Örnek 28

KM

*"**Mit** solchen Geschichten haben **sie sich die Zeit vertrieben**, doch jetzt muß er arbeiten wie alle anderen doch"* (Özdoğan, 2012, s. 255).

EM

*"Bu tür hikayeler**le zaman öldürüyorlardı**"* (Özdoğan, 2007, s. 275).

"Jmdm., sich <Dativ> [mit etw.] die Zeit vertreiben: jmdn., [mit etw.] sich für einen bestimmten Zeitraum unterhalten, beschäftigen"[55] *(*Duden, 2020, s. 891*)* anlamında kullanılan bir deyimdir. Türkçede, *"zaman öldürmek; boş şeylerle vakit geçirmek*" (TDK, 2019, s. 2641) anlamında kullanılan bir deyimdir. Anlatıda, yukarıda verilen örnekteki deyimi, anlatıcı dile getirmektedir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "sosyal kültür" bölümünde değerlendirmek yanlış olmaz. Çevirmen söz konusu deyimi çevirirken, Venuti'nin yaklaşımına göre yerelleştirme

[54] Hiç birşey
[55] Vakit geçirmek, eğlenmek, oyalanmak

yöntemini tercih etmiştir. Baker'e göre anlamca eşdeğeriyle aktarılmıştır. Toury'e göre *kabul edilebilir* bir çeviriyken Schleiermacher'e göre erek metin odaklı bir yaklaşım temel alınmıştır. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine tam çeviri yapılmıştır.

Tablo 3. Die Tochter des Schmieds Adlı Romanda Atasözleri ve Deyimlerin Her İki Kültürdeki Durumları

	Kaynak Metin (AT)	***Erek Metin (ZT)***	***Almancadaki Varlığı***	***Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler***
Örn 1	**Sich <Dativ> etw. in den Kopf setzen**	Kafasına koymak	**Sich <Dativ> etw. in den Kopf setzen**	**X**
Örn 2	**Ganz steif sein**	Kaskatı kesilmek	**Wie versteinert [da]stehen**	**X**
Örn 3	**Ab und zu betrank er sich**	Kafayı çekmek	**Ab und zu betrank er sich**	**X**
Örn 4	**Die Nähe ihrer jmdn. suchte**	Dizinin dibinde	**-**	**-**
Örn 5	**Verliebt jmdn sein**	Başında kavak yeli (veya yelleri) esmek	**Luftschlösser bauen**	**X**
Örn 6	**Geflüstert und getratscht**	Kulaktan kulağa	**Von Mund zu Mund gehen**	**X**
Örn 7	**Wird sein Gesicht zunächst rosa, dann rot und schließlich violett**	Alı al moru mor olmak	**Erröten**	**X**
Örn 8	**Um Leben und Tod kämpfen**	Ölüm kalım savaşı vermek	**Den Kopf unterm Arm tragen**	**X**

	Kaynak Metin (AT)	***Erek Metin (ZT)***	***Almancadaki Varlığı***	***Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler***
Örn 9	**Im Schweiße seines Angesichts**	Alın teri	**Im Schweiße seines Angesichts**	**X**
Örn 10	**Schweren Herzens**	Bağrına taş basmak	**Schweren herzens**	**X**
Örn 11	**Der Glanz meiner Augen**	Gözümün nuru	**Mein Augapfel**	**X**
Örn 12	**Jmdm. geht ein Licht auf**	Şafak atmak	**Jmdm. geht ein Licht auf**	**X**
Örn 13	**Den Mund/(derb:) das Maul nicht aufbekommen/aufkriegen**	Ağzını bıçak açmamak	**Den Mund/(derb:) das Maul nicht aufbekommen/aufkriegen**	**X**
Örn 14	***Blaß werden***	Beti benzi atmak	**Blaß werden**	**-**
Örn 15	**Staub aufwirbeln**	Tozu dumana katmak	**Staub aufwirbeln**	**X**
Örn 16	**Aus jedem Mund kommt eine Stimme**	Her kafadan bir ses çıkmak	**So viel Köpfe, so viel Sinne**	**X**
Örn 17	**Nicht mal eine Linse in ihrem Mund naß werden würde**	Ağzında bakla ıslanmamak	**-**	**-**
Örn 18	**Früher oder später**	Er ya da geç	**Früher oder später**	**X**
Örn 19	**Ein spätes Mädchen**	Evde kalmış kız kurusu	**Ein spätes Mädchen**	**X**

	Kaynak Metin (AT)	*Erek Metin (ZT)*	*Almancadaki Varlığı*	*Her iki ekinde anlamca eşdeğer kalıp ögeler*
Örn 20	**Beißenden Uringeruch in der Nase haben**	Burnunun direğini kırmak	**Stinken wie die Pest**	**X**
Örn 21	**Wer beim Spielen hinfällt, darf nicht weinen**	Kendi düşen ağlamaz	**-**	**-**
Örn 22	**Zum Gespött der Leute werden**	(Birinin) ağzına sakız olmak	**Zum Gespött der Leute werden**	**X**
Örn 23	**Lautlos rinnen sie ihre Schläfen hinab**	Sicim gibi	**Es regnet Bindfäden**	**X**
Örn 24	**Jmdn. übers Ohr hauen**	Kazık yemek	**Jmdn. übers Ohr hauen**	**X**
Örn 25	**Schauen nicht auf deine Tränen**	Gözünün yaşına bakmamak	**-**	**-**
Örn 26	**Abrackern sich**	Köle gibi çalışmak	**Rackern wie ein/die Brunnenputzer**	**X**
Örn 27	**Null, null mal null und übrig bleibt null**	Sıfıra sıfır elde var sıfır	**Null Komma nichts: gar nichts**	**X**
Örn 28	**Jmdm., sich <Dativ> [mit etw.] die Zeit vertreiben**	Zaman öldürmek	**Jmdm., sich <Dativ> [mit etw.] die Zeit vertreiben**	**X**

Yukarıda verilen tabloda görüldüğü üzere, her iki kültürde de benzer nitelikte ve anlamda atasözleri ve deyimlerin varlığından söz etmek mümkündür. Tabloda *Die Tochter Des Schmieds*'de geçen kalıp sözler, erek metindeki çevrilmiş karşılıkları, Alman dilindeki varlıkları, ve her iki kültürde benzeşme durumları verilmiştir. Bazı deyimlerde Özdoğan, yapıbozumuna başvurmuştur. Bazı sözlerin, yazar tarafından Türkçeden olduğu gibi Almancaya çevirildiği görülmektedir. Bazılarında Almancada aynı anlamı veren kalıp söz bulunmasına rağmen yazarın bunu özellikle kullanmadığı anlaşılmaktadır. Yazarın, bazı sözlerde ise, tamamen sözcüğü sözcüğüne Özdamar gibi Almanlara yabancılaştırarak aktardığı görülmektedir.

Tablo 4. Die Tochter Des Schmieds Adlı Romanda Geçen Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisinde Benimsenen Yöntemler

	Toury		**Schleiermacher**		**Venuti**		**Newmark**							**Baker**			
	Yeterli	**Kabul Edilebilir**	**Erek ekin odaklı**	**Kaynak ekin odaklı**	**Yabancılaştırma**	**Yerelleştirme**	**Aktarma (öykünme)**	**Kültürel eşdeğerlik**	**Kelimesi kelimesine doğrudan alma**	**Kelimesi kelimesine tam**	**İşlevsel eşdeğerlik**	**Açıklamalı eşdeğerlik**	**Çift yöntemli çeviri**	**Anlamca eşdeğerini bulma**	**Anlam ve şekil olarak**	**Açımlama**	**Çıkarma**
Örn 1		X	X			X				X					X		
Örn 2*	X			X	X					X				X			
Örn 3		X	X			X		X						X			
Örn 4		X	X			X		X						X			
Örn 5		X	X			X		X						X			
Örn 6		X	X			X		X						X			
Örn 7*	X			X	X							X				X	
Örn 8*	X			X	X					X						X	
Örn 9		X	X		X					X					X		
Örn 10		X	X			X		X						X			
Örn 11*	X			X	X							X				X	

	Toury		Schleiermacher		Venuti		Newmark							Baker			
	Yeterli	Kabul Edilebilir	Erek ekin odaklı	Kaynak ekin odaklı	Yabacılastırma	Yerelleştirme	Aktarma	Kültürel eşdeğerlik	Kelimesi kelimesine doğrudan alma	Kelimesi kelimesine tam	İşlevsel eşdeğerlik	Açıklamalı eşdeğerlik	Çift yöntemli çeviri	Anlamca eşdeğerini	Anlam ve şekil olarak	Açımlama	Çıkarma
Örnek 12		X	X			X				X					X		
Örnek 13		X	X			X				X				X			
Örnek 14		X	X			X		X						X			
Örnek 15		X	X			X				X				X			
Örnek 16*	X			X	X					X						X	
Örnek 17*	X			X	X							X				X	
Örnek 18		X	X			X				X					X		
Örnek 19*	X			X	X							X				X	
Örnek 20*	X			X	X							X				X	
Örnek 21*	X			X	X							X				X	
Örnek 22		X	X			X		X						X			

	Toury		Schleiermacher		Venuti		Newmark						Baker			
	Yeterli	Kabul Edilebilir	Erek ekin odaklı	Kaynak ekin odaklı	Yabacılastırma	Yerelleştirme	Aktarma	Kültürel eşdeğerlik	Kelimesi kelimesine doğrudan alma	Kelimesi kelimesine tam çeviri	İşlevsel eşdeğerlik	Açıklamalı eşdeğerlik	Çift yöntemli çeviri	Anlamca eşdeğerini bulma	Anlam ve şekil olarak eşdeğeri	Açımlama	Çıkarma
Örnek 23		X	X			X		X						X			
Örnek 24		X	X			X				X				X			
Örn 25*	X			X	X					X						X	
Örn 26		X	X			X		X						X			
Örn 27*	X			X	X					X				X			
Örn 28		X	X			X				X				X			

Not. Die Tochter des Schmieds'de yıldız işareti (*) ile belirlenmiş örneklerde Türkçe kaynak dil olarak odak alınırken bunların dışındaki örneklerde, Türkçe erek dil olarak odağa alınmıştır. Çalışmada genel olarak kaynak metindeki atasözleri ve deyimlerin çevirileri incelenirken yer yer Türkçeye ait kalıp ögelerin kaynak metne nasıl aktarıldığı da incelenmiştir. Özdoğan kimi deyim ve kalıp ögelerde yazar, kimilerinde çevirmen durumundadır.

Sonuç olarak *Die Tochter des Schmieds"*de, bir çok kalıp öge tespit edilmekle birlikte içlerinden 28'i incelenmiştir. Söz konusu 28 kalıp ögenin %7,85'i yeterli,

%12,14'ü kabul edilebilir, %12,14'ü erek ekin/dil odaklı, %7,85'i kaynak dil odaklı, %8,57'si yabancılaştırma, %11,42'si yerelleştirme, %6,42'si kültürel eşdeğerlik, %9,28'i kelimesi kelimesine tam çeviri, %4,28'i açıklamalı eşdeğerlik, %10,71'i anlamca eşdeğeri, %6,42'si açımlama yoluyla, %2,85'i anlam ve şekil olarak benzeriyle çevrildiği görülmektedir. Söz konusu yapıtın çevirisinde aktarma, çıkarma, kelimesi kelimesine doğrudan alma, iki yöntemle çeviri, işlevsel eşdeğerlik yöntemlerine hiç başvurulmadığı görülmektedir. Buradan yerelleştirme ve yabancılaştırma arasında hemen hemen eşitlik söz konusudur. Yazar, hem yerelleştirme hem de yabancılaştırma yöntemini tercih etmiştir.

2.1.3. EMİNE SEVGİ ÖZDAMAR: DAS LEBEN IST EINE KARAWANSEREI HAT ZWEI TÜREN AUS EINER KAM ICH REIN AUS DER ANDEREN GING ICH RAUS

2.1.3.1. Yazarın Yazınsal Nitelikleri

Emine Sevgi Özdamar'ın (1946 – Malatya), yapıtları ve yazın anlayışıyla Konuk İşçi Edebiyatı ve üçüncü kuşağı temsil ettiği söylenebilir (Asutay & Çelik, 2015, s. 283 - 296). İlk yapıtı olan *Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus der einen kam ichrein aus der anderen ging ich raus* ona birçok ödül getirmiştir. Yapıtın dikkat çeken özelliği dilsel yapısıdır. Özdamar bu yapıtında çeşitli dilsel ögeleri Türk anlayışıyla Almancaya sözcüğü sözcüğüne çevirmiştir. Böylelikle yapıt masalsı bir nitelik kazanmış, Alman okurları etkilemeyi başarmıştır. *"(...), in Deutschland soll, was du in die Hand nimmst, zu Gold werden"* cümlesinde olduğu gibi atasözleri ve deyimler kaynak ekine sadık çevrilmiş ve bu da okuyucuyu alışık olmadığı bir durumla karşılaştırmıştır (Aytaç, 2012, s. 1 - 6). Özdamar'ın dilleri karmalaştırdığını (Sprachmischung) söyleyen Güde (2011); söz konusu yapıtta Türkçe, Almanca ögelerin yanında Arapça ve Osmanlıca dilsel ögeleri de kullandığını belirtmiştir (Güde, 2011, s. 21 - 39). Hibritlik ve dilleri karmalaştırmanın Özdamar'ın yapıtlarının ayırıcı özelliği olduğunu belirten Karakuş (2000), ayrıca yazar için "Heimat" kavramının ne anlama geldiğini de açıklamıştır. Kültürlerarası edebiyatın genel konusu olan "vatanın", çeşitli şekillerde ele alındığını söyler ve Özdamar'ın vatan kavramıyla aslında kendi duygusal alımlaması ile ilgili olduğunu anlatır (Karakuş M. , 2000, s. 95 - 113). Özdamar'ın şu sözlerinden Heimat ile ilgili görüşleri dikkat çekmiştir:

> *"Ich wollte zu einer Freundin, ich hatte keinen Vater, keine Mutter mehr, zu denen ich als erstes hätte fahren können"* (Özdamar, 2001, s. 71).

> *"Bir arkadaşıma gitmek istedim, artık öncelikle gitmek isteyebileceğim ne bir babam ne de bir annem vardı (Özdamar, 2001, s. 71)"* (Karakaya, 2020, s. 437 - 448).

Dilsel boyutta yapıtlarında genellikle iki farklı kültürün ele alındığı görülmektedir. Türk – Alman Göçmen Edebiyatı yazarı Özdamar, yapıtlarında dilin ekinle ilgili boyutu bağlamında iki yabancı ekine birbirini anlatarak önemli bir yere sahip olmuştur denebilir. Özdamar yapıtında, çeviriye öyle kendini kaptırmıştır ki Türkçe'de saygı ve unvan sıfatlarını bile hatta kişi adlarını bile çevirmiştir. Aşağıdaki örnekte bunu görebiliriz:

> *"Die Baumwolltante sagte zu den Soldaten: "Schützt diese Frau wie eure eigenen Augen*" (Özdamar, 2005, s. 9).
>
> *"Pamuk Teyze askerlere, "Bu kadını gözünüz gibi sakının (...)"* (Özdamar, 2015, s. 5).

"Pamuk Teyze" sözünde olduğu gibi Türk kültüründe benzetme yoluyla kişilere verilen saygı ve unvan sözleri mevcuttur. Bu cümlede özel isim gibi kullanılan "Pamuk Teyze" dikkat çekmektedir çünkü Almanca'ya doğrudan aktarılmıştır. Alman dilinde böyle bir kullanım görülmemektedir.

Özdamar, *Kleist – Preis- Rede (2005),* konuşmasında çocukluğunu büyükannesiyle birlikte geçirdiğini ve ondan etkilendiğini belirtmiştir. Konuşmasında büyükannesinden şöyle bahsetmiştir:

> *"In meiner Kindheit ging die Mutter meines Vaters, meine Großmutter, mit mir öfter auf den Friedhöfen spazieren. Sie hatte sieben Kinder verloren. Ihr blieb nur mein Vater. Sie erzählte mir, dass sie zwar nicht ihre sieben Kinder, aber mich dem Tod hatte stehlen können"* (Özdamar, 2005, s. 13 - 14).

Özdamar'ın babası dışında yedi çocuğunu da kaybeden babaannesiyle çocukluğunda sık sık mezarlığa gider. Ölülere, mezarlıklara ve dualara yapıtta sıkça

yer verilmiştir. *Das Leben ist eine Karawanserie* adlı yapıtında yazarın, ölüm motifini sık sık işlediğini görürüz.

2.1.3.2. Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus (Hayat Bir Kervansaray) Romanı

2.1.3.2.1. Yapısal Nitelikler

Emine Sevgi Özdamar'ın 1992'de yayınlanan *Das Leben Ist Eine Karawanserei* "Hayat Bir Kervansaray" adlı yapıtı, 381 sayfalık bir romandır. Bu romanın yanmetin ögelerine bakıldığında, dış kapağındaki yapıtın başlığı hemen üstte yer almakta ve baş harfleri büyük diğer harfler küçük boyutta bulunmaktadır. Yazarın adı başlığın hemen altında farklı bir yazı biçimiyle yazılmıştır. Yapıtın orijinal kapağında ise romanın adı uzundur. Yapıtın orijinalinde ise kapağın üst orta kısmında yazarın adı büyük harflerle yazılırken romanın adı hemen altında aynı yazı biçimiyle uzun bir şekilde büyük harflerle yazılmıştır. Orijinal yapıtın çevre metninde ise iç kapakta önce romanın konu ve oluşumuna dair nitelikleri, yazarın kısa yaşam öyküsü ve diğer kitapları hakkında bilgiler yer alır. Arka kapağında *Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Rundschau* ve *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'un yorumlarıyla birlikte en altta Özdamar'ın küçük siyah beyaz bir fotoğrafı yer almaktadır.

Kitabın çevirisinde ise çevremetinde gayet bilgilendirici bir şekilde kitabın künyesi bulunmaktadır bir sonraki sayfada başlık ve yan başlık verildikten sonra hemen ardından yazarın kısa yaşam öyküsü sunulmaktadır. Kitabın çevirisinin son sayfasında yazarın bir diğer romanının tanıtıcı yazısı bulunmaktadır. Kaynak yapıtta bu bölüm yer almamıştır ve arka kapakta yorumlara yer verilmiştir. Çeviri yapıtta da yine arka kapakta yorumlar bulunmaktadır.

Özdamar'ın 1992'de yayınlanan "Hayat Bir Kervansaray" adlı yapıtı, roman ve özyaşam öyküsü türünde, anlatımı düzyazı ile yazılmış uzun metin biçimindedir ve anlatma ve betimleme (diegesis, mimesis) işleviyle yazılmıştır. Özyaşam öyküsel bir

roman olsa da tarihsel olaylara da tanıklık eder. Roman yüksek bir beklenti yaratmış ve o yıl Ingeborg Bachmann ödülünü almıştır ve yılın en önemli kitabı özelliğine sahip olmuştur (Aytaç, 2001, s. 253- 258). Özdamar'ın kaleme aldığı romanda, öznelliğin vurgulanması ön plandadır ve yetişkinlere yönelik yaratılmış kurmacadır.

Emine Sevgi Özdamar'ın *Das Leben Ist Eine Karawanserei* adlı yapıtının başkişisi küçük bir kız çocuğudur. Bu kız çocuğunun adı anlatıda gizlenmiştir. Kız çocuğu, annesi, büyük annesi, babası, iki erkek kardeşi ve daha sonra doğan bir kız kardeşinin yaşamları anlatıda konu edilmiştir. Roman okuyucuya, kırklı ve altmışlı yılları kapsayan bir Türkiye görünüşü sunmuştur. Anlatıya, ilkin Malatya'da bir tren kompartımanında kız çocuğunun doğmadan önce anne karnındaki gözlemleriyle giriş yapılmıştır. Doğumundan bir süre sonra kız çocuğu olarak İstanbul'da bir deniz kenarında sahneye çıkmış ve anlatısına başlamıştır. Kız çocuğu, genel olarak babaannesiyle birlikte vakit geçirir ve ondan çok şey öğrenir. Babaanne, batıl inançları olan, geleneksel bir tutum sergiler. Şiirler, masallar, hikayeler anlatır ve ölülerden bahseder. Anlatının başkişisi bunlardan çok etkilenir. Roman başkişisinin babası Mustafa, inşaat işleriyle uğraşır, sık sık şehir değiştirirler. Ekonomik açıdan sıkıntı çekerler. Şehirler, dindar sokaklar, camiler, dağlar, kız çocuğunun gözünden betimlenir. Bursa, Ankara, İstanbul şehirlerinde yaşarlar. Anlatıda büyülü gerçekçi bir dille gittikleri şehirlere özgü yaşama dair gözlemlere yer verilir. Ankaradayken anlatıcı kız çocuğu, hastalanır ve hastanede bir müddet kaldıktan sonra iyileşir. Baba Mustafa, iş için Ağrı şehrine taşınır ve roman başkişisi de babasına yardım etmek amacıyla yanına gider. Beş ay kadar birlikte kaldıktan sonra Ankara'ya geri dönerler. Bu sırada erkek kardeşi Ali, sınavı kazanarak İsviçre'ye okumaya gitmiştir. Anlatının başkişisi genç bir kız olur ve liseye gider. Annesi Fatma, onu bir daktilo kursuna gönderir. Ailesi, bir validen yardım isteğinde bulunmak için İstanbul'a giderler. Vali yardım isteğini kabul edince Ankara'dan İstanbul'a taşınırlar. Bir süre sonra roman başkişisi Almanya'ya kardeşi Ali'nin yanına gitmeye karar verir. Ailesi üzülür, annesi; *"Sus, sus! Vallahi billahi kıyametleri koparırım"* (Özdamar, 2015, s. 295) diyerek karşı çıkar fakat daha sonra kızlarının isteğini kabul ederler. Anlatının baş kahramanı, genç bir kız olarak on yedi yaşında çalışmak için Almanya'ya gitmek üzere bir trene biner ve ve yolculuk başlar. Burada romanın sonu acıklı ama umutludur. Kahraman ailesinden

ayrılır ama umutlu ve endişeli bir yolculuğa çıkar. Roman burada sona erer. Nitekim romanın adı da bunu doğrular niteliktedir.

Anlatı başkişisinin ismi belirtilmemiştir; siyah saçlı, koyu renk gözlü, güzel, içe dönük bir kız çocuğu, küçük bir kız çocuğu tarafından olaylar anlatılır ve en son 17 yaşındayken roman sona erer. Kız çocuğu, etrafında olup bitenleri seyreder ve izlenimleriyle olayları olduğu gibi anlatılır.

Anlatıda, kız çocuğu (ben anlatıcı), annesi (Fatma), büyükannesi, büyükbabası, babası (Mustafa) ve anlatıcının kardeşleri, komşuları, akrabaları yer almaktadır. Büyük anne (Ayşe); gelenekleri, görenekleri, batılı; anne ise çağdaşı temsil eder. Baba (Mustafa) dönemin sosyoekonomik sıkıntıları içerisinde çabalayan, ailesini zorluklarla geçindiren aile reisini canlandırmaktadır. Anne (Fatma); annesini kaybetmiş, dört çocuğa sahip, zorluklara rağmen eşine sadık, modern bir kadındır. Büyükannenin (Ayşe) ise sekiz çocuğunu ve eşini kaybetmiş, otantik, batıl inanışları olan, geleneksel, olgun, tecrübeli bir karakteri yansıttığı söylenebilir.

Anlatı başkişisinin annesi trende doğum yapmak üzeredir. Kahraman, anne karnından gözlem yapmaya başlar ve kahramanın doğumuyla hikaye başlar. Anlatı başkişisi; siyah saçlı, güzel, koyu renk gözlü, küçük bir kız çocuğudur. Kardeşleri, annesi, babası ve ninesiyle birlikte yaşar. Ninesinden genellikle dualar, masallar, ölüler hakkında hikayeler dinler. Annesi çağdaş, dört çocuklu, eşine sadık bir kadındır. Nine ise Anadoluyu ve gelenekleri temsil eder. Babasının sürekli çalıştığı bir işi yoktur bu yüzden fakir bir aile tasvir edilir. Babasının adı Mustafadır ve Mustafa'nın fiziksel ve ruhsal nitelikleri boş gezenin boş kalfası, dürüst, saf, kazanova, mübarek, patlıcan gibi burnu olan, Kılark Geybıl gibi bıyığı olan, traş olurken yüzünü kesen, uzun boylu, ela gözleri olan ve bir zamalar Şevrolesi olan delinin teki (Özdamar, 2015, s. 49) olarak belirtilmiştir. Romanda diğer anlatı kişileri şunlardır:

Ahmet Dede: Kahramanın büyük babası

Siyahgül: Yeni doğmuş, en küçük kardeş

Ali: Büyük erkek kardeş, anlatının sonlarına doğru girdiği sınavı kazanarak İsviçre'ye gider.

Orhan: Erkek kardeş

Pamuk Teyze: Fatma'nın arkadaşı, kocasız, parasız, çocuksuz bir kadın

Gülertina: Kız arkadaşı

Gülertina'nın annesi: Kahmana pek iyi davranmayan bir kadındır. Gülertina'nın onunla oynamasını istemez.

Deli Saniye

Deli Ayten

Sıdıka Teyze

Das Leben ist eine Karawanserei'da süre, artsüremli olarak geçmiş zamanda anlatılan olaylarla başlar.

Anlatı zamanını, anlatıcının romanın içerisinde kısmen verdiği bilgilerle anlamak mümkündür. Anlatıcı belirgin bir şekilde ya da dolaylı olarak yıl bilgisi vermemiştir. Bazı ipuçlarından tarihin ne zaman olduğu anlaşılabilir.

Olayların, 1940'lı ve 1950'li yıllarında yaşandığı anlaşılmaktadır. Yazıldığı dönemle ilgili olarak bilgiler bulunmaktadır. Romanın başlangıcında anlatıcı, 90.000 askerden söz ederek, 1914 dolaylarına atıfta bulunmaktadır ve anlatıcı anne karnındayken trende bulunan askerlerin, geçmişte donarak ölen askerleri anımsattığını betimler. Yazar gerçekte 1946'da doğmuştur ve yalnız buradan yola çıkarak değil aynı zamanda betimlenen sokaklar, yaşanan siyasi olaylar ve durumlar, yaşam şekilleri, giyilen kıyafetler, elektriğin olmayışı, sinemadaki filmler gibi olgulardan romanın yazıldığı dönemin 40'lı yıllar olduğu tahmin edilmektedir ve kahramanımız 40lı yıllarda küçük bir kız çocuğudur.

Olayların 1940'lı yıllarda geçtiği, anlatıda geçen Amerikalıların ve İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyareti bilgisinden yola çıkarak tespit edilebilir. İran Şahı'nın dönemi, 1925 – 1941 yılları arasındadır (Türkay & Açıkses, 2021, s. 1311-1320). Buradan Dönemin 1940'lı yıllara denk geldiği tahmin edilebilmektedir:

"Es waren keine Amerikaner, es waren der persische Schah Reza Pahlavi und seine Frau" (Özdamar, 2005, s. 21).

"Bunlar Amerikalı değil, İran Şahı Rıza Pehlevi ve karısıydı" (Özdamar, 2015, s. 16).

Mevsim geçişleri ya da anlatıcının kaç yaşına geldiği ara ara karşılıklı konuşmalarda belirtilmiştir:

"Als die sehr frühe Morgenzeit heiratete, ging ich in die siebte Klasse. Der heilige Berg verlängerte sich über die ganze Stadt Bursa, und alles war weiß" (Özdamar, 2005, s. 227).

"Çok Erken Sabah Vakti evlendiğinde yedinci sınıfa gidiyordum. Uludağ bütün Bursa şehri üzerine uzanıyordu ve her şey beyazdı. "Kara kış geldi," dedi nine." (Özdamar, 2015, s. 180).

Aynı zamanda romanın sonlarına doğru başlangıç durumuna dönüşler de vardır. Örneğin kahramanımızın bebekliğinin sona erdiği, birden kendini İstanbul'da deniz kenarında bulduğu bir sahnede babası şunları söyler:

"Dann habe ich das Meer gesehen. Draußen stand das Meer, das Unbarmherzige, das Schöne, mein Vater stand da und sagte zu den Wellen: "Das Meer ist wie eine Frau. Wann sie hochkommt, wann sie sich zurückzieht, weißein Mann nie" (Özdamar, 2005, s. 10).

Romanın sonlarına doğru kahramanımız çocukluğunu anımsar ve babasının ona söylediği sözleri yineleyerek başlangıç durumuna dönüşler yapar:

"Dann habe ich wieder das Meer gesehen. Mein Vater sagte zu den Wellen, wie vor sechzehn Jahren:

"Das Meer ist wie eine Frau.
Wann sie hochkommt,
Wann sie sich zurückzieht
Weiß ein Mann nie" (Özdamar, 2005, s. 367).

Hikaye, 1940'lı yıllarda Anadolu'da geçmektedir. Verilen ilk uzam, Malatya'da bir tren kompartımanındaki annenin karnıdır. Roman başkişisinin doğduktan sonraki yaşamaya başladığı oda, bir bebeğin gözünden betimlenerek anlatıcının, nasıl bir yerde yaşamaya başladığı anlatılmaktadır:

> *"Das neue Zimmer was sehr hell und sehr hoch, da saßen viele Frauen, und eine Frauen, und eine Biene guckte ins Fenster rein, auf mich, auf meine Beine*" (Özdamar, 2005, s. 11).
>
> *"Yeni oda çok aydınlık ve çok yüksekti, bir sürü kadın oturuyordu ve bir arı, camdan içeriye bana, bacaklarıma bakıyordu"* (Özdamar, 2015, s. 7).

Askerlerin olduğu tren kompartımanı, mezarlıklar, sokaklar, merdivenleri olan eğri ahşap ev, başkişisinin odası, evler, gökyüzü, caddeler, bebekliğinde ve ilk çocukluğunda tasvir edilen yerlerdir:

> *"Meine Mutter hat mich in eine frisch gegrabene Grube gelegt und über mir gestanden*" (Özdamar, 2005, s. 13).
>
> *"Annem beni yeni kazılmış bir mezara yatırdı ve üzerimde durdu"* (Özdamar, 2015, s. 7).

Daha sonra anlatıcı, bebekken yaşadığı Anadolu'dan çıkar ve ilk çocukluğunun geçtiği uzam olarak önce İstanbul'u, denizi anlatmaya başlar:

> *"Dem Tod gestohlen in Anatolien von einer himmelaugigen Frau namens Ayşe, saß ich vor einem Photographen, mit meinem Vater, meiner Mutter, meinem zwei Jahre älteren Bruder auf den Knien dieser himmelaugigen Frau, meiner Großmutter, Mutter meines Vaters aus Kapadokia, am Meer in İstanbul, ließ mich photographieren mit einer kleinen Tasche in der Hand, und die Fingelnägel waren auch wieder da"* (Özdamar, 2005, s. 15).

"Anadolu'da Ayşe adında gökgözlü bir kadın tarafından ölümden çalınıp kendimi İstanbul'da deniz kenarında, bir fotoğrafçının önünde, babamla, annemle, bu gökgözlü kadının kucağında oturan benden iki yaş büyük erkek kaedeşimle, Kapadokyalı ninemle otururken buldu, elimde küçük bir çantayla poz veriyordum, tırnaklarımda yine yerindedeydi" (Özdamar, 2015, s. 10).

İstanbul'dan sonra başka bir şehre taşınırlar. Burada memur evleri, villalar verilen diğer uzamlardır ve küçük bir kasaba olan Yenişehir'de dindar sokaktaki ahşap bir evde yaşamaya başlarlar:

"Das taxi fährt auf das Schiff. Wir gehen aus İstanbul weg über das Meer" (Özdamar, 2005, s. 65).

"Taksi arabalı vapura girdi. Deniz yoluyla İstanbul'u terk ettik" (Özdamar, 2015, s. 50).

Anlatıcı söz konusu uzamı nitelerken şunları dile getirmektedir:

"Ich stand sofort auf, ging schnell rasu und suchte das Meer. Ich sah eine im Himmel ertrunkene Gasse. Das Meer war nicht da, drei Mädchen standen vor mir in meiner Größe" (Özdamar, 2005, s. 65).

"Hemen kalktım, dışarı çıktım ve denizi aradım. Göyüzünde boğulmuş bir sokak gördüm. Görünürde deniz yoktu, önümde, benim boyumda üç kız duruyordu" (Özdamar, 2015, s. 50).

Burada bir süre kaldıktan sonra anlatıcının çocukluk yıllarının geçtiği şehir olan, Bursa'da, yaşamaya devam ederler. Anlatının çoğunluğu Bursa şehrinde geçmektedir çünkü burada uzun bir süre yaşarlar. Bursa'nın mahalleleri, sokakları, Bıçakçı Çarşısı, taş bir evin üçüncü katı, Çengel Çeşme, verilen diğer uzamlardır:

"Ich bin wach geworden in einer Gasse in Bursa, im dritten Stock eines Steinhauses" (Özdamar, 2005, s. 115).

"Bursa'da bir sokakta, taş bir evin üçüncü katında uyandım" (Özdamar, 2005, s. 115).

İlk gençlik yılları ise Ankara'da geçmektedir.

"Ich wußte, daß wir in der Republikhauptstadt Ankara sind, aber dieser Lunapark war für mich Bursa" (Özdamar, 2005, s. 292).

"Ankara'da olduğumuzu biliyordum, ama bu lunapark benim için Bursa'ydı" (Özdamar, 2005, s. 233).

Burada çocukken geçirdiği bir hastalık nedeniyle kısa bir süre uzam askeri bir hastane olmuştur:

"Ich nahm die Schnellkochtopfpfeife mit und ging in das Militärkrankenhaus" (Özdamar, 2005, s. 352).

"Düdüklü tencere düdüğünü yanıma aldım ve askeri hastaneye gittim" (Özdamar, 2005, s. 281).

İzmit, İstanbul'daki Alman İrtibat Bürosu, Almanya'ya giden tren, gibi bir çok açık ve kapalı uzamlar söz konusudur. Anlatıdaki uzamlar, genel olarak geniş açıyla verilmek istenmiştir.

"Plötzlich hielt der Zug in Jugoslawien an, draußen flog kein Vogel, es war wie in der Steppe" (Özdamar, 2005, s. 380).

"Birden tren Yugoslavya'da durdu, dışarıda hiçbir kuş uçmuyordu, bozkırdaki gibiydi" (Özdamar, 2005, s. 304).

Ankara'dan sonra yukarıda verilen örnekteki uzam, Almanya'ya giden tren kompartımanıdır ve son olarak Yugoslavya'da bir durakta trenin beklemesiyle son bulur.

Yazar romanda gözlemci ben anlatıcı olarak hikayeyi anlatmıştır. Özgün bir başlangıç yapan Özdamar, betimlemelerini yaparken adeta *"bir tablo görünümü"* (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001) vermiş ve imgelemelere, sözcük oyunlarına

başvurmuştur. Bu yüzden daha romanın başlangıcında betimleme işlevi açısından estetik ve ya şiirsel işlevden bahsetmemiz mümkündür. Bu işleve örnek olarak şu paragrafı gösterebiliriz:

> *"Erst habe ich die Soldaten gesehen, ich stand da im Bauch meiner Mutter zwischen den Eisstangen, ich wollte mich festhalten und faßte an das Eis und rutschte und landete auf demselben Platz, klopfte an die Wand, keiner hörte"* (Özdamar, 2005, s. 9).
>
> *"Önce askerleri gördüm. Annemin karnında buzulların arasında duruyordum, tutunmak istedim, buzu yakaladım, kaydım, aynı yere geldim, duvara vurdum, kimse duymadı"* (Özdamar, 2015, s. 5).

Özdamar'ın kaleme aldığı bu romanın odaklayım tipleri ele alındığında dış odaklayım tekniği ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Yapıtta kimi zaman anlatıcı romanın kahramanı kimi zaman da anlatıcısı durumundadır. Kahramanımız anlatıcı konumuna geçtiğinde, olayları yansız bir biçimde anlatır ve karşılıklı konuşmalar gözlemlenir: Örnek;

> *"Das Zimmer war so groß, daß ich, wenn ich meinem Vater und meine Mutter "Allah soll euch Gemütlichkeit geben" sagen wollte, laut schreien mußte. Großmutter erzählte auch die Märchen laut, dann sagte sie immer: "Meine Zunge ist eingetrocknet, gib mir ein Glas Wasser. "Vater sagte auch laut zu mir: "Meine Tochter, bring deiner Großmutter Wasser, tamam mı?" Ich sagte: "Tamam." Ich schrie: "Warte auf mich, tamam mı?"* (Özdamar, 2005, s. 238).
>
> *"Oda öyle büyüktü ki, babama ve anneme, "Allah rahatlık versin," demek istediğim zaman yüksek sesle bağırmam gerekiyordu. Nine de masalları yüksek sesle anlatıyor, sonra hep, "Dilim kurudu, bana bir bardak su ver," diyordu. Babam da yüksek sesle bana, "Kızım, ninene su getir, tamam mı? diyordu. "Tamam," diyordum. "Beni bekleyin, tamam mı? Diyordum"* (Özdamar, 2015, s. 188 - 189).

Yazar; anlatı tekniği olarak iç monologlara, fotoğraf tekniğine başvurmuştur:

"Also, hier war die alte osmanische Hauptstadt Bursa, sein heiliger Berg Bithynischer Olymp konnte mich gesund machen. Ich lebte an einem Fenster. Links sah ich unsere steinige Gasse, rechts das Zimmer. Links sog ich die Bergluft in mich rein, zählte die Steine, die im Gesicht der Gasse tätowiert waren, rechts zählte ich die Blumen oder Punkte auf den Kleidern meiner Großmutter, wenn ich sie fertig gezählt hatte, spielte ich mit den dunklen Wellen und Stellen der Wand, sie hatten Gesichter. Die Gesichter hatten Namen. Ich erzählte ihnen Geschiechten" (Özdamar, 2005, s. 116).

"İşte burası eski Osmanlı başkenti Bursa'ydı, Bithynia devrinin Olympos'u, şimdinin Uludağ'ı beni iyileştirebilirdi. Bir pencerenin önünde yaşıyordum. Solda taşlık sokağımızı, sağda odayı görüyordum. Solda dağ havasını içime çekip sokağın yüzüne kazılmış taşları sayıyor, sağda ninemin elbiselerinin üstündeki çiçekleri ya da puanları sayıyordum, hepsini sayıp bitirince duvarın koyu renkli yerleri ve dalgalarıyla oynuyordu, yüzleri vardı. Bu yüzlerin isimleri vardı. Onlara hikâyeler anlatıyordum" (Özdamar, 2015, s. 91).

Yazar; iç monologlar, montaj gibi tekniklerle anlatımı daha da güçlendirmek istemiştir. Böylece romanın baş kişisinin iç dünyası daha etkili bir şekilde anlatılmıştır.

Romanda, küçük bir çocuğun gözünden duygusal ve toplumsal ilişkiler anlatılmıştır. Bu romanın kahramanı olan ben anlatıcı kız çocuğu, Türkiye'de 40'li, 50'li yıllarda önce Malatya, İstanbul, Bursa ve Ankara şehirlerinde geçirdiği yaşamını çevresinde ve hayatında olup bitenleri gözlemci bir bakışla anlatır. Yapıt anne karnından genç kızlığa kadar uzanan bir yaşamı anlatır ve anlatıcının (ben) Almanya'ya göç etmesiyle son bulur.

2.1.3.2.2. Dil ve Anlatım Nitelikleri

381 sayfalık yapıtında Alman dilinde Türkçeyi yaşatan yazarın, Almancaya katkılarından dolayı aydınlar tarafından büyük ilgi gördüğünü söylemek mümkündür. Yazarın Türk insanını ve ekinini Almanca tanıttığı düşünülmektedir. Söz konusu yapıtta atasözleri, deyimler, dualar, şiirler, şarkı sözleri, benzetmeler vb. çeşitli yazın sanatlara bolca yer verildiği görülmektedir. Yazarın bu söz sanatlarını hem kelimesi kelimesine hem de açıklama yoluna giderek Almanca'ya aktarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır (Ekiz, 2007, s. 40). Türk kökenli yazarın Almancanın sınırlarını zorlayan hatta onu zenginleştiren bir nitelikte romanını yazması dikkatleri üzerine çekmesine sebep olmuştur. **Ingeborg Bachmann** ödülü Almancayı zenginleştirdiği düşünülerek ona verilmiştir (Çoraklı, 2018, s. 99). Romanın orijinalinde Türkçe, yer yer Latin harfleriyle yazılmış Arapça dualar, Fransızca ve İngilizce kelimeler de mevcuttur. Yapıtta sık sık Fatiha ve İhlas surelerinin Arapça okunuşu latin harfleriyle verilmektedir.

> *"E. Sevgi Özdamar, daha çok otobiyografik yazıyor, onu diğerlerinden farklı kılan özellik ise kullandığı dildir: Türkçe düşünüp Almanca yazıyordu. Bu ilk bakışta negatif bir özellik gibi görülse de, bugünlerde anlaşıldığı gibi böyle yazmasıyla, Almancaya da katkıda bulunmuş, aynı zamanda Türkçe ile Almancayı iletişime geçirmiş oluyordu"* (Çoraklı, 2018, s. 56).

O dönemin Türkiye'sinin, genel görünümünün, insanlarının, siyasi, sosyal ve manevi yöndeki anlayışlarının masum bir dille yazar tarafından aktarıldığını söylemek mümkündür (Aytaç, 2001, s. 253- 258). Yapıtlarını genellikle gündelik yaşam, insan ilişkileri ve özyaşam üçgeninde oluşturan yazar, söz konusu romanında büyülü gerçekçilik izlerini taşır. Efsaneler, halk hikayeleri, şiirler, şarkı sözleri ve tekerlemeler bu romanda önemli birer parçadır. Gündelik yaşamın masalsı anlatımı yapıta düşsel nitelik kazandırmıştır (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 253) denebilir:

> *"Auf dem Teppich ritt ein staubbedeckter Reiter, kam an, sein Pferd fiel und starb. Ein Russe. Er schüttelte aus seinem Mantel und Mütze viele Waffen und Gold, sagte: (...)"* (Özdamar, 2005, s. 41).
>
> *"Halının üstünde üstü başı toz içinde bir süvari belirdi, yaklaştı, atı yere düştü ve öldü. Bir Rus. Ceketinden ve şapkasından bir sürü silah ve altın silkeledi, (...)"* (Özdamar, 2015, s. 31).

Yazar, Türk ekinine ait yazılı ve sözlü ürünlerden anlatısına uygun olanı alıp monte ederek anlatımı ve dilini zenginleştirmiştir. Edebi montaj tekniği romanda fazlaca kullanılmaktadır. Türk masallarının başlangıç biçimi "Bir varmış, bir yokmuş" yapıtta sözcüğü sözcüğüne Almancaya çevrilmiştir: *"Es war einmal, es war keinmal, als die Vergangenheit, als die Vergangenheit in der Zeit lebte, als das Stroh im Sieb lebte, (...)"* (Özdamar, 2005, s. 238). Romanda Ahmet Haşim, Orhan Veli gibi önemli Türk şairlerinden şiirler de bulunmakta ve bu şiirler Almanca sunulmaktadır. Bazen de tekerlemeler hem Türkçe hem de sözcüğü sözcüğüne Almanca çevirisi ile birlikte verilmiştir (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001, s. 257 - 258):

"Yağmur yağıyor	*Es regnet*
Seller akıyor	*Wasser fließt*
Arap kızları	*die schwarzen Mädchen*
camdan bakıyor	*schauen aus dem Fenster"* (Özdamar, 2005, s. 75).

Özdamar'ın gerek dil ve üslup seçimi gerekse gözlemci ben anlatıcı tekniği kullanması okuyucuya inandırıcılık hissini tattırdığı söylenebilir (Çoraklı, 2018, s. 99). Yazar, romanda; atasözleri, deyimleri, mecazi anlatımları, şiirleri, şarkıları, tekerlemeleri, duaları, ilençleri, vb. gibi çeşitli söz sanatları ve dil ögelerini sıklıkla kullanmıştır. Yapıtında, başlı başına evrenselleştirme izlemi kullanıldığını belirtmek mümkündür, yapıtlarının geniş çevrelere ulaşmasının sebebi buna dayandırılabilir. Bu durum şöyle örneklendirilebilir:

"<<Ali>>, sagte meine Großmutter, >>wenn ein Wolf alt wird, wird er zum Spielzeug der kleinen Hunde. Kratz' meinen Rücken etwas" (Özdamar, 2005, s. 25).

"Ali, dedi ninem, "kurt kocayınca köpeklerin maskarası olurmuş. Sırtımı kaşı biraz." (Özdamar, 2015, s. 19).

Yukarıdaki paragrafta geçen Türkçe atasözünün, Ayça Sabuncuoğlu tarafından Almanca aslından Türkçeye Türkçedeki kullanımıyla çevrildiği görülmektedir fakat Özdamar'ın Türkçe düşünerek Almanca yazması (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001) sebebiyle atasözünü adeta kimi zaman açıklayıcı bazen de çevirerek Almancaya aktardığı gözlemlenmiştir.

"Babam küçük bir kasabaya kaçmıştı, orada iş bulacak ve belki yarın ya da hemen gelip bizi alacaktı. Annem, "Ya Mustafa, ya Mustafa," diye şarkı söylemeye başladı" (Özdamar, 2015, s. 49).

Ayrıca yukarıda verilen örnekte olduğu gibi yapıtı, anlatının yapısal çözümlemesine ilişkin olarak kurmaca ve gönderge açısından ele aldığımızda yazarın çizgisel bir anlatı biçimini tercih ettiğini söylemek mümkündür.

2.1.3.2.3. Temel İzlekler

Kadının Toplumsal Durumu

*Das Leben ist eine Karawanserei'*da anlatıcı küçük bir kız çocuğudur. Kız çocuğu annesini, ninesini, komşu teyzeleri, akrabalarını ayrıntılı gözlemlerle anlatır. Anlatıda, o yıllarda toplumdaki, kadına karşı tutum ve bakış gözler önüne serilmektedir. Annelik, doğum, kadın eş olma, kız çocuğunun toplumdaki yeri, dini inanışta kadının durumundan söz edilmektedir.

Anlatıda, anne (Fatma) modern, gelişime açık bir kadını simgeler. Alt sınıftan ve kırsal yaşama ilişkin niteliklerden kurtulma isteğiyle birlikte ekonomik sıkıntılara rağmen durumunu kabullenen dört çocuklu bir annedir.

> *"Wenn Vater unsere Villa fertig gebaut hat, braucht sie dort kein Kopftuch tragen, weil dort nur die Memurs (Bürokraten) wohnen werden. Für meine Mutter waren die Memurs Leute, die Tinte gelekt haben, Lehrer, Anwälte"* (Özdamar, 2005, s. 66).

> *"Babam villayı bitirdiğinde, orada başörtüsü takması gerekmeyecekti, çünkü orada yalnızca memurlar oturacaktı. Anneme göre, memurlar mürekkep yalamış insanlardı; öğretmenler, avukatlar"* (Özdamar, 2005, s. 52).

Nine (Ayşe), bunun aksine eskimiş, gelenekçi bir roldedir.

> *"Ich fragte meine Großmutter: "Großmutter, was ist wichtig: Wasser oder Elektrizität?" Sie fragte: "Elektrik ist eine Ketzererfindung: Ihre Mutter wußte nicht, was Elektrik ist, aber sie ein guter Mensch"* (Özdamar, 2005, s. 67).
>
> *"Nine hangisi önemli: Su mu, elektrik mi?" diye sordum. "Elektrik gavur icadıdır," dedi. Annesinin elektrik nedir bilmediğini, ama iyi bir insan olduğunu söyledi"* (Özdamar, 2005, s. 52).

Öte yandan ataerkil bir toplum yapısının olduğu Anadolu'da, kadın olmak zor bir iştir.

> *"Sie stiegen auf das flache Dach und legten Getreide auf die Baumwolltücher zum Trocknen. Alle fünf Frauen waren Ehefrauen meines Großvaters, nur die Mutter meiner Mutter war nicht dabei, denn sie mußte sehr jung sterben"* (Özdamar, 2005, s. 11).
>
> *"Düz dama çıktılar ve pamuklu bezlerin üzerine kuruması için tahıl serdiler. Beş kadının hepsi de dedemin karılarıydı, yalnızca*

annemin annesi aralarında yoktu, çünkü çok genç yaşta ölmek zorunda kalmıştı" (Özdamar, 2005, s. 7).

Türk toplumunda, o yıllarda daha belirgin olan cinsiyet ayrımcılığından ve erkeklerin ailede ayrıcalıklı konumda olmalarından bahsetmek yanlış olmaz. Kadının ise küçük yaştan itibaren geçirdiği değişim ve gelişimlerle birlikte aile ve toplum içinde değişen statüsü yine kadın için sorun haline getirilir.

"Großmutter sagte beim Weben:
"Ich war Mädchen, war ich Sultanin,
ich war verlobt, wurde ich nur hanin (Prinzessin)
ich war Braut, wurde ich untertanin
Geworden bin ich ein Sack, vor den Füßen" (Özdamar, 2005, s. 121).

" Ninem dokuma sırasında şunları mırıldandı:
"Kız idim, sultan idim,
Nişanlandım, han oldum. Gelindim, köle oldum.
Ayaklar altında paçavra oldum" (Özdamar, 2005, s. 95).

Yukarıda verilen örnekteki maniden de anlaşıldığı üzere toplumun bakış açısına göre kadının tam olarak durumu kısaca betimlenmiştir. Bir kız çocuğuyken ailesi ve toplum tarafından el üstünde tutulan kadın, evlenme durumuyla birlikte değersizleşmektedir.

Gündelik Yaşam ve Toplumsal Sorunlar

Das Leben Ist Eine Karawanserei'da Özdamar, gündelik yaşamdan görüntülerle olayları aktarır. Küçük bir kız çocuğunun mahalle, sokak ve şehirlerdeki yaşam kalıplarını dilin tüm olanaklarını kullanarak, gündelik yaşamın sadeliğini, tekrarlarını, doğallığını anlattığı görülmektedir. Anlatının başkişisi kız çocuğu, annesi

ve büyükannesi gün gün tekrarlanan işlerde, günlük duygulanımlarda, daha çok öne çıkmaktadır:

> *"Üçümüz de pencereden dışarı baktık, babamın çalıştığı yanmış Bıçakçılar Çarşısı'nı ararken iç geçirdik, şimdi sağa mı yoksa sola mı uçması gerektiğini bilmeyen üç kuş gibiydik. Yalnızca biraz gökyüzü ve uykulu bir yılan gibi orada yatan dar bir sokak gördük. Taş evler karşılıklı iki sıra takma diş gibi duruyorlardı. Her taraf taştı, tek bir ahşap ev, çürük bir diş gibi, kendisini de çekmelerinden korkarak orada duruyordu"* (Özdamar, 2015, s. 90).

Romanda; evlerin, sokakların, yolların anlatının başkişisinin davranış biçimlerini şekillendiren oldukça önemli desenler olduğunu söylemek mümkündür. Gündelik yaşamın tarihselliği, döneme özgü nitelikleri gözler önüne serilir. İnsanların yaşayış şekilleri, başta kadınların gündelik yaşamda temel bir ögeyi oluşturmuş olmaları romanda sezdirilen bir dokudur. Kadınlar pencerelerde, sokaklarda, evlerinin içinde yaşayan ruhlardır.

> *"Bu sokakta akşam, her şeyin yeniden başladığı, ağaçların uyandığı, erkekler eve gelince kadınların hayatlarının ve onlarla birlikte uykusu gelen odaların hayatlarının yeniden nefes aldığı bir mekan değildi. (...). Bu adamlar eve geliyordu, ayakkabılarını nasıl çıkardıkları, havluyu onlara kimin verdiği, musluğu nasıl çevirdikleri, suyun nasıl aktığı ve onlara çocuk yüzlerini nasıl geri verdiği duyulmuyordu"* (Özdamar, 2015, s. 95).

Anlatıcı, tekdüze yaşamların tekrarlarını sanatsal bir yetenekle okuyucuyu sıkmadan betimler. Yinelenen sesler, durumlar, konuşmalar romanda verilmiştir. Kadınların konuşmalarıyla, dönemin insan ilişkileri betimlenmiştir.

> *"Yani, kadının bir kızı vardı ve kocası yoktu. Kocanız nasıl sorusu sorulmadı, ama dinleyen kadınların yüzlerinde cevabı okuyordu*

ağlayan ağızlarıyla döşeme tahtalarına doğru başlarını salladılar, döşeme tahtaları cevabı verdi: "Krakk, krakk."

"Torununuz nasıl?" – "Allah'a şükür, iyi."

"Kayınvalideniz nasıl?" – "Öldü."

(...)" (Özdamar, 2015, s. 128).

Anlatıda, dönemin sosyoekonomik ve politik durumu da yer yer ele alınmıştır. Bunlar yine çocuk bakış açısıyla mizahi bir anlatımla resmedilir. Buna örnek olarak;

"Demokrat Partili belediye başkanı sokağa bir kamyonet getirdi. Orada millete süt tozu ve Amerikan peyniri dağıttırdı. Gittim, tenceremi uzattım, tencereyi süt tozuyla doldurdular, sonra tencereyi gözlerinin önünde sokağa boşalttım, sonra sokak köpeklerini çağırdım. ... Karabaşlar geldi, süt tozunu bir kokladı, iki kokladı, sonra gittiler" (Özdamar, 2015, s. 130).

Ellili, altmışlı yılların Türkiye'sini anlatan yapıtta, ekonomik sıkıntıların toplumu ve aileleri nasıl etkilediği anlatılırken bu durum gündelik yaşamla birlikte harmanlanmıştır denebilir. Baba Mustafa, inşaat ve müteahhitlikle iş için şehirden şehire göç etmektedir. Anne Fatma ekonomik sıkıntılar nedeniyle intihar etmeye kalkışmıştır. Büyük kardeş Ali, kazandığı bursla İsviçre'ye gitmiştir. Anlatıcı da genç bir kız olmuştur ve işçi olarak Almanya'ya gitmek istemiştir.

2.1.3.3. Atasözleri ve Deyimlerin Çeviri Örnekleri

Burada odak nesnelerimizden biri olan Emine Sevgi Özdamar'ın 2005 yılında Verlag Kiepenheuer & Witsch tarafından 6. baskısı yayımlanmış *Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Eine Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus* adlı yapıtı ele alınmaktadır. İletişim Yayınları tarafından 2015 yılında yayınlanan "Hayat Bir Kervansaray" isimli romanın çevirisini Ayça Sabuncuoğlu gerçekleştirmiştir. "Hayat Bir Kervansaray" adlı yapıttaki atasözleri ve deyimler

özgün metindeki kalıp ifadelerle karşılaştırılacak ve yapıttaki Türk kültürüne ait olan kalıp ifadelerin kaynak kültürdeki karşılığı bulunarak bunların kaynak yapıtta varoluş şekilleri değerlendirilecektir. E. Sevgi Özdamar'ın söz konusu yapıtında ele alınan deyimler ve atasözleri, söz öbekleri ve çeşitli kalıp ifadeler özenle incelenerek her iki dilde de kullanım nitelikleri ve biçimleri, ne anlama geldiği araştırılmaktadır. Almancadaki atasözleri K. Steuerwald'in Almanca Türkçe - Türkçe Almanca Sözlüğüne ve Almanca Duden; Türkçedeki atasözleri ve deyimler için Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğüne ve Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğüne başvurulmuştur. Söz konusu yapıtta yaklaşık olarak 141 kalıp ifade tespit edilmiştir fakat bunların içinden sadece 28 örnek irdelenmiştir.

Türk asıllı Alman yazar Özdamar, anadili Türkçe olsa da yapıtı Almanca yazmak istemiştir. Yazarın, yapıtı oluştururken Türk atasözleri ve deyimleri birebir çevirerek romana farklı bir doku kazandırdığını söylemek mümkündür. Çalışmamızda kaynak metin olarak ele alıncak olan *Das Leben Ist Eine Karawanserei* çeviri yapıt gibi düşünülerek hareket edilecek ve yapıtta geçen Türk atasözleri ve deyimler Alman kültüründekilerle karşılaştırılacaktır. Ayça Sabuncuoğlu'nun çevirisini yaptığı yapıtın, Türkçe çevirisi de verilecektir. Kaynak metin KM, erek metin EM olarak kısaltılacaktır. Atasözleri ve deyimler, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırma yöntemi göz önünde bulundurularak bölümlenmiştir. Daha sonra her bir kalıp öge örneği Venuti'nin çeviri yöntemleri, Baker'in atasözleri ve deyimlerin çevirisi için geliştirdiği yöntemler ve Gideon Toury'nin çeviri yöntemleri temel alınarak irdelenmiştir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemleri ve Schleiermacher'in çeviri yaklaşımları ışığında incelemeler yapılmıştır. Aşağıdaki örneklerde bu daha iyi görülebilir:

Örnek 1

Kaynak Metin[56]

"(…), ihr Geschrei war sol aut, sagte man, daß ***sogar ein tauber Sultan in Istanbul es gehört hätte****"* (Özdamar, 2005, s. 71).

Erek Metin

"(…), öyle yüksek sesle bağırıyorlardı ki, ***İstanbul'daki sağır sultanın bile duyduğu*** *söylendi" (Özdamar, 2015, s. 55).*

"Mısır'daki sağır sultan bile duydu; duymayan kalmadı" (TDK, 2019, s. 1677) anlamında kullanılan Türkçe bir atasözüdür. Özdamar, bu atasözünde geçen Mısır sözcüğünün yerine İstanbul'u kullanarak yapıbozuma uğratmıştır. Almancada ise bu atasözüne anlamca birebir eşdeğeri olarak *"das pfeifen die Spatzen von den Dächern (ugs.): das weiß mittlerweile jeder, das ist kein Geheimnis mehr"*[57] (Duden, 2020, s. 711) deyimi yer almaktadır.

Özdamar, *"sogar ein tauber Sultan in Istanbul es gehört hätte"* diyerek Alman alıcıya Venuti'nin yaklaşımına göre yabancılaştırma yöntemine gitmiştir. Newmark'ın kültürel ögeleri ulamlamasında "anlayışlar" kapsamında değerlendirilebilir. Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre bu atasözünün çevirisinde, kısmen açımlama yapıldığını söylemek mümkündür çünkü Özdamar söz konusu atasözünü sözcüğü sözcüğüne Almancaya çevirmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine aktarmadan söz etmek doğru olur. Schleiermacher'e göre kaynak kültür odaklı bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Özdamar, bu yaklaşımla erek kültüre dille ilgili katkı sağlanmasını mümkün kılmıştır.

[56] Kaynak Metin: KM ve Erek Metin: EM olarak kısaltılacaktır.

[57] Herkes artık biliyor, bu artık sır değil (Çevirisi tez yazarı tarafından yapılmıştır ve Duden'de verilen anlam çevrilmiştir.) Almanca deyimi birebir çevirdiğimizde ise **damdaki serçeler şakıyorlar** (çevirisi tez yazarı tarafından yapılmıştır) olarak aktarmak mümkündür.

Örnek 2

KM

*"Ali", sagte meine Großmutter, "**wenn ein Wolf alt wird, wird er zum Spielzeug der kleinen Hunde**"* (Özdamar, 2005, s. 25).

EM

*"Ali," dedi ninem, "**kurt kocayınca köpeklerin maskarası olurmuş**"* (Özdamar, 2015, s. 19).

Yukarıdaki kalıp ögede **kurt kocayınca köpeğin maskarası olur**'un TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde *"güç ve yeteneğini yitiren insan, basit ve kendini bilmezlerce aşağılanır"* (TDK, 2019, s. 1533) anlamında kullanılan bir Türk atasözüdür ve Aksoy'a göre; *"güçlü iken herkesin kendisinden çekindiği kişi, gücünü yitirdikten sonra, güçsüz ve aşağılık kimselerin oyuncağı olur"* (Aksoy, 2018, s. 378) anlamındadır. Yazar tarafından bu sözün, anlamsal düzlemde eşdeğeri karşı tarafa aktarılmaya çalışılmıştır öte yandan kaynak kültürdeki (maskara) kelimesinin, belirleyici bir öge olduğunu söylemek mümkündür. Özdamar, *köpek* kelimesini, *"kleinen Hunde"* olarak çevirmiş ve köpeklerin niteliklerini bilhassa belirtmiştir çünkü Türkçedeki anlamını ve neden kurtların maskarası olduğunu anlatmak istemiştir. Böylelikle erek kültüre, atasözünün kullanım niteliğini ve içeriğini sunmuştur. Kaynak ekine odaklanılmış yani yabancılaştırıcı yöntemden yola çıkılarak ekini tanıtma temelinde hareket edilmiştir fakat *"maskara"* kelimesinin karşılığı olarak *"Spielzueg"* (oyuncak) uygun görülmüştür. TDK'ye göre *"maskara olmak: gülünç bir duruma düşmek"* (TDK, 2019, s. 1631) anlamındadır. Aslında yazarın, bu örnekte de, söz konusu atasözünün Türkçedeki anlamını Almancada vermeye çalıştığı söylenebilir. Bu atasözü; Newmark'ın ekinle ilgili ögeleri sınıflandırmasında söz, davranışlar ve alışkanlıklar kapsamında "sosyal kültür" sınıfında da yer alabilir. Söz konusu atasözünün çevirisinde, Venuti'nin *yabancılaştırma* yöntemine göre olduğunu söylemek mümkündür. *Maskara olmak* deyiminin bizdeki anlamıyla Almancada benzer bir karşılığı olarak *"jmdn., etw. durch den Kakao ziehen (ugs.; jmdn., etw.*

veralbern, lächerlich machen)" (Duden, 2010, s. 486) örnek verilebilir. Çeviri yapılırken bu deyim kullanılsaydı bu durumda Toury'nin öncül normlarına göre *kabul edilebilir* bir çeviri olabilirdi. Mona Baker'e göre söz konusu çeviride açımlama yöntemi tercih edilmiştir. Özdamar, kaynak kültüre sadık kalarak yabancılaştırma yoluna gitmiştir.

Örnek 3

KM

"Ali sagte: "Wir fahren morgen ab, sonst ***bleiben Mutters Augen auf unserem Weg****, tamam mı?"* (Özdamar, 2005, s. 206).

EM

"Ali, "Yarın yola çıkıyoruz, yoksa ***annemizin gözleri yolda kalır****, tamam mı?" dedi"* (Özdamar, 2015, s. 163).

Gözleri yolda kalmak Türkçe'de bir deyimdir. Anlamı *"özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak"*tır (Aksoy, 2020, s. 813). Türkçede özlemle beklemek anlamını da içeren söz konusu deyim, sözcüğü sözcüğüne çevrilerek anlamsal açıdan benzeri, Almancada verilebilir. Özdamar, deyimin Türkçedeki gerçek anlamını vermek yerine deyimi yine olduğu gibi kelimesi kelimesine aktarmıştır. Newmark'ın sınıflandırmasına göre söz konusu deyim, "anlayışlar, etkinlikler, düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler" bölümünde değerlendirilebilir. Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemiyle çevrilen deyim, Baker'e göre açımlama yapma yoluyla çevrilmiştir. Toury'nin öncül normları göz önünde bulundurulduğunda *yeterli* bir çeviridir yani, okurdan yazara doğru bir gidiş söz konusudur ve kaynak metin odaklılık mevcuttur. Söz konusu deyimin anlamı kısmen *erwarten* kelimesiyle Almancaya aktarılabilir fakat Özdamar'ın bunu özellikle tercih etmediği görülmektedir. Schleiermacher'e göre böyle bir çeviriyle kaynak dil odaklı olduğu için erek kültüre katkı sağlandığı söylenebilir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan çevrilmiştir.

Örnek 4

Kaynak Metin

"Meine Großmutter sagte: "Der Tod ***ist zwischen Augenbrauen und Augen,*** *ist das weit weg?"* (Özdamar, 2005, s. 18).

Erek Metin

"Ölüm, ***kaşla göz arasındadır****, çok mu uzak?" dedi ninem* (Özdamar, 2015, s. 13).

Yukarıdaki cümlede geçen kalıp ifade, Türkçede kullanılan bir deyimdir. *"Çok az bir zaman içinde"* anlamındadır. Almancada aynı anlamı veren şekil olarak farklı anlam olarak aynı bir kelime bulunmaktadır. Bu deyimin Almanca'daki karşılığı Duden'de *"ehe man die Hand umdreht: im Handumdrehen, im Nu,"*[58] (Duden, 2020, s. 322) görülmektedir. İki ekin arasındaki farklılık burada da görülmektedir. Türkçede kısa bir zaman dilimi, an anlamı *göz* imgesiyle verilirken Almancada *Hand* kelimesi kullanılmıştır. *Im Handumdrehen* kelimesi, sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde (eli ters yüz etmek) olarak aktarılabilir. Her iki dilde de kısa zaman içinde anlamını vermek için vücut hareketlerini anlatan kelimeler kullanılmıştır. Özdamar, söz konusu deyimi sözcüğü sözcüğüne aynen aktarmıştır. Almanca'da kendi karşılığı olan şekliyle okuyucularına sunmamış ve "kaşla göz arasında" olarak aynen aktarmıştır. Yine burada Türkçe'deki bakış açısını sunmaya çalışmıştır. Baker'ın çeviri stratejilerine göre yazar bu ifadededede açımlama yoluna gitmiştir denebilir. Yazar, Almanlara yabancı olan bir kullanım söz konusu olduğu için Venuti'ye göre yine yabancılaştırıcı bir yöntem seçmiştir. Kaynak ekin odaklı bir yaklaşımla çevirisini gerçekleştirmiştir. Böylelikle yabancı olan bir durumu erek topluma sunarak yeni bir bakış açısı gösterir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan çeviri olduğunu söylemek mümkündür.

[58] Elini çevirmeden önce (sözcüğü sözcüğüne çeviri), çarçabuk, bir anda, göz açıp kapayıncaya kadar (PONS, 2003, s. 297)

Örnek 5

KM

"Es war ein großes Liebeswort, ***die Mitte ihrer Lunge*** *zu sein. Ciğerimin içi. Ich sagte ihr, sie sei noch tiefere Mitte meiner Lunge"* (Özdamar, 2005, s. 206).

EM

"***Ciğerinin içi*** *olmak çok büyük bir sevgi sözcüğüydü. Ciğerimin içi. Ona, onun benim ciğerimin içinin içi olduğunu söyledim"* (Özdamar, 2015, s. 163).

Yukarıda sözü geçen *ciğerimin içi* kalıp ifadesini Newmark'a göre anlayışlar sınıfına dahil etmek mümkündür. Türkçe'de söz konusu ifade *ciğerimin köşesi* olarak deyimler sözlüğünde mevcuttur. TDK'da *çiğerimin köşesi* deyiminin anlamı *"1)çok sevdiğim, 2) çok sevgili evladım"* olarak verilmiştir (TDK, 2019, s. 464). Anlam temelinde *çiğerimin içi* ifadesi ile benzerlik göstermektedir fakat Özdamar, bu ifadenin yerine halk arasında daha sık kullanılan *ciğerimin içi*ni kullanmıştır. Türkçe'de halk arasında *çiğerimin içi* şeklinde kullanım yaygındır fakat deyimler sözlüğü ve Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüklerinde bu kullanıma yer verilmediği görülmüştür. *Ciğerimin köşesi* deyiminin, anlamca eşdeğeri temelinde *"Liebling: a) jmd., der besonders geliebt wird, b) jmd., der jmds. Sympathie, Gunst genießt"*[59] olarak gösterilmektedir. Almancada *"ein Liebling des Glücks, der Götter,"* (Duden, 2010, s. 566) şeklinde ifadelerin kullanımları görülmektedir. Özdamar, bu ifadeyi hem Baker'e göre açımlama yoluna giderek hem de *Das Leben ist eine Karawanserei*'da birebir Türkçesini kullanarak erek kültüre kazandırmak istediğini söylemek mümkündür. Venuti'ye göre söz konusu ifade, kaynak odaklı çevrilerek yabancılaştırılmıştır. Üstelik söz konusu ifadenin anlamı açıklanarak erek toplum için anlamın sağlanmasına salık verilmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviridir. Newmark'a göre kelimesine kelimesi doğrudan çeviri yapılmıştır.

59

Örnek 6

KM

"(...), ich hielt mich beim Gehen am Brücken gitter fest, ich dachte, sonst werden ***meine Beine von der Erde fliegen*** *und ich falle in den Bach"* (Özdamar, 2005, s. 207).

EM

"(...), yürürken köprünün parmaklığına sıkıca tutundum, yoksa ***ayaklarım yerden kesilir****, dereye düşerim, diye düşündüm"* (Özdamar, 2015, s. 164).

Yukarıda geçen *ayağı yerden kesilmek* ifadesi Türkçe'de deyim olarak kullanılmaktadır. Newmark'ın sınıflandırma modeline göre **inançlar** sınıfına giren bir ifade olarak değerlendirilebilir. TDK'de söz konusu deyimin anlamına bakıldığında *"1) ayağı yere değmez olmak; 2) bir taşıta binip yaya yürümekten kurtulmak; 3) mec. çok mutlu olmak"* gibi açıklamalarla karşılaşılır (TDK, 2019, s. 196). Özdamar söz konusu deyimi, *Das Leben ist eine Karawanserei'*da sözlükteki birinci anlamıyla kullanmıştır. Anlatıcı, köprüden geçerken düşmekten tedirgin olduğu için yukarıda verilen örnekteki deyimi kullanmıştır. Özdamar'ın kullandığı anlam temelinden, Almancada, *hinfallen, abgleiten*[60] anlamıyla örtüşen bir deyimdir. Bunu, Almancaya aktarırken *fliegen* (uçmak) kelimesini kullanmıştır. Bu demektir ki Özdamar'ın, deyimin anlamını erek kültüre çevirirken aslında kaynak kültürdeki göstergesine ve söz konusu ifadenin Türkçede yarattığı çağrışımına göre aktardığını söylemek mümkündür. Özdamar, diğer örnekteki deyimlerde de olduğu gibi söz konusu deyimde de okurdan yazara doğru bir yönelimle Venuti'nin yaklaşımına göre yabancılaştırma yoluna gitmiştir. Baker'e göre açımlama yöntemini kullanmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermecher'e göre, kaynak odaklı bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre, kelimesi kelimesine (through translation) çevirmiştir. Belki söz konusu deyim bu şekilde erek okuyucuya verilebilirdi fakat böyle bir çeviriyle,

[60] (Sırasıyla) yere düşmek, yeri boylamak (PONS, 2003, s. 314)
, 1. Kaymak, 2. Düşmek, (PONS, 2003, s. 6)

deyimin Türkçedeki yarattığı etkiyi bırakmayabilirdi. Özdamar, bu yaklaşımla erek toplumu etkileyerek, onlara kendi dillerinde farklı bir pencere sunmuştur.

Örnek 7

KM

*"Mustafa sagte: "**Wer ins Meer fällt und nicht schwimmen kann, muß die Schlange umarmen"*** (Özdamar, 2005, s. 78).

EM

*"**Denize düşen yılana sarılır**," dedi Mustafa"* (Özdamar, 2015, s. 61).

Yukarıda görülen örnekteki kalıplaşmış ifade bir atasözüdür. *"Çok büyük bir tehlike içinde bulunan kimse, kendisine yardım etmesi olanağı bulunmayan, dahası tehlikeli olan şeylerden bile yardım umar"* (Aksoy Ö. A., 2018, s. 234) anlamına gelmektedir. *Denize düşen yılana (yosuna) sarılır* atasözünün Almancadaki karşılığı olarak *"sich [wie ein Ertrinkender] an einen Strohhalm klammern (in die kleinsten sich bietenden Möglichkeit noch einen Hoffnungsschimmer sehen)"* (DUDEN, 2010, s. 841) verilmiştir. Türk anlayışıyla tehlikeli durumlarda daha tehlikeli bir şeyden bile medet umma durumu mevcutken, Alman kültüründe en küçük bir ihtimale *saman* çöpünden (Strohhalm) bile umut etme durumu söz konusudur. Özdamar, söz konusu atasözünü, yine Baker'e göre açımlama yaparak aktarmıştır. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yaparak yabancılaştırma yöntemini kullanmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemine göre birebir çeviriyi (through translation) benimsemiştir. Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemini tercih etmiştir. Schleiermacher'e göre kaynak odaklı çeviri yöntemi söz konusudur.

Örnek 8

KM

*"Großmutter sagte: "**Das Geld der Reichen macht die Zunge der Armen nur müde**"* (Özdamar, 2005, s. 78).

EM

*"**Zenginin parası züğürdün çenesini yorar**," dedi ninem"* (Özdamar, 2015, s. 61).

Yukarıdaki örnekte geçen söz Türkçe atasözüdür. Anlamı, *"Zenginin parası züğürdün çenesini yorar; züğürtler, zenginlerin malları üzerine konuşur, dururlar. Bu konuşma onların çenesini yormaktan başka bir işe yaramaz"* (Aksoy Ö. A., 2018, s. 484) olarak açıklanmıştır. TDK'nin ise; *"birinin zenginliğinden çok söz etmenin gereksizliğini, yersizliğini belirtmek için söylenen bir söz"* (TDK, 2019, s. 2651) olarak açıkladığı görülmektedir. Steuerwald ise söz konusu atasözünü *"Spr. Das Geld des Reichen ist ein unerschöpfliches Thema für den Besitzlosen"* (Steuerwald, 1998, s. 1049) şeklinde birebir anlamını vermeye çalışarak uyarlamıştır. Newmark'a göre söz konusu atasözünün Almanca eşdeğerini bulabilmek ve anlamak için sınıflandırmak gerekirse sosyo - ekonomik sözler kapsamında "sosyal kültür" sınıfına dahil edilebilir. Özdamar, sözü geçen atasözünü öykünme yöntemiyle çevirmiştir ve bu sözü, Türkçede olduğu gibi bire bir Almanca'ya çevirerek mecaz anlamıyla aktarmaya çalışmıştır fakat böyle bir çeviri hedef dilde anlaşmazlığa sebep olmuş olabilir. Özdamar'ın *Mutterzunge* (Anne Dili) örneğinde olduğu gibi **Zunge der Armen nur müde**[61] olarak çevirmesi masalsı bir imgelem yaratmıştır denebilir. Özdamar'ın çevirdiği şekliyle Türkçe atasözünün eşdeğeri verilmemiştir. Venuti'ye göre hedef dil için yabancılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Almanca'da bu atasözünün tam eşdeğeri olmasa da kısmen benzer bir söz olarak *"Es ist doch sonderbar bestellt sprach Hänschen Schlau zu Vetter Fritzen, daß nur die Reichen in der Welt das meiste Geld besitzen"*[62] (Das Richtige Zitat Geflügelte Worte von A - Z , s. 266) verilebilirdi fakat hedef dile yerelleştirmeyle çevrilmiş olurdu bu da hedef dile kültür temelinde katkı sağlamış olmazdı. Baker'e göre yukarıdaki atasözünde olduğu gibi bazen sözlerin sıfır karşılığı bulunmaktadır. Açımlama yöntemiyle çevirdiğini söylemek mümkündür. Bu da çeviriyi zorlaştırmaktadır. Özdamar, eşdeğerini bulmak yerine,

[61] Bu kelime, sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde *fakirlerin dili* anlamına gelmektedir. Yazar, organımız olan dilin yorulması şeklinde özellikle çevirmiştir.

[62] Hänschen Schlau, dünyada en çok zenginlerin paraya sahip olmasının garip olduğunu söyledi kuzen Fritzen'e.

sözcüğü sözcüğüne çevirerek konuyla ilgili Türk bakış açısını yansıtmaya çalışmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre, kelimesi kelimesine doğrudan çeviri (through tranlation) yapılmıştır. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı çeviri tercih edilmiştir.

Örnek 9

KM

*"Meine Mutter sagte: "**Der Nachbarn glaubt, das Hähnchen des Nachbarn sei eine Ente**"* (Özdamar, 2005, s. 121).

EM

*"Annem, "**Komşunun tavuğu komşuya kaz görünürmüş**," dedi"* (Özdamar, 2015, s. 95).

Yukarıda verilen örnekteki Türk atasözünün anlamı; *başkasının malı, bize olduğundan daha değerli görünür. Oysa aynı şey bizde de vardır; ama başkasınınkini bizdekinden üstün tutarız* (Aksoy Ö. A., 2018, s. 368) şeklinde anlatılmıştır. Bu söz kalıbı özünde açgözlülük ve kıskançlık gibi olumsuz duyguları barındırır. Özdamar, bu atasözünü de mecaz anlamıyla birebir karşı tarafa iletmek istemiştir ve tamamen erek toplum için yabancılaştırmıştır. Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemini seçerken Baker'a göre açımlama ve öykünme yoluna gitmiştir. Yukarıda verilen örnekte gösterilen Türk atasözünün bağlam açısından Almancada eşdeğeri olabilir. Alman toplumunda benzer olgular için kullanılan bir söz bulunabilir fakat başvurulan sözlüklerde benzer anlamda ya da aynı değişmeceli anlatımla bir ifadeye rastlanılmamıştır. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "düzenlemeler, gelenekler, etkinlikler, anlayışlar" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviridir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine (throgh translation) çevirmiştir. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı çeviri söz konusudur.

Örnek 10

KM

"Sie waren Töpfeverzinner. Du ***bist wie aus ihrer Nase geschnitten****, schwarz und dünn wie ein Reisig"* (Özdamar, 2005, s. 257).

EM

"Tencere kalaycısıydılar. ***Hık demiş burunlarından düşmüşsün****, kara ve çalı çırpı gibi ince"* (Özdamar, 2015, s. 204).

Hık demiş (anasının, babasının) burnundan düşmüş deyimin sözlükteki anlamı *"Her durumuyla ona (anasına ya da babasına) çok benziyor"* (Aksoy, 2020, s. 857) olarak gösterilmiştir. Almanca'da buna eşdeğer bir deyim olarak *wie der Vater so der Sohn* (babasının oğlu) gösterilebilir. Bu deyim Türkçede de mevcuttur. *Armut dibine düşer* atasözü de benzer anlamda kullanılan bir atasözüdür. Özdamar, bu deyimin Almanca tam karşılığı olan *"der Apfel fält nicht weit vom Stamm/ (ugs. Scherzh.: jmd. ist in seinen [negativen] Anlagen, seinem Verhalten den Eltern bzw. einem Elternteil sehr ähnlich"*[63] (Duden, 2020, s. 58) atasözünü verebilirdi fakat Özdamar'ın böyle bir çeviriyi yapıtında tercih etmediği görülmektedir.

Söz konusu deyim, Newmark'ın sınıflandırmasında *anlayışlar* sınıfında değerlendirilebilir. Özdamar, bu deyimi çevirirken anlamı vermek istemiştir ve aynı zamanda kaynak kültüre sadık kalmıştır. Sözcüğü sözcüğüne çevirseydi "*er sagte "hik" und es fiel ihm aus der Nase"* şeklinde olabilirdi. Özdamar, söz konusu deyimde yine Venuti'e göre yabancılaştırmayı tercih etmiştir. Almanca eşdeğerini kullanmak değil kelimesi kelimesine aktarmak ve anlamını vermek istemiştir fakat burada Özdamar'ın çevirisi, sözcüğü sözcüğüne ele alındığında *"burnundan bir kesit gibisin"* olarak çevirmiştir. Bu da aslında deyimin tam olarak Türkçe anlamından ziyade ifadenin ilk duyulduğundaki akla gelen imgelemini verdiği sonucuna vardırır. Baker'e göre Özdamar'ın çevirisi açımlama yoluyla gerçekleştirilmiştir. Deyimin açıklaması cümlenin devamında örneklendirilmiştir. Toury'nin öncül normları göz önünde bulundurulduğunda ise *yeterli* bir çeviriden bahsetmek mümkündür. Schleiermacher'e

[63] Genel olarak olumsuz bir anlam içeren bu atasözü Almancada, davranışlarında ve tercihlerinde ebeveynlerine çok benzer anlamında bir sözdür.

göre kaynak ekin odaklı çeviri tercih edilmiştir. Newmark'a göre kelimesi kelimesine doğrudan çeviri (through translation) yöntemi benimsenmiştir.

Örnek 11

KM

*"Mein Vater sagte: "**Die Hunde bellen, aber die Karawane geht ihren Weg**"* (Özdamar, 2005, s. 157).

EM

*"Babam, "**İt ürür kervan yürür**," dedi"* (Özdamar, 2015, s. 125).

Kaynak metinde babanın kullandığı söz, kamu hayatı ve sosyal yaşam kapsamında değerlendirilmek üzere yukarıda değinilen *"it ürür kervan yürür"* Türkçede *"Doğru yolda olanlara çatanlar, kervana ürüyen itlere benzerler. Bu tür karşı koymalar, yürüyüşü engelleyemez"* (Aksoy, 2018, s. 335) anlamında kullanılan bir Türk atasözüdür. Duden'de*; "die Hunde bellen, und/aber die Karawane zieht weiter: unbeirrt von Widerstand oder Kritik verfolgen wir den für richtig befundenen Kurs weiter*[64]*: (...)"* (Duden, 2020, s. 379) olarak yer almaktadır. Söz konusu atasözünün Almanca sözlüğünde yer alması hedef kültürün diline geçtiğinin göstergesidir. Bu durumun, çalışmanın temel savını, doğrular nitelikte olduğunu gösterir. Almancaya birebir çeviriyle yani öyküntü yöntemiyle geçen atasözünü, Özdamar yine kendi kelimeleriyle çevirmiştir. *Köpek havlar fakat kervan yoluna gider* şeklinde aktarması, söz konusu atasözünün yazarda yarattığı anlam temelinde çevrildiğini göstermektedir. Bu da çevirmenin, insan olarak geçmişten gelen tarihsel bütünlüğüyle çevirisini yapıyor olduğunu kanıtlar. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiş olan atasözü, Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemiyle çevrilmiştir. Okurdan yazara doğru bir yön bulunmaktadır ve kaynak metin odaklılık mevcuttur. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviri gerçekleştirilmiştir.

[64] Direniş ve ya eleştirilerden yılmadan kısa sürede doğruyu bulmaya çalışırız. Tez yazarı tarafından çevrilmiştir.

Schleiermacher'e göre erek topluma katkı sağlayan bir yaklaşımla çevrilmiştir. Hedef toplum atasözünü kabul edip kullanmış ve sözlüğüne almıştır bu durumda atasözü, erek kültüre katkı sağlamıştır. Erek kültürün diline geçerek o dili zenginleştirmiştir ve farklı ulusların kullanımı söz konusu olduğundan evrenselleşmeden söz etmek mümkündür. Ufukların kaynaşması söz konusudur ve bunun sonucunda kültürlerarasılık oluşmuştur.

Örnek 12

KM

"Mutter sagte: Was für ein Wort, ***der Wind soll aus deinem Mund den Tod wegnehmen****"* (Özdamar, 2005, s. 227).

EM

"Annem, "Ne biçim laf bu, ***ağzından yel alsın****. Kızım sen çıldırdın mı?" dedi*" (Özdamar, 2015, s. 180).

"Ağzından yel alsın", Türkçe bir deyimdir ve anlamı *"dilerim ki söylediğin kötü olasılık gerçekleşmesin"* (Aksoy, 2020, s. 543) şeklindedir. Almancada da bu deyimin anlamını kısmen de olsa veren bir atasözü bulunmaktadır. *"Den Teufel an die Wand malen. Sprichwörtliche Redensart"* (Das richtige Zitat geflügelte Worte von A - Z, s. 386) olarak mevcuttur. Anlamı *"(ugs. Unheil dadurch heraufbeschwören, dass man darüber spricht)*[65] (DUDEN, 2010, s. 859) olarak açıklanmıştır. Söz konusu Alman atasözü, kelimesi kelimesine çevrildiğinde (şeytanı duvara çizmek/resmetmek) olarak verilebilir.

Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında din ve inanışla ilgili sözler kapsamında "gelenekler, anlayışlar" bölümünde yer alabilir. Söz konusu Türkçe deyimin Almanca karşılığı Özdamar tarafından özellikle verilmemiştir. Yazarın, bu deyimde de çeviriyi kaynak odaklı gerçekleştirerek yine Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemini tercih ettiği anlaşılır. *Ağzından yel alsın* deyimi Almanlara birebir çevrilmiştir. Elbette söz konusu deyimin birebir çevirisi erek kültürde farklı

[65] Felaketi çağırmak (Çevirisi tez yazarı tarfından gerçekleştirilmiştir.)

imgeleme sebep olmuştur denebilir. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı bir yaklaşım tercih edilmiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan çeviri (through translation) yapılmıştır. Baker'e göre Özdamar'ın çevirisinde anlam ve şekli olarak örtüşmeyen bir durum söz konusudur.

Örnek 13

KM

*"Die Baumwolltante sagte zu den Soldaten: "**Schützt** diese Frau **wie eure eigenen Augen**."* (Özdamar, 2005, s. 9).

EM

*"Pamuk Teyze askerlere, "Bu kadını **gözünüz gibi sakının.** (...)"* (Özdamar, 2015, s. 5)**.**

Bu alıntıda Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ne göre *"gözü gibi sakınmak (veya saklamak veya esirgemek): bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak"* (TDK, 2019, s. 979) deyiminin sözcüğü sözcüğüne Almancaya çevrildiği görülmektedir. Söz konusu deyimin Türkçe çevirisi aynen aktarılmıştır. Almanca'da bu deyimin karşılığı olarak *"jmdn., etw. wie seinen Augapfel [be]hüten: jmdn., etw. besonders sorgsam behüten"*[66] (Duden, 2020, s. 73) kalıp ifadesi gösterilebilir. Özdamar, bunu kullanmak yerine özellikle yabancılaştırma yoluna giderek Türk deyimini, Türk gibi düşünerek Almancaya çevirmiş olduğu söylenebilir. Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar, etkinlikler" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Bu deyimin çevirisinde, Venuti'nin çeviri stratejileri göz önünde bulundurulduğunda yabancılaştırmanın tercih edildiği anlaşılmaktadır. Aslında deyimin Almanca'daki varlığına bakıldığında Türkçedeki deyimle anlamca ve şekil olarak örtüşmektedir. Duden'e göre *"Hüten: Almancada "jmdn etw. hüten> auf jmdn., etw. aufpassen: etw. gewissenschaft, sorgsam, wie seinen Augapfel hüten, die Kinder hüten, ein Geheimnis hüten (sorgfältig bewahren); b) ein Tier hüten, 2) sich*

[66] Birini ya da bir şeyi özellikle özenle korumak

vor jmdm,, etw hüten> sich vorsehen: sich vor seinen Feinden hüten" (Duden, 2010, s. 472) anlamına gelmektedir. *"Hüten"* Türkçede; *(Vieh) gütmek; (Kinder) bakmak (-e), göz kulak olmak II. sich hüten (sich vorsehen) sakınmak (vor -den) (Kıygı, 2003, s. 324)* anlamlarına gelmektedir . *"Schützen" "jmdn,, sich, etw. [vor etw., gegen etw..] schützen (...), die Augen vor der Sonne schützen, b) <vor etw., gegen etw. schützen> einen Schutz verschaffen* (Duden, 2010, s. 771 - 772*)* anlamlarına gelmektedir. Özdamar'ın *"schützen"* fiilini tercih etme sebebini tam olarak bilinmemekle beraber belki de yaygın kullanımından kaynaklanmıştır denebilir fakat "schützen" daha çok tehlikelerden korumak gibi bir anlam taşımaktadır. Bu atasözünde sözü edilen konunun önemi vurgulanmış olduğu söylenebilir. "Bu kadını gözünüz gibi koruyun (schützen)" ifadesiyle erek toplumda kullanım açısından alışılmadık bir durum yaratılmış olabilir. Yazarın, yine söz konusu kalıp ögenin çevirisinde Venuti'ye göre Almanlara yabancılaştırma yapmıştır denebilir. Baker'e göre ise kaynak topluma yani alıcı kültüre göre (Almanca), *schützen* kelimesini kullanarak yöntem olarak benzer anlamda fakat farklı şekilde vermeyi seçtiği görülmektedir. Toury'e göre bu çeviri, *yeterli* bir çeviridir. Newmark'a göre kelimesi kelimesine çeviri (through t.) söz konusudur. Schleiermacher'e göre yabancı ögeler korunarak kaynak odaklı bir çeviri yöntemi benimsenmiştir.

Örnek 14

KM

*"Vater sagte: "**Mit Wörtern kann man kein Schiff zum Schwimmen bringen**, ich muß Geld borgen"* (Özdamar, 2005, s. 106).

EM

*"Babam, "**Lafla peynir gemisi yürümez**, borç para almalıyım. Yalnız Allah'ın borcu yoktur, ben borçlanmak zorundayım," dedi"* (Özdamar, 2015, s. 83).

Lafla peynir gemisi yürümez Türkçe'de kullanılan TDK'ye göre *"şöyle yaparım, böyle yaparım demekle yapılması gereken iş yapılmaz"* (TDK, 2019, s. 1570) anlamında bir atasözüdür. Almancada bu atasözünün karşılığı olarak herhangi bir kalıp

öge bulunamamıştır. Özdamar, kaynak kültüre sadık kalarak çevirisini gerçekleştirmiştir. Toury'ye göre *yeterli* bir çeviridir. Özdamar, söz konusu atasözünü, Venuti'ye göre yabancılaştırmıştır. Yine Baker'e göre, açımlama yoluna giderek kaynak kültürdeki anlamı birebir çevirerek açıklamıştır. Özdamar'ın çevirilerde, öykünme yöntemine sıklıkla başvurduğunu söylemek mümkündür. Newmark'a göre kelimesi kelimesine doğrudan (through t.) çevirmiştir. Kaynak metinde geçen kaynak kültüre ait söz konusu deyim, kitabın Türkçe çevirisinde aynı anlamda kullanılan Alman kültürüne ait olanlar da verilebilirdi ve Türk okurlar da Almanların kalıp ifadeleriyle karşılaşarak farklı bir kültürle ilgili bilgi edinmiş olabilirdi. Böylelikle karşılıklı ekin alışverişi sağlanmış olabilirdi.

Örnek 15

KM

*"Ach, ich muss das Land verlassen, Bluthunde**, die Erde hat Ohren**, die wird für mich Rache am Zar nehmen"* (Özdamar, 2005, s. 38).

EM

*"Ah, buralardan gitmek zorundayım, kan emiciler, **yerin kulağı vardır**, çardan benim intikamımı alır"* (Özdamar, 2015, s. 29).

Bu örnekte yer alan *"yerin kulağı vardır"* Türkçe bir atasözüdür. Anlamı "*Bir konu, iki kişi olarak konuşulsa bile duyulur. Bir süre sonra hiç hatır ve hayale gelmeyen kimselerin onu işittiği ortaya çıkar. Sanki konuşma yeri, herkesin kulağıdır"* (Aksoy, 2018, s. 474). Atasözünün, kaynak dilden erek dile birebir çevirisi yapılmıştır. Özdamar, Almanca'da aynı anlamı veren Baker'e göre, anlam olarak birebir karşılığı olan fakat şekil olarak kısmen farklı *"Die Wände haben Ohren (ugs.): es kann alles belauscht werden [was wir hier bereden]"*[67] (Duden, 2020, s. 835) atasözünü özellikle kullanmamıştır. Nerwmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasına göre inançlar kapsamına örnek olarak "gelenekler, işlemler, anlayışlar" bölümünde yer alması mümkündür. Yukarıda verilen örnekteki atasözünü, anlatının başkişisinin büyükbabası

[67] Burada konuşulanlara kulak misafiri olunabilir. (Tez yazarı tarafından çevrilmiştir.)

sohbet esnasında kullanır. Günlük konuşma diline ait bir sözdür. Türkçedeki şeklini sözcük temelinde özellikle vermiştir. Venuti'ye göre makro düzeyde yabancılaştırma yöntemine başvurulmuştur. Türkçe atasözünde, sözcük düzeyinde ele alındığında "Yerin kulağının olması"ndan bahsedilirken, Alman atasözünde sözcüğü sözcüğüne çeviri yapıldığında "Duvarın kulağının olmasından" söz edilir ve bu da kültürlerin farklılıklarını ortaya çıkarır. Her iki dilde de mevcut olan atasözü birbirine anlamca eşdeğer (örtüşen) durumdadır. Özdamar, atasözünü birebir Almancaya çevirmiştir. Açımlama yapmamıştır. Anlamı okuyucuya bıraktığı görülür ve Almancada benzer atasözü bulunduğundan çağrışıma yol açabileceğini söylemek mümkündür. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan (through t.) çevrilmiştir. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir.

Örnek 16

KM

"Heute ***klauen wir dem Schicksalsengel einen Tag****"*

(Özdamar, 2005, s. 51).

EM

"Bugün ***felekten bir gün çaldık****"* (Özdamar, 2015, s. 39).

"Felekten bir gün çalmak TDK'de *"güzel bir gün ve ya gece geçirmek"* (TDK, 2019, s. 858) anlamında kullanılan bir deyimdir. Aksoy ise *"Güzel keyifli bir gün geçirmek. Krş. "Felekten bir kam almak"* (Aksoy, 2020, s. 781) olarak açıklamıştır. Almanca'da bu deyimin karşılığı olarak *"sich (Dat.) einen Affen kaufen/antrinken (salopp/ sich betrinken)"* (DUDEN, 2010, s. 55) şeklinde açıklanmıştır. Deyimin Almancasında hayvan adı geçmektedir fakat Türkçesinde böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Baker'in kalıp ögelerin çevirisine ilişkin yaklaşımına göre birebir eşdeğeri bulunmamakla birlikte anlamca kısmen aynı şekil olarak farklı bir sözdür. Almancada daha çok sarhoş olmak anlamında kullanılmaktadır fakat bu anlamın yanında Türkçede eğlenmek/çok iyi vakit geçirmek anlamlarında da kullanılmaktadır. Özdamar, karşılığı olsa da bu deyimin Almancasını kullanmamış, deyimi, kaynak

kültüre sadık kalarak birebir çevirmiştir. Venuti'ye göre yabancılaştırılmıştır. Newmark' göre kelimesi kelimesine doğrudan aktarılmıştır. Youry'e göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre çeviri, kaynak odaklıdır. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiştir.

Örnek 17

KM

*"**Wer sich selbst einen Fuß vor seinen anderen Fuß stellt und hinfällt, weint nicht** und ruft nicht nach der Mutter*" (Özdamar, 2005, s. 107).

EM

*"**Kendi düşen ağlamaz**, anasını çağırmaz" dediler*" (Özdamar, 2015, s. 83).

Evdeki kadınların Mustafa'ya söylediği *kendi düşen ağlamaz* sözünü, Newmark'ın kültürel sınıflandırmasına göre "toplumsal kültür, anlayışlar" sınıfına ilişkin örnek verilen yukarıdaki söz, Türkçede *"Yanlış davranışı yüzünden zarara uğrayan kimsenin bu durumdan yakınmaya hakkı yoktur"* (Aksoy, 2018, s. 358) anlamında olan bir atasözüdür. Almanca deyimler sözlüğünde yukarıda verilen örnekteki atasözüyle herhangi bir şekilde örtüşen bir söz bulunamamıştır. Özdamar, yukarıdaki örnekte geçen atasözünü Almancaya açımlama yoluyla aktarmıştır. Öykünme yöntemi söz konusudur. Yabancılaştırma yoluna gidilmiştir. Toury'nin öncül normalarına göre *yeterli* bir çeviridir. Özdamar, bu atasözünü anlamını açıklayarak, Türkçedeki çağrışımını vermek istemiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre açıklamalı eşdeğerlik yöntemiyle çeviri söz konusudur. Schleiermacher'e göre Özdamar, kaynak ekin odaklı çevirmiştir.

Örnek 18

KM

"Mein Onkel sagte mir: "Stadtmädchen, Stadtmädchen, du wirst uns ***so schnell wie ein Auge auf – zumacht****, vergessen"* (Özdamar, 2005, s. 52).

EM

"Dayım, "Şehir kızı, şehir kızı, ***göz açıp kapayıncaya kadar*** *bizi unutacaksın," dedi"* (Özdamar, 2015, s. 40).

Göz açıp kapayıncaya kadar Türkçede *"çok kısa bir zamanda"* anlamında kullanılan bir deyimdir. Almancada söz konusu deyime anlamca eşdeğer *"im Handumdrehen; (ugs.;mühelos, sehr schnell)"* (Duden, 2010, s. 432) sözü mevcuttur. Duden'de *"ehe man die Hand umdreht: im Handumdrehen, im Nu,"*[68] (Duden, 2020, s. 322) görülmektedir. Çabukluğu anlatmak için her iki kültürde farklı uzuvlar kullanılmıştır. Türkçede göz, Almancada el kelimeleriyle deyimler oluşturulmuştur. Özdamar Türkçe deyimi erek kültüre *so schnell* sözcüğüyle somutlaştırarak açıklamaya çalışmış ve açımlama yoluyla çevirmiştir. Venuti'nin yabancılaştırma yöntemi söz konudur. Baker'e göre açımlama yöntemi kullanılmıştır. Newmark'ın çeviri prosedürlerine göre tanımlayıcı eşdeğerlik (descriptive equivalent) yoluyla çevrilmiştir. Toury'nin normlarına göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre kaynak odaklı çeviri söz konusudur.

Örnek 19

KM

"Er sagte , er hätte keine Tür ausgelassen, ohne angeklopf zu haben, aber was den Bauunternehmern aus ihren Gesichtern kam, ***ging in tausend Stücke kaputt****. Er sagte : "Es geht allen schlecht, ihre Gesichter lachen nicht"* (Özdamar, 2005, s. 285).

[68] Elini çevirmeden önce (sözcüğü sözcüğüne çeviri), çarçabuk, bir anda, göz açıp kapayıncaya kadar (PONS, 2003, s. 297)

EM

"Çalmadık kapı bırakmadığını söyledi, ama müteahhitlerin ***yüzlerinden düşen bin parçaydı****. "Herkes kötü durumda, yüzleri gülmüyor," dedi"* (Özdamar, 2015, s. 227).

Yüzünden düşen bin parça olmak Türkçede bir deyimdir. Anlamı *"öfke ve veya küskünlükten ileri gelen can sıkıntısıyla suratı asık olmak"* tır (TDK, 2019, s. 2632). Aksoy'a göre *"suratı asık, canının çok sıkıldığı yüzünden açıkça belli"* (Aksoy, 2020, s. 1135) anlamındadır. Yukarıda verilen örnekteki deyim, anlatının başkişisinin babası Mustafa tarafından söylenmektedir. Newmark'ın sınıflandırmasına göre, "jestler, alışkanlıklar" kategorisinde değerlendirilmelidir. Almanca'da bu deyimin anlam olarak aynı, yapı olarak farklı karşılığı şöyledir: *"ein Gesicht machen wie drei/sieben/acht/vierzehn Tage Regenwetter"* (Duden, 2010, s. 394) olarak gösterilmiştir. Yukarıdaki örnekte tespit edilen deyimin Almancaya çevirisinde Özdamar yabancılaştırma yöntemini seçmiştir. Devam eden cümlede de deyimi açıklar niteliktedir. Kaynak kültürün deyimini erek dile birebir çevirmiştir. Newmark'ın çeviri prosedürlerine göre, tanımlayıcı çeviri yöntemiyle, Baker'e göre açımlama yöntemiyle çevrilmiştir. Schleiermacher'e göre kaynak odaklı bir çeviri söz konusudur ve erek kültüre katkısı olması muhtemeldir. Toury'nin normlarına göre *yeterli* bir çeviridir.

Örnek 20

KM

"Grossmutter sagte: "Er ist ***der Assistent eines arbeitslosen Meisters****."* (Özdamar, 2005, s. 63).

EM

*"****Boş gezenin boş kalfası****," dedi ninem"* (Özdamar, 2015, s. 49).

Boş gezenin boş kalfası Türkçede bir deyimdir. Aksoy'a göre *"İşsiz güçsüz dolaşan bir adam"* (Aksoy, 2020, s. 658) anlamında kullanılmaktadır.

Başvurduğumuz sözlüklerde söz konusu deyimin Almancadaki karşılığı olan herhangi bir ifadeyle karşılaşılmamıştır. Yukarıda verilen örnekteki deyim Newmark'ın sınıflandırma yöntemine göre "sosyal konum" bölümünde değerlendirilebilir. Özdamar, yukarıda sözü geçen deyimi Almancaya birebir öyküntü yöntemiyle çevirmiştir. Baker'e göre kaynak kültüre ait deyimi açıklayarak, kelimesi kelimesine anlamını vermeye çalışmıştır. Yine Newmark'ın çeviri prosedürlerine göre işlevsel eşdeğerlik yöntemi kullanılmıştır. Özdamar Venuti'ye göre bu örnekte de yabancılaştırma yöntemini tercih etmiştir. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre ele alınan deyimin çevirisinde, kaynak ekin odaklı çeviri benimsenmiştir.

Örnek 21

KM

*"**Die Geister werden dort jetzt ihre Bälle spielen**"* (Özdamar, 2005, s. 64).

EM

*"Ninem, "Şimdi orada **in cin top oynayacak**"* (Özdamar, 2015, s. 50).

İn cin top oynamak Türkçede *"Issız, (bir yerin) içinde, üzerinde canlı yaratık yok"* (Aksoy, 2020, s. 881) anlamında kullanılan bir deyimdir. Yukarıda verilen örnekteki deyimi anlatının başkişisinin büyükannesi, mekanın ıssızlığını anlatmak için dile getirmektedir. Almancada, örnekteki deyime anlamca eşdeğer bir deyim bulunmaktadır. Duden 11. Band, *"Wo sich die Füchse/wo sich Fuchs und Hase gute Nacht sagen: an einem abgelegenen, einsamen Ort"*[69] (Duden, 2020, s. 247) şeklinde anlam açısından eşdeğer bir açıklama göstermiştir. Özdamar, yukarıdaki verilen örnekte gösterilen deyimi Almancaya kelimesi kelimesine çevirerek yine hedef kültüre Venuti'nin yaklaşımına göre yabancılaştırmıştır. Newmark'ın sınıflandırma yöntemine göre söz konusu deyim, inançlar ve anlayışlar bölümünde yer alabilir.

[69] Uzak, ıssız bir yerde

Newmark'ın çeviri işlemine göre Özdamar, söz konusu deyimi doğrudan kelimesi kelimesine çevirmiştir. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı bir çeviridir. Baker'e göre açımlama yaparak çevirmiştir.

Örnek 22

KM

"(...), und wenn die Männer zur Abendzeit wieder nach Hause zurückkamen, wurde die Seele wieder weit, als ob der Mensch seine ***in einem Schuh steckenden beiden Füße*** *plötzlich befreit hätte"* (Özdamar, 2005, s. 120).

EM

"(...), ve erkekler akşam vakti yine eve döndüklerinde, ***iki ayağı bir pabuca girmiş*** *insanların ayakları birden serbest kalmış gibi, can da ferahlardı* (Özdamar, 2015, s. 94).

Roman başkişisinin ağzından anlatılan günlük yaşamdan bir sahnede, *iki ayağını bir pabuca sokmak* Türkçede *"birini bir işi hemen yapması için sıkıştırmak"* (TDK, 2019, s. 1163) anlamında kullanılan bir deyim mevcuttur. Sabuncuoğlu'nun, Almancadan çevirirken "iki ayağını bir pabuca sokmak" yerine "iki ayağı bir pabuca girmek" olarak kullanarak deyimi kısmen değiştirdiği anlaşılmaktadır. Almancada yukarıdaki örnekte mevcut olan deyime karşılık olarak *"(ugs.) etw. übers Knie brechen: etw. übereilt erledigen, entscheiden"*[70] (Duden, 2020, s. 423) şeklinde anlamca tam karşılığı mevcuttur. Türkçede "ayak" kelimesiyle deyim mecazlaştırılırken, Almancada "diz" sözcüğüyle oluşturulmuştur. Özdamar, örnekteki deyimi çevirirken kaynak metni odağına almıştır. Türkçeden sözcüğü sözcüğüne çeviri yaparak yine Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemi tercih edilmiştir. KM'de geçen deyim, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında yer alan "gelenek, görenek, sosyal etkinlikler" kapsamında verilebilecek örneklerden biridir. Toury'nin öncül

[70] Karar vermek ya da yapmak için acele etmek

normlarına göre *yeterli* bir çeviridir çünkü kaynak metin odaklıdır. Kaynak kültürün deyimi birebir aktarılarak hedef topluma yabancılaştırılmıştır. Schleiermacher'e göre bu yaklaşım erek kültüre katkı sağlamaktadır. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre açıklamalı eşdeğerlik yöntemi benimsenmiştir.

Örnek 23

KM

*"Unseren Korridor in der ersten Etage nannten die Karanken "**Kılı kırkyaran koğuşu" (Der Saal derer, die ein Stück Haar in 40 Teile teilen)**"* (Özdamar, 2005, s. 356).

EM

*"Bizim ilk kattaki koridorumuza hastalar, "**Kılı kırk yaran koğuşu**," diyorlardı"* (Özdamar, 2015, s. 285).

Kılı kırk yarmak kalıp sözü Türkçede kullanılan *"çok dikkatle, en küçük ayrıntılarına kadar titizce incelemek"* anlamında bir deyimdir. Anlatıda bu sözü yapıtında başkişisi kullanmaktadır. Duden Stilwörterbuch ve Redewendungen böyle bir deyime yer vermemiştir. Özdamar söz konusu deyimi hem Newmark' a göre doğrudan aktarma (transference) yapmış hem de kelimesi kelimesine çevirmiştir. Venuti'ye göre yabancılaştırma yoluna gidilmiştir. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiştir. Schleirmacher'e göre kaynak odaklı çeviri benimsenmiştir. Toury'e göre *yeterli* bir çeviri söz konusudur.

Örnek 24

KM

*"Für meine Mutter waren die Memurs Leute, **die Tinte geleckt haben**, Lehrer, Anwälte."* (Özdamar, 2005, s. 66).

EM

"Anneme göre, memurlar ***mürekkep yalamış*** *insanlardı; öğretmenler, avukatlar"* (Özdamar, 2015, s. 52).

Anlatıda, başkişinin annesinin söylediği *mürekkep yalamış* sözü, TDK'de *"çok okumuş, yazmış olmak"* (TDK, 2019, s. 1730) anlamında bir deyim olarak gösterilmiştir. Bu sözü kültürel sınıflandırmada "toplumsal kültür" bölümünde değerlendirmek mümkündür. Almancada Duden'e bakıldığında *mürekkeple* ilgili genellikle olumsuz anlam söz konusudur. *"Tinte gesoffen haben: verrückt sein"* (Duden, 2020, s. 768) örneğinde bunu görmek mümkündür fakat Türkçede *mürekkep* genel olarak olumlu bir anlam içerir. Özdamar, söz konusu deyimde birebir çeviri yapmıştır. Venuti'ye göre yabancılaştırmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviri olmuştur. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiştir. Newmark'a göre kelime kelimesine çevrilmiştir. Ayrıca Duden Redewendungen Sözlüğü'nde söz konusu deyime karşılık herhangibir söze rastlanmamştır. Schleiermacher'e göre bu deyimde kaynak metin odaklı yaklaşımdan bahsetmek yanlış olmaz.

Örnek 25

KM

"(…), komm nach Hause, sonst ***nehme ich dich unter meinen Fuß****"* (Özdamar, 2005, s. 66).

EM

"Gözün kör olsun cadı, eve gel, yoksa ***seni ayağımın altına alırım****"* (Özdamar, 2015, s. 51).

Yapıtta annenin çok kızdığı için söylemiş olduğu *(birini) ayağının altına almak* deyimi Türkçede *"tekme ile dövmek"* (TDK, 2019, s. 196) anlamında kullanılan bir sözdür. Aksoy'a göre iki anlamı vardır: *1. Çiğnercesine dövmek, 2. Yararlanabileceği şeyi hor görüp tepmek" (Aksoy, 2020, s. 598).* Almancada buna karşılık olarak anlam yönünden aynı *"jmdn., etw. mit Füßen treten: jmdn.,etw. gröblich missachten"*

deyimiyle karşılaşılmıştır. Türkçe deyimle benzer yönü "ayak" kelimesinin her iki kültürde de olması ve söz konusu deyimlerin aynı anlamda kullanılmasıdır. Kültürel ögelerin sınıflandırılmasında "gelenek, görenekler, sosyal etkinliklere, anlayışlar" bölümüne ilişkin kavramları kapsayan örneklerden biridir. Özadamar, yukarıdaki örnekte geçen deyimi yine kelimesi kelimesine çevirmiş ve Venuti'ye göre yabancılığı korumayı tercih etmiştir. Baker'e göre açımlama yoluyla çevrilmiştir. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı bir çeviridir. Toury'nin öncül normlarına göre *yeterli* bir çeviridir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan çeviri yolunu seçmiştir.

Örnek 26

KM

"Mädchen kann man nicht im Bazar verkaufen, ***Mädchen haben lange Haare, kurzes Gehirn***" (Özdamar, 2005, s. 218).

EM

"Kızlar pazarda satılmaz, ***kızların saçı uzun aklı kısa****"* (Özdamar, 2015, s. 173).

Saçı uzun aklı kısa sözü Türkçede *"Eskiden kadınları nitelemekte kullanılan söz"* (Aksoy, 2020, s. 1998) anlamında bir deyimdir. TDK'de ise *esk. Kadınları aşağılamak için kullanılan bir söz"* (TDK, 2019, s. 1998) olarak açıklanmıştır. Almancada bu deyimin anlam ve şekil olarak tam karşılığı mevcuttur. Almancada söz konusu kalıp ifade *"lange Haare kurzer Verstand" (*Duden, 2010, s. 422*)* şeklinde deyim olarak yer almaktadır. Almancada hem anlam hem de şekil ve mecazlı anlatım bağlamında birebir eşdeğer bir sözdür. Baker'e göre anlam ve şekil olarak birebir örtüşen niteliktedir. Ancak Özdamar, bu örnekte de sözcüğü sözcüğüne çeviri gerçekleştirmiş ve özellikle *Mädchen* kelimesini kullanmıştır. Newmark'ın kültürel sınıflandırmasına göre toplumdaki değerler kapsamında "gelenekler, anlayışlar" başlığı altında sınıflandırılabilir. Toury'nin normlarına göre kabul edilebilir bir çeviri söz konusudur. Schleiermacher'in yaklaşımına göre kaynak ekin odaklı çeviri yoluna

gidilmiştir. Özdamar, Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre açımlama yoluna gidilmiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan aktarma yöntemi benimsenmiştir.

Örnek 27

KM

*"Mustafa sagte: "**Bei denen gibt es Geld wie Sand am Meer**"* (Özdamar, 2005, s. 77).

EM

*"**Denizde kum, onlarda para**," dedi Mustafa"* (Özdamar, 2015, s. 60).

"Denizde kum, onda para", Türkçede yer alan *"parası çok kimse, zengin"* (TDK, 2019, s. 627) anlamında kullanılan bir deyimdir. Anlatıda örnekteki deyimi, ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan ve ailesi için çareler aramaya çalışan, roman başkişisinin babası Mustafa kullanmaktadır. Yukarıda verilen örnekteki deyim Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "sosyal yaşam" düzleminde değerlendirilebilir. Özdamar'ın, Türkçede yer alan bu deyimin anlamını hedef topluma taşımak için açıklama yoluyla aktardığı görülmektedir. Baker'in kalıp ögelerin çevirisi yöntemlerine göre açımlama yöntemi kullanılmıştır. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Deyim makro düzeyde ele alındığında Venuti'ye göre yabancılaştırma yöntemi tercih edilmiştir. Newmark'ın çeviri yöntemlerine göre işlevsel eşdeğerlik yoluyla çevrildiği söylenebilir. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı çeviriden söz edilir.

Örnek 28

KM

*"Saniye sagte: "Bring das Mädchen mit, **eine alte Aubergine läßt sich vom Morgentau nicht stören**."* (Özdamar, 2005, s. 123).

EM

*"Saniye, "Kızı da getir**, acı patlıcanı kırağı çalmaz**," dedi"*

(Özdamar, 2015, s. 96).

"Acı patlıcanı kırağı çalmaz" Türkçede *"herhangi bir duruma alışkın olan kimseyi benzer kötü durumlar etkilemez"* (TDK, 2019, s. 9) anlamında kullanılan bir atasözüdür. Almancada bu atasözüne eşdeğer anlamda bir söze rastlanmamıştır. Anlatıda bu atasözünü, deli bir kadın olan Saniye dile getirmektedir. Yukarıda verilen örnekteki atasözünü, Newmark'ın kültürel ögeleri sınıflandırmasında "anlayışlar, işlemler" kapsamında değerlendirmek yanlış olmaz. Özdamar, sözü Venuti'ye göre yerelleştirme yaklaşımıyla çevirmiştir. Baker'e göre açımlama yoluna gidilmiştir. Newmark'ın dilsel çeviri yöntemlerine göre kelimesi kelimesine doğrudan aktarma yöntemi benimsenmiştir. Toury'e göre *yeterli* bir çeviridir. Schleiermacher'e göre kaynak ekin odaklı bir yaklaşım tercih edilmiştir ve böylece hedef ekin yeni bir bilgiyle buluşturulmuştur.

Tablo 5. Das Leben Ist Eine Karawanserei Adlı Romandaki Atasözleri ve Deyimlerin Her İki Kültürdeki Durumları

	Kaynak metin (AT)	***Türkçedeki Varlığı***	***Almancadaki Varlığı***	***Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler***
Örn 1	**Kam die Sonne**	Güneş açtı	**Die Sonne scheint**	**X**
Örn 2	**Wenn ein Wolf alt wird, wird er zum Spielzeug der kleinen Hunde**	Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur	**Jmdn., etw. durch den Kakao ziehen**	**X**
Örn 3	**Bleiben Mutters Augen auf unserem Weg**	gözü yolda (yollarda) kalmak	-	-
Örn 4	**Zwischen Augenbrauen und Augen sein**	kaşla göz arasında	**Im Handumdrehen**	**X**
Örn 5	**Die Mitte ihrer Lunge zu sein**	Ciğerimin köşesi	-	-
Örn 6	**Meine Beine von der Erde fliegen**	Ayakları yerden kesilmek	**Zu Fall kommen**	-
Örn 7	**Wer ins Meer fällt und nicht schwimmen kann, muß die Schlange umarmen**	Denize düşen yılana sarılır	**Sich [wie ein Ertrinkender] an einen Strohhalm klammern**	**X**

	Kaynak metin (AT)	*Türkçedeki Varlığı*	*Almancadaki Varlığı*	*Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler*
Örn 8	**Das Geld der Reichen macht die Zunge der Armen nur müde**	Zenginin parası züğürdün çenesini yorar	***Es ist doch sonderbar bestellt sprach Hänschen Schlau zu Vetter Fritzen, daß nur die Reichen in der Welt das meiste Geld besitzen***	**X**
Örn 9	**Der Nachbarn glaubt, das Hähnchen des Nachbarn sei eine Ente**	Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür	**-**	**-**
Örn 10	**Wie aus ihrer Nase geschnitten**	Hık demiş burnundan düşmüş	**Der Apfel fält nicht weit vom Stamm**	**X**
Örn 11	**Die Hunde bellen, aber die Karawane geht ihren Weg**	İt ürür kervan yürür	**Die Hunde bellen, und/aber die Karawane zieht weiter**	**X**
Örn 12	**Der Wind soll aus deinem Mund den Tod wegnehmen**	Ağzından yel alsın	**Den Teufel an die Wand malen**	**X**
Örn 13	**Schützt wie seinen Augen**	Gözü gibi sakınmak	**Wie seinen Augapfel hüten**	**X**
Örn 14	**Mit Wörtern kann man kein Schiff zum Schwimmen bringen**	Lafla peynir gemisi yürümez	**-**	**-**
Örn 15	**Die Erde hat Ohren**	Yerin kulağı var	**Die Wände haben Ohren**	**X**

	Kaynak metin (AT)	*Türkçedeki Varlığı*	*Almancadaki Varlığı*	*Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler*
Örn 16	**Klauen wir dem Schicksalsengel einen Tag**	Felekten bir gün çalmak/kafayı çekmek	**Sich (Dat.) einen Affen kaufen/antrinken**	**X**
Örn 17	**Wer sich selbst einen Fuß vor seinen anderen Fuß stellt und hinfällt, weint nicht**	Kendi düşen ağlamaz	-	-
Örn 18	**So schnell wie ein Auge auf – zumacht**	Göz açıp kapayıncaya dek	**Im Handumdrehen, Ehe man die Hand umdreht**	**X**
Örn 19	**Aus ihren Gesichtern kam, ging in tausend Stücke kaputt**	Yüzünden düşen bin parça olmak	**Ein Gesicht machen wie drei/sieben/acht Tage Regenwetter**	**X**
Örn 20	**Der Assistent eines arbeitslosen Meisters**	Boş gezenin boş kalfası	-	-
Örn 21	**Die Geister werden ihre Bälle spielen**	İn cin top oynamak	**Wo sich die Füchse/wo sich Fuchs und Hase gute Nacht sagen**	**X**
Örn 22	**Seine in einem Schuh steckenden beiden Füße**	İki ayağını bir pabuca sokmak	**Etw. übers Knie brechen**	-
Örn 23	**Ein Stück Haar in 40 Teile teilen**	Kılı kırk yarmak	-	-
Örn 24	**Die Tinte geleckt haben**	Mürekkep yalamak	-	-

Örn 25	**Nehme ich dich unter meinen Fuβ**	Ayağının altına almak	**Jmdn., etw. mit Füßen treten:**	**X**
	Kaynak metin (AT)	***Türkçedeki Varlığı***	***Almancadaki Varlığı***	***Her iki kültürde anlamca eşdeğer kalıp ögeler***
Örn 26	**Mädchen haben lange Haare, kurzes Gehirn**	Saçı uzun aklı kısa	**Lange Haare kurzer Verstand**	**X**
Örn 27	**Bei denen gibt es Geld wie Sand am Meer**	Denizde kum, onda para	-	-
Örn 28	**Eine alte Aubergine läßt sich vom Morgentau nicht stören**	Acı patlıcanı kırağı çalmaz	-	-

Not. E. Sevgi Özdamar'ın ana dili Türkçe olması nedeniyle yapıtını Türkçenin mantığına uygun olarak Almanca yazmıştır. Böylece çalışmada kaynak dilin (Türkçe) çevirmeni olarak temel alınmıştır. Kendisi Almancaya çevirdiği için yeni öneriler bu bölümde verilmemiştir.

Tabloda görüldüğü üzere, kaynak ekin ve erek ekin arasında ele alınan yirmisekiz kalıp ögeden on yedisinde yani % 60'ında kültürel örtüşmeden söz edilebilir. Bunlar her iki kültürde var olan anlamca eşdeğer deyim ve atasözleridir. Yaklaşık olarak %40'ında örtüşme belirlenmemiştir.

Tablo 6. Das Leben Ist Eine Karawanserei Adlı Romanda Geçen Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisinde Benimsenen Yöntemler

	Toury		Schleiermacher		Venuti		Newmark							Baker			
	Yeterli	**Kabul Edilebilir**	**Erek ekin odaklı**	**Kaynak odaklı**	**Yabancılaştırma**	**Yerelleştirme**	**Aktarma**	**Kültürel eşdeğerlik**	**Kelimesi kelimesine doğrudan alma**	**Kelimesi kelimesine tam çevri**	**İşlevsel eşdeğerlik**	**Açıklamalı**	**Çift Yöntemli Çeviri**	**Anlamca eşdeğerini**	**Anlam ve şekil**	**Açımlama**	**Çıkarma**
Örn 1	X			X	X				X							X	
Örn 2	X			X	X							X				X	
Örn 3	X			X	X				X							X	
Örn 4	X			X	X				X							X	
Örn 5	X			X	X				X							X	
Örn 6	X			X	X				X							X	
Örn 7	X			X	X				X							X	
Örn 8	X			X	X				X							X	
Örn 9	X			X	X				X							X	
Örn 10	X			X	X				X							X	

	Toury		Schleiermacher		Venuti		Newmark								Baker		
	Yeterli	Kabul Edilebilir	Erek ekin odaklı	Kaynak ekin odaklı	Yabacılaştırma	Yerelleştirme	Aktarma	Kültürel eşdeğerlik	Kelimesi kelimesine doğrudan alma	Kelimesi kelimesine tam cevri	İşlevsel eşdeğerlik	Acıklamalı esdeğerlik	Çift Yöntemli Çeviri	Anlamca eşdeğeri	Anlam ve şekil olarak	Açımlama	Çıkarma
Örn 11	X			X	X				X							X	
Örnek 12	X			X	X				X							-	
Örnek 13	X			X	X				X							X	
Örnek 14	X			X	X				X							X	
Örnek 15	X			X	X				X							-	
Örnek 16	X			X	X				X							X	
Örnek 17	X			X	X							X				X	
Örnek 18	X			X	X							X				X	
Örnek 19	X			X	X							X				X	
Örnek 20	X			X	X						X					X	
Örnek 21	X			X	X				X							X	

	Toury		Schleiermacher		Venuti		Newmark							Baker			
	Yeterli	Kabul Edilebilir	Erek ekin odaklı	Kaynak odaklı	Yabacılaştırma	Yerelleştirme	Aktarma	Kültürel eşdeğerlik	Kelimesi kelimesine doğrudan alma	Kelimesi kelimesine tam cevri	İşlevsel eşdeğerlik	Acıklamalı	Çift Yöntemli Çeviri	Anlamca eşdeğerini	Anlam ve şekil	Açımlama	Çıkarma
Örnek 22	X			X	X				X							X	
Örnek 23	X			X	X								X			X	
Örnek 24	X			X	X				X							X	
Örnek 25	X			X	X				X							X	
Örnek 26	X			X	X				X							X	
Örn 27	X			X	X						X						
Örn 28	X			X	X				X							X	

*Not. Das Leben ist Eine Karawanserei'*da Özdamar çevirmen olarak temel alınmıştır.

Sonuç olarak *Das Leben ist Eine Karawanserei'*da sayıca oldukça fazla kalıp ögeyle karşılaşılmıştır fakat burada 28'i ele alınmıştır. Bunlardan %20,43'ü yeterli, %20,43'ü kaynak metin odaklı, %20,43'ü yabancılaştırma, %15,32'si kelimesi kelimesine doğrudan, %1,45'i işlevsel eşdeğerlik, %2,91'i açıklamalı eşdeğerlik, %18,24'ü açımlama yoluyla, %0,72 oranla çift yöntemli yoluyla çevrildiği tablodan anlaşılmaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere Özdamar'ın, sözleri hedef topluma

aktarabilmek için birçok yöntemi kullandığını ve Türk düşünce biçimini özellikle yansıtmak istediğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada, Jurek Becker'in *Jakob Der Lügner,* Selim Özdoğan'ın *Die Tochter Des Schmieds*, E. Sevgi Özdamar'ın *Das Leben Ist Eine Karawanserei* adlı yapıtlarında yer alan atasözleri ve deyimlerin çevirileri karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Söz konusu karşılaştırmada, Venuti, Schleiermacher, Baker, Newmark ve Toury'nin çeviri yöntemleri ve yaklaşımları temel alınmıştır. Ayrıca üzerinde yoğunlaşılan kalıplaşmış ifadelerin çevirileri incelenirken yapıbozumu ve metinlerarasılıktan da yararlanılmıştır. Çalışma nesnesi olarak seçilen üç yapıtta yer alan kalıp ögeler yabancılaştırma ve evrenselleştirme temaları ekseninde incelenmiştir.

Polonya asıllı Alman yazar Jurek Becker'in *Jakob der Lügner* adlı anlatısında, günlük konuşma diline sahip halktan biri olan anlatıcının kalıp ögeleri bolca kullandığı görülmüştür. Buna istinaden söz konusu yapıt, çalışma nesnesi olarak seçilmiştir. Anlatıcının kullandığı atasözü ve deyimler belirlenerek, bunların çevirileri üzerinde çalışılmıştır.

Öz vatanında geçen ve roman kahramanlarının Türk olduğu bir hikayeyi Almanca yazan Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds* adlı romanında kurulan cümlelerde yer yer kendi kökeninden niteliklerin belirtkelerini barındırdığı sonucuna varılmıştır. Yapıtta yer alan Alman diline ait kalıp ögelerin ve Türk diline ait olduğu belirlenen söylemlerin durumu ortak tema ekseninde değerlendirilmiştir. Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds*'inde, Anadolu'da yaşayan Gül ve ailesinin hayatlarının anlatılması nedeniyle deyimler ve kalıp ögeler, kişilerin karşılıklı konuşmalarında ve daha çok günlük konuşma dilini kullanan, kimliğini tam olarak belirleyemediğimiz anlatıcının sözlerinde tespit edilmiştir. Özdoğan'ın, Türkçe anlayış özelliğine sahip olan ve Almanca'da karşılığı olmayan sözleri, Özdamar'a göre çok daha iyi bir Almancayla açımlama yöntemiyle aktardığı görülmüştür. Söz konusu romanda hem Özdoğan'ın Türkçeye ait bir sözü nasıl çevirdiği incelenmiş hem de erek metindeki çevirisi nasıl gerçekleştirildiği üzerinde çalışılmıştır.

Çeviri eylemi gerçekleştirilirken çevirisi yapılan (yabancı olan) metin, kaynak metindir, çevrilmiş olan ise erek metindir. Biz *Das Leben Is Eine Karawanserei*'daki

sözleri incelerken kaynak ekin olarak Türk ekinini temel aldık çünkü Almanca yazılan söz konusu yapıtın içindeki atasözleri ve deyimlerin kaynağı, kökeni Türk dilidir. Türk kökenli olan Özdamar'ın, kalıp ögeleri Türkçe düşünme biçimine göre Almancaya aktarması söz konusudur. Bu yapıttaki atasözleri ve deyimlerin Özdamar'ın Almancasıyla çevrilmiş halleri irdelenmiştir. Anlatının, asıl kişilerden biri olan küçük bir kız çocuğunun bakış açısıyla aktarılması, bu çocuğun da büyükannesinin fazla etkisinde kalmış olması, konuşmalarında ve anlatımında alıntı sözlere bolca yer vermiş olması deyimlerin birebir hedef topluma aktarılmasına olanak sağlamıştır.

Das Leben Ist Eine Karawanserei'da Özdamar, çevirmen konumundadır ve yapıtını yabancı ögeleri koruyarak Almanca yazmıştır. Yazarın benimsediği bu yaklaşım ona Alman dilini zenginleştirdiği düşünülerek Ingeborg Bachmann Ödülü'nü kazandırmıştır. Bu düşünceden yola çıkılarak çeviride yabancılaştırma izlemi benimsenmiştir çünkü böylece dillerin bu tür çeviriler sayesinde zenginleştiğini ve erek dilde yabancılaştırılan atasözleri ve deyimlerin daha sonra evrensellik yoluna girdiği görülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bu bölümde çeviride yerelleştirme ve evrenselleştirme, atasözleri ve deyimler konularına ilişkin alan yazın oluşturulmuştur. Çeviride yorumbilimsel, işlevsel, betimsel ve güncel toplumbilimsel yaklaşımlar ele alınmıştır. Yine bu bölümde ekinsel bağlam temelinde Türk – Alman Yazını, yazın çevirilerinde kültürlerarasılık, yerellik ve evrensellik başlıklı konular üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde yazınsal çeviri çözümlemeleri, *Jakob Der Lügner, Die Tochter Des Schmieds* ve *Das Leben Ist Eine Karawanserei,* üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yazarın yazınsal anlayışı, ele alınan yapıtların içeriği, yan metin nitelikleri, anlatının yapısı, dil ve anlatım nitelikleri, anlatıda izlek gibi konular irdelenmiştir. Bu bölümde son olarak odaklanılan her bir yapıttan, çalışmanın amacına uygun olan yirmi sekizer kalıp öge seçilerek atasözleri ve deyimlerin çeviri örnekleri kuramsal temeller ışığında incelenmiştir. Söz konusu incelemelerden yola çıkılarak seçilen atasözleri ve deyimlerin tercih edilen çeviri yöntemlerine üst bakış sunması açısından tablolara yer verilmiştir.

*Jakob der Lügner'*in çevirisinde, çevirmenin kalıp ögeleri titizlikle erek metne aktardığı, alıcı dilde anlamsal açıdan eşdeğerini bulmaya özellikle özen gösterdiği anlaşılmıştır. Yapıtın Türkçe çevirisinde, yerelleştirme yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir. Çeviri yapıtın, çevirmenin görünmezliğini ve çeviri metnin akıcı bir dile sahip oluşunun belirtkelerini taşıdığı gözlemlenmiştir. Çevirmenin, anlatıdaki atasözleri ve kalıp ögelerin çevirisinde yabancılıkları yok ettiği görülmüştür. Çevirmen yer yer erek dilde karşılığı olmayan atasözleri ve deyimleri kelimesi kelimesine çevirerek erek dilde benzer anlamı vermeye çalışmıştır. Bu yapıtta Alman ekinine ait oldukça atasözü ve deyim tespit edilmiş olup bunlardan yirmi sekizi incelemeye alınmıştır. Bu incelemede, ele alınan atasözleri ve deyimlerin ilkin her iki ekinde de var oluşları irdelenmiş, anlamları tanımlanmıştır. Ardından yapılan çeviriler incelenmiştir. Yapılan çevirilere yeni bir öneri sunulmuştur. Kaynak dile özgü atasözleri ve deyimler hedef topluma/dile aktarılırken, Venuti'nin çeviri yaklaşımı olan yabancılaştırma yönteminin seçilmesiyle, yalnızca erek dilin/toplumun gelişimi sağlanmakla kalmaz aynı zamanda kaynak dilin de ulusötesi olma yolu açılmış olur kanısına varılmıştır. Tüm bunların sonucunda sınırları aşan bir kalıp ögenin evrenselleşmesinin mümkün olduğu anlaşılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda, *Jakob der Lügner*'de mercek altına alınan yirmi sekiz adet atasözü ve deyimlerin çevirisine ilişkin verilen tabloda; sözü edilen yapıtta geçen atasözleri ve deyimlerin her iki dilde var olma durumları verilmiştir. Yirmi sekiz adet kalıp ifadenin atasözleri ve deyimlerin her iki kültürdeki durumları tablosunda her bir başlık kendi içinde değerlendirilmiştir. Yaklaşık olarak % 89'unun her iki kültürde anlamca eşdeğer karşılığı mevcuttur. Bu durumda kültürel bağlamda yakınlıktan bahsetmek mümkündür. Yabancılaştırma yöntemiyle çeviri önerisi başlığında yaklaşık olarak %70'ine öneride bulunulmuştur. Her iki kültürde anlam ve şekil açısından yaklaşık %20'si örtüşen kalıp ögelere, öneri getirilmemiştir.

Romanın tümünde sayıca oldukça fazla kalıp öge tespit edilmiştir. Belirlenen kalıp ögelerin içinden yirmi sekizi değerlendirmeye alınmıştır. Söz konusu yirmi sekiz kalıp ögenin çevirisinde, seçilen yöntem temelinde ve çeviri politikasında bir tutarlılık söz konusudur. Yapıt, genel olarak oldukça büyük oranda yerelleştirme yöntemiyle

çevrilmiştir. Çevirmenin, sadece kaynak kültüre ait olduğu oldukça belirgin olan bir atasözünü çevirirken yabancılaştırma yöntemine başvurduğu görülmüştür.

Yapılan incelemeler sonucunda, *Die Tochter des Schmieds'*de ve çevirisinde, anlatının Anadoluda geçmesi, kullanılan sözcüklerin ve kalıp ögelerin oraya ait olduğunu hissettirir. Anlatıda Türk asıllı kişilerin hayatı romana konu edilmiştir. Yapıtta, sade bir üslubu tercih eden yazarın deyimlere oldukça yer verdiği görülmüştür. Yirmi sekiz adet deyim ve kalıp öge ele alınmıştır. Türkçeye özgü deyimlerin, yer yer Almancaya kelimesi kelimesine çevrildiği tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında tıpkı Özdamar gibi Türkçeye özgü sözlerin Almancaya birebir çevirisinde yabancılaştırma yöntemi seçildiği anlaşılmaktadır. *Die Tochter des Schmieds* ele alınırken sadece kaynak metindeki değil erek metindeki kalıp ögelerin çevirisi de odağa alınmıştır. Romanın çevirisinde, çevirmenin yerelleştirme yöntemini benimsediği anlaşılmaktadır. Yabancı ögelerin olabildiğince dışlanması ve anlatının dilinde, akıcılık sağlanması için çevirmen, kalıp ögelerin çevirisinde romanı, yerelleştirme yöntemiyle çevirmeye özen göstermiştir.

Die Tochter Des Schmieds'de mercek altına alınan yirmi sekiz adet atasözleri ve deyimlerin çevirisine ilişkin verilen tabloda; belirlenmiş bazı örneklerde Türkçe kaynak dil olarak odak alınırken bunların dışındaki örneklerde, Türkçe erek dil olarak odağa alınmıştır. Çalışmada genel olarak kaynak metindeki atasözleri ve deyimlerin çevirileri incelenirken yer yer Türkçeye ait kalıp ögelerin kaynak metne nasıl aktarıldığı da incelenmiştir. Özdoğan'ın kimi deyim ve kalıp ögelerin kullanımında yazar, kimilerinde çevirmen konumunda olduğu saptanmıştır.

*Die Tochter des Schmieds'*de, birçok kalıp öge tespit edilmekle birlikte içlerinden yirmi sekizi incelemeye alınmıştır. Söz konusu yirmi sekiz kalıp ögenin her biri çeşitli kuramlar temelinde irdelendikten sonra, bunların durumları tabloda gösterilmiştir. Odak nesnelerden biri olan yapıtın çevirisinde aktarma, çıkarma, kelimesi kelimesine doğrudan alma, iki yöntemle çeviri, işlevsel eşdeğerlik yöntemlerine hiç başvurulmadığı görülmektedir. Burada yerelleştirme ve yabancılıştırma arasında hemen hemen eşitlik söz konusudur. Yazarın, salt

yerelleştirme ya da yabancılaştırma yöntemini benimsemediği, her iki yaklaşımı da tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Yapılan incelemeler sonucunda, Emine Sevgi Özdamar'ın *Das Leben Ist Eine Karawanserei'*ında atasözlerin ve deyimlerin çevirisinde kullanılan izlemler irdelenirken kaynak yapıttaki yirmi sekiz adet kalıp öge, odak durumundadır. Anadili Türkçe olan ve Türkçeye ait kalıp ögeleri kelimesi kelimesine Almancaya çeviren Özdamar'ın, anlatısında, oldukça fazla atasözü ve deyim kullandığı görülmektedir. Özdamar'ın çevirmen konumunda olup yazdığı yapıtta, kalıp ögeleri yabancılaştırma yöntemini benimseyerek çevirdiği anlaşılmaktadır. Özdamar, Türkçe deyim ve atasözlerini Venuti'ye göre yabancılaştırmıştır. Özdamar'ın sözleri, Baker'e göre yer yer kelimesi kelimesine, kısmen de açımlama yoluyla çevirdiği tespit edilmiştir. Toury'e göre yeterli bir çeviri söz konusudur. Atasözleri ve deyimlerin Almancaya aktarımında yabancılaştırma yöntemini seçen yazarın, Türk atasözlerini Alman ekinine tanıttığı anlaşılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda, *Das Leben Ist Eine Karawanserei*'da mercek altına alınan yirmi sekiz adet atasözü ve deyim için kullanılan yöntemlerin her biri kendi içinde değerlendirildiğinde en fazla yabancılaştırma, yeterli ve kaynak odaklı çeviri yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Özdamar'ın, sözleri hedef topluma aktarabilmek için birçok yöntemi kullandığını ve Türk düşünce biçimini özellikle yansıtmak istediğini söylemek mümkündür.

Atasözleri ve deyimlerin çevirisinde yabancılaştırma yönteminin benimsenmesiyle her iki ekin için kazanım olduğu savına varılmıştır. Kalıp ögelerin çevirisinde yabancılaştırma yönteminin diğer dillere başkaldırı olmasından daha çok kaynak dilin, kendi ekinini ve uluslararasındaki yerini koruması ya da geliştirmesi olarak görmek yerinde bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca tamamen yabancı ekinlere kapalı olmadan yerelleştirmenin mümkün olduğu görülmektedir. Bir çevirmen, kendi dünya görüşü, art alan bilgisi, kendi benliğini oluşturan tüm bilgileri ve tarihselliğiyle belli bir ideolojiye sahip olabilir. Kendi ekinine ait olmanın yanında başka bir ekini de oldukça iyi tanıyan biri olarak benimsediği yaklaşım kalıp ögelerin çevirisinde, yerelleştirme olabilir. Bu durumda kaynak ekine özgü belirli atasözleri ve deyimlerin, yapıtın sonunda fihrist şeklinde verilebilir olması yerinde bir yöntem olacaktır.

Bir yapıtın çevirisinde her iki yöntem aynı anda kullanılabilir fakat kaynak odaklı bir yol izlenirken sözcükler öyle seçilmelidir ki anlam, dil bilgisi ve şekil yönüne dikkat edilerek hem çeviride akıcılık sağlanmalı hem de yabancı bir deyim ya da atasözü olduğu hissettirilmeli önerisi getirilebilir. Baskın dil ya da ekin olmaktan daha çok sürekli gelişen, dilini ve ekinini canlı tutan katkılar sağlanması gerektiği savına varılmıştır. Dilini yaşatan, zenginleşmesine olanak sunan ve aynı zamanda ekinine sahip çıkan bir toplum olmanın gerektiği kanısına varılmıştır. Yazın çevirilerinde yabancılaştırma yönteminin tercih edilmesiyle gelişim sağlanabilir ve bunun sonucunda, evrenselleşme yolunun kendiliğinden açılması mümkün olabilir.

Yabancılaştırma yöntemi seçildiğinde, bu tür yapıtların tercih edilmesi iyi bir çevirmen ve editöre, ayrıca okur kitlesine bağlıdır. İşinin gerektirdiği nitelikleri taşıyan çevirmenler tüm titizlikle çevirisini gerçekleştirdikleri zaman yapıtın, geniş kitlelere ulaşması mümkün olabilir. Hem çeviri olduğunu çağrıştırmayan hem de yabancıyla tanıştıran bir yöntem belirlendiğinde buna olanak sağlanabilir.

Toplumların sahip olduğu ekine ilişkin değerlerin, ortak paydada buluşmasını doğru bir yaklaşım olarak görmek yerinde olacaktır.

Bir sözün çevirisinde salt anlamsal eşdeğerini aktarmak değil aynı zamanda göstergesel olarak eşdeğerinin hedef dile aktarılması da önerilebilir. Bu, atasözü ya da deyimin yabancılaştırma yöntemiyle çevirisinden hemen sonra, kaynak ekindeki sözün imgesi, bir insanın ilk duyduğunda zihninde yarattığı anlamı, mini bir çizimle verilebilir. Böylece yapıt, okuyucu kitlesi için de ilgi çekici bir durum alabilir.

Sonuç olarak yaptığımız bu incelemenin, Jurek Becker'in *Jakob der Lügner,* Selim Özdoğan'ın *Die Tochter des Schmieds,* ve E. Sevgi Özdamar'ın *Das Leben Ist Eine Karawanserei* adlı yapıtlarından hareketle atasözleri ve deyimlerin yazın çevirilerinde yerelleştirilmesi ve evrenselleştirilmesini ele alan bu çalışmanın, dille ekin alışverişinde bulunarak, kaynak ve erek dilin zenginleşmesinin, dillerin birbirinden beslenmesinin sağlanmasında, Türk atasözleri ve deyimlerin ulusötesine taşınması ve evrenselleşmesi bağlamında yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı umut edilmektedir. İncelememizin, gerek yabancı ekinleri tanımak ve özümsemek gerekse aynı şekilde Türk ekinini ve düşünce biçimini tanıtmanın, Türkçe'nin

gelişmesi ve evrenselleşmesine katkıda bulunmak için yapılan çalışmalara yarar sağlayacağı ve ayrıca Alman ekinini tanıma fırsatı yaratacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Akal, A. (2014). Dünya Dillerine Açılan Kapı, Dokuzuncu Soruşturma: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri . *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Cilt: CVII, Sayı:756, Aralık*.

Akalın, A. (2019). Cross - Cultural Transmission Through Translator Decisions: The Case of Orhan Kemal's "72. Koğuş". *Gazi Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü Mütercim tercümanlık I(İngilizce) Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, 222.

Akdemir, A. M. (2010). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. 43 - 50.

Akın, A. (2015). Çeviride Yeni Yorumbilimsel Paradigmanın Çeviri Sürecine Bakışı ve Yabancılaştırma Yönteminin Yeniden Yorumlanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 - 15.

Aksoy. (1988). Atasözleri, Deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten- 1962*, 131 - 166.

Aksoy. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Aksoy. (2018). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 1 Ataszöleri Sözlüğü.* İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Aksoy. (2020). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü.* İstanbul: İnkılap.

Aksoy, Ö. A. (2018). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü.* İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Aktaş, A. (2008). Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Türkçe ve Almanca Deyimlerde Kadın. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 31 - 37.

Aktulum, K. (2018). Metinlerarasılık Görüngesinde Gerçeklik ya da Metnin Göndergeselliği. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(85), 233 - 256.

Ammann, M. (2008). *Akademik Çeviri Eğitimine Giriş.* (E. D. Ekemann, Çev.) İstanbul: Multilingual.

Arı. (2014). *Çeviri Sosyolojisi.* İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.

Arı. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller.* İstanbul: Değişim Yayınları.

Arı, S. (2016). Çeviribilimde Yeni Yaklaşımlar: Sembolik Formlar Kuramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(43), 39 - 46.

Aslan, F. B. (2021). Yaşar Kemal'in 'Yer Demir Gök Bakır' Adlı Romanın Türkçeden Arapçaya Çevirisindeki Deyimlerin Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(9), 341 - 351.

Asutay, H. (2016). An Outlook on Immigrant Literatur in Terms of Culture Education (Göçmen Yazınına Kültür Eğitimi Açsından Bakış). *Educational Research Association The International Journal Of Educational Researches, 7*(1), 17 - 23.

Asutay, H., & Çelik, J. A. (2015). Göçmen Yazını Yazarı Emine Sevgi Özdamar'ın "Mutterzunge" Adlı Eserinde Dilsizlik Sorunsalına Bakış. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 283 - 296.

Atik, O. (2015). Gurbetçinin Edebiyatı. *Diyalog*(1), 99 - 101.

Aydınalp, E. B. (2017). Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu. *SEFAD, 38*, 151 - 160.

Aygün, M. (2003). Türkçe ve Almancada "Göz"le İlgili Deyimler"in İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 71 - 88.

Aytaç, G. (2001). Dil - Kültür Bağını Sergileyen Cesur Bir Roman: "Hayat Bir Kervansaray". M. Karakuş, & N. Kuruyazıcı içinde, *Gurbeti Vatan Edenler* (s. 253 - 258). Ankara: TC Kültür Bakanlığı.

Aytaç, G. (2012). Sprache als spiegel der Kultur über E. Sevgi Özdamars Roman 'Das Leben ist eine Karawanserei'. *Ankara Üniveristesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi F. 1,* 1 - 6.

Ayvaz, G. (2013). Sözcükler, Söz Öbekleri, Deyimler ve Atasözleri'nin Çevirisi ve Çeviri Eylemine Etkisi. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, 13*(1), 211 - 221.

Bachmann Medick, D. (2019). Cultural Turns. *Dokserver des Zentrums für Zeithistorische Forschung Postdam e. V.*, 1 - 19.

Bahmann-Medick, D. (2019). Cultural Turns. *Zentrum Für Zeithistorische Forschung Postdam*, 1 - 19.

Baker, M. (2001). *In Other Words A Coursebook On Translation* . London & Newyork: Routledge Taylor & Francis Group e- Library.

Barmeyer, C. (2011). Interkulturalitaet. *Interkulturelle Kommunikation und Kulturwissenschaft. Grundbegriffe Wissenschaftdisziplinen, Kulturraume. Passau, Verlag Karl Stutz*, 37 - 77.

Barmeyer, c. (2011). Interkulturalitat. *Interkulturelle Kommunikation und Kulturwissenschaft*, 37 - 77.

Başarmış, Y. (2018). Fehleranalyse bei der Übersetzung von idiomatischen Wendungen in dem Werk "72. Zelle" von Orhan Kemal. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 35*(2), 95 - 109.

Baydan, B. (2018, Ağustos). Edebiyat Çevirisinde Çevirmen ve Editör Kararları. *RumeliDE Journal Of LanguageAnd Literature Studies, Special Issue*(4), 286 - 291.

Bayraktar Erten, N. (2016, Eylül). Küçük Prens Romanının Türkçe ve Azerbaycanca Çevirlerinde Deyimler ve Atasözlerinin Kullanımı. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 - 8.

Bayram, Z. (2013). Jurek Becker. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 0*(24), 209 - 220.

Becker, J. (1983, Haziran). Die Mauer. J. Becker içinde, *Nach der ersten Zukunft* (s. 715 - 722). Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Becker, J. (1998). *Yalancı Jakob.* (F. Umar, Çev.) Istanbul: Ayrıntı Yayınları.

Becker, J. (2000). *Dikkat Yazar Var.* (Ş. Çoraklı, & A. Sarı, Çev.) Erzurum: Babil Yayınları.

Becker, J. (2015). *Jakob der Lügner.* Germany, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Berk, Ö. (2012). Ulusların ve Ulusal Kimliklerin Oluşmasında Çeviri Yöntemlerinin Rol ve İşlevi . *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi*, 1 - 19.

Bhabha, H. K. (2016). *Kültürel Konumlanış.* İstanbul: insan yayınları.

Bhabha, H. K. (2016). *Kültürel Konumlanış.* (T. Uluç, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Bourdieu. (2014). *Pierre Bourdieu Eine Einführung 3. Überarbeitete Auflage.* Konstanz & München: Werner Fuchs - Heinritz, Alexandra König. UVK Verlagsgesellschaft mbH.

Bourdieu. (2018). *Sosyoloji Meseleleri.* (B. U. Filiz Öztürk, Çev.) Ankara: Heretik Basın Yayın.

Bourriaud, N. (2019). *Radikan.* (T. M. Öngüt, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Boztaş, İ. (1993). Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 55 - 65.

Brucker, B. (2016). *Was weiss der Geier? Bedeutung & Herkunft von Redewendungen.* München: Bassermann Verlag.

Cambridge Dictionary. (tarih yok). Haziran 23, 2022 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/pigs-might-fly adresinden alındı

Cengiz, S. (2010). Göç, Kimlik ve Edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of Wold of Turks, 2*(3), 185 - 193.

Coşan, L., & Karabağ, İ. (2015). Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2*(19), 261 - 270.

Cuma, F. İ. (2018). Sinemadan Edebiyata Farklı Bir Aktarım: Fatih Akın'ın "Im Juli" (Temmuzda)Filmi İle Selim Özdoğan'ın Aynı Adlı Romanının

Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü Dergisi*(39), 284 - 296.

Çetiner, T., & Haldan, A. (2020). Kalıplaşmış İfadelerin Görsellerle Anlatılması Üzerine Bir Uygulama Örneği. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(8), 253 - 264.

Çoraklı, Ş. (2001). Jurek Becker'in Jakob der Lügner Adlı Romanında Anlatım Teknikleri. *Atatürk Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, 1 - 167.

Çoraklı, Ş. (2013). Doğu Alman Yazını ve Jurek Becker. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 0*(26), 211 - 223.

Çoraklı, Ş. (2017, Haziran). Getto'da Bir Çocuk: Lina veya Jurek Becker Jurek Becker'in "Jakob der Lügner" Adlı Romanı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(21), 715 - 722.

Çoraklı, Ş. (2018). *Araf'taki Edebiyat 1. Basım.* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Çoraklı, Ş. (2018, Mart). Film - Roman Karşılaştırması: Jurek Becker'in Sinemaya Uyarlanan "Yalancı Jakob" Adlı Romanı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*(1), 347 - 363.

Çoraklı, Ş. (2022). *Anlatı Tekniklerine Giriş.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Çoşan, L., & Karabağ, İ. (2015). Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi. *Atatürk Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 261 - 270.

Çoşan, L., & Karabağ, İ. (2015). Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(19), 261 - 270.

Damrosch, D., Melas, N., & Buthelezi, M. (2009). *Princeton Sourcebook in Comparative Literature*. Princeton & Oxford, USA: Princeton University Press.

Das richtige Zitat geflügelte Worte von A - Z. (tarih yok). Weyarn, Germany: Seehamer Verlag GmbH.

Das Richtige Zitat Geflügelte Worte von A - Z. (tarih yok). Weyarn, Germany: Seehamer Verlag GmbH.

Das Richtige Zitat Geflügelte Worte von A - Z . (tarih yok). Weyarn - Germany: Seehamer Verlag GmbH, Weyarn.

Demir, F. (2020, Aralık). Alman Yeraltı Edebiyatında Türkiyeli Yazarlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 37*(2), 372 - 388.

Derrida , J. (2017). *Gramatoloji 3. Baskı.* (İ. Birkan, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Doğan, M., & Asutay, H. (2017). Zur Familie In Selim Özdoğans "Nirgendwo & Hormone". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature und History of Turkish or Turkic, 12*(5), 137 - 152.

Dönmez, M. İ. (2018). Orhan Pamuk'un Sessiz Ev Romanındaki Atasözü ve Deyimlerin Arapça Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi. *Journal Of Interdisciplinary And Intercultural Art, 3*(5), 19 - 32.

Duden. (2008). *Duden Redewendungen Band 11.* Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

DUDEN. (2010). *Das Stilwörterbuch.* (M. Schoch, Dü.) Mannheim: Dudenverlag.

Duden. (2010). *Duden Das Stilwörterbuch Band 2.* Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

Duden. (2020). *Duden Redewendungen 11. Band.* Berlin: Dudenverlag.

Düzgün, O., & İlhan, S. (2020). Corci Zeydan'ın "Selahattin Eyyubi" Romanındaki Deyimlerin Türkçe Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi. *NÜSHA*(50), 229 - 258.

DWDS. (tarih yok). Haziran 25, 2021 tarihinde dwds.de/wb/hüten adresinden alındı

DWDS, D. (tarih yok). Das Wortauskunftssytem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. hrsg. v. d. Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. 01 17, 2022 tarihinde https://www.dwds.de/wb/Shoah#wb-1 adresinden alındı

Ekinci, M. U. (2013). Franz von Dombay'ın (1758 - 1810) Türkçe Atasözleri Ve Deyimler Derlemesi. *Türkbilig*(25), 55 - 74.

Ekinci, M. U. (2013). Franz Von Dombay'ın (1758 - 1810) Türkçe Atasözleri ve Deyimler Derlemesi . *Tükbilig*, 55 - 74.

Ekiz, T. (2007). Alımlama Estetiği Mi Metinlerarasılık Mı? *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47*(2), 119 - 127.

Ekiz, T. (2007). Avrupa Türk Edebiyatı ve bir temsilcisi: Emine Sevgi Özdamar. *Çankaya Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Dergisi*(7), 33 - 47.

Emine Sevgi Özdamar. (tarih yok). Ağustos 08, 2016 tarihinde http://tr.writersofturkey.net/index.php adresinden alındı

Erdoğan, H., & Yaprak, A. (2020 - 2021, Aralık). Cesaret ve korku - korkaklık kavramlarına Kültürdilbilimsel yaklaşım: Rusça ve Almanca Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 598 - 607.

Ergin, M. (2013). Emine Sevgi Özdamars Translingual Poetics in Mutterzunge. *Koç University, 49*(1).

Erhat, A. (1972). *Mitoloji Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi A. Ş.

Erkurt, G. (2017). Disiplinlerarasılık Bağlamında Çeviribilim ve Kültür Bilimin Kuramsal Bağlantıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59 - 75.

Ersoy, H., & Erkurt, G. Ş. (2014). Kültür Planlayıcısı Olarak Çevirmenin ve Çevirinin Erek Kültür/Toplumda Sosyal Değişimlere Etkisi ve Bu Bağlamda Geliştirilmesi Gereken devlet Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(48), 59 - 75.

Fırıncı Orman, T. (2015). Jacques Derrida Düşüncesinde "Dil". *Kilikya Felsefe Dergisi*(1), 61 - 81.

Fırıncıoğlu, S. (2016). Sosyal Bilimler ve Hermenötik Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, 37 - 48.

Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem.* (H. Arslan, & İ. Yavuzcan, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Gadamer, H. G. (2010). *Wahrheit Und Methode Grundzüge Einer Philosophischen Hermeneutik.* Tübingen: Mohr Siebeck Tübingen.

Göker, E. (2014). Ekonomik İndirgemeci Mi Dediniz? G. Çeğin, A. Arlı, E. Göker, & Ü. Tatlıcan (Dü) içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Güde, E. (2011). Zur Poetik Der Sprachmischung Bei Emine Sevgi Özdamar - Eine Spurenlese . *Dergipark Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21 - 39.

Gülendam, R. (2012, Temmuz Ağustos Eylül). Son Dönemde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmalardan İkisi Üzerine Bir Değerlendirme (Kitap Eleştiri). *Dil Dergisi*(157), 21 - 48.

Gülzar, Z. (2021). Deyimler ve Atasözleri Çevirisi Eleştirisinde Çevrilebilirlik Ve Çevrilemezlik: "Tarikat-i Aşk" Örneği. 351 - 370.

Haldan, A., & Tuna, S. (2019, Eylül). Kültürdilbilim Bağlamında Almanca Deyimlerin Çevirisine Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(29), 453 - 463.

Heidelberger , I. (1992). *(Hrsg.): Jurek Becker*. Frankfurt a. M.: Suhrkampf Materialien.

Hikmet, N. (2019). *Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Hirik, E. (2018). Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Atasözleri-Deyimlerde Toplum/Topluluk Adları ve Duygu Değerleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 11*(24), 158 - 177.

Hofmann, M. (2012). Güls Welt Erzählen und Modernisierung in Selim Özdogans Die Tochter des Schmieds. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur, 0*(19), 155 - 168.

İçli, G. (2001, Aralık). Küreselleşme ve Kültür. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(2), 163 - 172.

İli, M. (2015, Ekim). İngilizce deyimlerin Türkçeye Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(14), 112 - 128.

İli, M. (2015). Strategies Used In Translation Of English Idioms Into Turkish In John Steinbeck's "Of Mice And Men" Novel. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(14), 112 - 128.

Karabağ, İ. (2016, Nisan). Türk ve Alman Kültüründe "At" (İçinde "At" Sözcüğü Geçen Atasözleri ve Deyimler). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2), 721 - 730.

Karabağ, İ., & Çoşan, L. (2000). Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler Ve Bunların Almancadaki Karşılıkları. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*(96), 5 - 29.

Karaca, N. (2016, Aralık). Postkolonyalin Yeni Sunumu: Neo - Melezlik. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal Of Social Sciences*(57), 217 - 228.

Karakaya, D. (2020). Bir "Göçmen" ve Bir "Yerli": Özdamar ve Tanpınar'da Vatan Kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 437 - 448.

Karakuş. (2012). Selim Özdogans Die Tochter des Schmieds: Möglichkeiten der Selbstverwirklichung der Frauen. *Studien zur deutschen Sprache und*

Literatur, 0(19), 139 - 154. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1037/11662 adresinden alındı

Karakuş, M. (2000). Heimatbilder In Der Interkulturellen und Ihre Bedeutung Für Die Interkulturelle Kommunikation: Kommunikation Sprechilcher Grenzverkehr bei Emine Sevgi Özdamar . *Dergipark Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 95 - 113.

Karakuş, M., & Kuruyazıcı, N. (2001). *Gurbeti Vatan edenler.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kaya, M. (2014). Türk Çocuk Edebiyatının Dünya Dillerine Çevrilmesi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 356.

Kemiksiz, Ö. (2021, Temmuz). Kök Değerler Bakımından Türk Atasözleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 495 - 518.

Kırgız, Ş. (2018, Summer). Jurek Becker'in "Jakob der Lügner" Adlı Eserinde Simülasyon Bellek. *The Journal Of Academic Social Science Studies*(68), 119 - 133.

Kırmızı, B. (2021). Bir Holokost Yazarı Olarak Jureck Becker ve Eseri "Jakob der Lügner". H. Yılmaz, E. Yücel, & M. S. Öztürk (Dü) içinde, *Yabancı Dil Öğretimine Genel Bir Bakış V.* İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Kıygı, O. N. (2003). *PONS Kompaktwörterbuch.* Germany: Ernst Klett Sprachen GmbH.

Koç, C. T. (2018). Necib Mahfuz 'un "Midak Sokağı" Romanındaki Atasözlerinin Çeviride eşdeğerlik Açısından Değerlendirilmesi. *NÜSHA*(46), 123 - 142.

Kurultay, T. (2014). Çeviride Belirleyici Olan Alıcı Taraftır. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 349.

Kuruyazıcı, N. (2012). Deutschsprachige Literatur fremdkultureller Autoren und ihr Beitrag zum Fremdverstehen. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur, 0*(13), 19 - 27. Nisan 7, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10918 adresinden alındı

Küçük, S. (2004). Türk Atasözü ve Deyimlerinde Halk ve Topluluk İsimleri. *bilig*(28), 31 - 42.

Luhmann, N. (1995). *Social Systems.* (J. Bednarz, & D. Baecker , Çev.) Standford & California: Standford University Press.

Mutioğlu, H. (2012). Küreselleşme: Kültürel Boyutlu Evrenselcilik Mi, Yerellik Mi? *Batman University Journal Of Life Scieneces, 1*(1).

Mutlu, K. (2016). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Benzer Atasözü ve Deyimlerin Önemi ve Polonyalılara Türkçe Öğretiminde Bunların Kullanımı. *belleten, 64*(2), 245 - 268.

Nalcıoğlu, A. U. (2015, Aralık). Edebi Eserlerde Çeviri Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(55), 1 - 9.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation.* New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo: Prentice Hall International .

Neydim, N. (2014, Aralık). *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 350.

Neydim, N. (2020). Yazınsal Bir Gençlik Edebiyatı Metni Olarak The Catcher in The Rye/ Çavdar Tarlasında Çocuklar'ın Analizi ve Çevirmenin Görünmezliği Üzerine Küçük Bir Yolculuk. *Journal Of Translation Studies*, 126 - 143.

Nickel, A. (2005). Erfinden und Erinnern. *Mit dem Erzaehlen festhalten, was Erinnerung Nicht bewart hat. Die Dimensionen des Raumes im Roman Jakob der Lügner von Jurek Becker*. München: Universität Erfuhrt.

Okray, Z. (2015, Haziran). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın İmgesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 93 - 102.

Opitz, M., & Hofmann, M. (2009). *Metzler Lexikon.* Stuttgart - Weimar: J.B. Metzler'sche Verlagsbuchhandlung.

Oxford. (2012). *Wordpower Dictionary English- English - Turkish.* (J. Phillips, S. Kan, Dü, & T. D. Sedat Akayoğlu, Çev.) British: Oxford University Press.

Oxford Learner's Dictionaries. (tarih yok). Haziran 23, 2022 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/fly_1#pig_idmg_7 adresinden alındı

Ömür, F. (2014, Winter). Türkçede "Yapmak" ile Almancada "Machen"Fiilleriyle Oluşturulmuş Deyimlerin Anlam Eşdeğerliliği ve Sözcük Türü Bakımından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9*(3), 1023 - 1049.

Özbakır, İ. (2000). Almanya "Konuk İşçi Edebiyatı"nın Bir Türk Temsilcisi Renan Demirkan'ın "Üç Şekerli Demli Çay'ında Kimlik Problemi". *Türklük Bilimi Araştırmaları*.

Özcan, O. (2019, Eylül). Yazın Çevirisi İncelemelerinde Yorumlayıcı Çeviri Kuramı. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 587 - 603.

Özdamar. (2005). *Das Leben Ist Eine Karawanserei.* Köln: Kiepenheuer & Witsch.

Özdamar. (2005). *Das Leben Ist Eine Karawanserei hat zwei türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus.* Köln: kiepenheuer & witsch.

Özdamar. (2005). *Das Leben Ist Eine Karawanserei hat zwei türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus.* Köln: kiepenheuer & witsch.

Özdamar. (2005). *Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus.* Köln: Kiepenheuer & Witsch.

Özdamar. (2005). *Das Leben Ist Eine Karawanserei Hat Zwei Türen Aus Einer Kam Ich Rein Aus Der Anderen Ging Ich Raus.* Köln: Kiepenheuer & Witsch.

Özdamar. (2005). Kleist - Preis - Rede. *Institut für deutsche Sprache und Literatur*, 13 - 14.

Özdamar. (2015). *Hayat Bir Kervansaray.* (A. Sabuncuoğlu, Çev.) Istanbul: İletişim Yayınları.

Özdamar. (2015). *Hayat Bir Kervansaray.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdamar. (2015). *Hayat Bir Kervansaray.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdamar. (2015). *Hayat Bir Kervansaray.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdamar, E. S. (2013). *Annedili.* (F. Doğan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Özdoğan, S. (2007). *Demircinin Kızı.* (İ. Pınar, Çev.) İstanbul: İstiklal Kitabevi.

Özdoğan, S. (2012). *Die Tochter des Schmieds.* Berlin: Aufbau Verlag GmbH & Co.KG.

Özdoğan, S. (2021). Interview with Selim Özdoğan. 373 - 385. (S. Kaupp, Röportaj Yapan) https://andererseits.library.duke.edu/article/view/16666 adresinden alındı

Öztekin, Ö. (2008, Haziran). Modern Türk Şiirinde Geleneği Yeniden Üreten Bir Şair: Nzım Hikmet ve Metinlerarasılık. *EFD/JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi, 25*(1), 129 - 150.

Özyön, A. (2014). Çeviri Sürecine Kaynak Metin Odaklı Yaklaşım. *IJLET, 3*(1), 17 - 24.

Palabıyık, A. (2011 , Kış - Bahar). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine. *Liberal Düşünce,* 121 - 141.

Pazarkaya, Y. (2001). Yazın Açısından Almanya'nın Birleşmesi-Türk ve Alman Topluluklarının Kaynaşmasında Ayrışım. M. Karakuş, N. Kuruyazıcı, M. Karakuş, & N. Kuruyazıcı (Dü) içinde, *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* (s. 61 - 71). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

PONS. (2003). *Pons kompaktwörterbuch Türkisch.* Stuttgart: Ernst Klatt Sprachen GmbH.

Pons. (2006). *Pons Kompaktwörterbuch Englisch.* Stuttgart: Ernst Klett Sprachen GmbH.

Puch, J. (2016, 05). *Selim Özdoğan - TUR.* 43. Tage der deutschsprachigen Literatur: https://bachmannpreis.orf.at/v3/stories/2773159/ adresinden alındı

Rutli, E. E. (2016). Derrida'nın Yapısökümü. *Temaşa*(5), 49 - 68.

Sağlam, M. Y. (2001). Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi, 18*(1), 45 - 51.

Saka, N. (2018). Almanya'daki Türk Göçmen Yazınına Kavramsal Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(22 (Özel Sayı)), 1875 - 1888.

Schleiermacher, F. D. (1977). *Schleiermacher Hermeneutik und Kritik.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Sinan, A. T. (2008). Deyim Kavramı Üzerine Notlar - 1. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(2), 91 - 98.

Steuerwald, K. (1998). *Almanca - Türkçe Sözlük* . Wiesbaden & Istanbul: Otto Harrassowitz, ABC Kitabevi Yayın ve Dağıtım A. Ş.

Steuerwald, K. (1998). *Türkisch - Deutsches Wörterbuch.* İstanbul: ABC Kitabevi Yayın ve Dağıtım A. Ş.

Steuerwald, K. (1998). *Türkisch - Deutsches Wörterbuch Türkçe Almanca Sözlük.* İstanbul: ABC Kitabevi Yayın ve Dağıtım A. Ş.

Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları Giriş 6. Baskı.* (E. Durukan, Çev.) İstanbul: Değişim Yayınları.

Suvağci, İ. (2019). Almanya'daki Türk Yazarların Hikayelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(13), 116 - 138.

Şahin, S. (2012). Göstergebilim Açısından Yılan İmgesinin Almancada Ve Türkçede Değerliliği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 159 - 168.

Şevik, N., Gündoğdu, M., & v.d. (2015). Skopos Kuramını Yeniden Anlamak: Skopos Kuramında Amaç Kavramına Geniş Ölçekli Bir Bakış. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 179 - 196.

Tahir - Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si.* İstanbul: Say Yayıncılık.

Tanrıkulu, L. (2017, April). Translation Theories. *3rdInternational Symposium On Language Education and Teaching (ISLET 2017)*, 97 - 108.

Taş. (2017). Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas, 5*(10), 1 -14.

Taş. (2017). Orhan Kemal'in 72. Koğuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(1), 247 - 259.

Taş. (2018). Kadın Çevirmenlerin Çeviri Grupları ve Kolektif Çeviri Çalışmaları Aracılığıyla Türkçede Feminist Kadın Yazarlar ve Eserleri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8*(16), 108 - 124.

Tatar. (2001). Hans Georg Gadamer ve "Hakikat ve Yöntem" Adlı Eseri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12*(12 - 13), 277 - 306.

Tatar, B. (2019, Mart 18). Hans - Georg Gadamer ve Hakikat ve Yöntem (Wahrheit und Methode) Adlı Eseri.

TDK. (2019). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük.* (Ş. H. Akalın, Dü.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, E., & Baş, B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında Atasözü ve Deyimlerin Öğretim Stratejileri. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 2*(5), 157 - 171.

Tellioğlu, B. (2018, Nisan). şiir Çevirisi Eleştirisinde Çevrilebilirlik/Çevrilemezlik İkiliğini Aşmak. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 192 - 213.

Tilbe, A. (2019). *Yeni Ötesi Yazında Özkurmaca.* London: Translation Press London.

Tilbe, A., Bosnalı, S., & Topaloğlu, Y. (2017). Editörden: Göç Konferansının Ardından. *Göç Konferansı 2017 Seçilmiş Bildiriler* (s. 1 - 383). London: Transnational Press London.

Topçu. (2001). Fransızca ve Türkçe Renk İsimleri İçeren Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(20), 131 - 140.

Topçu, H. (2009, Winter). Avrupa ve Amerika'da Türk Edebiyatı. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish or Turkic, 4*(1).

Tosun, M. (2007). *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Tosun, M., & Mutlu, S. (2019). Tanzimat Dönemi ve Cumhuriyet Sonrası Çeviri Çalışmaları Örneğinde Çevirinin Toplumsal Sistemin Dönüşümündeki Etkisi. *Journal of Continuous Vocational Education And Training, 2*(1), 41 - 51.

Türk Dil Kurumu. (2019, Mart 16). Mart 16, 2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr adresinden alındı

Türkay, N., & Açıkses, E. (2021). İran Kaynaklarına Göre Şah Rıza Pehlevi Dönemi İran - Almanya Siyasi Dönemi (1925 - 1941). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31*(3), 1311 - 1320.

Venuti, L. (1998). Strategies of Translation. M. Baker (Dü.). içinde Londra: Routledge Encyclopedia of Translation Studies.

Venuti, L. (2012). *The Translation Studies Reader Third Edition.* London & Newyork: Routledge.

Venuti, L. (2018). *The Translator's Invisibility A History Of Translation.* London and Newyork: Routledge.

Walther, J. (1991). *Protokoll eines Tribunals Die Ausschlüsse aus dem DDR-Schriftstellerverband 1979.* Hamburg: Rowolt Taschenbuch Verlag GmbH.

Warnke, G. (2003). Gadamer: Hermeneutics, Tradition And Reason. UK.

Yazıcı, M. (2007). Kültürel Sermaye ve Mevlana Çevirileri. *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 2*, 831 - 844.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci.* İstanbul: Multilingual Yayıncılık.

Yazıcı, M. (2019, Haziran 22). Çeviribilimde İnceleme Alanları.

Yener, M. (2014). Umudu Gerçeğe Dönüştürmek, Dokuzuncu Soruşturma: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın Yerelliği ve Çeviri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*.

Yeşil, Y., & Koçak, M. (2018). Türkçe ve Almanca'daki Köpek Sözcüğüne Yer Veren Deyimlerin Karşılaştırması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 6*(15), 1102 - 1112.

Yıldırım, C. (2015). Amin Maalouf'un Afrikalı Leo ve Semerkant Romanlarında Kültürel Unsurların Çevirisi Üzerine Bir İnceleme . *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 222 - 232.

Yıldırım, C., & Turan, D. (2016). *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, 1091 - 1110.

Zengin. (2000). Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40*(3 - 4), 103 - 128.

Zengin, E. (2010, Bahar). Türk Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(12), 329 - 349.

Zengin, E. (2010). Türk Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 12*(Bahar), 329 - 349.